Alexandru Ivasiuc

•

Interval

Coperta: ANCA VASILESCU

Alexandru Ivasiuc

Interval

roman

Editura pentru Literatură, 1968

Fraza a apărut brusc, neanunțată de nimic, despicînd plăcerea plecării, chiar în momentul în care s-a urcat în tren. Acolo, pe scara vagonului, în timp ce ridica geamantanul și se prindea de bara de fier, a izbucnit clar formulată, fără ca el să facă efortul de a aduna cuvintele, o structură autonomă : *trebuie să fac această călătorie,* și primul cuvînt, cel accentuat, și-a dezvelit un înțeles nou, nebănuit. I se părea că e o bilă rotundă, formată din straturi, și el acum a coborît într-un strat dur, aproape de însuși miezul cuvîntului. *Trebuie să fac această călătorie,* fraza se repetă mereu, cu mici intervale, ca și cum ar pulsa, și în pauze nu poate face nimic, pentru că așteaptă următoarea apariție. Atunci de-abia se deschide cîte ceva, se văd oameni grăbiți împingîndu-se pe coridor, se aud uși trîntite și trece rapid stofa cadrilată a cîte unui geamantan, și apoi iar uși, și voci ciudat de neplăcute, și profilul Olgăi, alături de el, privind drept în față, așa cum face mereu de cînd s-au reîntîlnit. Un profil ușor îngroșat față de cum era. Și mîinile ei, de care i-a fost uneori frică, mereu neliniștite altădată, și acum odihnindu-se în poală, nici strînse pumn, nici întinse, ci așezate moale, ca și cum degetele n-ar avea nici un fel de

greutate, ar putea chiar pluti, însă, în loc să zboare, au adormit în poală. Nemișcate ca și cum ar fi desenate, și profilul ei de desen, și linia ochilor bine conturată, totul de desen, nu pe hîrtie, ci mai bine pe o ceașcă de porțelan. Finețea ei agitată se așezase pe plan, în perfect repaus. Și din nou *trebuie să fac această călătorie,* fragmentînd totul, pulsînd, lăsînd să se vadă doar o parte din profil, și scurta imagine a mîinii în repaus, și o figură grăbită pe coridor, totul rupt, cenușiu și fără importanță. În centru, *trebuie să fac această călătorie,* ca un promontoriu, și restul doar apă, lichid, ceva fără consistență, indiferent și cenușiu, ceva mîlos așezat moale în jurul lui *trebuie,* cuvînt dur, format din straturi, spre adîncimea căruia cobora. Venit din afară și nenăscut din nimic, apărut în creierul lui, creat acolo, nu se știe de cine. Neștiind cînd se va termina, pentru că n-avea legături cu gîndurile lui, cu tot ce făcuse înainte, nu rezulta din vreun raționament sau înșiruire de imagini. Împiedicîndu-l să vorbească, ca să nu transpară prin cuvinte, prin alte fraze cuminți și așezate.

Ar trebui să fie măcar amabil, convențional, să spună ceva, orice, s-o întrebe cum se simte și să-și exprime bucuria că sînt din nou împreună, pe același drum. Călătoresc pe același traseu ca ultima oară, cu aceeași destinație. Au consultat un ghid similar, de aceiași autori, doar alte ediții, cu coperțile mai viu colorate, învelite în plastic. Nici unul, nici altul n-au remarcat că și-au ales același drum, așa cum au evitat subiectele neplăcute de cînd s-au reîntîlnit, în urmă cu trei săptămîni, cînd el a găsit-o în sala de curs și i s-a părut că nu se schimbase. După aceea a observat capacitatea ei de repaus. N-au discutat ce s-a întîmplat, nu el fusese de vină, ci Sebișan, care a atacat-o cu furie, pînă ce n-a mai fost nimic de făcut. Dar subiectul lămuritor nu s-a ivit, l-a ocolit, nici ea nu l-a deschis niciodată. Lungi plimbări pe jos, pe străzi lăturalnice, poate ca să fie mai liniștiți. Apoi, ultima oară, la întoarcere, cînd căutau linia unui troleibuz, era plăcut, părea că s-au rătăcit, propunerea

lui de a pleca acolo, fără să pomenească ceea ce amîndoi știau, anume că au fost acolo și ultima dată, și acceptarea. Călătoria era justificată, toamna e plăcut să pleci pe munte, vizibilitatea este maximă, și aveau zile libere, odihna activă îi va scoate din același șir de probleme. Fără să spună nici un cuvînt despre faptul că refac un drum. Amintirile apar doar în cîte-o frază scurtă, în legătură cu altceva, sînt resimțite mereu ca o absență izolată cu grijă. Nu el a fost de vină ; așa cum porniseră lucrurile, era inevitabil. Și apoi pregătirile, cu meticulozitate, vreme îndelungată, cu spălarea termosului ca și cum ar fi o eprubetă pentru o experiență foarte importantă, și trebuie îndepărtate toate reziduurile, cu grijă, îndelung, ca să ocupe cît mai mult timp, negîndindu-se la nimic altceva, făcînd liste, așezînd lucrurile în rucsac ca să nu rămînă nici un spațiu între ele, să devină un bloc dur. Totul să fie făcut perfect și, ca să-l realizeze, nu trebuia decît să pregătească, nu se putea gîndi la nimic altceva, decît cum să așeze lucrurile, să nu uite nimic, să facă un rucsac compact. În pauze, ostenit, fuma ca tăietorii de lemne, cu o mînă relaxată și cu cealaltă, încercată de efort, bucurîndu-se de ușurătatea țigării. Nu un act reflex, ci o adevărată pauză, fără gînduri. Totul era pregătit așa cum se cade, temeinic, ca pentru o adevărată expediție, și, întîlnindu-se, trecutul n-a reușit să se strecoare decît mascat, ca plan : „Vom face focul, și vom frige slănină, și ne vom întinde mîinile la căldura lui, toamna la munte este rece seara. Stînd pe vine, în fața focului, cu obrajii scoși din întuneric, de cîte o vîlvătaie, apărînd roșu din umbră, și stingîndu-se iar. Și flacăra albastră de deasupra cărbunilor, care aruncă altfel de umbre în jur.“ Așa a fost și ultima dată, cînd o vreme nu s-au certat și Olga a pregătit mîncarea, acolo, la foc. Deși intervenea mereu cu cîte o poveste : „Fii atent, să nu faci flacăra mare, să nu se ridice fumul, ca să-l vadă indienii. Ce-ar fi dacă ne-am trezi aici, lîngă pădure, cu un gnom, stînd sprijinit în barbă, uite, chiar aici, lîngă genunchiul tău. Vai, ce față roșie ai, să știi că ești

indian, domnule şef de trib !" Poveştile ei de-atunci, trăind totdeauna pe marginea lumii reale. Dar acum n-au pomenit de nimic, ci doar au făcut planuri, ca şi cum ar fi încercat să se încredinţeze, mai ales el, că o întîlneşte acum pentru prima dată, că sînt noi unul pentru celălalt. Deşi liniştea ei de acum, privirea mereu în faţă, repausul oricînd posibil îl intrigă, nu-l recunoaşte. Preferă să creadă că e o mască, lipită de faţă, şi cîndva se va da la o parte, şi va apărea exact aşa cum a fost. Aici era ciudat, ar vrea să fie exact aşa cum a fost, măcar s-o ştie aşa, şi în acelaşi timp să fie altfel. Nu poate crede în masca asta impenetrabilă, calmă, în capacitatea ei de odihnă, oamenii nu se schimbă chiar atît de mult, şi, dacă se întîmplă asta, ce a putut interveni în plus încît s-o smulgă din albia ei de curgere ? Nu era el de vină, chiar dacă luase cuvîntul. Vorbise Sebişan, vorbiseră toţi ceilalţi. Desigur că fusese o nedreptate, însă nu se putea face nimic : bila era pe un plan înclinat, cum îi place să spună. Dar acum ar trebui să vorbească, să spună ceva, sînt împreună, pe acelaşi drum ca ultima dată, şi ar trebui s-o întrebe măcar cum se simte. Pentru că ea în ultima vreme tace, el trebuie să înceapă totdeauna primul să vorbească, să fie plin de solicitudine ; să nu se comporte ca doi oameni care au terminat demult ce au să-şi spună. Însă *trebuie să fac această călătorie* continuă să pulseze şi să fragmenteze totul în jur, nimic nu are consistenţă. Ar trebui mai degrabă să se gîndească cum s-a născut, parcă din afară, s-o explice şi s-o definească, să-i vadă condiţiile şi cauzele şi s-o facă astfel puţin inexistentă. Venea absolut din afară, ca un ordin, călătoria n-o mai vrea, ci *trebuie* s-o facă, neapărat trebuie, nu poae fi evitată. N-a putut fi evitată şi, pentru o clipă, i se pare că, de fapt, nici n-a hotărît el, nu poate reconstitui momentul în care s-au angajat să vină încoace, să repete acelaşi drum. Poate de aceea, pentru că se întorc pe acelaşi traseu, se unesc două momente şi din fuziunea asta rezultă impresia de fără început, de repetiţie, de ciclu, aşa cum s-a suspendat timpul cînd a revăzut-o în

sala de curs, așezată în bancă, cu mîinile încrucișate, de al căror repaus nu și-a dat seama. Era ca și atunci, cu ani în urmă, dar și ca acum, și toate reflexele lui, intrarea în sală, poziția bine stabilită a lucrurilor, așa cum s-a obișnuit cu ele, s-au învălmășit. *Trebuie să fac această călătorie* continua să pulseze, și călătoria însăși, influențată de *trebuie*, devenea o activitate nelămurită, nu o simplă excursie, normală acum, cînd vizibilitatea este bună și de sus se deschid cele mai largi perspective. Înainte de a intra în iarnă. Olga continua să rămînă nemișcată, cu brațele așezate moale în poală. Măcar de-ar vorbi ea, ca înainte, cînd avea atît de des inițiative, cînd totdeauna observa ceva, și niciodată lucrurile nu erau ele însele, așa cum le vede un om normal, bine conturate, bine definite, dacă le privești cu atenție și migală. Toate pe vremuri se combinau, se despărțeau și se adunau neașteptat și căpătau o calitate ciudată, de mișcare și adîncime. Atunci însă, după ce Sebișan începuse ofensiva, nu era absolut nimic de făcut și vina desigur că nu fusese a lui, dar în tovărășia ei, e adevărat, i se părea mereu că e pe un teren alunecos. Știa precis, cel puțin, că e așa și nu aștepta. Nu era nimic de așteptat, vor discuta și vor lămuri totul, dacă de asta era nevoie.

Trenul s-a pus în mișcare, și breșa între două repetiții ale frazei obsesive s-a lungit, făcîndu-l să spere că va înceta definitiv și va reintra în starea lui obișnuită de spirit, de tristă indiferență suportabilă. Însă totul a fost reamintit de roți, de cadența lor cu accentul pe *trebuie*, și fraza s-a organizat, venind acum mai mult decît oricînd din afară, din ritmuri. *Trebuie să fac această călătorie*, ca un dicteu, și peisajul văzut pe geam s-a organizat și el la fel, trenul alerga printr-o lume tigrată, cu fîșii de indiferență și cu fîșii încărcate de sens, atunci cînd se suprapuneau pe *trebuie*. Stîlpii de electricitate *atunci* se aplecau și ei mai tare, apăsați nu de viteză, ci de greutatea cuvîntului, de accentul silabelor. I s-a mai întîmplat și-n alte dăți, după momente de mare oboseală, să fie prizo-

nierul unor numere arbitrare, cu care făcea pariuri, le socotea pe pietrele de la marginea trotuarului, voia să le găsească în alternanța unor litere pe firme. Dacă a șaptea literă va fi un *R*, atunci totul va merge bine. Sau nu va merge bine. Dacă la al șaptelea pas nu va călca pe o crăpătură, atunci va face un lucru. Sau nu-l va face. Orașul părea un multiplu al acelui număr ales arbitrar, care era menit să-i hotărască acțiunile. Atunci ar fi vrut ca toate hotărîrile să fie impuse din afară, să nu trebuie să decidă el, pe cînd acum era surprins de acest *trebuie*, care făcea excursia străină și ciudată și dunga lanurile arămii de porumb. Chiar lumina soarelui pălea sau se intensifica de fiecare dată cînd revenea cuvîntul. Olga stătea alături, odihnindu-se calmă, egală, liniștitoare — pentru sine, poate, nu pentru el. Nu putea fi decît o mască, oamenii nu se schimbă, și dintr-o clipă în alta masca i se va dezlipi de pe față, făcînd să reapară vechea ei înfățișare, de data asta mai conturată de vîrstă, mai definitivă. Pentru că oamenii nu se pot schimba, nu pot decît să-și urmeze drumul, și liniștea ei de acum, așteptarea a ceva, cu răbdare și certitudinea că va veni, nu sînt decît o înșelăciune. Dintr-un moment în altul totul se va da în vileag. Oricum, chiar existența măștii, a liniilor ăstora de desen, care o aduceau într-un plan calm, așezat, întins pe suprafață, în spatele căruia se ascundea altceva, o făcea ciudată, ca și excursia pe care *trebuia* s-o facă, repetînd traseul vechi, de acum mai bine de un deceniu. Ar fi nimerit să-i vorbească, însă orice ar spune l-ar putea trăda, printre frazele lui s-ar strecura și obsesia dictată din afară, pe care n-avea cum s-o controleze și s-o stăpînească, pentru că nu-i aparținea. S-o întrebe cum se simte, să nu călătorească așa, ca doi vecini întîmplători de compartiment. Conversația posibilă, frazele convenționale se așază deasupra lui *trebuie să fac această călătorie*, capătă accente în funcție de *trebuie*, se desenează și răsună după alte reguli decît cele normale. De fiecare dată cînd osia roții izbește puternic, apare *trebuie*, și

intervalele sînt absolut regulate. Şi ea nu are nici un fel de iniţiativă, nu-i spune nimic, şi aşteaptă, cu blîndeţea ei aparentă, şi ea o mască. Pentru că, de fapt, îl pîndeşte, şi doar se preface că se uită pe geam, privind cum se perindă peisajul, întins, mari pete de culoare, lipsite de orice fel de tensiune. Poate aşa îl vede, ca o mare întindere liniştită, străbătută de tren, cu variaţiile ei proprii, şi-şi odihneşte ochiul cu schimbarea de decor. Ca şi ceilalţi din compartiment, aceşti străini care împiedică orice explicaţie, pentru că nu poate să vorbească în faţa lor, lîngă chipurile lor indiferente şi neplăcute, care se uită la peisaj cu aceeaşi linişte. Ar fi de-ajuns însă să vorbească, să încerce să se explice — deşi nu are, de fapt, nimic de explicat, *ea* are de povestit ce-a făcut în toţi aceşti ani — şi toţi cei din compartiment s-ar uni, o colectivitate închegată, dornică să afle, să-l scruteze, să încerce să-l explice, să-l descopere. S-ar privi probabil unul pe celălalt, cu coada ochiului, şi indiferenţa lor ar dispărea, avizi cum sînt să-şi comunice impresiile, să-şi verifice ipotezele. Şi femeia relativ drăguţă de lîngă uşă, cu capul prea mic însă şi ochii lipsiţi de expresie, şi tînărul cu priviri de fanatic flămînd. (Calificativul îi făcu plăcere şi aproape îl eliberă, pentru o clipă, de zgomotul roţilor care-i semnalizau fraza obsesivă ce se topise acum. Rămăsese numai un zgomot care-i semnaliza cuvintele, *trebuie să fac această călătorie*, însă fără ca ele să se enunţe, fără să le audă, rămînînd doar ca un sentiment, ca un semn abstract, a cărui parte concretă era ritmul.) Toţi l-ar privi cu nespusă curiozitate, deşi el îi cunoaşte îndeajuns numai privindu-le feţele, putînd să le prevadă şi gesturile viitoare. Ajunge să-şi plimbe doar privirile pe chipurile lor, care mărturisesc atîtea, ca să-şi dea seama de intoleranţa, de poftele mereu nesatisfăcute sau de dorinţa sălbatică de a avea. De plictiseala care-l învăluie pe domnul bine îmbrăcat, care nu ştie ce să facă cu el însuşi, trebuie să fie veşnic activ şi preocupat, iar cîndva, la bătrîneţe, cînd nu va mai putea presta

o activitate obișnuită, va fi obligat să-și inventeze altele, să aibă mici ticuri și manii. Poate că n-are niciodată sentimentul acela odihnitor, de *acasă*, care îl învăluie pe el, cînd se întoarce tîrziu, după o zi întreagă de muncă în bibliotecă și arhivă, și zgomotele ușilor închise în suișul liftului îi prevestesc ceasul de seară, cînd își fumează ultima țigară la lumina veiozei, și lumina din încăpere e o plăcută anticameră a somnului. Fiecare gest făcut înainte de a se culca are plăcerea lui proprie și aceea a momentului următor, pe care-l prevestește cu certitudine. Stinsul luminii, și întinsul în pat, și gestul reflex al aprinderii brichetei. „O conștiință curată e cea mai bună pernă." Pata luminoasă și rotundă a veiozei așezîndu-se pe cartea citită fără interes, detașat, o lectură și ea importantă, pentru că prevestește odihna, alunecarea înceată spre somn și ultimul gest moale, apăsarea pe butonul lămpii, și apoi, imediat, cîteva imagini învălmășite, prin care evenimentele zilei își pierd greutatea și devin doar niște siluete ușoare și nearticulate, și sentimentul transformării respirației într-un ritm egal, liniștit, și senzația propriului corp apăsînd moale cearșaful, bucuria tihnită ce-o simți atunci cînd nu-l mai percepi decît pe el, din ce în ce mai greu și mai moale. Minate de *trebuie*, senzațiile lui de sfîrșit de zi, cele mai familiare, la care de fapt nu s-a gîndit niciodată, apar pierdute, străine, încărcate de nostalgie, ca și cum peste cîteva zile nu se va mai întoarce la ele. Sfîșiate de *trebuie*, de *trebuie să fac această călătorie*, ele i se conturează în minte ca făcînd parte din altă fază a existenței lui, și fraza obsesivă nu punctează numai peisajul și nu transformă numai această excursie pe un traseu cunoscut într-o expediție ciudată, dar schimbă și vechile lui obiceiuri în ceva străin, aparținînd altcuiva, pe care el le invidiază. Era și el în același timp *altcineva*, și de aceea putea să existe și fraza aceasta obsesivă, care continuă să-i organizeze toate percepțiile, și acum și amintirile, făcîndu-le într-un fel imposibile, ale altcuiva. Dacă ar încerca să vor-

bească, frazele lui ar fi scurte, rupte, şi l-ar descoperi în faţa acestor oameni indiferenţi acum, dar gata oricînd să participe avizi la orice dezvăluire, gata să pîndească şi să ghicească nişte lucruri care-l priveau numai pe el, şi nici el nu le ştia prea bine, şi pentru el erau amestecate şi inexplicabile. Ar profita de modul lui ciudat de a vorbi, de relaţiile ce s-ar stabili cu Olga, ca să-şi explice totul cu uşurinţă şi să clipească din ochi unul către altul, să stabilească între ei intimitatea celor care deţin împreună un secret. Nu trebuia să facă în nici un fel această călătorie, era un gînd pur şi simplu absurd, născut din relaţiile ciudate pe care le stabilise cu Olga, din cauză că se reîntîlniseră după atîţia ani nu putuseră sau nu voiseră să-şi lămurească unul celuilalt evenimentele de atunci. E adevărat că nici ea nu-l încuraja, era reticentă şi-i dădea sentimentul că poartă o mască, din spatele căreia pîndeşte. Dacă ar ieşi acum afară din compartiment, ar putea discuta în linişte, fără să mai fie tulburaţi de curiozitatea celorlalţi, dispuşi să-şi alunge plictiseala din istoriile, din lucrurile grave ale altora. Şi compartimentul ăsta îngust, în care picioarele lor, ale tuturor, se învălmăşeau şi se atingeau sau erau gata să se atingă. Corpurile lor produceau o căldură nesuferită, şi aerul trecea din plămînul unuia în plămînul celuilalt, creînd o intimitate insinuantă şi molcută, din care nu putea să scape decît ieşind de-aici imediat. Sau măcar deschizînd geamul, ca să se primenească aerul încărcat de răsuflarea lor comună. Dacă nu va pleca, dacă nu va deschide măcar geamul, în curînd căldura va fi atît de mare, încît vor începe să transpire, şi feţele tuturor se vor volatiliza lent, topindu-se pe nesimţite în aer, şi apoi toţi le vor absorbi în piepturi, unii transpiraţia altora, rezultatele proceselor intime din corpuri, pînă ce atmosfera va fi într-adevăr imposibilă, de nerespirat, şi compartimentul se va umple şi mai tare, pe nesimţite, de un singur corp, rezultat al acestei întîlniri întîmplătoare, fără consecinţă. Atunci curiozitatea unuia

pentru celălalt va crește și mai mult, și genunchii lor, deja foarte apropiați, se vor atinge, pielea vîscoasă a unuia se va lipi prin veșmintele înmuiate de sudoare de pielea celuilalt, se vor comprima pe nesimțite, și poate vor începe să converseze, să se amestece și mai intim, dintr-o dorință neînfrînată de a topi toate distanțele. Va fi atunci indiferent pe unde aleargă trenul, ce spații largi, cu mari pete de culoare alternînd egal, sînt străbătute, va fi inutilă senzația de lărgime și libertate translucidă a toamnei. Ei, oricum, pe nesimțite, vor începe să fie o masă compactă, un amestec diform de substanțe eterogene, care în zadar încearcă să se diferențieze. De fapt, nici nu încearcă. E suficient să le privești ochii lacomi, ca să-ți dai seama că toți nu vor decît să se amestece. Abia ar aștepta ca el să înceapă să se dezvăluie acum în fața Olgăi (care continuă să se uite impasibilă pe geam și parcă nici n-ar observa că el e aici, lîngă ea), ca toți să-i privească nesățioși, acceptînd cu rezervă tot ce spune, îndoindu-se în fiecare moment de sinceritatea lui, făcîndu-și complice cu ochiul unul altuia, sau poate chiar lui, ca și cum ar vrea să spună „lasă, nene, că te știm noi, nu e chiar așa, dar trebuie s-o spui, n-ai încotro, e limpede". Ce plăcut e să călătorești iarna, singur, pe jos, pe o întindere înghețată, albă, imaculată. Toate lucrurile, toate reliefurile sînt acoperite de zăpadă și aerul e rece și translucid, parcă și el înghețat, și nu se vede nimic înainte, decît albul uniform al zăpezii. N-ai interes să te uiți nici îndărăt, să vezi urmele întunecate făcute de piciorul tău, gropile hîdoase pe care trecerea ta le lasă în zăpadă, dar nu pentru multă vreme. Pentru că sau zăpada se topește, sau mai degrabă ninge din nou, și toate urmele se acoperă iar, nu mai rămîne nimic nici în spate, nici în față, așa cum se deschide și apoi se închide apa străbătută de înotător. Nu mai rămîne nimic în urmă, poți fi sigur, mai curînd sau mai tîrziu știi că totul se va șterge, orice urmă, și atunci drumul străbătut începe să semene cu cel pe care-l ai de străbătut de-acum

înainte, ce e în spate seamănă perfect cu ce e în față, e un fel de viitor întors, dacă se poate spune așa. Este oricînd timp de discutat și de lămurit ce s-a întîmplat atunci, cînd de fapt bila era pe plan înclinat și căderea era inevitabilă, din momentul în care au vorbit Sebișan și toți ceilalți, iar el n-a făcut decît să se conforme, să meargă în sensul curentului. Nu se putea face altceva. Olga trebuie să fi înțeles, și de aceea a și acceptat să vină din nou, chiar pe drumul de altădată, să refacă un traseu, ca să-i demonstreze că a înțeles totul. Însă aici, în compartiment, nu se mai putea sta, a devenit insuportabil de cald, și oamenii ăștia stau nemișcați, pîndind, ca apoi brusc să înceapă să se foiască cu toții, imitîndu-se unii pe alții, ca și cum ar fi într-o secretă rezonanță de corpuri fizice. Numai el nu este și nici nu trebuie să fie în rezonanță, și nici Olga totuși nu e, stă mereu nemișcată, cu privirile pierdute afară, urmărind defilarea lentă a peisajului care se întinde și se răstoarnă și pe care el nu-l poate vedea decît închipuindu-și cum îi apare ei, numai așa, prin ochi străini, pentru că altfel continuă să fie sfîșiat de ritmul roților, de urmele topite în ritm ale frazei venite de cine știe unde. Trebuie să iasă, nu se mai poate sta aici. În curînd va veni iarna, va dispărea blîndețea asta amăgitoare, va fi frig. Va putea face călătoria aceea singur, pe o întindere acoperită cu zăpadă sau, și mai bine, alunecînd pe gheața compactă, verzuie, a unui lac. Aici nu se mai poate sta, a devenit nesuferit de cald. I-ar face semn Olgăi să iasă afară, un semn sec, cu capul, pe care ea ar trebui să-l înțeleagă. Nu poate, nu îndrăznește să vorbească, orice cuvînt ar putea fi o dezvăluire, în fiecare clipă poate să erupă acel *trebuie* pe care nu-l putea stăpîni, vine din afară și nu poate fi comprimat și așezat la locul lui, pentru că pare că n-are nici un loc. Locul lui nu era în el, nu deriva din gîndurile lui, niciodată nu se gîndise astfel. Era o prostie, n-avea nici un fel de importanță, o simplă ciudățenie, explicabilă la o analiză mai atentă. Atît doar că deocamdată nu

poate să-l analizeze, dar este, precis este analizabil și reductibil la cauze bine delimitate. Toate lucrurile și fenomenele, dacă le privești cu destulă atenție, sînt explicabile, nu au nici o importanță în sine. Importanța nu este decît un derivat al lenei noastre dintr-o anumită clipă sau al neînțelegerii provizorii. S-a făcut însă prea cald în compartiment, de nesuferit, și trebuie să iasă, neapărat trebuie să iasă afară, pe coridor, să-și lipească fruntea de geamul rece, trebuie să fie rece. Femeia din colțul compartimentului și-a întins piciorul într-o atitudine provocatoare. Era bine desenat, prelung, frumos colorat de ciorapul de mătase, și se putea aștepta în orice clipă ca lor, tuturor, să le cadă măștile și să iasă din rezervă. Dacă ar avea răbdare, s-ar dezvălui ei, nu pot să reziste, nu pot să stea mult la pîndă. Sînt nerăbdători, ei ca și toți ceilalți, și de aceea toate victoriile îi sînt sortite lui, doar lui. El știe, poate să aștepte, nu există niciodată motive de grabă, însă nu-l cunoaște destul de bine pe *celălalt,* automatismele astea de gîndire care sînt un lucru nou pentru el. Cel care face ca vechile lui deprinderi să apară străine, încărcate doar de nostalgie, ca și cum nu s-ar mai întoarce la ele. Stupid, viața lui și pe mai departe va fi tot atît de bine orînduită.

— Haide să ieșim afară, hai să ieșim pe coridor. Trebuie să ieșim pe coridor.

Desigur, vorbise cam grăbit, gata să se bîlbîie, mai ales cînd spusese *trebuie,* cuvînt cu atîtea rezonanțe, care se cerea continuat cu *să fac această călătorie,* și atunci s-a speriat o clipă și i s-a părut că se bîlbîie, pentru că voia să treacă peste cuvînt rapid, aproape pe nebăgate de seamă. Ar fi fost normal ca ea să tresară, să-și dea seama, dar s-a întors foarte calmă și, pentru prima dată, liniștea ei nu l-a iritat, ci i s-a transmis și lui, și a simțit cum i se destind mușchii, cum se topește senzația aceea de tensiune în gîtlej, care a făcut ca sunetul să apară atît de ciudat, gutural. Ea însă a observat sau, cine știe, poate că din nou se preface doar, e atentă și așteaptă. Nu este nimic

de aşteptat. Sau poate chiar nu şi-a dat seama, într-adevăr n-a observat nimic, şi e bine, e foarte bine, nu-l pîndeşte tot timpul, însă ce ciudat că nu-i acordă nici o atenţie ! Ca şi cum ar călători singură, n-ar fi cu el şi n-ar interesa-o decît peisajul şi nimic altceva. Atunci de ce n-a venit singură ? De ce l-a acceptat ? Oricum, e mai bine că nu şi-a dat seama. Ce curios că are nevoie de ea ca să realizeze cum sînt lucrurile de afară, trebuie să-şi imagineze cum simte ea, ca să scape de ritmul acela sîcîitor al roţilor de tren, cu accentul pe primul cuvînt. Cînd îşi închipuie cum îi apar ei toate, atunci peisajul se abstractizează, devine o suită de linii, aşa cum le vede ea, şi ritmul nu mai poate pătrunde.

Pe coridor nu era nimeni, în celelalte compartimente oamenii îşi vorbesc, unii şi-au scos hainele, au început deja să se amestece. Dacă nu erau ei, aşa s-ar fi întîmplat şi în compartimentul lor, şi în curînd aşa se va şi întîmpla, odată scăpaţi de el, cum e crispat, desigur, mai mult decît de obicei, cu trăsături severe, şi de doamna aceea subţire, tăcută, de-abia zîmbind, părînd că se simte aşa de bine, ca şi cum ar fi intrat într-un loc anume pregătit pentru ea, un loc de odihnă în care se simte perfect. N-a fost niciodată frumoasă, era doar interesantă, cu faţa ei mobilă, nervoasă, şi ochii vioi, şi mai ales mîinile acelea foarte expresive. Acum ştie să se odihnească şi să privească lucrurile într-un anumit fel, să le facă să cadă cumva peste ea. În doi pot să se explice, dacă într-adevăr asta aştepta, nu-i mai era frică de privirile, de auzul indiscret al celorlalţi, însă mai avea timp, se mai putea amîna. Nu era nimic de povestit de fapt, lucrurile erau foarte clare, şi nu s-ar putea adăuga nimic. A fost, a trecut, nu mai are nici un fel de importanţă, nimic nu este ireparabil. Ar tulbura-o numai, pe cînd ea, acum cel puţin, pare atît de liniştită, este într-adevăr atît de liniştită şi împăcată cu ea însăşi ! Mai mult decît oricînd înainte. Poate chiar i-a făcut un serviciu. S-a maturizat, poate, printr-o viaţă aspră. Nu mai e o fetiţă răzgîiată. Eter-

nele ei întrebări care-l oboseau şi-l iritau odinioară nu erau decît o formă de alintare. De fapt, nu el, el n-a făcut nimic altceva, decît cel mult să consemneze un fapt împlinit. N-a fost nici atunci decît un istoric, un istoric care lua act, consemna faptul chiar în momentul în care se săvîrşise, un fel de cronicar. Asta este, a avut totdeauna vocaţia istorică. Un bun istoric, şi asta nimeni nu i-o poate nega, este indiscutabil un istoric serios şi aplicat, este un om care are simţul faptului săvîrşit. Chiar atunci cînd pentru ceilalţi el are încă loc, se întîmplă, se petrece, pentru un adevărat om cu bosă istorică el a avut loc, s-a închegat, aşezîndu-se cuminte pe legile şi principiile care-l guvernează. Cînd a intervenit el, totul era deja neîndoios hotărît, nimeni nu-l putea schimba, şi trebuia doar găsit cineva care să-l consemneze şi să-l explice, să-i dea adevăratele dimensiuni, să-i redea toate proporţiile adevărate. Dacă n-ar fi mereu cîte cineva care să redea evenimentelor proporţiile, lumea ar fi un iad de nedescris, pentru că participanţii văd numai evenimente colosale, incomensurabile, cu mari merite şi mari vini, cînd, de fapt, nu se petrece decît ceea ce *trebuie*, ceva ce se poate explica prin cauze şi condiţii, într-o perspectivă largă, cît mai largă. Atunci oamenii îşi dau seama şi revin la locurile lor. Numai unii, cei mai puţin apţi pentru a înţelege, continuă să trăiască sentimentul acela de prezent, de imediat. O simplă iluzie, evident. El a ştiut de fapt chiar de atunci, din noaptea aceea, că totul s-a terminat, şi într-un fel era inevitabil.

Geamul nu e atît de rece cum ar fi dorit, şi gustul ţigării este neplăcut, parcă amestecat cu mirosul fumului de la locomotivă. Totuşi, ce supusă l-a urmat ! Şi acum nu-i cere socoteală, nu-l întreabă de ce a chemat-o afară, nu-l sileşte să-i vorbească, e de fapt un companion de călătorie foarte plăcut, extrem de plăcut, şi pentru ea nu există blestematul ăsta de *trebuie*, de *trebuie să fac această călătorie*, pentru ea e o bucurie, ca un dar neaşteptat, şi se bucură în tihnă şi plăcere. Poate nici nu-şi dă seama că repetă ultimul lor drum, şi totul îi pare

proaspăt și nou, o adevărată revelație, fără tensiune — senzația, foarte odihnitoare în fond, a derulării lucrurilor, prin mijlocul cărora alergi fără să faci nici un fel de efort, și perspectivele se deschid mereu, în fiecare clipă se insinuează fără bruscheţe ceva nou, o altă perspectivă. Ea tace din plăcere, n-are nici un fel de grijă, așteaptă pur și simplu să ajungă, pe cînd el tace ca să nu se dezvăluie, să nu-și descopere ritmul ăsta străin, care-l stăpînește din afară. E pur și simplu stupid, mai bine ar fi chiar să-i mărturisească totul, s-o întrebe cel puțin : „Olga, de ce crezi tu că *trebuia* să facem această călătorie ?" Ce i-ar putea răspunde ? Dacă pentru ea călătoria nu *trebuia* să fie făcută, numai lui i se pare, ea n-ar înțelege pur și simplu nimic. Mai bine să vorbească despre altceva. Sau dacă, totuși, va înțelege ? Să-și închipuie numai cum îl va privi, plin de înțeles, și atunci încercarea lui de trei săptămîni să facă lucrurile să fie absolut normale, cum de fapt au și fost, normale au și fost, și, pentru numele lui Dumnezeu, a trecut de atunci mai bine de un deceniu, de ce sentimentul acesta că a rămas ceva nelămurit, cînd, de fapt, totul este limpede, și timpul clarifică totul, chiar acele fapte care mai pot fi discutate. Discutate, atît. Însă ele s-au întîmplat, nu se mai poate schimba nimic. Atunci de ce să mai discute totul ? Și de ce să-i spună că are sentimentul, n-ar putea spune obsesia, că face călătoria asta dintr-un fel de necesitate absolută și străină ? (E și firesc, totdeauna necesitățile sînt străine.) Nu are nici un rost, de altfel nici el nu știe bine de ce. Ar fi stupid să-i spună, și n-ar fi nici măcar adevărul. Dacă se gîndește, nici n-are ce să-i spună. Să discute, dar despre altceva, să fie amabil, tăcerile astea nu fac decît să întărească sentimentul de pîndă, atît. Dacă nu va spune nimic, totul va deveni și mai ciudat, și atunci ea va fi obligată să se întrebe ce s-a întîmplat cu el, și-și va da seama de tensiunea, de crisparea lui. Orice, orice, dar să spună ceva.

Trenul alerga pe lîngă un sat, pe lîngă cimitirul unui sat, cu o mulțime de cruci mărunte și urîte de lemn, povîrnite. N-a-

veau nici o axă de simetrie, erau aruncate care încotro. Îl enervează lipsa asta de regulă, îl supără în mod ciudat. E fără îndoială foarte obosit, asta explică totul. Singurul lucru care stă drept, în mijloc (ar putea fi luat și ca ax al povîrnirii tuturor crucilor), e troița aceea, de la poartă, cu un Crist scorojit de tinichea. Îl urmărește cu privirea, după ce fusese depășit de tren, și se aude vorbind. Un subiect bun, indiferent. Dar își dă seama că nu este așa, de fapt simte, și nu mai era nimic de făcut. Iar venea ceva din afară, și-și auzea vocea, pentru prima dată în viața lui își auzea clar vocea, aproape fără să o simtă în gît, în laringe. Nu mai era nimic de făcut, și de fapt n-are nici un fel de importanță. E o veche poveste stupidă, mai veche de douăzeci de ani, care n-are nici un fel de legătură cu ea, e dinainte de a se fi împrietenit, de a se fi cunoscut, de pe atunci încă devenise trecut, bine trecut. Cît a povestit, s-a bucurat că sentimentul acela de teamă din momentul cînd începuse să vorbească era absolut nejustificat, fără nici un rost : era o poveste care-l interesa exclusiv pe el, și din asemenea lucruri se pot face comunicări fără nici un fel de pericol.

Se lăsă în voia propriei lui voci, iarăși ceva străin, venit din afară, care se insinua în el și-i determina acțiunile și gîndurile. Într-un mod curios, ciuda se îngemăna cu indiferența ce-i întovărășea de obicei reacțiile față de ceilalți. Sînt iarăși „celălalt", dar un celălalt curios, acum apărut, cu care era într-o vagă relație de vinovăție. „Mă dezvălui, mă dezvălui, nici măcar nu poate s-o intereseze, pur și simplu umplu timpul pe care-l petrecem împreună. N-are nici un fel de importanță, totul s-a petrecut altcîndva, nu poate s-o intereseze, de-abia dacă mă interesează pe mine, nu m-am gîndit nici eu demult la perioada aceasta cam ridicolă. Anii de formare ai lui Ilie Chindriș, anii de formare ai lui Ilie Kindriș, lector, lector la istorie. Anii de învățătură ai lui Ilie Kindriș, *Ilie Kindrisches Lehrjahre,* anii de ucenicie, memorii personale pentru astupat timpul dintr-o asociație de imagini fortuită. Ar trebui să tac."

În vremea aceea continua să-şi audă vocea, care devenea din ce în ce mai calmă, mai aşezată. „Desigur, n-o interesează, îmi astup timpul, călătorim, călătorim din nou pe acelaşi drum ca odinioară."

— Vreau să spun că mi s-a întîmplat chiar mie, dar nu m-am mai gîndit demult la evenimentele astea, pentru că nu au cine ştie ce importanţă. De atunci am evoluat mult, nu mai semăn în nici un fel cu cel de-atunci. De aceea îmi vine greu să spun că mi s-au întîmplat chiar mie, şi faptele mi-au acoperit totuşi o mulţime de ani. Într-un fel e adevărat, chiar aşa gîndeam pe atunci, sau, mai bine zis, nu gîndeam ; dacă aş fi gîndit, ar fi fost cu totul altceva, ar fi fost într-adevăr o participare activă, dar n-a fost. E cuvîntul nimerit, am fost stăpînit de impresiile — sau nu de impresiile —, în sfîrşit, de stările astea.

În casa de ţară a bunicilor mei, unde îmi petreceam vacanţele, o casă cu încăperi mari şi joase, cu mari sobe de teracotă care dominau camerele şi accentuau caracterul de adăpost al locuinţei, de refugiu pe timp urît, o casă foarte veche ce-ţi dă un sentiment de umezeală, de muşchi crescut pe ziduri (desigur, nu exista aşa ceva), de posomorîtă închidere în sine, exista o cameră specială, poate cea mai mare, unde de la un timp eram pus să dorm. Bunica mea mă punea să dorm acolo, într-o seară mi-a spus : „Ţi s-a aşternut acolo patul", şi mi-a deschis uşa, lăsîndu-mă să mă strecor înaintea ei, aşa că am intrat în întuneric, simţind-o în spatele meu mai mult ca niciodată ; aveam nevoie de ea. Mirosea a închis, era foarte întuneric şi am simţit cum bunica o ia pe lîngă mine, i-am auzit foşnetul rochiei lungi, de mătase, şi apoi cum, cu o mînă sigură, ca şi cum ar cunoaşte perfect locurile, găseşte lampa de petrol mare, masivă, cu incrustaţii de bronz, care atîrna de una din grinzile joase ale tavanului. La lumina pîlpîitoare, am văzut aşternuturile curate, perna albă, în patul mare şi înalt de metal, tot cu incrustaţii de bronz, care mă aştepta. Deasupra patului, într-

necînd camera prost luminată, se găsea tabloul, icoana aceea mare, neobișnuită, ajunsă nici eu nu știu cum în casa aceasta de țară din Ardealul de Nord, probabil opera unui obscur mic maestru olandez, strecurată din mînă în mînă de-a lungul Europei, timp de generații, pînă ce și-a găsit aici starea. Cineva o găsise potrivită aici, și pe drept cuvînt, în casa de români ardeleni mereu în luptă cu stăpînirea, mereu protestînd împotriva numeroaselor samavolnicii, mereu bănuitori, și nu fără motiv, că în curînd li se va face o nedreptate, că vor fi privați de un drept, în ciuda inscripțiilor de pe pergamente. Era un tablou protestant cu un Crist umanizat, fără nimic hieratic, un Crist, nu știu cum să-ți spun, dincolo de har, suferind cu încrîncenare și nu cu blîndețe, prevestind judecata și nu învierea, pictat poate atunci cînd orașele Țărilor de Jos erau pustiite de spanioli, și cuiva, poate străbunicului sau răsstrăbunicului meu, îi plăcuse și-l adusese acasă. Crist — nu, de fapt niciodată nu m-am putut împăca să-i spun așa, ci mai degrabă omul reprezentat acolo —, cu fața palidă, fără coroana de spini pe cap, doar cu un păr întunecat, lung, revărsat peste umeri, stătea cu mîinile legate de niște curele — mîinile și ele palide, fără sînge —, și întorcea înspre cameră un profil ascuțit, sever, cu ochi întunecați și lipsiți de resemnare, dar și fără furie, fără mînie, doar severi și siguri de dreptatea ineluctabilă pe care el, și doar el, o știa. Cred că de-aici venea frica, fără ca atunci să-mi pot da seama de cauza ei adevărată. Omul acela legat la mîini îmi dădea senzația că în suferința lui deține un adevăr secret, pentru care toți, și eu însumi, eram mustrați, pe care trebuia neapărat să-l aflăm și noi, pentru că în funcție de el vom fi judecați, el ne circumscrie destinul, iar adevărul acesta era ascuns, ajungeai la el cu efort și nu știai niciodată dacă nu cumva te înșeli. Plutea mereu, izvorînd din tablou, ca o amenințare, în camera aceea în care știam că trăise, și lucrase, și murise tatăl bunicii mele, memorandistul, „martirul neamului", cum i se spunea. Totdeauna mi-a fost frică de tabloul acela

întunecat, de pe vremea cînd îl privisem doar cu coada ochiului, în fugă, în rarele ocazii cînd intrasem în camera aceea nelocuită de nimeni, sau numai rareori cutreierată de paşii bunicii sau ai unui oaspete bătrîn şi de seamă, căruia i se aşternea acolo. Asta se întîmplase doar de două-trei ori pînă acum, cînd în toată casa fusese agitaţie şi tensiune, şi noi, toţi ai casei, urmăream pe fereastra foarte joasă a camerei ce dădea spre şosea venirea unei trăsuri sau a unui automobil aducînd oaspetele de seamă, pentru care se făceau pregătirile. Pentru unul chiar bunica supraveghease pregătirea cinei şi aşezarea mesei, cu marele serviciu de şervete albe sau îngălbenite şi argintăria grea şi înnegrită. Toată masa fusese întinsă, ca şi cum ar fi fost aşteptaţi nenumăraţi musafiri, deşi nu venise decît un om bătrîn şi trist, mic de statură, iar masa fusese şi ea lipsită de veselie. Chiar şi bunicul meu mîncase cu mult mai puţină poftă decît de obicei şi fusese tot timpul solemn, asemănîndu-se surprinzător şi pentru întîia dată cu bunica. Acelui oaspete i s-a aşternut în camera cea mare, unde trăise şi murise străbunicul meu, dominată de marele tablou întunecat, sub care acum trebuia să dorm eu, dintr-un capriciu al bunicii. Aşternutul mi s-a părut deosebit de rece şi umed, ca şi cum n-ar mai fi fost folosit de foarte mulţi ani. Apoi s-a stins lampa şi am rămas în întuneric, întîi pîndind fiecare zgomot care se strecura din afară, dincolo de uşa grea de stejar, prinzînd fiecare foşnet a cărui origine o puteam deduce. Erau paşii bunicii şi — grei, apăsaţi, paşi de om gras — ai bunicului. Zgomotele de-abia perceptibile de vase spălate în bucătărie, şi de voci, nişte paşi afară, şi apoi nimic. Inutil să mai fac să crească pînă şi cea mai vagă adiere omenească, fiecare tuse mai mult inventată decît auzită, cea mai uşoară foşnire familiară. În golul rămas, se putea dilata doar imaginea omului din tablou, cu mîinile legate, cu înfăţişarea foarte severă, de fapt dominînd camera şi casa, din cauza căreia verile nu erau un anotimp prea vesel şi lipsit de griji. Nu m-aş fi mirat să aud efectiv foşnetul mîi-

nilor lui legate, sau al veşmintelor sale, sau plimbarea lui prin cameră, o dată ce, de-abia bănuit, s-ar fi desprins din tablou şi ar fi început să păşească tăcut prin încăpere, măsurînd-o de la uşă la fereastra care lucea şi ea întunecat. O plimbare întreruptă doar ca să se plece o clipă deasupra mea, fără să spună nimic, fără să afirme lămurit ce vrea, care e adevărul deţinut de el ca să ne judece. Nu, adaug, acum adaug, atunci nu era vorba de nici un fel de adevăr, ci doar de prezenţa lui fantomatică, de sentimentul că e acolo, existent şi totuşi imagine de tablou, care, din cauza atmosferei speciale ce învăluia camera, mă impresiona. M-am strîns în mine, cu genunchii la gură, cu plapuma trasă pînă sub bărbie (fără să scot mîinile afară), ca să ofer cea mai mică suprafaţă de contact cu putinţă tuturor prezenţelor din cameră. Percepeam lucrurile din jur, mobila puţină şi severă, ca şi cînd le-aş fi văzut, sau mai degrabă parcă ar fi trimis nişte unde pe care le simţeam cu faţa. Nu îndrăzneam nici să închid ochii, şi nici să mă bag sub plapumă complet, pentru că atunci totul s-ar fi ivit *dintr-o dată*, fără pregătire, fără să simt cum se apropie. Aş fi simţit *dintr-o dată* mîna legată cum se aşază pe mine. Toate lucrurile din cameră erau prezente şi foşnitoare, ca şi cum pe nesimţite s-ar fi tîrît şi ele, mutîndu-se de la loc, alunecînd pe podele, scîrţîind uşor, vii şi totuşi nu mai puţin greoaie şi neînsufleţite, toate dominate de tablou. Au încremenit doar în clipa cînd, de afară, s-a auzit cîinele mare, ciobănesc, puricîndu-se sub fereastră, ştiam asta precis, şi atunci în jur nu era decît tăcere fără foşnet şi fără ameninţare. Am adormit repede, cît timp mai dura sunetul acesta paşnic şi familiar.

A doua seară din nou am fost culcat acolo, şi la fel în noaptea următoare. Zilele au devenit nişte preludii ale serii, şi pentru prima dată atunci, la nouă ani, începusem să-mi dau seama de mersul soarelui, de scurgerea orelor. Momentele zilei nu mai veneau pe nepregătite, ca înainte, nu eram pus în faţa unor evenimente ca masa, joaca de după-amiază, cina şi cul-

carea. Toate veneau de dinainte, ştiute cu precizie, nici un moment nu aveam comunicaţia închisă cu momentele care-i urmau. Străbăteam de-a lungul zilei un timp cu comunicaţie intimă, care ducea în mod inevitabil la sosirea serii şi apoi a culcării în camera întunecată, a cărei existenţă nu-mi dispărea nici o secundă din minte. Fiecare clipă, fiecare oră era acum mult mai individualizată, cunoşteam variaţia luminii şi a umbrei de vară, modul în care se răspîndeau atît de diferit sunetele de la ceas la ceas, culoarea pe care o luau dealurile împădurite din împrejurimi şi încă ceva, mai subtil, mai de nedefinit, specific fiecărei clipe a zilei. Limbile pendulei păreau adeseori mărite, ca un desen de sine stătător, două ace mari şi întunecate, a căror mişcare o simţeam, deşi arătau încremenite. Recunoşteam poziţia lor dintr-o dată, la fiecare oră, intim asociată cu sunetele şi culorile, şi lumina, şi ritualul zilei, cu ceasul acela concret în care ştiam că mă aflu. Şi totuşi ceasurile acestea atît de diferenţiate erau cumva fără nici o importanţă, pentru că rostul lor nu era în ele, ci în prevestirea momentului cînd trebuia să mă duc la culcare, din nou în camera cea întunecată, sub tabloul ce nu înceta să fie într-un fel însufleţit şi ameninţător. Mă strecuram prin zi cu conştiinţa sfîrşitului ei şi a fricii care-i urma, din ce în ce mai puternică pe măsură ce o trăiam anticipat, speriindu-mă de iuţeala trecerii orelor. După cîteva zile începusem să aştept să se termine mai repede ziua, ca să fiu trimis la culcare, şi după-amiaza eram paralizat, nu făceam decît să observ cum se apropie seara. Pînă ce n-am mai putut suporta şi înainte de culcare mi se făcea rău, vărsam, îmi creştea temperatura, aşa că, bolnav fiind, rămîneam să dorm cu verii mei, într-o cameră obişnuită. A fost chemat un medic, care n-a putut să fixeze nici un diagnostic, cu toate că a dat foarte solemn din cap, aşa că s-a trimis vorbă mamei să vină şi, eventual, să mă ducă la Cluj, la clinică, să se vadă ce s-a întîmplat cu mine. O dată cu venirea ei mi-a încetat răul, nu mai vărsam, nu mai făceam tempera-

tură. Dormeam cu ea și-mi era foarte bine. S-a renunțat să mai fiu trimis, bunicul a explicat totul printr-un deranjament la stomac („Ei, dragă, tot acolo-i hiba, v-am spus eu, și bietul Petru — așa-l chema pe doctor — a cam îmbătrînit. Tare greu mi-i să chem pe altul, da' nici în el nu poți avea încredere !"). Convalescența s-a mai prelungit încă vreo două zile și apoi mama a plecat (nu prea stătea vara la țară, spunea că o obosește îngrozitor lipsa de activitate de acolo, însă probabil că nu putea să-i suporte pe-ai ei), și seara bunica mi-a făcut semn, și fără vorbă m-a condus din nou în camera cea întunecată, cu tabloul. Fusesem luat pe neașteptate, n-am îndrăznit să spun nimic, însă după vreo jumătate de oră mi-a fost din nou rău și am început să plîng, fără să mă dau jos din pat, însă destul de tare ca să fiu auzit. Am auzit pașii apropiindu-se (și am plîns și mai tare), apoi peretele din fund al camerei s-a luminat și pe el s-a profilat, întunecată, umbra înaltă a bunicii, care s-a apropiat de pat și mi-a pus mîna pe frunte. „Ce-i cu tine dragă, iar ți-i rău ? Ce ai ?" Cuvintele îi erau blînde, însă tonul continua să fie indiferent și depărtat, cu acea moliciune lipsită de căldură cu care se adresa tuturor celor ce o ascultau fără discuție. Am tăcut și apoi, dintr-o dată, mi-a fost silă să mai vărs și să mă fac bolnav, mi-a fost silă de medicamente și de grija tuturor, și de glumele joviale ale bunicului, și de nesfîrșitele întrebări despre ce-am mîncat și cum mă simt, de toată agitația aceea obositoare care se făcea în jurul meu, și de gustul medicamentelor, și de urechile păroase ale lui Petru-baci, doctorul, toate văzute într-o singură clipă. Am spus pur și simplu adevărul, aproape cu ciudă : „Mi-e frică, mi-e frică să dorm aici". Bunica a tăcut și imediat mi-a părut rău că i-am spus, că n-am tăcut sau n-am mințit, că m-am dezvăluit, dar nu mai aveam ce face. Îmi părea acum rău de mult și-mi era frică de ceea ce am spus, așa că tăceam și eu, cînd am auzit-o pe bunica : „Bine, fătul meu. Dacă-i așa, am să-ți aștern în altă parte." Nu mă bucuram, pentru că mă așteptam să mai

spună ceva, şi a şi spus : „Aşa-i, şi ţie ţi-i frică. La fel, la fel cu ceilalţi. Nimeni nu-i seamănă. Hai, acum du-te şi te culcă în camera copiilor."

Am înţeles despre cine a vorbit, am înţeles-o dintr-o dată, nu mi-a mai părut doar fiinţa ciudată, respectată de toţi, tăcută şi retrasă, o umbră plină de prezenţă, la care nu mă prea gîndisem înainte. Ştiam că vorbeşte despre tatăl ei, „martirul neamului", memorandistul în a cărui cameră ne aflam acum, că de aceea m-a adus aici, pentru că eu trebuia să-i semăn, urma să joc acelaşi rol foarte important pe care-l avea şi el în viaţa noastră, a tuturor, pomenit mereu cu respect, cu mîndrie, cu un fel de teamă superstiţioasă şi cu un sentiment de vinovăţie. Ca şi cum ei toţi, care-şi datorau întreaga lor situaţie luptei memorandistului, s-ar fi abătut mereu de la un fel de legat, scris sau nescris. Înţelegeam de ce era atît de importantă bunica, fiica lui, şi îmi dădeam seama că eu fusesem adus aici, în această cameră, pentru că ea credea că mă asemăn lui sau că trebuia să mă asemăn, să-l urmez şi să-l moştenesc. Iar în momentul în care mi-a fost frică, bunica a început să creadă că s-a înşelat — eram ca ceilalţi, şi nu ca ea, şi ca memorandistul, ca martirul neamului. Înţelegeam dintr-o dată, atunci, pe loc, ridicat în patul mare, ce importanţă avea bunica, depozitara unor adevăruri pe care trebuia să le moştenesc şi eu şi să mă conformez lor. Îmi era foarte ruşine, şi în acelaşi timp mă simţeam şi mîndru, şi ţineam la bătrîna asta ciudată, ce părea că nu ştie să rîdă, care se plimba ca o umbră tăcută prin curte, prin casă, şi părea că este pretutindeni, fiindcă dădeai mereu peste ea, în orice colţ al casei, în toate ungherele, deşi era atît de retrasă. În seara aceea m-am culcat însă în altă parte, nu prea bucuros că am scăpat de frică. În locul ei îmi apăruseră nişte sentimente foarte ciudate şi complicate, cu care nu puteam lupta. Înainte era simplu : îmi era frică şi voiam să nu mai dorm în camera aceea, sub tabloul întunecat, voiam să treacă noaptea şi o aşteptam cu

groază să vină. Dar acum nu exista nici o ieşire, îmi era frică şi în acelaşi timp ruşine de ea, din cauza unui fel de vinovăţie, ca şi cum aş fi trădat tocmai prin fugă şi refuz adevărul personajului din tablou. Îl adusesem cu mine, nu mai era doar o prezenţă în sanctuarul lui. Ar fi fost foarte bine dacă aş fi avut pe atunci toate cuvintele astea la-ndemînă, însă nu le aveam, mă luptam cu starea vagă de nelinişte şi nemulţumire, mai pătrunzătoare decît frica precisă de mai înainte. Aşternuturile erau prea calde şi umede, respiraţia celorlalţi veri ai mei mi se părea prea zgomotoasă, enervantă, sunetele venind din curte, de afară, nu mă mai linişteau ca înainte, nici scărpinatul cîinelui sub fereastră. M-am sculat din pat şi m-am strecurat afară, şi am constatat surprins că într-un fel nu mai avea ce face cu mine, cu mişcările mele, devenite inutile. Niciodată înainte nu mi se întîmplase ca atunci să fac ceva fără adresă precisă, să umblu fără să vreau să ajung undeva, aproape să plîng fără o cauză bine precizată. Era prima noapte de insomnie, la nouă ani, neobişnuită, obositoare, spărgîndu-mi reflexele. Simţeam o deosebită atracţie spre camera de unde tocmai venisem, fără ca să-mi înceteze frica. Am adormit cu hotărîrea că trebuie să mă duc acolo şi, într-adevăr, a doua zi, imediat după micul dejun, mîncat în grabă, evitînd privirile celorlalţi, m-am strecurat acolo.

Camera era întunecoasă şi ziua. Draperiile acopereau geamurile, lăsînd să se filtreze doar suficientă lumină ca să se observe contururile obiectelor, ce păreau din cauza asta nu mai uşoare ci, din contră, mai grele, prelungite cu propria lor umbră cenuşie. Singurul obiect lucitor, deşi singurul ce-şi păstra culoarea neagră, era tabloul, cu faţa contrastantă a omului sever, cu mîinile legate. În încăperea asta trăise şi murise străbunicul meu, martirul, cea mai de sus autoritate a lumii noastre, cu care eu trebuia să semăn. Lucrurile lui erau păstrate aşa cum le lăsase el acolo, puţine şi severe. Nimeni nu îndrăznise să adauge nimic, nimeni nu locuise în camera aceea mai multă

vreme, și poate că, în afară de rarele ocazii cînd se făcea curățenie, sub directa supraveghere a bunicii, nimeni nu ridicase storurile, nu lăsase să intre lumina soarelui. De aceea camera păstra un aer mortuar, închis, veșnic posomorît. Mobila cea mai însemnată, în afară de patul mare în care dormise, era un pupitru înalt și îngust, la care străbunicul meu scrisese, în picioare, nu așezat la masă, comod, ca ceilalți pe care-i văzusem. Deasupra era o fotografie îngălbenită a unui grup de bărbați întunecați, bărboși, înconjurați de jandarmi cu pene de cocoș la pălărie. Unul dintre ei, știam care, era chiar străbunicul meu, martirul, dr. T. M., cu care eu trebuia să semăn.

Mă strecurasem prin ușa întredeschisă și însăși mișcarea mea nu făcuse decît să-mi întărească frica. Așezat în fața pupitrului de scris în picioare, aveam sentimentul că omul din tablou mă privește din spate, și încercam să disting cît mai bine trăsăturile severe ale străbunicului. Străbunicul meu fusese martir al neamului, știam că asta înseamnă, are legătură cu suferința, că cei din fotografie sînt păziți, așa cum invizibil era înconjurat de dușmani și cel din tablou, legat la mîini, aflat într-o severă suferință. Era mai aproape de ideea de martiriu decît domnul întunecat și cu lavalieră lată din fotografie. Cele două imagini s-au contopit la început, apoi cea mai puternică, mai impresionantă, din tablou, a absorbit-o pe cealaltă, care a organizat în jur și mirosul de închis al camerei, și întunecimea ei posomorîtă, și nemișcarea amenințătoare a draperiilor trase peste geamuri, pe lîngă care lumina se filtra cenușie. Totul se combinase, și eu trebuia să semăn cu întreaga atmosferă, eram surprins că mă descopeream în ea, mai adevărat, ca și cum m-aș fi privit într-o oglindă veche, cu adîncimi, din care mi se distingea fața. Și în același timp mi-era și frică, însă nu ca înainte, cînd eram gata să fug, cînd nu suportam să stau în încăpere în timpul nopții și pîndeam sunetele obișnuite de-afară. Era de data asta o teamă plăcută, cu care mă confundam, devenisem într-un fel chiar teama

mea, devenisem și omul din tablou, și străbunicul cu care trebuia să semăn, de vreme ce așa găsea bunica. Nu eram ca ceilalți, mă deosebeam de ei toți și mă asemănam doar cu ceea ce se găsea aici. Eram fascinat și înfricoșat de descoperirea mea, ca de un adevăr nou, revelat cu forță, dar pe care-l păstrasem în mine, și poate pentru prima dată mă gîndeam cu claritate la ce sînt, încet, imaginile sau gîndurile se desfășurau fără grabă, oarecum în ritm cu întreaga atmosferă din cameră. Mă apropiam sigur și încet de o imagine mai completă și mai bogată, prima imagine adevărată — mi se părea pe atunci — de EU propriu, care însemna în același timp și sentimentele mele obscure din timpul nopților de frică, și în același timp eram și străbunicul, și mai ales omul din tablou, cu fața severă. Fără să mă uit la el (încă nu îndrăzneam să mă întorc), mi-am împreunat mîinile, ca și cum ar fi fost legate, și am simțit cum mi se înăspresc trăsăturile feței, încercînd să semăn cît mai mult cu imaginea din spate. Era foarte plăcut, într-un fel ciudat, deși sentimentul de frică nu dispăruse, și era acum dublat și de mirare. Am închis ochii, lăsîndu-mă învăluit cît mai mult de atmosfera din jur, care eram eu, și parcă nu voiam s-o privesc, ci s-o simt, așa cum îți dai seama de propriul corp. Atît doar că eu mă și știam, dincolo de ceea ce puteam simți. Stăteam nemișcat, într-o poziție cît mai rigidă, drept, cu mîinile împreunate, nu puteam și nici nu voiam să plec, pradă tuturor senzațiilor acelora ciudate, de mîndrie, și frică, și bucurie, și curiozitate. N-am ieșit, cu părere de rău, decît atunci cînd m-au strigat de-afară. Nu voiam să fiu surprins de nimeni aici, nimeni nu trebuia să știe ce s-a întîmplat, ce se întîmplă, era un secret al meu, cunoscut în parte doar de bunica, dar și de ea nu în întregime, nu atît de bine, mai degrabă bănuit. Atunci nu m-am gîndit la asta, nu mi-am dat seama, am fugit doar din cameră, închizînd ușa fără zgomot, ca să nu fiu nici măcar auzit de unde viu. Pe atunci eram atît de departe de orice cuvînt cu care să-mi pot

explica noua mea stare și descoperirea, încît n-aș fi putut povesti nimănui, chiar dac-aș fi vrut. Poate că șocul era prea mare ca să întrebuințez cuvinte, chiar dacă le-aș fi avut. Totul era neprecis și fără dorința de a preciza, sentimentul că eram și eu, și altcineva, că eu eram altcineva, mai misterios, mai mare, depășindu-mă, neajungîndu-mi marginile, într-un anumit raport cu mine însumi. Nu se putea formula la vîrsta aceea, și e greu de formulat și de înțeles chiar acum. Nu înțeleg de fapt ce s-a întîmplat, o simplă copilărie, poate, sau un mod cam ciudat, datorită circumstanțelor, a mediului meu, de a prinde conștiință de mine însumi. Probabil asta a fost, m-am observat pe mine într-o ipostază mult mărită, mult mai importantă decît puteam să mă știu. Oricum, atunci n-am spus nimic, și nici mai tîrziu, niciodată, nimănui, și am și uitat de asta, nu m-am gîndit decît un timp, cînd m-am smuls din toată prostia asta. Desigur, totul a fost infantil, fără semnificație, lucrurile le-am înțeles mai tîrziu, cînd am descoperit idei generale care mă explicau mai bine, mă defineau, pe mine și pe toți ceilalți. Însă atunci lucrurile nu s-au oprit aici. N-am uitat nimic cînd am ieșit din cameră, iar la masă totul a crescut chiar. Stăteam și mîncam puțin și detașat, ca bunica, și mă uitam în jur, înțelegînd ce înseamnă *ceilalți*, așa cum le spusese bunica. Eu și ea eram altceva. Îi vedeam acum cu alți ochi, nu mai erau doar o parte mișcătoare a universului meu familiar și nu mai erau nici unul cîte unul, fiecare separat. De o parte eram noi, străbunicul, bunica și mai ales eu, și de cealaltă parte ei toți, ceilalți. Vedeam cum mănîncă bunicul, cu poftă, și observam cum tăieței i se prind de mustață, cum i se fac ochii mici de lăcomie. Îi plăcea să mănînce bine, și ochii lui micșorați reflectau un fel de recunoștință pentru existența mîncării și poate a tuturor plăcerilor. Îl priveam pentru prima dată cu ironie, avînd conștiința cumva că plăcerile lui sînt un lucru mărunt, demn de disprețuit și poate un păcat. Sub ochiul meu critic defilau și figurile celor-

lalți, ale unchilor și verilor mei, ascultam convorbirile lor, ce mi se păreau pentru prima dată serbede, gălăgioase, o colecție de sunete care ar fi putut la fel de bine să și lipsească. Pe furiș, cu coada ochiului, mă uitam la bunica, observîndu-i aerul ușor absent, depărtarea care o făcea atît de deosebită de ceilalți, tăcerea ei indiferentă. Îi vedeam pe toți mai bine, pe fiecare în parte, și toți, în afară de bunica, erau în același timp ceilalți — un fel de masă, de categorie aparte. Sentimentele din camera de culcare se întăreau, deveneau un bun cîștigat, la care n-aș fi vrut să renunț. Și de altfel nici n-am renunțat. Toată ziua am tăcut, am observat cu înfiorare mersul luminii, blîndețea și întunecarea ei, apropierea ceasului în care urma să mergem la culcare. N-am spus nimic nici bunicii, m-am plimbat doar singur, și din nou cu înfiorare am trecut pe sub fereastra camerei unde urma să mă culc, privind-o în treacăt, cu o emoție reținută. Voiam și să încetinesc, și să grăbesc ritmul trecerii orelor, uitîndu-mă din cînd în cînd la ceas. Așa a trecut după-amiaza și apoi seara, pînă ce s-au aprins lămpile și s-a așezat cina pe terasă, la răcoare, așa cum se întîmpla vara. Gîndurile erau concentrate, nu simțeam nici oboseală, nici nu mă plictiseam, dar nici nu mă interesau discuțiile de la masă. Lăsam doar totul să treacă, pînă ce va sosi și momentul cînd noi, copiii, vom fi trimiși la culcare. Doar în clipa aceea i-am spus încet bunicii, numai ei : „Te rog, eu vreau să dorm tot în camera aceea!". Bănuiam că știe în care și mă uitam să văd pe fața ei, mai degrabă decît să aud, ce va spune și ce hotărîre va lua. Nu s-a dezmințit nici atunci, așa cum nu s-a dezmințit niciodată. N-a pus întrebări, nu s-a mirat, părea că s-a așteptat la o asemenea schimbare din partea mea, și poate că se și aștepta. Niciodată nu părea că întîlnește ceva surprinzător, ca și cum toate lucrurile erau de la început bine orînduite și știute. De aceea poate că mă impresiona atît, pe mine și pe alții, de aici îi venea o parte din influența ce-o avea asupra tuturor. Mai tîrziu mi-am dat seama că lucrurile

nu stau chiar așa. Atunci, fără să mă laude și fără să se bucure, fără să-mi arate nici un semn de afecțiune, mi-a spus doar, cu vocea ei molatică, șoptită : „Bine am să poruncesc să ți se-aștearnă". Și după un sfert de oră am pătruns din nou, alături de ea, în camera de culcare, și apoi și-a luat rămas bun de la mine ca de obicei, iar fără cuvinte de prisos, după ce m-am băgat în așternuturile curate și albe, luminate de lampă.

Tot ceea ce simțisem în timpul zilei a revenit, mai puternic, frica era din nou mare, și în același timp și mîndria, și un fel de plăcere crescuseră și ele, totul apărea întărit, accentuat. Din nou personajul din tablou mi se părea că e gata să părăsească rama și să se plimbe prin cameră, și umbra sau mai exact bănuiala lucrurilor nu-i era străină, însă de data asta eu eram la fel, mă asemănam, eram și camera sau, mai bine, sentimentul ei, și omul legat, și cel care trăise, lucrase și murise aici. Eram într-un fel propria mea frică, mă contopeam cu ea. Așa într-o oarecare măsură scăpam de ea, sau devenea pentru mine nu cu totul străină, suportabilă în orice caz și gata să mă umple de un sentiment de mîndrie.

După aceea, tot timpul verii aceleia, reveneam nu numai seara, dar și în timpul zilei în cameră, fără să știe cineva, strecurîndu-mă în secret, căutînd să nu fiu surprins niciodată. Veneam, și aici mai bine decît oriunde deveneam martirul, așa cum spusese bunica, dar și mai mult, și mai complicat. Mă observam în atmosfera din jur, mă uitam îndelung la fotografie și apoi la tablou, mă jucam într-un fel „de-a eu însumi" în adevărata mea ipostază. Atît doar că era un joc greoi, nu știam prea bine ce face un martir, cu ce se ocupă. Era o stare, nu o acțiune și, după ce m-am obișnuit cu ideea într-o anumită măsură, n-am mai știut ce să fac cu mine. Mă plimbam cu mîinile strînse în față prin cameră, ca și cum ar fi fost legate, din ce în ce mai solemn, din ce în ce mai important. Nu știam cum să sufăr, cred că în timpul acela asociam mai puțin

ideea de martiriu cu suferința decît cu solemnitatea, așa cum de fapt ajunsese noțiunea în ochii celor din jurul meu, așa cum vedeam la bunica. Mă pătrundeam de gîndul că sînt propriul meu străbunic, dar nu știam de fapt ce trebuie să fac. Toate ocupațiile mele de pînă atunci nu se potriveau de loc cu ce devenisem. Știam doar ce nu face un martir, ce nu trebuie să fac. De aceea, poate din plictiseală, inventasem un joc, un fel de punte de legătură între ocupațiile mele trecute și prezente. Știam că un martir nu joacă șotron, nu se joacă de-a v-ați ascunselea, nu clădește case din cuburi, nu are jucării mecanice. De aceea îmi strîngeam jucăriile, devenite perimate în vara aceea, și mă jucam de-a a nu mă juca. Adică îmi ziceam, uitîndu-mă la ele, că nu clădesc, că nu pun trenul să se-nvîrtă pe șine, repetam toate mișcările, toate gesturile în gînd, însă cu sensul schimbat. Le vedeam și-mi spuneam că nu le fac. Sau îmi plăcea să urmăresc jocurile gălăgioase ale vărului meu, să particip într-un fel la ele, însă bucurîndu-mă că eu nu mă joc. Era un mod ciudat, dar, cine știe, poate util de a-mi dezvolta inhibiția. Și, desigur, îmi închipuiam vag, acolo, în orele în care eram în cameră (niciodată destul de mult ca să fiu surprins de ceilalți), cum sînt dus, și cum sufăr cu demnitate, și cum sînt fotografiat, împreună cu ceilalți, într-o atitudine dîrză, demnă, în boxă. Aș fi putut, desigur, să aflu mai multe despre martir, despre străbunicul meu, dacă aș fi întrebat. Dar nu voiam să-mi trădez secretul nici chiar față de bunica, în ciuda faptului că ea mă introdusese în el. De altfel, relațiile noastre erau destul de ciudate. Îmi petreceam mai multă vreme împreună cu ea, o întovărășeam, și singura deosebire față de perioada de dinainte era că mă accepta. Nu mă favoriza, nu era tandră, însă nu se ferea de mine, și mai ales își continua netulburată activitățile. Nu-mi spunea nimic, se ocupa de grădina ei, și de cîteva ori am surprins-o chiar fredonînd niște melodii neauzite înainte sau după aceea. Însă

niciodată nu mă învăţa nimic, ca şi cum totul era deja ştiut dinainte. Relaţia noastră era intimă şi foarte rezervată.

De fiecare dată cînd eram împreună, simţeam că sîntem pe marginea unor povestiri despre tatăl ei, însă ne opream scurt, eu n-o întrebam niciodată nimic şi nici ea nu se dezvăluia. Poate că nici nu se gîndea, mi se părea numai mie; aşteptam, dar nu voiam să mă descopăr. Oricum, mai mult decît înainte, eram admis în preajma ei şi-mi plăcea cum îi foşnea rochia lungă, totdeauna în nuanţe întunecate. Semnul prieteniei noastre era faptul că pe mine mă uita atunci cînd şedeam lîngă ea. Poate impresia mea că eram mereu pe marginea unor povestiri esenţiale, că le ţineam totdeauna în minte venea şi din modul cum a început odată să-mi vorbească. Stătea într-un şezlong, în grădină, fără să facă nimic (aşa cum ştia atît de bine să se ţină neocupată), cu mîinile sub cap, şi ochii ei de culoarea prunei coapte, acoperiţi de pleoape grele, totdeauna pe jumătate lăsate în jos, erau aţintiţi spre casa ce părea foarte joasă în lumina groasă a toamnei ce se apropia. Poate vorbea cu ea în prezenţa mea (şi atunci ar fi fost un mare semn de intimitate), dar, oricum, frazele ei aveau subiectul subînţeles, deşi nu era greu să ştii despre cine vorbea. „Cînd a venit, după şapte ani, nimeni nu s-a aşteptat. Toată casa dormea, numai eu nu puteam, stăteam în camera mea şi nu mă puteam hotărî să mă culc. A fost foarte ciudat, pentru că i-am auzit doar paşii, şi nici un cîine n-a lătrat, nici coteii născuţi mult după ce a plecat el. Şi ca niciodată nimic nu era închis, nici uşa dinspre terasă. Paşii au răsunat pe pietriş, şi apoi am auzit cum scîrţîie scara, şi cum se deschide uşa fără zgomot. Nimeni, dar nimeni nu l-a auzit venind, în afară de mine. Cine ştie, nimeni nu poate şti cum de era uşa descuiată, cine o uitase, ca niciodată. Mama totdeauna ţinea ca uşile să fie bine ferecate, ca la o casă fără bărbat, cum spunea ea. Dar atunci au rămas deschise sau, cine ştie... Nimeni n-o va şti niciodată, nu se poate şti. Numai eu l-am auzit, nimeni altcineva,

și parcă am știut încă dinainte, de aceea n-aveam stare și alinare. Și nici unul din cîini n-a lătrat, nici nu s-a gudurat, ca și cum ar fi fost toți morți sau adormiți într-un somn greu. Toți, în afară de mine. Pentru că eu l-am auzit, și am bănuit că trebuie să vină încă dinainte, și nu puteam să mă hotărăsc să mă culc. Pașii lui erau fără grabă, fără grabă, da, ca și cum nu s-ar fi întors acasă după atîta amar de vreme. Nici nu-i semănau, erau mai ușori și fără grabă, nu ca înainte, cînd se plimba neliniștit prin camera unde dormi tu, de se putea auzi răsunînd în toată casa. Nu semănau nici cu graba cu care venea el acasă înainte de la întruniri. Atunci, înainte de a pleca, era mereu în fugă, și apoi se închidea zile întregi și scria, și rupea, au rămas prea puține lucruri de pe urma lui. Ce voia el nu se asemăna cu ce voiau alții, Rațiu și Pop de Băsești, prietenii lui. El voia altfel, mult mai mult, și de aceea se închidea. Dar atunci, în noaptea în care s-a întors acasă, pasul lui a fost altfel, și de atunci, cît l-am auzit, tot liniștit a fost."

În timp ce vorbea, îi observam mîinile albe, cu vine îngroșate și șerpuite. Îi stăteau nemișcate, împreunate în față (cum erau și cele din tabloul din cameră), și liniștea lor făcea parte nu știu cum din povestire. Și eu mi-am împreunat mîinile în nemișcare tot timpul cît a povestit. N-am întrebat-o nimic, desigur, și am simțit și mai bine ce ne leagă și ce ne opune celorlalți.

După vara aceea n-am mai venit mult timp pe-acolo, au urmat anii de refugiu, nu ne puteam întoarce. N-am văzut un timp tabloul și în parte am uitat de cele întîmplate, dar nu de tot. Niciodată nu m-am mai întors la jocurile copilăriei, am devenit rezervat, începusem să citesc istorie și să știu ceva mai multe despre lucrurile doar reprezentate mai înainte. Desigur însă că numai mult mai tîrziu am ajuns la adevărata înțelegere a însemnătății, a sensului evenimentelor care dominau casa, datorită bunicii. Ea păstra încă în ochii mei, și nu numai ai mei, o nedezmințită autoritate, fără nici un semn de

întrebare, mult timp. Prima nepotrivire a venit ceva mai tîrziu. La început, cînd ne-am întors, îi păstram același respect, nici nu se putea altfel, și mă bucuram că, din motive pe care nu le știam, fusesem ales de ea. Cîtă vreme am crezut în această alegere, nu-i puteam pune la îndoială situația specială. De aceea la început n-am fost decît puțin surprins. Eu aș fi procedat altfel decît ea, desigur, chiar și atunci. Era un fel de petrecere, după întoarcere, se adunaseră aproape toți oamenii pe care-i cunoscusem în copilăria mea. Avocații și inginerii, „doctorii" și diversele notabilități de provincie, oameni nu tocmai bogați, aș zice *aisé*, înrudiți între ei, crescuți împreună, care toți la un loc stăteau în pragul unor evenimente hotărîtoare, ce-i vor determina să ia poziții deosebite, să se diferențieze mai apoi, să-și spargă soarta comună, mentalitățile asemănătoare. Planurile lor erau haotice, contradictorii, tocmai prin asta se caracterizau atunci : își făceau multe planuri, și le schimbau des, grijile și nedumeririle lor se manifestau tocmai prin atenția dată unui viitor simțit că va fi altfel. Înainte vreme viitorul era într-un fel trasat, hotărît dinainte, și planurile jucau un rol mult mai mic. Acum erau însă dezorientați, treceau dincolo de obligațiile și îndatoririle lor profesionale și, în mod ciudat, planurile lor nu se refereau la proiecte foarte personale, intime, de familie. Parcă toți ar fi vrut să schimbe ceva, să-și lase ocupațiile, și unii să și plece. În seara aceea însă, mai petreceau împreună, voioși că mulți fuseseră plecați și se întorseseră acasă. Se simțeau bine împreună, și se făcuse tot ce trebuie ca să fie de toate. Era tîrziu, pe mese zăceau farfurii cu mîncare pe jumătate golite, maioneze groase, galbene, și sosuri, și pahare cu băutură, uitate prin colțuri, iar camerele se umpluseră de fum, de căldură de trupuri și de zgomote. O femeie înaltă, grasă începuse să plîngă, nu știu din ce motiv, poate băuse mai mult, și căina pe cineva, cu simpatie. Așa făcea de obicei, avea tot felul de protejate, era membră sau președintă în tot felul de comitete mai mult sau mai puțin

fictive, se risipea toată ziua cu energie și sentimentalism în diverse activități cu un rost nu foarte bine precizat și, înainte de război, deși nu era bogată, iar bărbatul ei avea specialitatea de a nu reuși în nimic, Anicuța Bucșe era foarte căutată și într-un fel influentă, fiind rudă cu toată lumea din partea de nord a țării, în două-trei județe, nepoată a unui mitropolit de Blaj, cu doi unchi care semnaseră memorandumul din 1892, și putînd ajunge destul de departe în a promova o carieră de „tînăr bun român". De la vreo treizeci de ani avea un statut de femeie în vîrstă și era sufletul activ al societății. În seara aceea începuse să plîngă, ceea ce nu tulbura pe nimeni, întrucît lacrimile erau o manifestare obișnuită la ea, la veselie și la tristețe. Într-un fel, cred că așa-și închipuia că trebuie să protejeze o doamnă bună, ori asta era desigur imaginea ce și-o făurise despre propria ei persoană.

Se organizase, în sfîrșit, un fel de joc de societate, moștenit de la unguri, o distracție ce părea că le face deosebită plăcere, mai ales atunci cînd, amețiți, îngrijorați, plini de speranțe și de planuri, nehotărîți, încercau în fel și chip o evadare. Așa interpretez faptele acum, bineînțeles. Pe atunci nu aveam decît vreo paisprezece ani și-i observam doar, fără să mă gîndesc la nimic anume. Jocul consta în a da un nume de unealtă din gospodărie fiecărui participant. Apoi, de obicei, un tînăr de viitor, cu imaginație, construia o povestire, folosind numele ustensilelor, iar cel ce se auzea strigat se scula în picioare și spunea „Cucu ! Cucu !", în rîsul general. Precum vezi, era un joc deosebit de stupid, însă în seara aceea se juca intens, toată lumea fusese inclusă, sau aproape toată lumea. Hazul cel mare îl avea bunicul, care-și alesese numele de „cîrpă de spălat vase", și striga entuziasmat „Cucu ! Cucu !", ridicîndu-se în picioare și pufnind în rîs. Îi tremura burta și mustața de fiecare dată, și uneori pocnea din palme ca un copil. De aceea era numit foarte des, toată istoria, spusă de un tînăr „mutră bună" (traducere din unguresul *jó pofa)* fiind în jurul cîrpei de spălat

vase, pierdută, furată de un cîine, găsită de bucătăreasă, iar pierdută în hîrdăul cu zoaie etc. Toată lumea rîdea, tocmai pentru că era un om gras și, la nivelul lui, important. De altfel cred că de aici și venea hazul, era o dezinhibiție, o ieșire din convenția socială, din limitările etichetei, ale vîrstei, ale poziției. Închipuie-ți un „doctor în jură" de peste șaizeci de ani, plin de propria lui importanță, arborată de la douăzeci de ani (altfel n-ar fi venit clienții, a căror onoare sau avere depindea de el), cu principii rigide și moștenite, bucurîndu-se cînd e cîrpa de vase furată de un cîine sau scăpată în găleata cu lături. Se spărgea o carapace, se elibera o viață prea rigidă, prea definitiv și prea devreme cuprinsă în canoane. Anicuța Bucșe, care încetase să plîngă și era acum cuprinsă de veselie, își împungea bărbatul, mic, chel, cu care se teroriza reciproc, să intre și el în joc. De voie, de nevoie, a devenit vătrai, uitînd poate subiectul fantezistelor lui cercetări de arhivă din ultimul deceniu, care trebuiau să dovedească înrudirea nevesti-sii, prin Bogdan de Vișeu, cu Ștefan cel Mare și, dacă se putea, chiar cu Basarabii (a întocmit o genealogie ridicolă, pe care-a publicat-o). Jocul era în toi, atmosfera se încălzise, cînd ușa înaltă, cu două canaturi, s-a deschis și în cameră a intrat bunica. (Se retrăsese alături, să se întindă puțin, așa cum făcea totdeauna.) Stătea în ușă, înaltă și dreaptă, cu privirea severă măsurînd întreaga încăpere, pe veselii musafiri, mesele și scaunele, paharele și farfuriile cu mîncare. Întîi ni s-au întîlnit ochii și m-am umplut, pentru ultima dată, de mîndria de a semăna cu ea. Mi s-a părut că se uită semnificativ la mine. Apoi am observat și eu camera, toată murdăria, sosurile întinse, paharele pe jumătate pline, și totul mi s-a părut dezgustător, murdar și lipicios. Niciodată n-am perceput ca atunci urmele mîzgoase ale vieții noastre, toată dospeala și murdăria pe care o lăsăm în cursul zilei, aburii de respirație viciată, valurile de reziduuri, de bioxid de carbon, de neîncetată transpirație, praful purtat dintr-o parte în alta. Încăperea devenise

extrem de mică și de sufocantă, mobilele erau urîte și pătate, toate petele invadaseră cîmpul meu vizual, puteam distinge murdăria ca și cum s-ar fi deschis o fereastră spre canalele marilor orașe. Iar oamenii, care-și continuau joaca, rîzînd stupid, strigînd „Cucu! Cucu!", erau mici și pierduți printre obiecte dezlînate și pete, și urmele lor erau mai mari, mai importante și-i copleșeau. Fețele lor congestionate de băutură și veselie neroadă aveau ceva din caracterul lipicios și prelins al sosurilor, al cremelor de tort, al lucrurilor pe care sîntem obligați să le ingurgităm. Mi-au apărut cu fălcile căzute și fleșcăite. Deasupra lor, deasupra viermuielii lor în veselie, eram eu și bunica, de data asta ea avînd din nou posibilitatea să-mi releve deosebiri, să mă distingă dintre ceilalți, să-mi descopere totul prin simpla ei prezență. I-am surîs, dîndu-i să înțeleagă legătura noastră, într-un fel unicitatea noastră. Ea rămăsese în prag, fără să facă nici un pas, tot dreaptă și rigidă, și în cîteva clipe, fără să fi atras atenția prin nimic, a fost remarcată de toți. Jocul a încetat brusc, veselia tuturor s-a prăbușit, au suferit cu toții o ciudată metamorfoză. Deveniseră și mai neînsemnați, pierduți printre lucruri, îndrăznețul tînăr avocat, povestitorul, rămăsese cu gura întredeschisă, alături de el arhitectul orașului clipea des, nervos, din ochi și gestul căpătase nu știu ce pregnanță, devenea amplu, evident, mîinile mai multora căutau neliniștite, ca ale școlarilor slabi, scoși prin surprindere la lecție. Asta era de altfel impresia cea mai generală ce și-o dădeau, de copii mustrați, surprinși asupra unor lucruri reprobabile. Față de nemișcarea bunicii, în ușă, agitația lor mărunță, negăsirea locului, privirile lor furișate ieșeau și mai mult în evidență, ca și cum s-ar fi confruntat două principii, două ordini deosebite de lucruri. Bunicul, cu ochii micșorați, ca și cum lumina ar fi fost prea puternică, încerca să-și ridice mustața. Lipsa tuturor de importanță, zăpăceala și inconsistența lor îmi produceau o plăcere învăluitoare, ce se strecura în toate straturile ființei mele. Pentru că eu nu eram ca ei, un soi de

copii sau, mai bine, de bătrîni decrepiți, în decădere fără întoarcere. Bunica nu făcea nici un gest care să le ușureze situația, iar ei continuau să clipească. Mă gîndeam ce caraghios ar fi fost dacă i-ar fi apucat un fel de revoltă (cum se întîmplă rareori cu bunicul) și ar fi început să strige, cu voci subțiate, în cor „Cucu ! Cucu !". Însă nu s-a întîmplat așa. Prima care a făcut un gest a fost Anicuța Bucșe, rămasă și ea în picioare, cu ochii ațintiți spre ușă. Dintr-o dată fața i s-a acoperit iar de lacrimi, curgînd șiroaie din ochii apoși, și a început să fugă spre bunica, spre ușă, cu mersul ei de rață (pășea cu vîrfurile înăuntru), făcînd să duduie pardoselile sub greutatea corpului ei mare. Mergînd cu brațele larg desfăcute, ca pentru îmbrățișare, striga : „Doamne, Ileancă, Doamne, cînd îmi aduc aminte de martirii noștri, așa-mi vine a plînge ! Și de săracul Todorbaci, care a suferit pentru noi în temnițele cele grele de la Vácz și Szèged, pentru noi a stat acolo, și s-a bolnăvit, și a murit, și poate mulți dintre-ai noștri nu l-au înțeles. Da pizmașii or fost bătuți, și el ni te-o lăsat nouă. Că ei doară cum or luptat !" S-a repezit spre bunica, a ajuns-o, și atunci n-am mai înțeles nimic. Mă așteptam s-o respingă nu brutal, ci hotărît pe femeia asta masivă, poate ametită de alcool, care plîngea și-i spunea tocmai în asemenea clipe penibile lucruri ce mi se păreau atunci atît de importante. Eram aproape de pragul indignării și mă așteptam, în fracțiunea de o clipă ce a urmat, s-o văd pedepsită. Însă bunica i-a primit sărutările înlăcrimate și, chiar mai mult, a îmbrățișat-o și ea, lipindu-și fața de obrajii ei umezi. Nu înțelegeam nimic, și surprinderea mea a fost spartă de mișcarea generală a tuturor celor din cameră, ce și-au ieșit din zăpăceală, au început să-și îndrepte ținuta, să-și potrivească nodul de la cravată, și-au reluat un aer demn, din chiar momentul cînd cele două femei s-au îmbrățișat. Erau din nou alți oameni, cei pe care-i știam de totdeauna, unii gravi, alții bonomi, însă toți respirînd o anumită importanță, conștiința locului lor în lume, în societate. Se întorseseră în-

tr-o clipă la rosturile şi demnitatea lor obişnuită, poate chiar mai accentuată acum. Ciudat este că şi cu mine, cu toată surpriza, se făcuse o schimbare, dacă nu în atitudine, cel puţin în percepţie. Din nou oamenii dominau camera, lucrurile, nu erau pierduţi printre farfurii şi pahare, camera nu era un spaţiu umplut de urme de viaţă, un loc murdar, devastat, dezolant, ci o încăpere obişnuită. Întreaga perspectivă se schimbase.

Apoi toţi şi-au căutat paharele şi au închinat în amintirea străbunicului şi a prietenilor şi tovarăşilor lui, şi bunica n-a protestat, deşi mi se părea dezgustătoare şi semnificativă întoarcerea la pahar într-o asemenea împrejurare. Totul a reintrat în normal şi musafirii au început în curînd să plece, fără să mai păstreze nimic din aerul lor încurcat, părînd că nu s-a întîmplat nimic, şi de fapt nici nu se întîmplase decît, cine ştie, poate doar în imaginaţia mea hrănită cu miturile locului meu. Oricum, mi se strecurase un fel de îndoială. Nu înţelegeam solidaritatea bunicii cu ei toţi, toleranţa ei la asemenea gesturi sau, mai exact, uşurinţa cu care accepta totul în clipa cînd se pomeneau anumite lucruri. Am înţeles oarecum jena lor, ruşinea, jocul era ridicol şi ei erau destul de ameţiţi, dar nu înţelegeam redresarea rapidă, la simpla pomenire a unei formule şi la acceptarea ei de către bătrîna aceea ciudată. N-am mai avut niciodată timp să-mi revin din îndoială. După aceea, am început să simt undeva un aer de decrepitudine, ca şi cum aş fi văzut numai arcurile dezgolite ale fotoliilor, fără tapiţerie, şi s-ar fi căscat pretutindeni crăpăturile lemnului mobilei. Totul îmi era familiar şi în acelaşi timp necunoscut, mă simţeam străin şi uşor detaşat, la început fără să simt nevoia unui gest de revoltă.

Intrasem într-o fază de lecturi intense, nu mă mai interesa nimic din jur şi stăteam ore întregi, într-o poziţie incomodă, cu spatele sprijinit de o sofa joasă, pe vine, şi citeam pagină după pagină, neavînd timp să reflectez, acumulînd cu înverşunare, născîndu-mi în faza aceea probleme şi nu răspunsuri. Nu eram

atent la nimic decît în treacăt şi nu mai acordam o atenţie deosebită nici bunicii, mereu prezentă ca o umbră tăcută în casă, strecurîndu-se fără alt zgomot decît un fîşîit de rochie lungă de mătase. N-am simţit-o nici în ziua cînd m-a vegheat citind. M-am trezit doar cînd m-a întrebat, de altfel pentru prima dată, ce citesc. I-am arătat cartea, regretînd că mi se răpeşte o clipă din lectură, dar poate şi dornic să lămuresc întrebările tulburătoare de-acolo, ce pluteau confuz în mintea mea şi nu găseam cuvintele care să le circumscrie pentru mine, mai apropiate decît ale autorului. Bunica avea însă o asemenea autoritate asupra mea, încît mai aşteptam de la ea o iluminare. În fond, în cartea aceea era vorba tot de luptători, de oameni care se sacrifică, sînt executaţi, şi chiar în momentul execuţiei aleg o moarte mai grea, dînd otrava celor mai slabi. Găsesc într-un fel o cale de sacrificiu nu numai pînă la moarte, dar chiar în interiorul ei. Pe vremea aceea luam literatura drept viaţă şi eram impresionat, voiam să comunic şi să leg experienţa, sau ce mi se părea mie experienţă, cu poveştile copilăriei mele, cuvintelor din carte voiam să le găsesc un corespondent în cuvintele nevorbite, dar totdeauna în pragul de a fi exprimate ale bunicii, care întovărăşeau mereu tăcerile noastre comune. Şi nu ştiu cum, crezînd într-un fel de comuniune interioară a tuturor înrudiţilor, îmi închipuiam că bunica ştie deja ce citeam eu, că la rîndul ei a înţeles şi a citit tot. Aveam cincisprezece ani, şi poate de aceea. Oricum, i-am întins cartea, cu satisfacţie, curiozitate şi aşteptare. A luat-o, cu mîinile ei îmbătrînite, s-a uitat la titlu, a cîntărit-o parcă în mînă, şi apoi mi-a spus : „Stai, stai oleacă !" şi a plecat din cameră. S-a întors curînd şi mi-a întins o broşură îngălbenită, scrisă în ortografia secolului trecut, pe care n-o văzusem niciodată în casă, în nici un raft, mirosind nu numai a hîrtie îngălbenită, dar şi a om bătrîn, a rufărie veche, ţinută într-un scrin cu miros acumulat de-a lungul deceniilor.

Nu era o carte citită, făcută să circule, roasă de degete, ci un obiect intim sau, dacă vrei, un fel de amuletă, un zeu casnic, un obiect de cult esoteric. „Uită-te, dragă, ia asta. S-o citeşti, aici o să găseşti. Lasă altele şi ia asta." Broşura era o culegere de trei cuvîntări ţinute în dietă de către străbunicul meu şi nu fusese citită pentru că nu prin gîndire, ci prin moarte fusese el important pentru ceilalţi. N-avea nici o legătură cu cartea pe care o citeam eu, vorbea despre alte lucruri, bineînţeles, nu-mi crea şi nu-mi răspundea la problemele confuze ale vîrstei. Nici n-a fost nevoie să mai citesc broşura, am înţeles tot dintr-o privire, chiar din clipa aceea, şi luminarea a venit observînd chipul cumplit de îmbătrînit al bunicii. Atunci i-am văzut deodată moartea apropiată, inevitabilă, nici nu mi s-a mai părut vie. Ochii ei erau tulburi, şi pleoapele nu erau lăsate ca să acopere un mister, ci din cauza cumplitei oboseli, rezultată din efortul de a sta într-o carapace îmbrăcată voluntar vreme de optzeci de ani. Era mai obosită decît dacă ar fi luptat sau s-ar fi agitat, era obosită de stare şi încremenire, de un fel de destin respectat cu străşnicie. Era o bătrînă limitată, care n-ar fi înţeles nimic din *La condition humaine* (ţi-ai dat seama, era cartea pe care o citeam), pentru că într-un fel nu numai experienţele nu comunicau, dar ea nici măcar nu avea cuvinte, ea se păstrase tot timpul într-o stare.

A fost o tristă revelaţie pentru mine. A urmat o stare de confuzie. Numai după o vreme am înţeles mai bine totul, cînd mi-am dat seama că nici lucrurile astea nu au importanţă, că e vorba de o tramă de legi care se realizează inevitabil. Nimic, nici o experienţă, nici o fază nu are importanţă, nici un singur fapt, decît atunci cînd este inteligibil prin principiu. Însă concluzia a venit mai tîrziu, şi trebuia să vină, pentru că era întovărăşită de linişte. Nu despre asta e vorba. În perioada aceea de confuzie, pînă m-am învăţat, la început, să-i urăsc şi apoi să-i depăşesc, bunica a fost cea care mă căuta mai des. Nu mă

întreba dacă am citit broşura aceea, venea doar şi se aşeza undeva în apropierea mea, şi uneori chiar începea să-mi povestească. Lună după lună îmi repeta aceeaşi istorie, cu venirea acasă din Vácz a tatălui ei, şi, pe măsură ce ea se apropia de moarte, povestea se schimba, devenea tot mai stranie. Într-un fel era ca o analiză de laborator a stării ei, înscria ca un grafic etapele ei spre moarte. Porţile nu mai rămăseseră misterios deschise, ci fuseseră ferecate şi verificate, şi totuşi el s-a întors găsindu-le descuiate. Oameni şi animale au adormit brusc, greu, oamenii îmbrăcaţi, trîntiţi de-a curmezişul peste paturi, ca şi cum ar fi fost drogaţi. Paşii celui ce venea s-au auzit de departe, răsunători, cu mult înainte de a ajunge în curte. Nici noaptea aceea nu fusese oarecare. Ascultam povestirea care se oprea totdeauna brusc, aproape în mijlocul unei fraze, cînd bunica rămînea pe gînduri. Pe măsură ce venirea era tot mai bizară, curiozitatea mea se transforma în jenă şi aşteptam sfîrşitul povestirii cu nerăbdare. O singură dată a adăugat ceva şi apoi s-a uitat spre mine speriată, cu o expresie neobişnuită pentru faţa ei solemnă, ca şi cum i-ar fi fost frică să nu fi înţeles eu prea mult. „Mie n-a vrut să-mi spună, nici cînd m-am strecurat noaptea în camera lui, înainte de a muri, şi l-am rugat. Mi-a spus că nu e încă gata, şi atunci am strigat că nu mai este timp, că n-o să ajungă niciodată la capăt, că moartea e aproape. Şi el mi-a zîmbit şi a spus «este timp, n-ai grijă, este timp», şi nu s-a grăbit, aşa cum n-a grăbit nici pasul cînd s-a întors acasă. Şi apoi a murit, fără să-mi spună nici mie." Atunci s-a uitat speriată la mine, şi mi-am reprimat întrebarea: „Ce să-ţi spun?", pentru că nu era nimic de spus, bineînţeles, doar bănuiala ei că străbunicul trebuia să deţină un adevăr greu de comunicat. Deja începusem să bănuiesc eu adevărul, că asemenea adevăruri nu există, şi sînt născute din împrejurări speciale încărcate cu balast emoţional. Aşa, ca moartea străbunicului, venit grav bolnav de la închisoarea din Vácz doar ca să moară acasă, şi

de aceea nefiind în stare să povestească lucrurile obişnuite. Bătrîna n-a mai pomenit niciodată despre conversaţia ei nocturnă cu tatăl ei muribund, poate experienţa care a marcat-o, nici eu n-am întrebat-o vreodată, şi o priveam doar cum moare, aşa cum a trăit, adică accentuîndu-şi caracterele, devenind tot mai ciudată. Primăvara a cerut să plece la ţară şi să nu fie nimeni cu ea, nici bunicul, nici copiii ei, doar ea singură. Toţi au luat faptul ca împlinit şi, nefiind obişnuiţi s-o contrazică, nu s-au opus. După cîteva zile a venit vorba că a murit, şi am plecat cu toţii acolo. Fiind foarte bătrînă, a adormit şi nu s-a mai sculat. Casa era foarte tăcută, toate uşile erau deschise şi prin ele se strecurau pisici negre, famelice. După aceea casa s-a închis şi nici bunicul n-a mai vizitat-o. De altfel, în mod ciudat, cu toate că păreau atît de străini unul de celălalt, a început şi el să decadă, şi a murit la foarte scurtă vreme. Devenise de o neînchipuită lăcomie, nu mai ţinea nici un fel de regim şi — ştii, bătrîn, tensiune — a făcut un ictus apoplectic. Nu se mai putea abţine de la mîncare, după moartea bunicii, şi lăcomia lui era urîtă, nu mai iradia plăcerea de odinioară, ci un fel de instinct devorator.

Apoi brusc mi-au devenit toţi străini, după ce i-am înţeles, şi au urmat gesturile mele de revoltă, puerile, desigur, ca toate gesturile de revoltă. Noroc de liniştea găsită atunci, cînd i-am depăşit înţelegînd cum stau precis lucrurile. Nu erau şi ei decît o etapă din viaţa generală, din propria mea viaţă. Puţin ridicoli şi senilizaţi, cei bătrîni oricum sortiţi pieirii ca mod de viaţă. Nu mai aveau bază economică, reprezentau o economie totuşi de tip patriarhal, cu relaţiile la fel. De fapt, la noi fusese un tip special de matriarhat, datorită îngheţatei personalităţi a bunicii, undeva potrivită conservatorismului lor. Dar nu ştiu de ce ţi-am povestit toate astea. Evident, ca să treacă timpul, în curînd ajungem la destinaţie. Sînt atît de îndepărtate, că am impresia că nu sînt nici adevărate, că s-au întîmplat altcuiva. Poate din cauza detaşării conştiente

de ele. De aceea. Nu mi-o lua în nume de rău că te-am plictisit. Călătoriile sînt uneori plicticoase. Și călătoria noastră — trebuie s-o facem. Vreau să spun că e bine s-o facem, să ieșim din oraș. E bine s-o facem, ne vom odihni, știi, odihnă activă.

Tăcu, nu era adevărat, nu i se păruse atît de străină, ci din contră, și-și auzea vocea evocînd nostalgii. Se asculta uneori, alteori se lăsa tîrît de imagini. Ieșea și intra din starea de atunci, și voia în sinea lui să înceteze, să se poată opri, apoi iar se lăsa în voia povestirii. Acum ea spunea că nu s-a plictisit, că, din contra, a fost foarte interesant. Și apoi : „Ce ciudat, să te joci de-a a nu te juca, ce ciudat !", și pe el răspunzînd : „A. ai remarcat asta ! N-are importanță, copilării. Nimic N-ARE IMPORTANȚĂ" — a strigat. Cînd au coborît, erau deja în tensiune și au apucat-o pe drumul spre cabană.

Îi configura fața prin întuneric, ascultîndu-i respirația, mai exact și mai real decît dacă i-ar fi văzut-o. Vederea îți dă o imagine prea directă și prea ușoară, prezentă și alunecoasă, numai ceea ce observi acum, fără nici un reziduu ; ori tocmai urmele, momentele trecute și uitate și efortul de a le reconstitui îți dau impresia de adevăr și adîncime. Stătea cu ochii deschiși prin întuneric și-și închipuia mușchii lui destinși netezindu-i cutele feței, cele pe care i le observase doar acum, după reîntîlnire. Respirația lui egală, liniștită, îl împingea cu ani în urmă, cînd asprimea rămînea cantonată doar în vorbe sau în gesturi, toate trecătoare, nu apucase să sape nici un șanț care să dureze. Probabil că gura îi este și ea destinsă, arcuindu-se moale, eliberată de voință, și nările i se dilată abia perceptibil. Respirația șuieră ușor, ritmic, în consonanță cu destinderea mușchilor, cu brațele sprijinindu-se moi de-a lungul trupului. Acum măcar nu se supraveghează, visele-i sînt în sfîrșit libere, asociindu-se în voie, în voia lor. Efortul de-a și-l aduce aminte doar din sunetele respirației i-l apropie, se gîndește la el aproape cu simpatie. Avea nevoie de sentimente mai calde față de el, ca să încerce să nu-l în-

țeleagă prea bine. I se părea, i se păruse tot timpul drumului pe jos pînă la cabană, după ce-i povestise neobișnuita lui copilărie, că l-a înțeles pe deplin, și știa ce pericole pot să rezulte de aici. Dar acum, auzindu-l doar și încercînd să și-l reînchipuie, îi era din nou și mult mai aproape, și mult mai departe, oarecum rezultatul efortului ei de a-l surprinde și de a-l înțelege. Și totuși, ce îngrozitor, „să te joci de-a a nu te juca". Ce frînă care urma să-i deformeze întreaga lui viață, toată viața. Nici nu mai știa dacă există măcar salvare. Să stai în fața jucăriilor și să-ți închipui totul, și mișcarea trenulețului pe șine, și înceata îmbucare a cuburilor pentru a ridica construcția, dar să nu faci nimic, să te rețiii, ca să pari totdeauna că ești altcineva, modelul. Mereu, de la vîrsta aceea, atent la el însuși, ca să nu-și scape de sub ochi. Niciodată nedevenind jocul, obiectele pe care le mînuia. Pentru că nu inhibiția, nemișcarea în fața obiectului devenit dintr-o dată foarte important, mai important decît orice gest, aproape paralizant, era periculoasă, ci continua supraveghere. Imaginația folosită doar ca să-l rețină de la contopirea cu lucrurile, cu întîmplările avînd punctul de plecare în jucării, ca să nu uite niciodată de el însuși. Nedevenind, încă de copil, nimeni altcineva decît el însuși, așa cum se dorea, o dată pentru totdeauna. Formîndu-și de mic o carcasă de orgoliu, de conștiință de eu propriu, incapabil să uite de sine. Tot ce-i povestise după aceea fusese doar în parte important. Și dacă a reușit să renunțe la model și să-l respingă cu dispreț, tot din această joacă ciudată, necopilărească rezulta. Pentru că s-a contopit cu modelul nu din dragoste, ci, încă de mic, din orgoliu, și după aceea modelul a căzut ca o scorie, numai ca un drum, și nu ca un scop. A nutrit atîta vreme iluzia că, probabil, după excluderea ei a trecut printr-o criză, chiar dacă a fost convins că a procedat bine. Și la prima oră de seminar, cînd fusese atît de surprins s-o întîlnească din nou (ea se așteptase să-l vadă, doar citise în program cine ține seminarul și, fără

nici o umbră de jenă, îl aşteptase cu bucurie şi curiozitate), după primele minute cînd, în mod evident, a fost încurcat şi n-a ştiut ce să facă şi ce să spună, a fost convinsă că se produsese cu el o mare schimbare, chiar dacă el nu era conştient de asta. O schimbare de fond, o altă viziune asupra lucrurilor, a oamenilor din trecut sau din prezent, mult mai complexă şi mai bogată decît seaca demonstraţie de date şi teze goale, care îl pasiona cu ani de zile înainte, pe vremea cînd era student. Pe atunci avea obiceiul să caute doar legile, să dizolve orice act individual într-un principiu învăţat dinainte. Numai asta îi da un fel de bucurie mohorîtă. Şi asta, şi aceasta nu are nici un fel de valoare în sine, se poate deduce dintr-un principiu, nu este decît o biată ilustrare, pe care poţi s-o reţii sau s-o uiţi, tot n-are nici un fel de importanţă. Aveau lungi discuţii, în care el izbîndea cu meticulozitate şi negrăbindu-se niciodată. Pentru că modul ei de-a vedea era lipsit de argumente, deducţia riguroasă a lucrurilor era mai potrivită cu cimitirul uscat în care înghesuia el orice. Ea se zbătea şi folosea argumente sentimentale, puerile, pe care el le răsturna cu o grijă de popicar. Aştepta să termine şi apoi, fără efort aparent, îi demonstra că n-are dreptate, şi surîdea calm, protector, convins că nu se mai poate spune nimic. Ea rămînea doar fără cuvinte, atît ; toate victoriile lui rămîneau cantonate doar în zona cuvîntului, a vorbelor pe care parcă i le răpea. Însă interior nu era niciodată învinsă, şi atunci vorbele îi reveneau precipitat, fără o legătură riguroasă între ele. Cîştiga toate bătăliile aparente. Şi dacă n-ar fi fost izbucnirea aceea ciudată, cînd au făcut excursia tot în doi, prin aceleaşi locuri ca şi acum, niciodată n-ar fi bănuit măcar că el are întotdeauna convingerea deplinei lui dreptăţi. Dar violenţa lui de atunci şi ceea ce a urmat, în noaptea şedinţei, i-au creat o altă imagine despre el, contradictorie, fără soluţie imediată. În zadar încercase să-şi facă vocea să sune calm, ca atunci cînd îşi demonstra tezele. Era inutil. Căpătase un

patos necunoscut la el, era un om nou și, pentru prima dată, chiar un observator indiferent n-ar fi putut spune că sînt doar niște certuri copilărești. Nu pentru că urmau consecințe grave, că se decidea soarta unui om pentru ani de zile, poate chiar pentru totdeauna. Chiar cînd se joacă copiii, se poate întîmpla ca o piatră să lovească un ochi sau o tîmplă și urmele să rămînă toată viața. Și ei se luptă la fel cu cei maturi, uneori pierzîndu-și orice control, dornici de izbîndă. Însă, oricum, totul rămîne un joc, indiferent de consecințe. Dar aici nu se mimau idei și situații intervenind între adulți. Și nu consecințele contau, nu numai ele, ci modul cum se desenau personalitățile, motivația adîncă și obscură, de cele mai multe ori de nemărturisit. Totul era atît de grav și de serios nu pentru că era impus de către adulți, patronat de ei, în prezența lor, și hotărît nu doar din cauza consecințelor. Lucrul într-adevăr grav, în toată ședința aceea de excludere din iunie 1952, era prăpastia, poate inconștientă, între cuvintele lor și adevăratele lor intenții. Nu, nu intenții, nu-i asta expresia potrivită. Nu intenții, ci motivații. După luni sau ani și-a dat seama, în anii aceia confuzi pentru ea și obositori, cînd trăia aproape dublu, a descoperit că erau doar niște motivații interioare, ascunse chiar și pentru ei. Mai ales pentru ei, cei care participau. Își învingeau spaime sau își răzbunau resentimente obscure, toate lucrurile pe care le voiau uitate. Cîte un asemenea eveniment stă la baza fiecărei violențe pe care a întîlnit-o atunci sau mai tîrziu. Din cînd în cînd se auzea ploaia de afară, biciuind ferestrele, în pauzele dintre glasuri, foarte scurte, cînd mîinile se ridicau deasupra capetelor, luînd hotărîrea. În sală stăruia o căldură înăbușitoare, și ei toți își amestecau transpirațiile, doar o parte mică din ele, pentru că din cauza atmosferei umede broboanele nu reușeau să se evapore și rămîneau lipite, aproape nemișcate, pe frunți și pe obraji. La cei mai mulți picăturile rămîneau acolo unde se născuseră. Făcea eforturi să le observe fețele

pentru că îi păreau încă de atunci mult mai adevărate decît ce spuneau ei. Niște fețe umede, sticlind sub becuri, îmbrobonate de sudoare, nemișcate ore îndelungate. Nu se mișcau, și ei i se părea că se transformă, devin pe nesimțite altceva. Ochii lui Sebișan, de obicei placizi, îngreunați de indiferență, se încărcau de tensiune, de o neostenită ură și, lucrul cel mai curios, de o teamă ascunsă, pe care nu puteai s-o bănuiești la colegul acesta al lor deja bărbat în toată firea. O teamă că toate eforturile lui, mai mari decît ale celorlalți, nu vor duce nicăieri, că pierde atîta energie de pomană, și n-are niciodată destulă. La fiecare caz, metodic, lua cuvîntul, și cerea cea mai aspră sancțiune. Ca un automat, după ce asculta cu fruntea plecată, ca și cum ar fi vrut să lovească cu capul, își înălța mîna, cu brațul păros, din cale-afară de păros, și se auzea: „Tov. Sebișan are cuvîntul" (vorbea fata aceea slabă, cu frunte neobișnuit de boltită, Luiza), și atenția creștea în sală, ceilalți, nu poți să știi cum, deveneau dintr-o dată mult mai prezenți, părea că sala s-a făcut prea mică și ei toți sînt mult mai mulți, și mai înghesuiți, aveai aproape impresia că n-au loc, că se lovesc cu coatele. Spațiul dintre ei se micșora, fără ca ei să se miște, se umplea de tensiunea aceea care pentru ea, poate din dorința de a nu fi prinsă în joc, devenea aproape fizică, și cerea să i se găsească un loc ca să-l umple. Și căldura devenea mai mare, de nesuferit. Sebișan vorbea, se izbea cu pumnul în piept, în spațiul îngust al deschizăturii cămășii albastre, peste părul acela transpirat. I se părea că părul negru și lung de pe piept se va transforma în curînd în pîslă. Pumnii loveau ca niște ciocane și zgomotul produs de ei, bufnit, era mai puternic, mai adevărat și de aceea se auzea mai bine decît glasul lui. Pentru că, probabil, el se războia tocmai cu ideile din însuși pieptul lui, de aceea, chiar cînd nu se aduceau acuzații de un anumit fel, el reconstituia cu grijă, lent, cu efort, o înșiruire de gînduri ciocănindu-le consistența logică, imaginîndu-și ce trebuie să fi spus sau măcar

să fi gîndit cel incriminat, cum, fără îndoială, a gîndit el însuşi. Nu-şi putea imagina că numai prin capul lui, chiar şi confuz, au trecut asemenea gînduri, pe care el le crezuse odată inocente şi care acum se dovedeau vinovate. Asta era, şi-a dat seama mai tîrziu, fiecare acuzaţie era un act de exorcism, de mîntuire prin spovedanie, după o veche reţetă, însă de data asta nu sub forma recunoaşterii, ci a acuzării celorlalţi. Şi uneori cuvintele nu aveau nici un fel de legătură cu ce se petrecea, şi atunci i se auzeau pumnii bufnind cu şi mai mare putere în masa îndurată a părului de pe piept. Ceea ce i-a rămas în minte, mai mult decît toate cuvintele, a fost tensiunea care creştea şi-şi cerea drept de existenţă în spaţiu, făcînd ca sala să pară prea mică, sufocant de mică. Pentru că ea voia să rămînă în afară din joc, nu voia să participe, chiar dacă ar fi fost mult mai uşor. Alături, cu capul culcat pe braţele foarte subţiri şi negre, dormea o colegă, cea mai tînără din an, care se apăra şi ea de joc în felul acesta. Nici măcar să nu fie prezentă, decît aşa, un corp inert, adîncit în somn. Ea însă nu putea să doarmă şi nici măcar nu şi-ar fi permis. Voia să stea trează, însă fără să participe la joc, deşi ca fiecare avea şi ea temeri, şi lucruri pe care să le uite, gînduri pe care să se răzbune, aruncîndu-le asupra altora. Biografii din toate colţurile ţării se înfruntau acolo în cele cîteva ore de noapte, cînd mulţi, oricare ar fi fost stadiul lor de dezvoltare şi vîrsta, treceau greoi înspre maturitate. În nopţile acelea, mai mult decît în zile, zeci şi sute de oameni tineri, participînd la şedinţă, se maturizau, în sensul că urmau să aibă, pentru toată viaţa, amintiri persistente. Pentru foarte mulţi copilăria a încetat atunci, întrucît pentru ei nu era totul posibil. Erau marcaţi de ceva şi ăsta este semnul cel mai sigur al maturităţii. Nici nu s-a mirat atunci cînd ochii greoi ai lui Sebişan s-au oprit asupra ei. Se aştepta, şi acum lucrurile erau hotărîte, nu va fi dintre cei care atacă, ci dintre cei atacaţi, scăpase de greutatea neutralităţii. De altfel, nici n-ar

mai fi putut rezista prea mult. Dacă n-ar fi fost acuzată, oare s-ar fi ridicat să vorbească, participînd și ea, alegîndu-și victima la întîmplare ? Sentimentul dintîi a fost ca un fel de despresurare, chiar dacă urma să fie ținta atacurilor. Și curiozitatea de a vedea ce i se poate imputa. Un fel de avidă curiozitate de a deveni, astfel, o oglindă a neliniștilor celorlalți. Era una din formele de participare la viața celorlalți, ca un fel de ciudată împărtășanie. Cînd a vorbit Sebișan, nu s-a recunoscut în acel portret straniu, întunecat. A avut impresia că e vorba de altcineva, mai mult decît atunci cînd s-a vorbit despre alții. „...Această fată plină de fumuri, această domnișoară, ne disprețuiește pe toți, nici unul dintre noi nu ne putem ridica la înălțimea ei, pentru că noi nu știm ca ea englezește... N-avem de ce să învățăm, că noi nu așteptăm pe nimeni... Ea ne urăște că am ajuns să stăm pe aceleași bănci cu ea, în loc s-o slugărim. Ne urăște și ar vrea să ne distrugă, dar nu știe cum sîntem ; și de aceea a venit în mijlocul nostru, ca să ne afle punctele slabe, și să ne ademenească, să ne facă să ne fie rușine de neștiința și de necunoașterea noastră... Stă printre noi, trufașă, și se așteaptă să ne pierdem, și să ne rușinăm, și să n-o putem privi în ochi, dar noi nu ne plecăm capul, așa cum ar vrea ea. Nouă nu ne este rușine de subțirimea domniei-sale, și nu ne vom pierde capul în fața frumuseții ei..." Și așa mai departe, treptat, transformarea ei într-un fel de zînă a răului, un duh necurat ascuns într-o formă cît mai atrăgătoare, de o nespusă grație și eleganță care se desena, prin cuvintele lui, în negativ. Frumusețe și finețe ostentativă ca să le aducă lor pierzania, ca o punte pentru trădare. Nu se recunoscuse fiindcă pînă atunci ea nu se gîndise la sine în termenii aceștia. Nu știuse, nici măcar nu bănuise vreodată ; cochetăriile ei fuseseră nevinovate. Își aducea aminte cît de surprinsă fusese, și-i auzea vocea, care niciodată nu se ridica, vorbea cu calm închis, aducînd aproape a suferință. Numai pumnii loveau pîsla

părului de pe piet. „Să nu crezi că ne-ai fermecat și nu te-am bănuit de la-nceput. Te-am lăsat să te desfășori, dar te-am ținut sub ochi, nu te-am pierdut o clipă din vedere." Îl auzea și acum, după atîția ani, și încerca să observe alterarea produsă de timp asupra amintirii.

În seara asta, respirația domoală a celui de alături, destinderea tuturor mușchilor, care se bănuia, aducea amintirile la prospețimea unor percepții directe. Se ridică în pat și-și trecu brațele peste genunchi, culcîndu-și capul pe ei. Era poziția ei de mare emoție, atunci cînd se strîngea în ea, recunoscîndu-și trupul aproape cu duioșie, cînd făcea pace cu el. Au pus-o la zid, așa cum nu făcuseră cu ceilalți, ținînd-o în picioare, lîngă peretele alb. Se vedea acum, în amintire, cum nu putuse să se observe atunci, o siluetă întunecată (deși atunci, își aducea aminte, avusese o rochie ușoară, de pînză albă) lîngă zidul alb. Nu se putea imagina decît așa, o fată gracilă, cum nu crezuse despre ea niciodată înainte și nici de atunci încoace, afară de această unică circumstanță din amintire transformată în falsă reprezentare, datorată cuvintelor lor. Bărbatul de alături respira destins, și ea-și amintea de tot ce spuseseră ceilalți, urmîndu-l pe Sebișan. Deși nici unul, chiar exagerînd grosolan, construindu-i o imagine încă mai perfidă, descriindu-i un farmec și mai accentuat, toți repetîndu-l pe Sebișan pe diverse tonuri, nu reușeau să sune adevărat, era vizibil că totul era o făcătură, pe loc, că nici unul nu se gîndise la ea vreodată astfel și încercau degeaba să se convingă și să convingă. La ei descrierea era evident goală, numai a lui Sebișan avea un ton de sinceritate și de adevăr. Desigur, niciodată nu-i disprețuise și toate intențiile ei erau pe de-a-ntregul falsificate, inventate, însă pentru Sebișan, luni de zile înainte, ea *fusese* într-adevăr așa : frumoasă, ispititoare, ca o invitație la trădare. Omul acesta matur între ei fusese speriat de ea, fără ca ea să bănuiască, și poate o dorise cu bărbăție, închis în sine. Tocmai dorința lui adevărată făcea

convingătoare toate acuzațiile lui și mulți poate îl credeau și îl urmau. Tăcerea de pînă atunci a lui Sebișan, poate din complex (era foarte urît), poate dintr-o neîncredere care-i era fundamentală, în orice caz din frică, renunțarea lui secretă se cereau explicate față de sine însuși ca o victorie pe care o repurtase asupra lui însuși, iar grația ei ca o acțiune periculoasă. Acum se întreba numai cum de nu-i venise rîndul mai la începutul ședinței, cum putuse răbda atît de mult. Trebuia însă să se întărîte, să fie gata să se convingă de orice cu mare ușurință. Stătea lîngă zid, ascultînd aproape fără să audă acuzațiile celorlalți, pline de vorbe și lipsite de vigoare, însă îl simțea pe Sebișan și-l pîndea curioasă, cu toată nedreptatea lui — doar curioasă. Chiar dacă l-ar fi pierdut din ochi, ar fi știut că este în sală, dînd o urmă de adevăr tuturor exagerărilor prostești ale celorlalți, dirijîndu-le nevăzut cuvintele. Ani de zile, mai tîrziu, cînd rînd pe rînd a tras toate învățămintele din cele întîmplate, s-a îngrijorat de existența acestui tip de adevăruri, ca ale lui Sebișan, care n-au nici un suport în afară (ea nu avusese nici una din intențiile de care o acuzau), însă pot avea o adîncă justificare lăuntrică, în neputințele și complexele și experiențele triste și neconsumate ale celor ce le profesează. Pentru Sebișan, pe drept sau pe nedrept, ea era dincolo de el, dincolo de ceea ce-și imagina el că poate să atingă, și de aceea era un simbol al tuturor condițiilor care l-au limitat și i-au jignit tinerețea. Atunci cînd atîtea experiențe ies la iveală din străfunduri, ai nevoie de simboluri sub forma cărora să le zdrobești. Își aducea aminte de vocea lui întunecată și se gîndea și acum, așa cum se gîndise de atîtea ori : „Aceasta, acuzația din acea noapte, a fost cea mai ciudată declarație de dragoste care mi s-a făcut vreodată, chiar și așa, sub forma urii și a dorinței de a mă distruge. Pentru că numai atunci am apărut așa cum n-am fost și nu voi fi niciodată : inaccesibilul. De aceea n-a găsit cuvinte de apărare, pentru că i se dezvăluia, sub forma cea mai

ciudată, ascunsa personalitate feminină, pe care o ignorase, și nici nu putea s-o recunoască, întrucît ea nu exista independent, ci numai în raport cu ceilalți, cu celălalt. Acuzațiile și țintuirea la zid nici n-o bucurau, desigur, dar frica față de ele avea un caracter special, era amestecată cu o obscură frică de ea însăși, acum, cînd fusese descoperită în circumstanțe atît de speciale. Feminitatea ei, care-i întărîtase pe ceilalți sau cel puțin pe Sebișan, nu i se revelase numai sub forma cea mai pură, dar și sub un aspect fundamental: de tărie gata să scoată din minți, dar totodată de mare slăbiciune, îndemnînd la distrugere. După aceea, cînd a ajuns să se gîndească cu șir la tot ce se întîmplase în noaptea aceea, fără să atingă vreodată claritatea absolută, și-ar fi dorit să se descopere în alte circumstanțe, deși înțelegea că nu poate să fie cu totul altfel. Eleganta descoperire a feminității, lipsită de riscuri, într-un mediu propice, niciodată n-ar fi fost atît de deplină, și atît de adîncă. În noaptea aceea, ea, ființă de altfel inocentă, departe de orice gînd rău, se contopise cu mituri străvechi, născute din spaima lui Sebișan și poate și a altora. Fusese pentru un timp cea care întinde mărul, ființa capabilă să atragă blestemul, să smulgă pe oricine din ascultarea care aduce liniștea și mulțumirea fără complicații. Era marea tentație spre aventură și necunoscut, spre ruptura de mediul și condiția lui, ca să devină „caricatură de om și caricatură de Dumnezeu", oscilînd pe marginea dorinței spre o cale încărcată de pericole. Niciodată nu se gîndise că poate fi pentru cineva astfel, dar în noaptea aceea fusese. Atunci nu și-a dat seama, a ascultat doar complimentele încărcate de amenințări. „Firește, ea este frumoasă și elegantă, nu e ca altele, dar asta nu ne va împinge să-i cădem în mreje; degeaba a plănuit și și-a întins plasele cu grijă, noi sîntem mult mai tari." Desigur, ea nu se gîndise la așa ceva. Însă totul era pus, fals, pe seama unor intenții precise, conștiente. Și nici măcar nu descoperea în ea una din aceste intenții, totul era

o mare nedreptate, dar nu putea să răspundă, uimită de reacțiile pe care le trezise. Și nici măcar nu se putea convinge că este adevărat. Încerca să se recunoască și nu era în stare. După aceea s-a închipuit cum stătea lîngă zidul alb, o siluetă ce probabil tuturor li se părea atît de elegantă (poate că niciodată n-a fost văzută atît de frumoasă), și regreta că trebuie să fie așa. Nu putea ieși în evidență, dincolo de ce reprezenta ea cu adevărat, în ființa ei limitată, decît sub forma aceasta, a pericolului, a respingerii ei, justificate sau nu. Nici unul dintre visele obișnuite, de fată și de femeie, nu putea s-o ducă atît de departe. Pentru că așa nu putea apărea decît în visele lor, ale ei erau fatal slabe și neputincioase. Numai ei se puteau imagina atît de slabi încît să fie într-un grav pericol, dar și destul de tari ca să reziste chiar în momentul cînd pericolul este cel mai puternic și în chiar interiorul lor. Căderea ei trebuia să reprezinte un fel de victorie asupra lor înșiși. Atunci se speriase, nu găsea cuvintele, nu reușea să se apere, era într-o stare de continuă confuzie și surprindere, din care nu reușea să iasă. Și atunci a vorbit el, Ilie, cel care o cunoștea cel mai bine, fuseseră prieteni pînă în săptămînile din urmă, pînă la excursia făcută în aceleași locuri ca și acum. De atunci nu-și vorbiseră, printr-un consens tacit, și nici acum nu se așteptase să vorbească, nici măcar s-o apere, deși el era cel ce putea spune cel mai bine că nimic nu era adevărat din tot ce-i puneau în seamă ceilalți. Discutaseră mult, de multe ori, și el fusese și la ea acasă. Știa că nu era împotriva revoluției, îi cunoștea adîncile nemulțumiri, i se mărturisise de atîtea ori. Însă nu se aștepta totuși s-o apere întrucît erau amîndoi de acord că nu aveau nimic comun și nici nu puteau să aibă. Totuși, cînd a cerut cuvîntul, a fost sigură că o va apăra, cu riscul ca aceasta să-i aducă serioase inconveniente. I-a apreciat curajul, de altfel niciodată nu-l crezuse laș, iar întîmplarea din pădure pur și simplu nu și-o putuse explica, nici atunci, și nici mult timp după aceea. Toți

din sală ştiuseră de relaţia lor foarte amicală şi probabil că aşteptau fie confirmări senzaţionale de adîncă depravare, fie, mai degrabă, o apărare. Din nou curiozitatea şi tensiunea crescuseră, şi sala devenise prea încălzită şi prea strîmtă. Ilie s-a ridicat şi a aşteptat o clipă, ca să nu scape atenţiei nimănui că el urma să vorbească. A fost ca un orator care scontează efectele şi face presupuneri privind audienţa : cine va fi cel mai emoţionat, unde îşi va atinge cel mai sigur efectul. Ca un avocat la curtea cu juri, care-şi măsoară cu grijă juraţii. E un maestru, ştie că va izbîndi, însă mai are mici ezitări numai în legătură cu mijloacele cele mai eficace. După atîtea cuvîntări, la limita nervilor, cînd toată lumea era surescitată, pauza lui era neobişnuită. De obicei, fiecare auzindu-şi numele, începea imediat să vorbească, prea încălzit ca să poată aştepta măcar o singură clipă. La început, de altfel, cuvintele erau rostite cu o şi mai mare grabă, erau aproape ininteligibile. Ilie, singurul în acea seară, aştepta, iar neobişnuitul făcea să crească şi mai mult tensiunea. Într-un fel era şi o uşurare. Nimeni nu se gîndea nici la ce se întîmplase, nici la ce vorbise sau la ce urma să vorbească. Toţi erau atenţi numai la el, cu adevărat numai la el. Noua tensiune creată era în acelaşi timp şi un fel de eliberare. El se deosebea de ei toţi, nu era continuarea lor în altă ipostază. Şi nu s-au înşelat. Discursul lui, căci a ţinut un adevărat discurs, a fost argumentat, legat şi demonstrativ şi i s-a părut, cel puţin atunci, că nu era doar exprimarea unor temeri personale, nu era unul din acele ciudate adevăruri interioare, poate periculoase, însă, în fond, de înţeles, explicabile şi adeseori de neevitat, care survin ca o eliberare în asemenea momente. Avea un caracter special, care n-a scăpat nimănui, chiar celor obosiţi, chiar celor care voiau să se sustragă. Şi acest discurs, de fapt cheie, nu era numai nedrept (aşa fuseseră şi celelalte), dar fals şi inuman în premisele lui fundamentale şi, în mod curios, dacă aşa stăteau lucrurile şi el avea într-adevăr dreptate, atunci nu era

lipsit de adevăr nici în ceea ce o privea pe ea cu adevărat. Era o minciună îndeajuns de subiectivă, care avea toate aparențele adevărului. El îi lăsase cele mai adînci îndoieli și doar cu el trebuise să se lupte. Dacă ceea ce spunea el era adevărat, atunci totul trebuia reconsiderat de la început.

Afară începuse parcă să plouă, sau i se părea ei, și probabil că nu vor putea pleca a doua zi la drum. Acum, cînd își amintea cu toată claritatea tot ce se întîmplase cu atîția ani în urmă, și-i auzea respirația liniștită — „Cum poate să doarmă astfel, cum de are liniște?" —, gîndul că va trebui să stea cu el poate o zi întreagă în aceeași încăpere, că nu vor putea măcar merge, ci vor sta de vorbă, vor fi nevoiți să găsească subiecte de conversație, i se păru intolerabil. „De ce am venit în această excursie, ce-am vrut să-mi dovedesc?" Și simțea pentru prima dată cît de impulsiv acționase, ascultînd de niște motive greu explicabile. Voise, desigur, să-și demonstreze că nu mai purta rancheiună nimănui, nici măcar lui, că toate lucrurile, cel puțin pentru ea, erau perfect lămurite. Și voise să se convingă încă o dată de adîncile transformări petrecute cu el. Îi auzea respirația liniștită, și din nou încercă să-i descifreze fața destinsă din sunetele molcome și regulate. „Ceea ce ați spus pînă acum nu este adevărat decît în parte, numai în parte. În realitate lucrurile sînt mult mai grave..." Discursul lui, un adevărat discurs. („Cum pot oamenii să țină în asemenea cazuri discursuri, și să-și asculte cum sună vocea, cu rotunjimi, cu satisfacție! Ceilalți măcar și-au exprimat temeri, sigur c-a fost așa, însă el a ținut un adevărat discurs.") A strigat atunci, așa cum era așezată la zid: „N-ai dreptate, n-ai dreptate, nu poate fi adevărat", pentru că toți ceilalți tăceau și dădeau impresia că aprobă, și poate chiar aprobau, erau de acord, fie din neștiință, fie pentru că li se părea că așa pot fi mai liniștiți. E tocmai dimpotrivă: violența, resentimentele și frica se justifică numai atunci cînd nu sînt teoretizate. Atunci rămîn pure, au o curățenie a lor, specială, chiar dacă sînt mîloase,

grele, încărcate de drojdie. Un fel de întuneric al lor, orizont închis, în care o rază piezișă descoperă întreaga lui viermuială. Nu e asta, comparația n-are nici o noimă, a trecut destulă vreme de cînd n-a trebuit să recurgă la asemenea subterfugii ca să pretindă față de sine că a înțeles ceva. Din perioada care a urmat imediat după aceea. Care a început imediat după aceea, pentru că a durat mult și n-a trecut decît încetul cu încetul, și nu prin scurgerea timpului (formula aceea liniștitoare, „timpul șterge totul...“). Dacă nu aduci lucrurile la lumină, ele nu se șterg, ci se tîrăsc după aceea, și apar cînd nici nu te aștepți, este inutil să încerci să te minți. Cît de liniștit respiră, cu ea alături, aici, și nici măcar nu bănuiește că ar putea să-i nască amintiri. El nu uită, pentru că nu are ce, nimic nu există cu adevărat, e atît de rece, ca atunci cînd doar el a ținut un discurs adevărat și nu un țipăt, un discurs rece, bine argumentat, fluent. Și și-a adus aminte, nu, mai exact a povestit, pur și simplu a povestit, a relatat ceea ce au vorbit în seara aceea de început de primăvară, cînd primăvara era doar în aer și se observa mai bine după apusul soarelui, din blîndețea frigului. Cînd a fost ea cea mai conciliantă, gata să se dea bătută, chiar dacă din nou rămăsese doar fără cuvinte. Atît. *Rămăsese fără cuvinte. Totdeauna a rămas doar fără cuvinte.* Era lipită de zid și încetase să fie doar o siluetă albă sau întunecată în imaginația cuiva, a cîtorva bărbați care treceau brusc, violent, spre maturitate. Era gata să se opună, dacă ceilalți nu se trezeau și-l lăsau să vorbească. Se așteptase ca măcar unul, chiar dintre cei care o acuzaseră cu furie inventînd, să-și dea seama că e vorba de altceva, că nu sînt resentimente ascunse care izbucneau, ci un adevărat discurs, o expunere rece de principii. A folosit chiar relatarea despre seara aceea cînd a condus-o prin parc și se bănuia seva urcînd spre nervurile încă inexistente, care chiar atunci se formau, și cînd primăvara nu exista decît ca o superstiție că iarna

se va sfîrşi. Nu e siguranţa tristă a toamnei, credinţa melancolică în cicluri inexorabile, ci teama, neîncrederea. De aceea lucrurile nu aveau nici un fel de importanţă, sau prea mică, şi era gata să accepte multe, şi corpul lui era aşa de subţire şi întins ca un arc, însă el a relatat sec : „Nu înţelege de fapt nici măcar lucrul esenţial. Nu crede în legile noastre, în legile obiective care trebuie să se realizeze oricum, prin orice mijloace, în orice circumstanţă." Nu e adevărat, trăim doar printr-un lung şir de momente, în care metodele se încorporează, nu există decît drumuri, şi adevărul este totdeauna concret. Mereu sîntem pe drum, numai pe drum, pentru că scopul nu înseamnă oprire, doar dacă nu e cumva moarte. Însă nimeni n-a protestat, l-au lăsat să vorbească, poate că-l şi aprobau, fără să-şi dea seama ce spune. Şi atunci s-a întîmplat singurul lucru pe care-l ţine minte, cea mai importantă experienţă, care nu trebuie uitată niciodată. I-a văzut din nou pe toţi, toată sala dintr-o dată, aşa cum stăteau, calmi, impasibili, ascultîndu-l cu linişte şi cu un sentiment de repaus, deşi el le solicitase atenţia prin felul cum nu începuse să vorbească imediat. Însă ei se simţeau eliberaţi tocmai prin ceea ce spunea el, tocmai prin ceea ce ei i se părea atît de grav. Stăteau cu feţele imobile, cu braţele încrucişate pe piept, aşa îi vedea ea cel puţin, şi tocmai oprirea aceasta a lui părea că are importanţă, că este concluzia. Gata să se supună unor insesizabile metamorfoze şi să devină de piatră — desigur numai în imaginaţia ei, singura care avea importanţă —, în sală nu mai era tensiunea şi căldura aceea degajată, avînd nevoie de spaţiu şi înghesuindu-i, ci un anumit tip de răceală, care nu avea nevoie de spaţiu, din contră, era loc, prea mult loc. Un gol în jurul ei, şi în jurul fiecăruia dintre ei, şi în mijlocul lor, pentru că tolerau. Tolerau şi răceala lui discursivă, şi ceea ce spunea, şi, faptul cel mai grav, tolerau că

el era acela care se alesese să vorbească. „Desigur, cred că ați observat că în ultima vreme nu ne mai vedem, că nu mai sîntem împreună. Dar și înainte eu nu m-am asociat cu ea decît pentru că mi-am dat seama, am bănuit ce gîndește și am vrut să mă conving. Am avut dreptate : nu are nimic comun cu noi, și e perfidă, pentru că prezintă totul sub forma unor probleme morale, și crede că legile istoriei au nevoie de alte justificări decît propria lor existență și mecanismul prin care se realizează." Și tot așa, fraze lungi, răstălmăcirea a tot ce-și spuseseră înainte, cît timp fuseseră împreună, sau, dacă nu răstălmăcirea, atunci acel tip de adevăr care, spus de anumiți oameni, în anumite condiții, devine minciună, pentru că dă drept un lucru terminat ceea ce de fapt nu este decît dibuirea inevitabilă. Faptul acela trecea ca normal, și el explica totul, schimbînd sensul, și mai ales pretinzînd că orice căutare este o greșeală, că nu există drum, ci totul e rece, dat de la început, de crezut fără rezervă, și nu asta, pentru că asemenea credințe survin, sînt normale în anumite circumstanțe, ci mai ales impersonal, nu ca un adevăr al tău, ci ca unul străin, care trebuie să fie străin, distant. Servitorul unor adevăruri, nu depozitarul lor. Însă toate acestea au venit mai tîrziu, atunci nu era în stare să gîndească clar, ci doar „am fost îngrozită de modul cum ceilalți acceptau să se dea în vileag discuțiile noastre, și mai ales cum nimeni, dar absolut nimeni, nu s-a revoltat cînd a spus că aproape doi ani am fost mereu împreună doar pentru că el voia să se convingă și să mă supravegheze." Și faptul acesta, și ce spunea el, era luat nu numai cu ușurință, ci chiar cu ușurare. Sala era goală, și fețele tuturor îndepărtate, și mici, neînsemnate, doar niște boțuri de piatră. Toate acuzațiile dinainte păreau fără semnificație, cu adevărat niște simple jocuri copilărești și foarte umane, mai ales astfel, foarte umane, pe care puteai să le regereți, și să te înfurii, și să le

ierți, atunci cînd îți erau făcute doar ție. Însă faptul că el era capabil, admițînd că într-adevăr ar fi crezut ce spune, să spună totul ca un discurs, calculat, de efect, convingător, ca o întîmplare care privea pe alții, era intolerabil. Și nimeni nu oberva. Din contră, erau asigurați, liniștiți de tonul lui teoretic, de marile generalități aduse în discuție. Oricînd se vor găsi teorii pentru orice și, cu cît vor fi mai generale, cu atît vor fi mai repede acceptate, pentru că orice fapt devine atunci străin, dintr-o altă lume. Atunci de-abia tot ce se întîmplase în timpul nopții căpătase un alt sens, mai vinovat, cu adevărat vinovat, pentru că se simțea nevoia unei transformări în străin, impersonal, nevoia unei justificări. Dar desigur că atunci ea percepea numai golul, și avea prea vag sentimentul că se încerca ceva ireparabil, ireparabil pentru că nu ERA doar așa, ci chiar așa *trebuia* să fie. El era acela care încerca să transforme o izbucnire emotivă, o faptă a oamenilor vii, într-o necesitate rece, calculată, în numele unui *Weltgeist,* spirit al universului, care se realizează deasupra lor, dincolo de bine și de rău. Discursul lui continua să se desfășoare și se întorcea la ea doar din cînd în cînd, ca la o simplă ilustrație fără însemnătate și mai ales fără existență proprie, reducînd-o din ce în ce mai mult la o umbră, cu care n-are importanță în fond ce faci, după ce ți-ai terminat demonstrația. Rolul ei era suspendat doar între două argumente bine întocmite, care din nenorocire mai au din cînd în cînd nevoie și de asemenea poze de proastă calitate. „În seara aceea au încercat, el a încercat, să mă transforme într-un simplu caz, și a trebuit să mă opun, ca să n-am și eu sentimentul acesta, și atunci el să reușească." Era imaginea aceea de gol, populat doar de siluete pietrificate, și ea însăși gata să accepte rolul, și să se discute sau să se disculpe pe sine însăși ca pe un caz, ca demonstrînd sau infirmînd o teză. Era doar la un pas, și percepea iar sala ca fiind o singură configurație, în mintea ei nu mai erau oameni, colegi, ci doar atît,

sala. Ea obiect, ei obiecte (nu, nici atît), şi deasupra discursul lui, care îi clasifica, un spirit rector format din cuvinte. De atunci spaima e totdeauna o privelişte generală, fără feţe distincte, cînd toţi parcă ar executa numai un singur lucru. Uneori, pe stradă, mai tîrziu, în momente de emoţie, cînd pe nedrept vedea pretutindeni un singur element, o singură tendinţă, care exista doar prin multiplicare, prin capacitatea de a se răspîndi pe mai multe feţe, pe toate feţele. Tocmai numărul este ceea ce dă senzaţia de spaimă, existenţa sub ipostaze seriate. Pe un mare bulevard, o mie, zece mii de feţe, care pot deveni mai multe, oricîte, şi de fapt nu sînt decît o singură faţă. Mîncînd, sau pregătindu-se să mănînce, cu o expresie contagioasă de rapacitate. Ca şi cum ar deveni toţi nişte femei bătrîne, cu ultime satisfacţii alimentare, cu groaza că hrana se va sfîrşi. O foame molipsitoare, care se întinde, o nespusă acreală şi lăcomie, vizibilă în fiecare mişcare de mult coborîtă în mădulare. Ca o continuă salivaţie de-abia ascunsă, răzbătînd doar în sticlirea devoratoare a ochilor. Ca femeile din mica burghezie, ale căror pofte reţinute ani de zile răzbat la bătrîneţe şi se întind pe epidermă. Şi agitaţia tuturor nu înseamnă decît acest lucru, cum sînt mereu gata să arunce priviri pofticioase spre vitrine şi unii asupra celorlalţi. Toţi însă reprezentînd acelaşi lucru, aceeaşi tendinţă, acelaşi sentiment, în multipli inutili. Scăpase de ele mai tîrziu, de această groază a numerelor, a multului, în contactul adevărat cu grijile mărunte şi cu infinita variaţie individuală a acelor femei, de care se apropiase, cu bolile şi spaimele lor, şi cu bucuriile, şi mai ales cu un anumit sentiment al datoriei, atunci, la prima naştere pe care o văzuse. Numai atunci găsise tăria să se reîntoarcă. În seara aceea însă era gata să cadă, să admită că este un caz, şi doar mai tîrziu a încercat să-l explice. Numai aşa putea el s-o trădeze : cînd de fapt nu exista, şi nu numai în acel moment, dar niciodată, nici măcar înainte, nu fusese

pentru el decît ceva mai puțin ca o teoremă. Dacă ar fi recunoscut că măcar înainte existase, dar că a greșit și constatase că nu era decît un caz, sau o ilustrație, atunci ar fi fost altceva, atunci ar fi fost o tentativă de uitare, de ștergere, un anumit tip de ucidere, și nu crima era aici cea mai gravă. Însă el se străduia să arate că ea n-a existat niciodată, și răceala discursului său parcă reușea s-o și demonstreze, și mai ales liniștea celorlalți, artificială, plină de ușurare după toată tensiunea acelei nopți, care căpăta, de fapt, adevăratele proporții doar atunci. Dar nu era numai un caz, înghițit în golul și singurătatea creată în jur, pentru că atunci i-a răsunat, ca o ciudată apărare, tocmai unul dintre lucrurile cele mai neplăcute. „Două carale", „trei trefle", „trei pici", vocile se înlănțuiau, absolut plate, aceleași voci de fiecare seară, și a mamei, care prin jocul acela reușea să nu mai devină ea, ci doar o voce, și lumina din sufragerie, care se întuneca după o vreme și înăbușea vocile. Monotonia de fiecare seară a partidei de bridge, ea însăși doar o pretenție. Exista pentru că avea amintiri neplăcute, lucruri de care se rupsese. Avea o biografie, în care se intercalau opoziții și acceptări. Chiar cînd se va întoarce acasă, va găsi același fum și rămășițele jocului în scrumiere. Nu se va schimba nimic, monotonia, sub forme agresive sau indolente, va continua. Și așa ar fi fost, dacă nu s-ar fi opus în continuare, deși i-ar fi fost atît de ușor să se lase să cadă. Desigur, ar fi ales forma indolentă și cultivată, poate aceeași carte, unul dintre cele șase volume, legate în piele, întunecate, și acceptarea citatului, dat atît de des, și la intrarea în facultate, cînd a fost un simulacru de discuție cu consecințe. Ar fi alunecat fără efort, chiar atunci, în sală, cînd ceilalți erau potoliți, liniștiți, fără nici o tensiune pe care s-o simtă epidermic. Și n-o eliminau, nu făceau nici un gest, pentru că ei se odihneau într-un fel, fiind foarte atenți la discursul lui. Era un adevărat discurs, curios de bine întocmit, în care frazele se înlănțuiau, și nu aveau nevoie să fie subliniate

de nici un gest. Gesturile pe care le făcea, înălțînd din cînd în cînd mîna, ca să sublinieze cîte ceva, n-aveau nici un rost, erau niște simple obiceiuri, și păreau lipite de cuvinte. Ca și ridicarea părului, mimarea ridicării părului, care nu căzuse pe frunte, dar, dacă ar fi vorbit pasionat, atunci ar fi căzut ; pasiunea era doar imitată prin netezirea din cînd în cînd a părului. Atunci controlul unui exces, care de fapt nu existase, se transforma într-o grijă meticuloasă, ca nici un fir de păr să nu tulbure ordinea, o ordine deosebit de rigidă, și gestul avea, separat de ceea ce spunea el, un caracter de satisfacție, ca al unui bătrîn domn care-și șterge mustața după ce a mîncat supă.

Alături, el sforăia ușor, aproape muzical, i s-au destins probabil și mușchii gîtlejului, e într-o totală relaxare, așa cum doarme, pe spate, și prin semiobscuritate i se vede o mînă contorsionată și ea în odihnă, o siluetă nenaturală, care înseamnă odihnă și liniște. A doua zi va ploua, și vor trebui să stea împreună într-o încăpere. Acum îi dispăruse pînă și umbra aceea de asprime, devenise foarte deferent, răceala lui își găsise o formă specială de politețe subliniată. Se culcaseră în două paturi separate, aflate la o prudentă distanță, dincolo de iradierea corpului. Un popas înainte de a pleca mai departe. De cînd îl pîndea, pe jumătate, și suprapunea imagini, nu se mișcase niciodată, rămăsese în aceeași poziție, și se adîncise doar pe loc în odihnă.

De ce venise atunci ? Era ciudat. Respingea toate argumentele, chiar înainte de a se naște, nu numai neformulate, dar percepute doar ca impulsuri invalide, care nu aveau nici măcar forța de a lua ființă și apoi de a fi dovedite ca neadevărate. Lipsa lor de forță crea un fel de gol interior, nu erau înlocuite de nimic, pentru că nici întrebarea, în lipsa oricărui răspuns măcar posibil, nu avea consistență. Picioarele îi erau reci și coapsele amorțite, genunchii își evidențiau ascuțimea, și pielea de pe brațe devenise insesizabil flască, mai flască, corpul pe nesimțite începuse să îmbătrînească. Golul interior lăsa calea

deschisă pentru invazia corpului în conştiinţă. „Ca atunci, ca atunci cînd mi-am dat seama de el, ca o protuberanţă, în afară de mine, cînd nu-mi mai rămăsese nimic altceva. Adevăratul motiv nu putea fi decît acesta, de a-mi verifica încă o dată certitudinile, chiar în clipa cînd intervine îndoiala." Nu o simplă repetare, în momente de linişte, cînd toate par atît de clare, încît eşti tentat să sari peste argumente şi fiecare frază e încărcată şi în acelaşi timp săracă, ca un rezumat. După un timp toate adevărurile tind să devină un fel de ritual, o formă şi un semnal, sînt neînchipuit de sărace. De aceea acceptase şi venise cu el, gata să repete o experienţă, să vadă cum ar putea rezista acum, şi cît este de tare şi nu numai întărită, pietrificată de lipsa contactului cu îndoiala, acea falsă linişte, ce putea fi atît de periculoasă. De aceea venise şi-i asculta acum respiraţia atît de calmă, aici, altăuri de ea. A adormit imediat, după ce i-a urat politicos noapte bună, atît de binecrescut, mai evident binecrescut decît cu cincisprezece ani înainte, cînd mai avea un fel de colţoşenie, de duritate şi îndîrjire, care nu-i era neplăcută, şi tocmai amestecul dintre o politeţe reflexă şi încruntarea perpetuă, care nu-l părăsea nicidată, a apropiat-o. Pentru că acasă tata era atît de blajin şi de indiferent — absenţa aceea bănuită multă vreme teatrală ; nu se poate crede că cineva poate fi cu adevărat atît de depărtat. Şi acesta a şi fost pericolul cel mare care o aştepta cînd, înspre dimineaţă, după ce vor fi terminat şi vor fi ridicat braţele, după ritualul acestei expulzări, şi urma să plece acasă, pe jos, în jumătatea de oră dinainte de trecerea primelor tramvaie (dar nu putea să aştepte în staţie, avea nevoie de mişcare), pe străzile proaspăt stropite, mirosind a praf ud, a curăţenie mohorîtă, strecurîndu-se de-a lungul zidurilor, ocolind pe muncitorii matinali şi pe cîte un beţiv sau poate hoţ întorcîndu-se acasă după împărţirea prăzii... Ciudat, îşi închipuia toate evenimentele întîmplate ca şi cum ar fi urmat să se petreacă în viitor, sau s-ar fi gîndit la ele, la at-

mosfera întoarcerii, atunci în sală. Dar n-a fost așa. Îl asculta numai cum își desfășoară discursul, și numai ei doi, el și ea, nu era obosiți. Ceilalți, eliberați de această cuvîntare bine articulată, se pierdeau în oboseala plină de frig a unei nopți albe, își permiteau s-o simtă la adăpostul oratoriei lui. Îi simțea cum se detașează și o abandonează, și de aceea a țipat la el, că n-are dreptate, că minte, că lucrurile nu stau așa. Atunci sala a tresărit, s-a auzit mișcarea în bănci, imposibilă dacă toți ar fi fost atenți și absorbiți, interesați în ceea ce i se întîmplă ei. Au fost stîrniți de ea, și au luat act, printr-o îndreptare severă a ținutei, de faptul că ea există și se împotrivește, tocmai după ce de mult nu mai exista decît discursul acela bine închegat și liniștitor, ascultat cu o detașată și obosită plăcere. De aceea nu se mai uitaseră la ea o vreme, destul de multă vreme, pentru că important era discursul și logica lui, legătura strînsă între fiecare idee în parte, și rotunjimea frazelor. (Vorbea ca și cum ar fi citit dintr-o carte de mult cîntărită, îndelung meditată, nu avea poticnirile improvizației. Ce rotund îi răsuna vocea!) Niște lucruri atît de vechi și de bine închegate erau foarte liniștitoare și poate în mintea lor multe din întîmplările din seara aceea se petrecuseră de mult, sau repetau niște lucruri făcute de atîta vreme, încît deveniseră cu totul inofensive, sau nevinovate, dincolo de vinovăție. A fost foarte ciudat. Înainte, cînd au atacat cu sinceritate, chiar dacă au exagerat, cînd erau învolburați în ofensivă, nu se simțeau vinovați, și poate chiar nu erau, în orice caz justificarea exista în însuși actul lor. Vinovați nu s-au simțit și n-au devenit decît atunci cînd el i-a scuzat rece, i-a explicat, în discursul lui. Atunci doar s-au simțit în afară de vină, și ușurarea i-a făcut vinovați tocmai de imaginara dezvinovățire. Se simțeau foarte bine și obosiți ascultîndu-l, și ea nu mai era silueta de lîngă zid, era mai puțin decît o siluetă. Și țipătul ei i-a trezit, și i-a scos din spațiul acela calm, al oboselii liniștite, și s-au mișcat în bănci, uitîndu-se la ea cu o nesfîrșită și nouă

furie. Discursul şi ea stăteau faţă în faţă, şi trebuiau să aleagă. Ilie se oprise, şi ei voiau să-l mai audă, însă nu l-ar fi putut auzi acum, cînd ea stătea acolo, lîngă zid şi făcea zgomot, ca o fiinţă vie care se apără şi protestează. Discursul nu s-ar mai fi putut desfăşura cu atîta siguranţă şi, dacă el n-ar fi fost tulburat, ar fi fost, erau ei, toţi cei din bănci, care aveau iluzia că toată noaptea aceea s-a întîmplat totdeauna. Într-un fel de *totdeauna*. De aceea s-au grăbit şi au ridicat mîinile înainte de a se cere acest lucru, ca să nu se aşeze oratorul, să nu apuce să termine, încă în prezenţa ei tulburătoare. Trebuia să fie alungată ca să rămînă doar discursul bine închegat, solid în toate articulaţiile lui. De aceea au alungat-o în grabă, ridicînd precipitat mîinile, numai s-o vadă cît mai repede plecată, departe de ochii şi mai ales de urechile lor. Închipuie-ţi o poză, o planşă dintr-o carte de anatomie, care începe să ţipe, în vreme ce cititorul întoarce filele bine îngrijite, ceruite şi lucioase ale tratatului. Sau că toate personajele unei cărţi de literatură ar începe să mişune printre rînduri, şi femeia de pe copertă, cu pălăriuţă şi cu parasol, care s-a otrăvit în pagini frumoase, cu fraze îndelung meditate, rostite în toate tonalităţile de către ursuzul autor, ar începe să ţipe. Şi că toate trenurile care taie eroine ar suna din sirene. O fugă şi o agitaţie îndrăcită printre rîndurile ordonate, care se citesc totdeauna de la stînga la dreapta, în linii orizontale. Cei care afirmă : „Personajele autorului sînt vii" nu ştiu ce spun. Habar n-au ce coşmar ar fi. De aceea s-au grăbit s-o scoată mai repede, şi nici măcar n-au spus nimic, doar la început s-au mişcat în bănci, şi a fost un anumit zgomot, şi apoi au făcut un alt zgomot, precipitat, sfîşiind aerul, ca să ridice mîna, şi cineva a strigat, „unanimitate", şi a repetat, frazînd, „unanimitate", un cuvînt foarte liniştitor. Era tentată aproape şi ea, într-un ultim gest desperat, în acea singurătate creată de discursul lui, să ridice braţul, şi să întărească, să strige şi ea „unanimitate", o adevărată unanimitate, pentru că ea era aici, prezentă, nimeni nu putea nega, deşi

ei tocmai asta încercau. N-a îndrăznit să ridice mîna, chiar dacă obscur înţelegea că ar fi fost cel mai eficace, mai evident act de protest. Să ridice mîna şi să ţipe „unanimitate", frazînd distinct, mai clar, acoperind vocea de dinainte, şi dînd ea de data asta tonul. Însă era moleşeala aceea în braţ, şi descurajarea care făcea toate lucrurile inutile, derizorii, lipsite de scop, de scopuri căutate îndelung şi cu drumurile înspre ele rămase goale. În toată perioada de după noaptea aceea, a văzut gesturile ca fiind dezvelite de justificări, ca o acută nevoie de ele, de motivări, chiar cele mai neînsemnate. Dezmembrate unele de altele, flotînd independente, actele şi gesturile vitale dăinuiau doar ca un fel de întrebări ale sensurilor lor. Nimic în disociaţia aceea însă nu-şi descoperea un sens propriu, ascuns în însuşi corpul lor. A început chiar atunci cînd n-a putut ridica mîna să strige şi ea ceva, ca să-şi facă simţită prezenţa, într-un fel oarecare. Vedea numai braţele ridicate, care dominau sala, şi păreau, sau chiar ascundeau feţele. Între ea şi ei se ridica maldărul acela de braţe, care vorbeau ele, şi palmele îndreptate spre ea, cu degetele întinse, atît de asemănătoare unele cu altele. Unele erau lipite, făcînd o paletă de duritate, altele erau moleşite şi indiferente, depărtate, flectate cu indolenţă. Erau cele mai antipatice, ale celor care n-o iubiseră niciodată, pentru care niciodată nu existase ca o adevărată fiinţă. Nu trebuiau să facă nici un fel de efort s-o desfiinţeze, s-o elimine, existenţa ei era înregistrată doar ca o stare, că de fapt *nu* există. Mîna lui ar fi trebuit, poate, să fie cea mai dură, cu palma bine întinsă, cu degetele bine lipite, cea mai expresivă şi cea mai reală, chiar dacă ar fi fost un gest de răutate, o palmă încordată, gata să lovească. Cum era în picioare, ar fi trebuit să fie mult mai deasupra, sus, ca un stindard pe un catarg. Dominîndu-le pe toate, cu o mîndrie ostentativă, singura care l-ar fi salvat. Ar fi trebuit să se vadă de departe, să fie cea mai înaltă. Însă n-a fost aşa, curios. Poate obosise s-o ţină sus (şi asta ar fi spus destul de multe),

însă mîna lui se odihnea inertă pe bancă. N-o ridicase. Nu-şi amintea nici măcar ea ca locul acela, deasupra capului său, să fi fost altfel decît gol, chiar atunci cînd nu-l urmărise anume. Configuraţia locului părea aceeaşi, nu putea percepe nici o schimbare. Asta fusese, nici măcar nu ridicase braţul, el nu votase. Ei doi, faţă în faţă, cei mai direct interesaţi, erau singurii care nu se exprimaseră în acest fel. N-avea nici un sens, nici să protesteze, nici să ridice braţul, nu era o persoană, încetase să fie, şi fără să-şi dea seama a plecat încet spre uşă, în tăcerea celorlalţi, care-i dădea impresia unui spaţiu gol pe care-l părăsea, nelăsînd nici o urmă, nedeplasînd nimic, pentru că nimic nu era acolo ca să fie deplasat. Ploaia începuse mai tîrziu, nu ştiuse — seara, la venire, fusese chiar frumos — şi era numai în rochia aceea uşoară, deschisă la culoare, însă mai frig decît atît nu-i putea fi. Uşa s-a închis în urma ei fără zgomot, înghiţind liniştea din jur, grea, liniştea deplină a respiraţiilor, cînd numai respiraţiile există, şi numai ele se aud, bănuit. În loc era tăcerea coridoarelor pustii, din zorii unei zile de ploaie, un spaţiu cenuşiu întrerupt de largi ferestre întunecate, lăptoase, presimţind cernerea ploii. „Cum trebuie că mi-au sunat atunci paşii, nu cred că în ritmul acesta, pe care îl aud acum, amestecat cu celălalt sunet ritmic din jur, cu respiraţia lui liniştită, de om obosit de drum, hotărît să se odihnească bine, pentru că a doua zi, după popas, călătoria continuă." Zidul era rece şi alunecos, pereţii erau vopsiţi cu ulei, ca să poată fi şterşi bine de praf. Era plăcut, fiind alunecos şi fără nici o asperitate, ca şi cum ar fi alunecat pe schiuri, undeva în jos, şi n-ar fi trebuit să ocolească brazi, nu exista pericolul căderii. Era chiar plăcut, şi nu se sprijinea de ziduri din cauza slăbiciunii, făcuse un simplu gest reflex, ca să simtă ceva, în afara zgomotului de paşi de care nu-şi mai aducea aminte. „Ca totdeauna cînd îmi amintesc de asemenea lucruri mă văd, mă imaginez, ca şi cum aş fi persoana a treia, bine delimitată de mine, de persoana întîi. La o depărtare de siguranţă. Alt-

cuiva i s-a întîlmplat, nu mie, unei persoane palide, niciodată percepţie, totdeauna reprezentare, umbră întovărăşind diversele mele necazuri pe care trebuia să le poarte, trebuie şi acum să le poarte în locul meu. Nimic comun cu genunchii aceştia pe care-i simt sub palme, acum, cînd prezenţa trupului se face simţită, e necesară, ca în zilele care au urmat atunci. Şi groaza, ideea aceea ciudată pe care i-am povestit-o într-o zi lui Petru, că mi-era frică să nu înceapă să crească trupul, să se umfle sub atenţia mea disproporţionată, sub atingerea continuă a conştiinţei mele. Să se umfle pînă la pierderea tuturor formelor, pînă va deveni un cactus, cu arborizaţii ciudate, în continuă expansiune, fără sfîrşit, nelimitat de ceva. Aceasta a fost obsesia insidioasă, vreme de cîteva luni, crescută pe încetul, niciodată altceva decît o comparaţie teribil de reală, o frică de care trebuie să rîzi, pentru că nu are nici o bază în realitate, e imposibilă şi nu te părăseşte." Cert totuşi nu era decît corpul, care trebuia hrănit şi îngrijit, şi, lipsit de sîmburele tare al personalităţii dubitabile, ar fi putut să crească după legea lui neînsufleţită. „Ştii, atunci imediat, mi-a fost frică de un gînd absurd. Mă refugiasem în senzaţiile propriului meu corp şi mi-era frică de realitatea lui incontrolabilă. Nu pot să-ţi spun, nu cred că o să mă înţelegi, dar senzaţiile lui erau atît de singur prezente şi trăiam atît de afundată în ele, încît mi-era frică să nu se transforme într-un polip uriaş, crescînd, ca singură formă de existenţă, după legea dezordonată a polipilor. N-am să pot niciodată să-ţi explic aşa ceva. Niciodată, şi gîndul mi se pare absurd acum. Dar am încercat să scap de obsesia aceasta, tot timpul am încercat, pentru că mi se făcea greaţă de singurul lucru în care mă afundam, senzaţia corpului meu viu, prea viu şi prea prezent în pofida a orice. Înţelegi, ca şi cum ai locui într-un animal inferior, care-şi cere toate drepturile, nevoia de hrană şi de îmbrăcăminte şi de acoperiş, atunci cînd nimic de fapt nu avea sens şi importanţă. Nevoile acestea imperioase, care erau doar ele existente, şi

care mă dominau. Era singura certitudine, şi un anumit automatism, care dovedea că e independent de mine şi indiferent la tot ce mi se întîmplă. Eu devenisem un caz, şi lui, trupului înzestrat cu propria lui viaţă independentă, nu-i păsa, şi de aceea îmi era şi frică, şi silă de el. Obiceiul de a-l privi în baie, de a încerca să mă detaşez de el, observîndu-l cu indiferenţă în oglindă, ca un Antinarcis. Luni de zile, aproape în fiecare zi, încetul cu încetul fiindu-mi tot mai nesuferit şi simţindu-mă mereu dominată de el. Un fel de tiranie. Dar nu cred că o să poţi înţelege tu ce înseamnă, ce a însemnat asta."

Stătea în atitudinea lui familiară, cu picioarele întinse ca într-un compartiment de tren, cu capul sprijinit de spătarul înalt al canapelei, pregătindu-se parcă să adoarmă, deşi era totdeauna atent. Însă relaxat, aşa cum ştiu numai oamenii ce-au fost adesea foarte obosiţi şi care descoperă tocmai într-un moment de mare oboseală că există o mobilă ca şezlongul, inventată de cineva anume pentru ei, şi se bucură deplin şi fără mirare de acest lucru nou. Aşa stătea de obicei, şi clipea doar foarte rar din ochi, ascultînd-o. Chiar dacă nu înţelegea, liniştea şi tăcerea lui solicitantă păreau că absorb toate lucrurile pe care i le spunea şi le retransmiteau liniştite şi ordonate. Chiar dacă nu le înţelegea, şi erau atîtea lucruri pe care nu avea cum să le înţeleagă cu adevărat. Ca perioada aceea de coşmar. Poate doar prin analogie, deşi nu este de crezut. Însă emana linişte, şi simpla formulare a îndoielilor ei, chiar atunci cînd el spunea că nu poate să răspundă la întrebarea pusă, avea un anumit efect. Ca şi definitiva scăpare de coşmar prin intermediul lui, cînd a descoperit că trupul e un lucru bun şi misterios. Chiar atunci a îndrăznit să-i spună, de fapt numai după cîteva zile, cînd s-a convins şi ea de această transformare miraculoasă. După ce şi-a privit cu satisfacţie rotunjimile subtile. „Sistemul armonic de concavităţi şi convexităţi puţin acuzate", aşa i-a spus el odată. După ce a trecut de perioada de linişte, de ciudată tăcere şi oboseală plăcută, şi cînd el i-a in-

terzis să ia cartea de pe noptieră. Ea voia să se exprime, să spună ceva, şi-i era frică de capacitatea ei limitată. Avea nevoie de cuvinte, şi a dibuit pe întuneric după carte şi în acelaşi timp după butonul lămpii, şi a pipăit lemnul cizelat al pipei lui cafenii, pusă acolo după ce fusese curăţită cu complicate linguriţe şi meticulos umplută. El i-a prins mîna, în întuneric, şi i-a spus „lasă", iar ea dintr-o dată şi-a dat seama că aşa e mult mai bine. Eliberată de nevoia cuvîntului, s-a împăcat fără teamă cu trupul ei, care era un lucru bun. Iar după cîteva zile, i-a spus. De fapt însă, nu mai era nevoie de nici o explicaţie, pentru că nu exista, nu mai exista întrebarea. Dar imediat după noaptea aceea, cînd din cauza ploii şi a frigului se grăbea să ajungă mai repede acolo unde n-ar fi vrut să ajungă, mai ales într-o asemenea ocazie, victorioasă pentru ei, în locul acela — cald şi uscat, e adevărat, însă stătut şi plin de pericole —, corpul ei înfrigurat, tremurînd dincolo de intenţiile ei, îşi descoperea, începea să-şi descopere valenţele de duşman, sau nu de duşman, ci de fiinţă independentă şi dominatoare. Şi apoi, încetul cu încetul, pe nesimţite, impunîndu-şi automatismele, obligînd-o să aibă grijă mereu de el, fiind SINGURA ei justificare, a început să-i pară ca un polip, în mijlocul căruia trăia ea, niciodată de fapt altceva decît ea, şi nici acelaşi lucru cu ea. Putea fi acoperit cu grijă să nu-l vadă alţii, însă ea era obligată să-l simtă tot timpul şi să-l atingă cu vîrfurile degetelor, care făceau parte tot din el. Un timp chiar i-a resimţit mirosul, ca şi cum ar fi fost într-adevăr o fiinţă străină, mereu întîlnită pentru prima dată. Ploaia era foarte rece, mai ales pentru iunie, sau ea era foarte obosită, după noaptea de nesomn. Interior era golul, şi un fel de amorţeală, însă frisona şi dorea să ajungă cît mai repede la un loc uscat şi cald, în mijlocul aşternuturilor moi, al cearşafurilor de in subţire, totdeauna albe, bine spălate, la ei era totdeauna ordine. Ştiind că s-ar putea ca de acum înainte ea să aparţină acelui loc, să

fie definitiv a lor, chiar dacă ei n-o doreau cu tot dinadinsul. Însă vor considera lucrul normal, aşa cum se cuvine, şi, desigur, victoria lor nu va avea nevoie de comentarii. A intrat în casă pe furiş, vrînd să nu facă zgomot, însă, cu toată ciuda, s-a simţit foarte bine, pentru că înăuntru nu era frig, era uscat şi plăcut, şi a încetat să mai tremure. Trebuia să recunoască, se întorsese acasă.

Oricît a încercat să se strecoare, a auzit-o şi probabil şi-a dat imediat seama, de vreme ce i-a spus : „Dacă nu poţi dormi, ia un somnifer". Şi, după cîteva minute, paşii tîrşiţi în papuci, şi paharul cu apă, pilula întinsă. Aici era pericolul, putea să se solidarizeze cu el, ar fi fost atît de uşor, şi s-ar fi cufundat. Poate tocmai din cauza acestui gest şi a incapacităţii lui de violenţă faţă de ea. Ea, care se întorcea din violenţă. Ca un antidot. A ţinut paharul în mînă pînă ce a pus pastila pe limbă (n-a refuzat-o, nu avea de ce), şi pe sticla curată se profilau degetele lui subţiri şi alungite, de care era de fapt aşa de mîndru, pe care le contempla îndelung, ca pe un semn al oazivităţii şi poate al neputinţei. Apoi somnul şi, a doua zi, tîrziu, neplăcerea de a se scula din pat. Nu numai din cauza fricii de întrebări (puteau să nici nu vină), dar şi fiindcă nu ştia cum să înceapă această nouă fază a existenţei, ce să facă de-acum înainte. Mai bine amînarea, între perne, cu toată greaţa de culcuşul cald. Ore întregi, căutînd refugiul în somn, aţipind forţat, pretinzînd faţă de sine că doarme, numai ca golul să pară natural. Se odihneşte, nu poate să facă altceva. Şi băltile enervante de lumină strecurate printre jaluzele, vestindu-i un peisaj cu care nu ştia ce să facă. Şi apoi foamea, care te sileşte să te scoli şi să participi la toate ritualurile zilnice, la discuţiile inepte, cu perspectiva de a nu le mai putea respinge cu inimă uşoară. Era de-a lor, şi toate o chemau înapoi, în locul de unde încercase să evadeze. Singura posibilitate, reţeta de salvare de sila din baie, de senzaţia de corp-polip, e să considere că toate s-au întîmplat altcuiva, unei persoane

străine, pe care o vede evoluînd ca o umbră. De atunci obișnuința de a se gîndi la întîmplările neplăcute doar la persoana a treia, imaginîndu-le ca desfăcîndu-se în spațiu, percepute ca o mișcare străină. „Așa cum fac și acum, cum fac din nou acum, după atîta vreme, gîndind despre mine la persoana a treia. Și de aceea am venit, ca să-mi demonstrez că sînt cu adevărat eliberată, însă respirația lui liniștită și povestirea din tren «mă jucam de-a a nu mă juca» mi-au adus toate în minte." De aceea era așa, și a putut ține liniștit un discurs, pentru că învățase să nu se implice, și nici n-a evitat-o mai tîrziu, acum, cînd s-au întîlnit, după doisprezece ani. N-a vorbit niciodată de cele întîmplate în noaptea aceea, și nici nu i-a fost frică de repetarea aceluiași traseu de excursie, nu din jenă, ci din totală lipsă a simțului de răspundere, pentru că tot ce s-a întîmplat atunci era de fapt la fel de impersonal, de detașat, ca oricare dintre acțiunile sale. Și răceala față de propriile sale amintiri. „Iar mă gîndesc la mine ca și cînd întîmplările ar aparține unei persoane străine, nu numai cînd mă imaginez, dar și atunci cînd îmi formulez gîndurile. Trebuie să scap din asta, și simt și gustul sărat la colțurile gurii, pentru că numai atîta timp cît a trăit el am reușit să comunic totul fără frică, prin povestire." Ar fi fost și ridicol să se apuce să povestească astfel. I-a spus de fiecare dată cîte ceva, în funcție de cîte o întîmplare, și niciodată n-a insistat să-i povestească totul deodată, legat. Niciodată n-a spus totul, ci numai fragmentar, atunci cînd lîngă el s-a simțit în siguranță. Iar a început. „Iar AM ÎNCEPUT, am să încerc să-mi imaginez că în sfîrșit sînt gata să încep cu începutul, totul la rînd, însă n-am să pot termina pînă dimineață, nici măcar dacă am să scurtez și am să spun numai esențialul. Și mîine va ploua, va trebui să stăm împreună toată ziua și să găsim subiecte de conversație. Ar trebui ca eu să mă simt față de mine însămi la fel de în siguranță ca atunci, cu Petru, atîta vreme cît a trăit. Să continue să existe prin mine, prin siguranța și

liniştea mea, care s-a menţinut într-un echilibru precar, şi eu am ştiut asta, şi de aceea am venit, ca s-o pun la încercare, pentru că de cînd nu mai este am aceeaşi tendinţă să-mi descopăr corpul ca pe ceva străin, aşa cum fac acum, cînd îmi pipăi genunchii şi dacă nu-i simt ca nişte polipi capabili de creştere dezordonată e fiindcă îi simt deja îmbătrîniţi. Nu mai cresc, ci sînt pe cale să scadă autonom, dincolo de voinţa mea, să se ratatineze şi să se usuce, sau să putrezească sub ochii mei de obicei incapabili să observe evoluţia. Sila aceea de propriul meu corp, care iar a început să se insinueze, ca de fiecare dată cînd viaţa continuă, în ciuda desperării, şi a mîniei, şi a umilinţei, mai degrabă a neputinţei. De care el mă vindecase, însă nu prin simpla lui prezenţă, nu numai prin asta. El credea în ferma existenţă a lucrurilor — ce senzaţie binefăcătoare, care nu trebuie să ne părăsească niciodată ! În rigoarea lor, singura credinţă capabilă să ne mîntuiască acum, în veacul nostru. Pe care a căpătat-o descoperind rigoarea tîrziu..." Atunci i-a povestit cel mai legat, şi cel mai îndelungat, cîteva ore în şir, în timp ce mîna lui făcea grămăjoare de nisip, aşa cum fac copiii cetăţi, cum făceau cei din jur. Avea ceva de copil, era unul din motivele secrete pentru care-i plăcea aşa de mult. Apoi cu dosul palmei mătura grămezile, care se povîrneau făcînd cratere, şi el nivela pămîntul, şi începea din nou să construiască, reflex. Se oprea din cînd în cînd din povestire şi se uita cu un ochi critic la castelele lui, îndreptîndu-le cîte un detaliu, şi, nemulţumit, cînd cîrpăcelile erau prea numeroase, dărîma hotărît totul. Aşa se pare că putea să vorbească fără jenă despre sine, făcînd ceva cu mîinile, construind şi dărîmînd cu severitate. Numai cînd asculta putea să stea absolut destins, cu capul sprijinit de ceva, ca şi cum ascultatul ar fi fost ceva odihnitor şi plăcut, oricare ar fi fost subiectul povestirii. Însă cînd, destul de rar, vorbea despre el însuşi, trebuia să facă ceva şi, dacă erau acasă, avea la îndemînă mereu cîte o foaie de hîrtie şi un creion şi desena, corectînd şi

ştergînd mereu, fără să poată duce construcţia pînă la sfîrşit. Îi urmărea mîinile în timp ce vorbea, însă, curios, şi ea putea să fie şi mai atentă şi, deşi ceea ce povestea n-avea nici o legătură cu activitatea independentă de construcţie, îl înţelegea mai bine. Privirile lor se întîlneau pe aceste construcţii niciodată terminate, minate mereu de severitatea care apărea de fiecare dată atunci cînd era obligat să povestească ceva despre el. Şi vocea devenea altfel, mai închisă, sau i se părea poate numai ei.

„Închipuie-ţi ce îngrozitor ar fi să putem face clădirile absolut după voia noastră, neţinînd seama nici măcar de regulile betonului, ale rezistenţei materialelor. Ce univers gelatinos şi de coşmar, în care toate fanteziile şi-ar găsi putinţa de expresie, nelimitată de nimic. Poate că a fost cea mai mare descoperire a mea, un lucru banal, însă care m-a iluminat, pentru că am venit tîrziu la ea, în deplină maturitate. Înţelegi, dacă nu ne-am simţi limitaţi de nimic, toate tendinţele acelea obscure s-ar revărsa în lumea normală, ar umple spaţiul şi ar putea să rămînă, nu s-ar prăbuşi. Toate nebuniile nelimitării".

Ceea ce spunea era destul de sec şi abstract, nu l-ar fi înţeles, însă îi urmărea mîna construind un edificiu efilat de nisip, monstruos cu toată subţirimea lui, şi s-a simţit uşurată cînd s-a prăbuşit. „Nici asta nu m-a convins, îl credeam numai pentru că o spunea el, şi-l urmăream cu greu, cu o bunăvoinţă uşoară şi fără implicaţii. Nici nu mi-am dat seama cînd a încetat să vorbească despre regulile betonului, pe care nu le cunoşteam, şi despre existenţa realului, de care nu ştiam că mă îndoiesem vreodată. Despre rigoare şi ordine, termeni prea abstracţi pentru mine acum, cînd stăteam la soare, alături de trupul lui brun şi musculos, simţindu-mă bine şi cu corpul meu, de ale cărui ciudate automatisme uitasem de mult, şi nu mă mai bîntuiau nici măcar ca amintiri. De aceea, din credit, nu-i înregistram înţelesul cuvintelor, orice-ar fi spus fiind de la început adevărul şi numai adevărul. Era chiar plăcut, sunetul mării, care îi acoperea cîte o frază întreagă, nu mă deranja,

dimpotrivă, părea doar că-i punctează discursul. Şi nici nu mă gîndeam că ar putea avea nevoie şi el de ajutorul meu, că ar avea importanţă pentru el confesiunea asta într-o zi atît de însorită. Nu-l mai auzeam decît din cînd în cînd, şi faptul că vocea lui avea tensiuni deosebite mi se părea doar o simplă manifestare de forţă, acceptată de mine din îndemnuri obscure. Faţa mea trebuie că a fost multă vreme placidă şi surîzătoare, plină de bonomie. Îl credeam prea mult ca să-l pot şi înţelege. Nu mi-am dat seama că se întîmplă ceva special cu el decît atunci cînd l-am văzut ridicîndu-se brusc de la pămînt, aproape într-un salt, şi prinzîndu-şi strîns genunchii cu braţele. Mişcarea a fost atît de neobişnuită pentru el (adeseori pînă şi gesturile îi erau molatice, şi oboseala îi era odihnitoare), încît m-am speriat. M-am speriat nu pentru el, ci pentru mine, ca şi cum, brusc, aş fi fost lipsită de un sprijin, ca şi cum m-aş fi trezit alături de un străin, într-un loc foarte îndepărtat, unde aveam nevoie de ajutor şi de încredere ca să-l accept. I-am ascultat apoi toată povestirea cu atenţie şi cu această spaimă, cu spaimă pentru mine. Mă interesau concluziile lui numai în măsura în care puteau să mi-l redea aşa cum îl doream, liniştitor, gata să-mi asculte el confesiunile, nu eu pe-ale lui. Mi-era frică să nu descopăr că şi echilibrul lui este precar, o simplă mască, şi că urma să rămîn iarăşi singură, de una singură, trăind numai în conformitate cu automatismele mele detestate, în afara oricărui acord. Din timp în timp îl întrerupeam şi-i spuneam : «Nu-i aşa însă că ţi-ai dat seama acum că n-are importanţă, nu-i aşa că ţi-ai dat seama ?», ca să mă conving că e vorba de un trecut cu adevărat trecut, că nu-l mai chinuie pe el, ca să nu mă fi înşelat. Şi nu îndrăzneam să mă uit la mine."

I-a fost teamă tot timpul cît a durat povestirea, i-a fost teamă, şi mai ales nu îndrăznea să se privească, să constate iar, cu alţi ochi, existenţa mădularelor capabile să crească dezordonat, la întîmplare, şi de asemenea că şi el este doar

prizonierul unui animal inferior, un polip, capabil să crească în neştire, să umple spaţiul, fără alt rost decît de a-l umple, ascunzînd în el forme monstruoase. Nu avea aceeaşi experienţă, cuvintele lui nu aveau rezonanţă în ea decît în măsura în care îi vesteau o descoperire oricînd posibilă, şi adevărul acesta o înciuda. Ar fi fost mai bine să înceteze, mai bine se repede şi face ea confesiunile, şi în prezenţa lui liniştitoare necazurile ei n-ar mai fi avut importanţă, ar fi trecute. Trecute cu adevărat, aproape ridicole, şi poate că şi erau mult mai mici decît ale lui, sau în orice caz încete şi insinuante, un fel de nenorociri alergice, la care te sensibilizezi pe încetul. Dar în comparaţie, oricum, nu aveau importanţă. Şi totuşi nu era în stare să surprindă exact decît tensiunea din vocea lui, sunetul gutural, aspru şi necunoscut, care nu mai demonstra doar tărie, doar bărbăţie, nu era violenţa aceea plăcută şi aproape de dorit, pe care o simţea, dar ştia că nu-i era potrivnică şi neprielnică. Era altceva, şi accentul lui, acum, că-şi amintea de nişte lucruri din trecutul lui îndepărtat, era altul, mai grosolan. Şi faptul jignitor de nou, imaginea vocii obosite, a oboselii astenice a tatălui, ca un lucru plăcut, şi citatul din carte, expresia lui favorită, recitată molcom în fiecare moment crucial, ca o descurajare în plus. Imaginea cărţii scoase din bibliotecă, gestul inutil şi ritual. Desigur că tatăl, domnul acela obosit, născut probabil cu tîmple cărunte, ştia foarte bine ceea ce urmează să spună, însă avea nevoie de autoritatea cărţii, de anonimatul unui autor prea cunoscut. Nu el o spunea, ci cineva intrat de atît de multă vreme în conştiinţa generală, măcar a celor din categoria lui, că vorbele aveau o existenţă a lor, autonomă. Tatăl niciodată n-ar fi prezentat un lucru doar ca un rezultat al propriei sale gîndiri, ci doar ca un rezultat al impersonalităţii cărţilor. Şi totul ameninţa să devină plăcut şi odihnitor, din nou refugiul în zona aceea artificioasă botezată „acasă", de care se ferise şi acum era atrasă, pentru

că vocea lui suna aspră și străină, și brutalitatea lui provenea dintr-o altă lume.

Suferințele lui din copilărie, neobișnuitul, pentru ea, al biografiei lui, păreau totuși convenționale, pentru că fuseseră spuse de multe ori, despre mulți oameni. Doar tonul lui și mișcarea mîinii prin nisip, acum săpînd tuneluri, mici hrube fărîmicioase, i se transmiteau. Dar astea încă ar fi putut să le ia cu zîmbetul pe buze, încredințată fiind de tăria lui ! Aproape c-ar fi fost chiar plăcut, dacă se oprea aici, dacă nu era tonul. Și ciudatul aspect de lopeți al mîinilor, cu palmele late, și întunecate. Cît de subțiri și diafane erau degetele tatălui, atunci cînd i-a adus paharul cu apă, ca să ia calmantul, și să se liniștească, reintrînd în normal. Însă nu fusese foarte neliniștită nici cînd a istorisit cum și-a împușcat pe front comandantul de companie, care i se părea că vrea să trădeze, să treacă la inamic — desigur, ofițerul avea simpatii progermane —, știa, și, cînd s-a avîntat, l-a ochit în ceafă și a tras. „Nu împușcasem încă pe nimeni de atît de aproape ; poate de asta sau poate din alte motive, i-am auzit, sau mi s-a părut că aud, ca un fel de miez în zgomotul detunăturii, cum îi pîrîie țeasta. A căzut cu fața în jos, și m-am dus să-i scot din buzunare documentele pe care bănuiam că vrea să le ducă la inamic. Am fost puțin surprins că n-am găsit nimic. Am presupus că le memorase, că avusese poate în vedere că nu va reuși și luase măsuri de prevedere. În buzunar și în porthart avea tot felul de fleacuri, hîrtii, scrisori vechi. Le-am aruncat fără să mă uit peste ele. Nu mă interesau, de vreme ce nu erau documentele secrete pe care le căutam. Și nu voiam să cunosc omul, îl cunoșteam destul de bine, mai făcusem cu el o campanie și destulă instrucție la regiment. Era un ofițer rău, nu se putea să nu ne fie dușman, de altfel cred că voia să dezerteze, și așa a crezut toată lumea. Cînd am raportat mai sus, cineva mi-a admis părerea, cu o privire foarte obosită. Era război, și nu numai război. Oricum, voia să treacă la inamic, îl suspectam de mult, încă de la în-

ceputul campaniei. Pe mine mă dușmănea vizibil, și uneori îmi spunea : «Sergentule, sergentule, nu fi chiar așa de sigur pe tine !». Sau uneori mă întreba brusc, fără nici o legătură : «Ia spune, sergent, cine e comandantul suprem al armatei ?». Mă uitam țintă în ochii lui, știam ce vrea să spună, nu mă miram, și-i răspundeam calm : «Majestatea-sa regele», însă totdeauna mai adăugam cîte ceva, ca să nu se bucure. Ne-am pîndit așa săptămîni în șir..."

Povestea despre această pîndă a mai continuat cîteva minute și fața lui a luat o expresie de duritate, mîna lui făcea hrube și tunele tot mai adînci prin nisip, acționa ca un buldozer, nu se mai juca, lucra cu adevărat, cu îndîrjire, și, încetul cu încetul, am început să particip și eu la pîndă, noaptea, și pe linia de atac, preferînd focul inamicului decît să-l am în spate pe celălalt. Întîlnirea aceea, seara, în satul de munte, cînd, dincolo de diferența de grad, de clasă, vînătorul și vînatul, fiecare pe rînd vînător și vînat, au stat tupilați, lîngă un foc de bivuac cu flacără mică, în zăpadă, și au fumat în tăcere, ciudat de legați unul de celălalt, „urîndu-se cu obișnuință"...

„«Ascultă, Petre, nu vrei să treci la altă companie ?» Bănuiala că vrea să scape de mine fără complicații, ca să poată fugi la inamic, să trădeze, și asta poate numai o simplă explicație. În realitate nu știu, aproape nu-l puteam părăsi, nu-l puteam lăsa să-mi scape din mînă. I-am spus că nu, oricum, aici pe front se murea, mureau o mulțime, însă așa pentru mine bătălia căpăta un sens suplimentar. Nu numai că mă băteam cu dușmanul de dincolo de linii, cu cei pe care i-am considerat totdeauna dușmani, ci și cu aceia dintre noi, din mijlocul nostru, cu care știam că mai am oricum de purtat bătălii grele, înapoi, în țară, că războiul nu se va sfîrși așa de simplu, gata, ci va continua pînă la o altă victorie. «Nu pot pleca, vreau să rămîn în companie la dumneavoastră.» «Bine, Petre, însă tu mă urăști. Poate am să te

curăț într-o zi. Așa nu mai poate continua.» Ce curios, vechiul complex, sau mai știu eu cum, senzația adîncă a diferenței, se ștergea, pentru prima dată se ștergea. Eram acum doi bărbați, fiecare reprezentînd unul pentru celălalt cu totul altceva, părți dușmane, dar într-un fel egale, înfruntîndu-se deschis. Lupta ne egalizase, și fumam, cu tăceri mari între frazele foarte scurte, mai degrabă întrebările și răspunsurile mele laconice, pe care mi le cumpăneam bine în minte. «Ai făcut propagandă printre soldați și... înainte de a fi precum este ?» «Da ! Cu fereală, dar am făcut.» «Și cum de nu te-am prins ?» «M-ați fi împușcat imediat !» «Da, cred că te-aș fi împușcat, ordinele erau severe, mureau atîția în jur, înțelegi !» «Vă conveneau ordinele.» «Nu, nu-mi conveneau.» «Dar n-ați fi stat pe gînduri, nu-i așa ?...» «Nu, nu știu. Acum îmi dau seama mai bine că n-aș fi stat pe gînduri.»"

În timp ce povestea de această pîndă și de ura aceea care-i egaliza, mă uitam la ritmul în care scormonea nisipul plăjii și mă gîndeam cît este de matur. Era foarte matur, și foarte bărbat, și, deși povestea despre moarte, simțeam nevoia să-i apuc mîna și să i-o simt aspră între palmele mele. Mi-a plăcut în clipele acelea mult de tot, cel mai mult. Nu mai era liniște, și destindere, și locul unde eu îmi revărsam nemulțumirile, și istoriile, ca să fie bine. Era mult mai mult decît atît. Aș fi vrut să continue să povestească, dar să fim într-un loc numai noi doi, și poate să și tacă din cînd în cînd, ca să-l simt mai bine. Neliniștea noastră de la început dispăruse, neliniștea mea, frica de vreo slăbiciune ascunsă, care să mă lase descoperită. Cei doi trebuie să fi stat unul lîngă celălalt, nu față în față, ci alături, luminați pieziș de flăcările mocnite ale focului sau de tăciunele țigării, două siluete întunecate, și reconstituiam profilul apropiat al munților, și mirosul nopții, și zgomotele îndepărtate ale bătăliei, și mirosul plăcut de iarnă și de cetini. Îi urmăream mîna săpînd în nisip, ca și cum ar fi vrut să facă adăposturi. Îmi

plăcea foarte mult așa, și că e mai mare și mai încercat decît mine, și aș fi vrut să continue vreme îndelungată povestirea aceasta cu sfîrșit sîngeros, a dușmăniei dintre cei doi bărbați, unul fiind al meu, care se urau și voiau să se omoare, și într-adevăr unul a și fost ucis. Îmi plăcea mult bărbatul meu, și nici celălalt, dușmanul pe care l-a ucis nu-mi era indiferent, undeva îl simțeam apropiat, legat pe vecie de el, ca și cum ar fi participat într-un fel, prin el, la întreaga mea viață. Voiam să știu cum arăta și celălalt, deși era destul să-l cunosc și așa, o umbră noaptea, la lumina focului, stînd nu față în față, ci alături, simțindu-se cu umerii. Totuși l-am întrebat: „Cum arăta celălalt?" și mi-a răspuns numai după o pauză, pentru prima dată a tăcut de cînd a început povestirea. „Întunecat", mi-a spus, și asta a fost suficient. El acum, atunci, stătea în soarele de pe plajă, complet luminat, numai alături se vedea propria lui umbră, imitînd gestul lui îndîrjit de a săpa adînc în nisip. Îmi plăcea, îmi plăcuse mult povestirea lui, și nu-i înțelegeam neliniștea. Mă deranjau pînă și cei cîțiva oameni îndepărtați de pe plaja întinsă de la Sfîntu Gheorghe, și chiar și colibele îndepărtate ale pescarilor, și bărcile lor legănate departe de țărm. Voiam să fiu undeva numai cu el, și doream să-i simt tendoanele lungi și încordate ale mușchilor gîtului. M-a străbătut un fior de plăcere cînd a povestit cum a simțit că celălalt, atunci, noaptea, și-a scos pistolul și a început să se joace cu el, aruncîndu-l și prinzîndu-l de țeavă, și cum el a îndreptat tăcut (el n-a spus așa, dar eu mi-am imaginat țeava tăcută întunecată, neagră și rece) a pistolului-mitralieră nemțesc, cu șaptezeci și două de cartușe, înspre ofițer și a început să pipăie trăgaciul, și a ridicat piedica, care s-a auzit mai tare decît vocile lor mocnite, cel mai tare zgomot, și apoi au vorbit cum o să fie după război în țară, în vreme ce stăteau gata pregătiți, și visurile lui și spaimele celuilalt au crescut nemăsurat, în vreme ce-și pipăiau armele. „Ce loc o să pot avea,

dacă vreodată vom ajunge să fie chiar cum spui tu ?" Şi el i-a răspuns sec : „Nici un loc", pentru că acum nu voia să-i facă nici o concesie. De altfel, totul era confuz. Şi gestul lui brutal, cînd m-am apropiat de el, ca să-i simt asprimea pielii lui arse de soare, unul din puţinele lui gesturi brutale faţă de mine. Ciudat, în altă împrejurare m-aş fi supărat, sau aş fi rămas cel puţin contrariată, însă atunci, în timpul povestirii, nu m-a deranjat prea mult, de fapt de loc. Doream numai să fim singuri amîndoi undeva, şi el să nu înceteze de tot povestirea, să spună cum s-au pîndit, şi cum s-au urît, şi cum a cîştigat. Eu nu-l uram pe celălalt, împuşcatul, îl simţeam alături de noi în timpul acestei istorisiri, care începuse atît de agitat. Şi cum avea să sfîrşească ! Atunci îi urmăream mîna săpînd în nisip, şi numai mai tîrziu, mult mai tîrziu, şi nici atunci pe deplin, m-am gîndit ce au însemnat senzaţiile acelea ciudate, şi cît de mult mi-a plăcut el pe plajă, în prima parte a povestirii, cînd a istorisit cum l-a ucis pe omul acela în război nu dintr-un impuls, ci după o pîndă îndelungată, pentru că se urau, era un ofiţer rău şi pentru el simboliza duşmanul şi o serie de umilinţe pe care el nu mai avea răbdare să le tolereze şi să le amîne. Cît este de legată dragostea de moarte sau măcar de violenţă ! Sau poate aveam nevoie să ştiu că şi el ucisese, desigur, nu ca un criminal de rînd, un asasin ordinar, un jefuitor, ci pentru ceva, pentru că-şi dusese ura pînă la capăt, şi credinţele lui erau deci atît de ferme, că nu le putea lăsa, nu le putea înlocui, ucisese pentru ele, nu din ordin, la înghesuială, ci oarecum deliberat, în măsura în care poţi ucide vreodată absolut deliberat. Or, dacă nu mai poate să-şi schimbe credinţele, actele lui ireversibile, intram şi eu într-o obişnuinţă a marilor stabilităţi. Poate că sînt nişte prostii, dar, în timp ce-mi povestea, îmi plăcea foarte mult, foarte mult. Şi acum îmi aduc aminte, aproape ca uneori în vis, de cînd nu mai e, şi vin coşmarurile

acelea vesele, cînd, știu, nu pot uita niciodată pe deplin, nici cînd dorm, că e mort, și totuși îl simt foarte apropiat.

Și ea venise aici tot pentru el, ca să-și demonstreze că încrederea pe care a cîștigat-o prin el mai continuă, că mai există, și că în felul acesta există și el, mai viu decît a rămas în construcțiile acelea de beton, ce vor dura mai mult. Construcțiile care-i erau atît de necesare lui. Dar există și altfel, prin încrederea aceasta, care nu poate fi, nu este anihilată.

Deși iar am început în noaptea asta să vorbesc despre mine la persoana a treia, mă văd mișcîndu-mă doar, și uneori gîndurile îmi aleargă străine prin cap, ca ale altcuiva, cum mă apăram pe vremea cînd îmi era teamă de propriile mele automatisme corporale, care păreau că mă mențin singure, fără alt suport. Acum nu mai este așa, și genunchii mei nu mă mai sperie cînd îi pipăi sub pătură ; e un simplu gest reflex, și m-a speriat nu amintirea unor scene din trecut, ci poate povestirea lui Ilie, care de mic se juca „de-a a nu se juca", nu trăia, ci se compara cu propria lui imagine împrumutată. Asta poate explică multe. Trebuie să-mi recapitulez încetul cu încetul, cu grijă, să nu pierd nimic din ceea ce mi-a spus pe plajă, în după-amiaza aceea (cînd a început era încă foarte devreme, și umbra de sub el era scurtă). A fost foarte important, și nu trebuie să-mi închipui că țin totul minte perfect, altfel nici un moment nu m-aș gîndi la persoana a treia despre întîmplările mele. Corpul meu n-are urme de bătrînețe încă, și nici atunci cînd o să vină, peste un timp o să vină, dar nu vor avea importanță, e firesc, și atunci nici nu va trebui să-mi dau seama.

A continuat să vorbească o vreme despre pîndă, nu mult, și mi-a explicat : „Discuția din noaptea aceea dovedea că ne apropiem de sfîrșit. Unul din noi, el, nu mai rezista, și va acționa repede. Mă va ucide, sau va fugi la nemți, sau și una și alta. Era sigur că nu va mai dura mult. Nu se mai putuse stăpîni și de aceea a uitat că mi-era comandant, și a

vorbit aşa cu mine pentru că, în afară de surda noastră duşmănie, nu mai conta nimic. Nici grad, nici obiceiuri, nimic. Poate a vrut să mă împuşte în noaptea aceea, a fost numai la un pas şi, deşi asta putea să însemne şi pentru el Curtea marţială, şi poate moartea, nu mai conta, şi se juca neglijent cu pistolul ; dintr-un moment în altul putea să tragă, pentru că nu mai era stăpîn pe el. Nervii lui cedaseră probabil şi pentru că lupta fără elan, şi pentru că nu mai avea nici o speranţă, era desperat şi ne ura foarte mult, neputincios. Îşi concentrase întreaga ură numai asupra mea. De fapt, pentru el, nu eram eu însumi, un sergent despre care ştia că este comunist, ci un fel de simbol, şi oamenii în momentele desperate adeseori recurg la convingerea primitivă că, dacă ucid, distrug un obiect, o persoană care simbolizează ceea ce detestă, fenomenul însuşi, oricît ar fi de general, răspîndit sau abstract, piere şi el. Nu ştiu dacă era prost sau deştept, se descurca bine în război, dar atunci ajunsese la capăt. Eu poate aş mai fi rezistat, dar el era pe sfîrşite, şi urma într-un fel sau altul să acţioneze. N-aveam nici un fel de probă. Nu puteam raporta mai sus, dar eu simţeam. Şi, la atacul următor, a fost gata. Am raportat mai sus. Nu ştiu dacă am fost crezut. Poate că da, poate că unor colegi de-ai lui, ofiţeri, li se mărturisise, ei ştiau mai multe. Cel care a primit raportul părea foarte obosit, şi cu asta a fost gata. Am mai dat o declaraţie mai tîrziu, care a fost imediat acceptată, fără întrebări, ca adevărată. Ani de zile nici nu-mi amintesc de el."

Se uita la mine şi părea că mă observă. Eu, de fapt, n-aveam să-i spun nimic. Îmi plăceau doar tendoanele lui aspre. N-aveam ce să-i spun. Făcuse bine, asta aş fi putut, eventual, să-i mărturisesc, dar n-ar fi fost întregul adevăr. Sigur că făcuse bine, dar pentru mine, în acele momente, nu asta era important. Eram din nou foarte liniştită, sau mai mult decît atît, şi nu mai stăruia decît o umbră de tensiune,

care se confunda în parte cu faptul că-mi plăcea așa de mult. El însă nu s-a gîndit numai la acea poveste, care-i revenise în minte numai în virtutea unei secrete asociații, ca să-l liniștească. Tensiunea îi venea de altundeva, și amîna, povestind cu lux de amănunte despre noaptea aceea de pe front, și despre împușcarea ofițerului care era dușmanul lui, și nu numai al lui, nu al lui personal. Mîinile îi săpau în nisip din ce în ce mai adînc, tot mai neliniștite. Am avut senzația că au început să devină niște ființe vii, autonome mai întîi față de cuvintele lui, apoi față de întregul său corp. Înrudite numai cu tensiunea aceea care-i schimba vocea și i-o făcea mai aspră, mai grosolană, o voce pe care poate a avut-o cu ani înainte, vocea lui dinainte de liniște și de adînca transformare socială — și nu numai socială — care s-a petrecut cu el de-a lungul a ani de zile. Numai tonalitatea vocii, și mîinile, ființe independente, care ieșeau din găurile de nisip, încărcate, murdare și mult mai late și mai robuste decît erau de obicei. Sufereau o ciudată transformare, mi se părea că au crescut efectiv, fizic, și-mi aduceam aminte de o teorie a fizicii moderne care lega masa de energie, de viteză. Desigur, la alte viteze. Dar ce se poate spune despre energia aceea neliniștită care le anima ? Acum nisipul se lega de degete, era aderent și ud, nu se mai putea scutura de el, pentru că ajunsese adînc de tot, unde nisipul și pe căldurile caniculare este veșnic umed și-și reclamă înrudirea cu marea, cu valurile care-l spumegă seara, cu necunoscutele canale și infiltrații ale plajei. Nu se mai putea scutura de el, și de altfel nici măcar nu încerca, și nisipul nu mai era auriu, sau alb, încrustat cu scoici sclipitoare, nu mai avea strălucire, ci greutate și întunecime. Părea, și nu numai părea, că vrea să sape o groapă, să scormonească sub suprafața uscată pînă la o undă profundă de apă. Părea că sapă, că vrea să sape o fîntînă. Mîinile îi deveneau din ce în ce mai mari, mai grele, mai întunecate, nu se mai puteau dezdoi nici măcar în mo-

mentele de repaus, rămîneau cu degetele tensionate, flexate, formînd o lopată. Tensiunea aceea mă neliniștea doar prin amintirile obscure, ale corpului care are posibilitatea să devină independent, să domine orice prin energia lui nedomesticită. Dar forța cu care săpa îmi făcea și plăcere, și cele două sentimente opuse erau într-o luptă continuă, de respingere și însumare. Nu există poate o plăcere atît de mare ca acea sinteză, aproape monstruoasă, între neliniște și dorința de abandon, de a rămîne numai cu el, ca să învingă teama chiar în momentul în care se naște. Nu bucuriile calme, ci atracția ciudată și adîncă, undeva chiar la izvor, spre locul unde distrugerea și construcția se îngemănează. Uitasem, privindu-i mîinile fascinată, de umbra celuilalt, ofițerul ucis, acel înfrînt care estompa conturul prea clar al bărbatului meu și-i dădea adîncime.

Respirația lui Ilie nu s-a modificat de o jumătate de oră, e la fel de liniștită, conturul lui este foarte clar, mi-e teamă că nu mai ascunde nimic, totuși nu știu de ce am venit aici. Pe vremuri avea corpul subțire, de vargă elastică de oțel, tare și subțire, și părea incoruptibil — un Bogdan puternic, nu molatic, și spiritul lui se descifra ca o sabie. Dar acum ? N-a ținut atunci decît un discurs precis, toate lucrurile i s-au părut totdeauna foarte clare. Mîine va ploua, nu vom putea umbla, nu vom face eforturi, nu ne vom deplasa, nimic nu ne va distrage atenția, și va trebui să-i ascult poate explicațiile „fără rest". Fără rest, și fără remușcare, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, pentru că toate lucrurile și evenimentele sînt date dintru început.

„Caută apă", i-a trecut prin minte, chiar cu un moment înainte ca el să se oprească. Mîinile i-au încremenit, înfipte adînc în nisip, în ciudatul repaus al neliniștii. Independenți i-au devenit atunci ochii, căutînd-o ca și cum ar fi fost la o mare depărtare, cu acea concentrare cu care ne uităm la

lucrurile pe care le putem distinge cu greu. Au rămas așa cîteva minute, doi oameni pe plaja imensă și pustie, demnă de un ocean din sud, dintr-un alt continent, de-abia locuit. Vedea ca și cum adevăratul ei punct de observație s-ar fi aflat pe una din lotcile pescarilor plecate la pîndă de sturioni, nu putea să-i observe pe amîndoi decît ca fiind niște puncte de-abia mișcătoare proiectate pe cerul de deasupra apei, deplasate și sus, și pe dunga întunecoasă de țărm. Mai în adîncime, plutind deasupra țărmului, se ridicau acoperișurile de tablă ale satului. Toată întîmplarea nu se putea petrece decît departe în spațiu, așa cum era și în timp, încă de pe vremea cînd el mai trăia. Ca să fie adevărată, povestea trebuia să se fi desfășurat departe de ea, să nu aibă nevoie de prezența lui acolo, tulburătoare, de data asta cu neliniștea urcîndu-se spre gît, împiedicînd-o să înghită, fiecare înghițitură fiind un efort conștient. Era mai bine așa, să se vadă pe sine și pe el ca și cum chiar atunci ar fi fost plecată pe mare, într-o lotcă neagră, la vînătoare de pești uriași, loviți cu securea în cap și tîrîți apoi prin apă și prin propriul lor sînge, amestec de două lichide sărate. Prins cu cangea, agățat de cîrlig, zdrobit și inofensiv, uriașul pește răpus și tîrît de lotca neagră, car triumfal în mare. Și pescarii simpli, fără amintiri, trăind dintr-o datorie, fără nici o îndoială legată de uciderea peștilor, urmașii monștrilor din copilăria speciei. „Dacă a căpătat mai tîrziu atîta liniște, și a căutat să mi-o dea și mie (mi-a dat-o într-adevăr, cel puțin atîta timp cît a fost cu mine), atunci de ce a povestit așa ? Nici o convingere tîrzie nu anulează experiența care a chemat-o ?

Nu-mi mai găseam locul pe plajă, nisipul mi se părea umed, vîscos, deși nu era, grăunțele lui albicioase mi se lipeau neplăcut de piele, și m-am ridicat să mă scutur, doar să mă scutur, și să mă curăț, însă el a crezut că vreau să fug și să-l las acolo, să nu-i permit să-și povestească amintirile. Atunci n-am mai vrut să fiu cu el, numai cu el, într-un loc singu-

ratic, acoperit, într-un loc al nostru, numai al nostru, ca o tainică vizuină, ci mai degrabă într-un loc plin de lume, pe un ring de dans, cînd eşti lipit de celălalt prin presiunea, *şi prin presiunea* celorlalţi dansatori, un ring supraaglomerat, unde ritmul e un joc pe loc, o tresărire a muşchilor intraţi în tensiune. Sau poate, şi mai bine, în marile săli de baluri, cu candelabre reflectate pe lespezile de jos, lumina învăluindu-te din toate părţile, din tavan, pardoseală şi imensele oglinzi de pe pereţi care multiplică numărul dansatorilor — sînt foarte mulţi în sală, deşi nu e înghesuială. E cel mai bine, pentru că e şi spaţiu, şi mulţime. Rochii albe, şi roz, şi verzipal, uşoare, mătase şi muselină, plăcutul lor foşnet, şi buna dispoziţie gîlgîitoare. Alături, contrast şi îndemn la grabă, de-a lungul zidurilor, pe banchete capitonate cu catifea bordo, stau femeile bătrîne, în rochii întunecate, privind dansatorii cu ochi avizi sau tulburi, încercînd să reconstituie imagini ale altor dansuri şi altor timpuri. Un şir de corpuri întunecate şi uscate, însemnînd în acelaşi timp şi trecutul, şi viitorul. Dar nu ne pasă, şi dansăm trecînd în viteză prin faţa lor. Între ele, între toate aceste bătrîne, spaţii goale, pereţi albi, alternînd regulat, ca între portretele unei săli de arme, marcînd golurile dintre generaţii, chiar atunci cînd trebuie să însemne continuitate. Şoaptele tuturor dansatorilor adunate într-un murmur continuu şi nu noi doi acolo, pe plaja deja pustie, în vecinătate numai cu vuietul indiferent al apei lucind tot mai întunecat, în timp ce alunecam spre miezul după-amiezii. Mă ridicasem doar să mă scutur de nisip, nu să plec. Totuşi, *nu să plec* (unde să mă fi dus ?), dar braţul lui m-a înlănţuit, mi-a prins pulpele lăsîndu-mi pe piele nisipul gros, adus din adîncime, un nisip cu bobul mare, maşcat. Mîna lui era umedă, zgrunţuroasă, şi nu mă lăsa să plec, nu-mi permitea nici măcar bănuiala plecării. Apoi am simţit interiorul aspru al cotului său lăsîndu-mi dîre de rotunjimea pulpelor mele bronzate, negru pe întunecat, şi, trăgîndu-mă înspre el, am simţit cum

cad, cum mă prăbuşesc asupra lui, şi, în cădere, refuzînd să mă uit în jos, am privit în sus, zărind zborul marilor pescăruşi, al fregatelor. *«Emporte-moi, wagon! enlève-moi, frégate!»* Înainte de a atinge pămîntul, vocea lui aspră m-a adus brusc într-o altă zonă, în implicaţie. N-am simţit atingerea plajei cînd m-am aşezat, şi am intrat într-un tunel, tunelul lui, cu capătul spre certitudinile lui ferme, unde poate nu e cu putinţă să ajungi pe o altă cărare decît a experienţei şi a implicării. Nu există pe deasupra muntelui nici o cărăruie cotită, chiar abruptă şi spinoasă, pe unde să te poţi furişa. Numai prin adîncime, prin întunecimea care m-a învăluit în timpul povestirii, cînd n-a mai fost nici măcar nelinişte, ci doar atenţia încordată, încetul cu încetul distanţa dintre noi scăzînd, apropiindu-ne, fără să ne putem poate vreodată contopi complet, cu toate eforturile lui, subînţelese tot timpul prin însuşi faptul că-mi spunea, şi nici prin eforturile mele. Înţelegeam confuz, chiar în acele clipe, că, dacă n-am să pricep asta, orice legătură dintre noi va fi din nou ca într-o sală de bal a conversaţiilor convenţionale şi a rîsului gîlgîit, unde nu mai voiam să ajung, pentru că nu mai era posibil. Fusese de dorit aceasta înainte de a începe călătoria cu el prin tunel; acum, dacă nu-l înţeleg, după ce ştiu ceva, bănuiesc ceva, voi rămîne numai cu clara senzaţie că nu pot pricepe nimic, acel «ştiu, dar nu înţeleg» din care pîndeşte pericolul autonomiei corpului, pentru că el şi numai el poate trăi aşa, fără să înţeleagă, fiind gata să se umfle ca un polip uriaş, ca un animal inferior, mărunt Leviathan potenţial în care sîntem îngropaţi. *A şti şi a nu înţelege*, cel mai periculos lucru alături de *a înţelege şi a nu şti*. Cum se întîmplă cu cel de alături, cu respiraţia lui nemodificată de atîta vreme (poate nici nu ştie să viseze), care crede că înţelege totul, fără să experimenteze, fără să simtă nimic lipicios pe piele, înţelege abstract, fără să ştie nimic. Atunci a ţinut un discurs, fără pasiune. Nimic mai vrednic de dispreţ decît *sine ira et studio*.

Mîine vom petrece tot timpul împreună, pentru că va ploua şi nu ne vom putea deplasa, vom sta închişi în camera asta de scînduri, între patru pereţi. Vom sta împreună între patru pereţi. Mă voi preface că sînt bolnavă. Nu. Vom sta faţă în faţă. Numai demult, demult de tot, îmi plăcea ţinuta lui dură şi abstractă, o coardă de oţel. Îmi plăcea şi nu-mi plăcea în acelaşi timp. Poate nu voi şti niciodată.

Lungă călătorie înapoi, prin trecuturile noastre separate, încercînd temeinicia dragostei, efort de călătorie împreună. «Satele, lovite de cel de-al doilea an al secetei, păreau turtite. Sau mie mi se păreau turtite, ştiind că seceta vine de undeva din cer. Îţi venea să mergi cu capul în pămînt, simţind greutatea soarelui aspru. Dealurile mai mici şi casele chircite sub greutatea cerului însorit. De-a lungul gardurilor cu scînduri lipsă, se tîrau fără vlagă potăi costelive, singurele care îndrăzneau să circule fără fereală, înnebunite de foame. Poate că lătrau noaptea ; mie, dormind pe băncile tari sau pe mesele din primăriile lîncede, mi se părea că urlă tot timpul. Nu înţelegi, poate, nici eu nu ştiam — nu fusesem crescut la ţară — ce înseamnă acolo semnul cîinelui, umbra lui animalică patronînd evenimentele vieţii oamenilor. Şi vitele rumegînd degeaba, dintr-un simplu reflex, şi prin asta umanizate. Chiar şi ele nu trăiau decît din amintiri şi obiceiuri. Vacile fără lapte rumegînd nostalgic, legate de şoproane, afară, cu un fel de tristeţe, de reverie în priviri. Din boturile căscate se prelingea un fir subţire de bale înspumate, şi le simţeai şi lor gîtlejurile uscate. Aşa mi se părea mie şi, înţelegi, ăsta a fost unul dintre lucrurile îngrozitoare, de care atunci nu-mi dădeam seama, nu aveam destule cuvinte şi nici timp să le caut. Dar nici nu le ştiam. Faptul că erai mereu împins să-ţi închipui tot felul de lucruri. Nu trăiai mai tot timpul decît din închipuiri foarte ceţoase, pentru că mereu aşteptai să se întîmple ceva imposibil. Nu aveai niciodată tăria să-ţi spui : asta este. Tot timpul orice era cu putinţă,

pentru că ai fi găsit cu greu un lucru care să fie mai rău. Casele erau turtite, cu învelișurile lor de stuf, care dintr-o clipă în alta se puteau transforma în pulbere, sau iar îmi închipuiam doar eu că se pot transforma în pulbere, ca și drumurile colboase, uscate și albe. Nu-ți dai seama ce înseamnă să înțelegi pericolul albului și al uscatului, să fii mereu pîndit de un fel de alb funerar. De altfel, toate culorile se împingeau spre marginea lor cea mai clară și mai netă, ca și cum ar fi încercat să se separe unele de altele, să nu fie de confundat. Albul era foarte strălucitor, ca și albastrul foarte curat al cerului nepîngărit de nori. Lucrurile astea, în starea lor pură și neamestecată, erau foarte periculoase și-ți contraziceau chiar visurile cele mai ascunse despre frumusețea purității. Deși nu prea le-am avut înainte, nu m-am gîndit la ele, le descopeream de-abia acum ascunse undeva în adîncurile ființei mele, în momentul cînd trebuia să le dau la o parte. Mai tîrziu, într-un fel, le-am găsit un loc, dar asta e altceva. Și ce importanță avea praful, și albastrul cerului, și lumina foarte strălucitoare a soarelui, și expresia de pe fețele animalelor ? Nu, nu greșesc, animalele căpătaseră o față, măcar din solidaritate cu noi. Dar asta nu avea nici un fel de însemnătate. E adevărat, totul era mineral, pietrificat, de o ciudată nemișcare. Sau, dacă exista vreo mișcare, ea se desfășura foarte încet, nu-ți dădeai seama în timp ce se făcea, ci mai tîrziu, cînd băgai de seamă că un obiect s-a strecurat dintr-un loc în alt loc. Nici mișcarea noastră, nici mișcarea mea, deși eram într-o continuă neliniște, toată ziua pe drumuri, nu păreau că sînt altceva decît tot o formă a ședерii pe loc. Pentru că mereu ne întorceam la punctul de unde am plecat, prea puține ieșeau din mîna noastră. În plasa aceea venisem de un an de zile, după ce s-a dat pămînt, și acum pămîntul stătea întins, inutil și sterp, fără apă devenea un obiect, un lucru fără importanță.»

Cum s-a ridicat atunci și m-a privit, am înțeles că nu se pierduse undeva în epoca aceea îndepărtată, ci se afla în același timp și împreună cu mine pe plajă, că deveneam în timpul povestirii un personaj al unei piese care se jucase cîndva în absența mea. Sentimentul pe care ți-l dă ideea de a fi de față la o întîmplare petrecută foarte demult, că participi la ceva care, într-un fel, nu se mai poate schimba, pentru că e terminat, și acum ești introdus tocmai pentru a produce o modificare a lucrului gata desăvîrșit. După felul în care îmi vorbea, privindu-mă concentrat, înțelegeam că într-un fel mă cheamă, tocmai, să particip.

«De fiecare dată cînd încep să povestesc, cînd am încercat să-mi amintesc măcar pentru mine de cele întîmplate atunci, sînt surprins că uit esențialul. Îmi vine în minte peisajul acela turtit, fără să fiu sigur că l-am văzut atunci așa, și senzația de presiune de sus, de neputință a noastră, a tuturor. Oamenii dispar, și faptele mele cu ei, și rămîne numai un peisaj dezolant, de natură în mizerie luminoasă și clară. Mi-e puțin frică de această mișcare inconștientă a amintirilor mele. Dacă mi-aș perinda doar prin minte, fără să-ți spun ție, cele întîmplate atunci, poate m-aș lăsa dus de acest curent și, încetul cu încetul, aș participa satisfăcut la mineralizarea trecutului meu. De aceea îți spun, nu numai de aceea. Dar trebuie să repet din cînd în cînd.»

Poate că liniștea lui de acum, după ce a meditat și s-a încredințat de adevărurile lui, să fi început să scoboare spre adîncuri. Sau nu, mai degrabă nimic nu rămîne adevărat atîta vreme cît amintirile nu erau păstrate vii, cele mai neplăcute amintiri, pentru că rostul adevărurilor era să lumineze și să explice tocmai acele fapte. De aceea, poate, mi le repet și eu, sau poate de aceea am venit aici, ca să nu asist la mineralizarea de care vorbea el.

«Nu-mi rămîne în minte decît spațiul acela prea mare, de fiecare dată cînd nu sînt atent. Dar, de fapt, atunci a

fost altceva prezent pînă la obsesie, deşi nu cred că e potrivit să spun că era o obsesie. Pentru că, desigur, prezentul nu poate fi niciodată obsedant. E aici, de faţă, n-are de unde să vină şi să rămînă. Doar dacă prezentul nu este întotdeauna obsedant tocmai prin faptul că e prezent şi nu poţi să-l izgoneşti decît trişînd. Eram şi eu, şi noi toţi, cei cîţiva activişti care cutreieram satele, deseori flămînzi. Şi cînd se întîmpla să mîncăm mai bine şi să ne bucurăm de liniştirea măruntaielor noastre, intervenea un fel de ruşine, cel puţin pentru mine. Îţi venea să mănînci pe furiş, şi atunci îţi era şi mai ruşine. Deşi foamea nu era în măruntaie, nu numai în măruntaie, ci şi în închipuirea noastră. Oricît de adevărată era, oricît o simţeam în jur şi în noi, ea niciodată nu se oprea numai la adevărul ei. Chiar cînd pentru cei din jur ea putea să însemne pericol de moarte, mai ales cînd simţeam, ştiam că va veni iarna, şi atunci va fi şi mai ameninţătoare. Invada sufletele tuturor, se cuibărea în închipuirea noastră şi părea că nu se va termina nici măcar o dată cu moartea. Creştea şi devenea cu timpul cu totul altceva. Pedalam sfîrşit pe bicicletă, de-a lungul drumurilor prăfoase, ghicind sticlirea ochilor pînditori, şi-mi era teamă chiar şi de gura închisă sub năframă a femeilor, care priveau la toţi şi la toate cu duşmănia grijii. Înainte încă de venirea iernii, spre noiembrie, cîte un om bătrîn şi singur se culca pe marginea şanţului şi sta nemişcat, întins. Ştiam că vrea să moară mai repede, pentru că-i era frică să nu moară de foame. Treceam pe lîngă el, fără să-i spun nimic, pentru că nu-i puteam da nimic, sau prea puţin. Înmormîntările bătrînilor se făceau cu un anumit ritual indiferent. Nu te puteai stăpîni, chiar dacă nu era aşa, să nu te gîndeşti că moartea sa însemna pentru ai lui o gură mai puţin de hrănit. Poate nu era aşa, dar înmormîntările ţineau mai puţin, toţi erau dornici să termine mai repede, să-şi îngroape morţii. Morţii cu morţii, viii cu viii. Era mai scurtă slujba, dar mai lungi bocetele, care nu se

mai adresau numai mortului. Cine era mort — gata, nu mai merita atîta vorbă, era sfîrșit, punct. Însă asista toată lumea, printr-un fel de ciudată participare, aproape o fascinație. La fiecare mort veneau dușmani și prieteni, fără osebire, pentru că nu se înmormînta *cineva anume*, și aveam vag eu însumi impresia că eram amestecat în fiecare înmormîntare. Părea că în toamna aceea se moare mai mult decît de obicei, și circulau zvonuri curioase, șoptite cu jumătate de gură, că unii dintre bătrîni «cam sînt lăsați să moară». Îți șoptea cîte cineva la ureche, omul de serviciu de la primărie, cel care știe cel mai mult, iar ceilalți din jur, chiar dacă nu auzeau ce-ți spune, dădeau din cap încet și-ți confirmau înainte de a le pune vreo întrebare. Deși nu cred că lucrurile s-au întîmplat chiar așa, însă era multă frică, și atunci unii puneau în seama altora gîndurile lor cele mai secrete, pe care altfel nu și le puteau mărturisi. Alergam cu bicicleta de la un sat la altul, și pretutindeni situația era aceeași. Satele nu se mai deosebeau unele de altele, și oamenii păreau că seamănă mai mult unii cu alții, ca și cum mi-ar fi fost greu să le deosebesc fețele. Toate mi se păreau la fel de cenușii, parcă ar fi purtat același semn tainic. Undeva, în goana mea, căutam să regăsesc deosebirile pierdute, deși nu-mi dădeam seama de asta. Alergam într-una, pînă la sfîrșeală, nu puteam sta locului. Și nici nu aveam ce să le spun, pentru că nu exista decît un singur subiect : foamea. Ce le puteam spune despre cum va fi în viitor și despre ce vrem să facem. Nu știi, n-ai trăit niciodată legată de un singur subiect de conversație, de o singură preocupare, fățișă sau subînțeleasă. Un singur lucru care te suge zi și noapte, pe care-l visezi și pe care-l ocolești cu grijă. Și cînd îl eviți ai sentimentul că-i dai tîrcoale.»

Oare așa să fi fost ? N-am fost niciodată tiranizată de un singur lucru ? Poate mi s-a întîmplat și înainte, dar, sigur, mă aștepta și această experiență. Nu peste multă vreme, și cînd nu mai era nimic de făcut. Poate că am interpretat așa

după aceea, deşi cred că am simţit după cum suna telefonul că s-a întîmplat ceva foarte grav. Nu, n-avea cum, telefonul sună totdeauna la fel. Răceala deosebită a vocii, care mă invita de urgenţă să merg la spital, pentru a mi se face o comunicare de seamă. Cînd nu mai era nimic de făcut. Însăşi liniştirea era, de fapt, foarte rece : «Nu vă speriaţi, nu este ceva foarte grav, dar veniţi cît puteţi de repede». Cine s-ar fi aşteptat atunci, pe plajă, că va veni aşa de repede ! Chiar de a doua zi după povestire a început cea mai frumoasă parte a vieţii noastre. Incomparabilă. Ceasul solar, băţul înfipt în nisip, şi fuga copilărească. Poate că mi-au scăpat atunci nişte amănunte, de care acum aş avea nevoie. Ar trebui să-i reconstitui vocea, să nu uit nimic. Atunci ne-am legat cel mai mult. Şi eu, care la început m-am temut să nu-l pierd, să nu rămîn fără apărare, cu amintirile mele, pentru că mi le va povesti pe ale lui ! Totuşi, la început s-a apropiat de subiect cu sfială şi grijă, cu mari ocoluri, descriind satele şi înmormîntările din vremea aceea, formă de seamă a vieţii comunităţilor, şi vorbind despre frica lor de iarnă, şi despre felul cum arătau animalele şi plantele uscate, cu tulpinile necrescute. Piperniceala tuturor revenea mereu, începusem să simt că ocoleşte ceva. Cînd a vorbit despre ofiţerul acela, a luat-o mai de-a dreptul. Amîndoi parcă eram nemulţumiţi de amînarea aceea, şi de la o vreme îi înţelegeam doar vorbele, nu şi ceea ce se ascundea în spatele lor. Poate trebuia să fiu atentă la acele ocoluri, care erau meandrele lui interioare, necunoscutele justificări, prin care l-aş fi înţeles mai bine. Cîte lucruri am pierdut pentru totdeauna ! Ar trebui să-mi aduc aminte de acele ocoluri, care l-ar fi putut dezvălui. Începuse să vorbească mai rar, părea obosit, cînd a izbucnit, şi i-am perceput glasul dincolo de sens, ca un sunet, un sunet pur :

«Ce să mai prelungim discuţia ! Esenţial era faptul că pe toţi ne obseda foamea. De sus, de jos, din cauza cerului

sau a pămîntului, nimic nu are nici un fel de importanţă. Ne era foame şi nouă, şi mai îngrozitor era faptul că nu trebuia s-o purtăm numai pe a noastră. Îmi fusese şi altă dată foame, în trecut, o foame individuală chiar în mijlocul abundenţei altora, ceea ce făcea fiecare senzaţie şi mai chinuitoare. Dar era foamea mea, nu purtam răspunderea nimănui. Înţelege-mă, nu eram decît un mărunt activist de la o plasă. În tîrgul acela tot activul nu era compus decît din vreo trei-patru oameni, plus cei care ne ajutau voluntar. Însă pentru prima dată simţeam adînc răspunderea pentru toţi ceilalţi, pentru cîteva mii de oameni, şi nu teoretic, ci direct. Trebuia să facem ceva şi puteam prea puţin. Să mergi ca un nebun pe bicicletă, pe şoselele pline de praf (şi el un duşman, în uscăciunea lui), şi să ai senzaţia că toţi oamenii pe lîngă care treci te trag pe tine la răspundere, te fac vinovat, pentru că tu n-ai grijă. Răspunderea, după război şi distrugerile de-acolo din Moldova, a venit întovărăşită şi de o calamitate naturală. Aveam sentimentul copleşitor că ea seamănă cu neputinţa. Şi nu erau numai lipsurile, ci şi toate poveştile stranii care le întovărăşeau. O să-ţi spun o scurtă istorie din acea perioadă, pe care am aflat-o întîmplător. Într-o familie deosebit de năpăstuită, dispăruse orice speranţă rezonabilă. Şi atunci făcuseră o convenţie între ei: în momentul în care cineva visa ceva, ca să nu uite, îi trezea pe ceilalţi să le povestească visul. Singur nu avea încredere că-l va reţine, îi era frică să nu piardă cumva vreun semn de scăpare. Apoi visa altcineva, femeia sau un copil, şi iar îi trezea pe ceilalţi, care ascultau cu ochii cîrpiţi de somn. Povestirea visurilor unuia intra în visurile altora, se făcuse între ei o comunitate nefirească, nu numai a zilei şi a conştientului, ci şi a straturilor spirituale adînci. Nici unul nu mai avea visurile lui personale, legate de evenimentele lui, de nemulţumirile şi speranţele lui secrete, nepătrunse de nimeni, nici de el însuşi. Aşa cum nu puteam deosebi eu feţele unora

de ale altora, tot așa familia aceea nu-și mai putea deosebi visele, care se combinau, se uneau unele cu altele, și adaosurile deveneau fantastice, nici unul nu știa care este porțiunea lui, propria lui spaimă și propria lui speranță. „Am visat un cîine care-mi mușca măruntaiele", spunea unul și adormea din nou, ca să fie trezit cîteva minute de un altul, care-i spunea cum arăta acel cîine, și atunci visul înceta să fie vis, devenea într-un fel realitate, pentru că era prezent și în mintea altora. Cîinele trebuie să fie pe undeva pe aproape, în tindă, gata să muște, și nimeni nu mai credea că durerea din pîntece e din cauza hranei puține, ci e chiar o mușcătură, cu toate spaimele agresiunii din afară. Atunci se trezeau toți, unii pe alții, și ascultau zgomotele din curte, din tindă, și li se părea că se aude ușa deschizîndu-se încet, și o formă ciudată se strecoară înăuntru, ceva negru, și copiii se strîngeau unii în alții, și scîrțîiau, iar adulții nu mai erau în stare să-i liniștească, din contra, scîncetele făceau teama și mai reală, și mai prezentă. Bărbatul striga : „Țibă, na țibă", și toți se pregăteau să asculte răspunsul, care nu venea, fapt care le mărea pentru o clipă spaima. Apoi cădeau din nou, toropiți de somn, și iar se trezeau și-și povesteau visele unii altora. O făceau dorind să viseze lucruri pline de speranță, cîmpuri verzi, care erau totdeauna semn bun, poate din amintirea altor ani secetoși, gravați în memoria colectivă, visuri după care au urmat ploile, și oamenii au supraviețuit, iar ei erau urmașii supraviețuitorilor. Și sperau că vor transmite același mesaj de speranțe, că, în ciuda iernii și a lipsurilor, vor scăpa. De fapt nici nu dormeau, de aceea erau în stare să povestească imediat. Trăiau invers, ascultînd ceva din adîncuri.

Ziua urmau procesiunile paparudelor, cu țipetele lor, și mari cortegii cu icoane, de fapt semireligioase, pentru că aveau un caracter păgîn. Apăreau tot felul de obiceiuri uitate, și visele unei singure familii nu contau așa de mult, în comparație cu aceste manifestări colective, la care participau sate

întregi, în aceeași stare de semiconștiență. Asistam la toate, neputincios, n-aveam ce să fac și ce să explic. Orice-aș fi făcut era inutil dacă nu aduceam bucate. Pedalam pe bicicletă de la un sat la altul, și înapoi la plasă, și visam războiul, îmi imaginam cum luptasem, și cît de simplu fusese totul. Dușmanul era în față, și trăgeai în el, te luptai cu el și gata, omorai sau erai ucis, atît. Purtam în buzunar mereu un pistol, și uneori îmi făcea plăcere simțindu-i patul metalic încălzit de propriul meu trup. Îl simțeam ca făcînd parte din mine și, dacă ar fi avut vreun rost, dacă aș fi descoperit că seceta era produsă de cineva, atunci aș fi tras cu sete și plăcere. Dar știam că n-am pe cine să învinuiesc. Priveam doar cu dușmănie pe reprezentanții celor cîteva autorități moștenite de la trecut, cu care trebuia să am contact, și mînia împotriva lor mă ușura foarte mult. Îi bănuiam că se bucură în secret de greutățile răspunderii noastre, și probabil că aveam dreptate. De altfel, ei reușeau să se descurce, trăiau bine, aveau măcar ce le trebuie. Cînd simțeam că sînt pe cale să izbucnesc, mă suiam pe bicicletă și alergam să văd iar cu ochii mei ceea ce știam foarte bine. Scriam scrisori, plecam, dădeam telefoane și făceam intervenții. Reușeam să obțin cîte ceva, porumb, mai ales, și asistam la împărțire, dar era prea puțin și nu făcea decît să întărîte spiritele. E adevărat, se mențineau speranțe, și se mai hrănea cîte o gură. Apoi a venit iarna și în locul bicicletei aveam un cal costeliv, cu care iar colindam satele. Era mai bine și mă gîndeam că, dacă aș fi știut, aș fi lăsat dinainte bicicleta. Ritmul calului, tropăitul lui prin zăpadă mă înviora. Mă înviora sentimentul că-l stăpînesc.

Și apoi a venit primăvara, și atunci a izbucnit cu adevărat foamea, nu numai spaima ei. Nu mai venea de nicăieri nimic, și poate ar fi fost o desperare seacă, uscată, pentru că și imaginația era vlăguită, dacă n-ar fi apărut femeia aceea. Avusese o reputație de ciudățenie și înainte. Trăia izolată,

nu se măritase niciodată. Nu era chiar țărancă, era fiica unui fel de notar sau așa ceva, fără să fie înstărită. Făcuse vreo două clase de liceu sau trei, și apoi așteptase un fel de Făt-Frumos, nu știu. Oricum, nu se măritase și trăia izolată într-o casă ceva mai mare, la marginea satului. Nu se amesteca cu ceilalți și satul își lua revanșa rîzînd mai pe ascuns, mai pe față de ea. Avea mania pisicilor, pe care le îngrijea cu o solicitudine necunoscută la țară pentru animale (i se spunea Doamna Mîța). Nu participa la viața celorlalți și nu era văzută prea des prin sat. Avea încă un obicei curios pentru ceilalți, făcea plimbări lungi, pe înnoptat, în locuri singuratice, pe marginea unor rîpi, printre salcîmi, era văzută uneori pe coame, și circulau pe seama ei tot felul de legende. În altă țară și în altă epocă ar fi fost, desigur, arsă pe rug. Dar la noi și în vechime a existat o toleranță mai mare și era doar ocolită, nu atît cu teamă, cît cu un fel de ironie. Pe măsură ce îmbătrînea, devenea tot mai ciudată și făcea plimbări prin locuri mai singuratice. Nimeni n-o luă însă în seamă în timpul foametei, nici măcar nu începuseră s-o urască, din nevoia de a-și vărsa pe cineva necazul și desperarea. Nimeni nu era vinovat, și nu era la început decît mohoreala. Pînă ce într-o zi femeia a apărut în mijlocul satului, trecînd pe lîngă oameni, neuitîndu-se nici la stînga, nici la dreapta, țeapănă, sprijinită de un toiag noduros. Hainele îi fluturau, prea largi pentru trupul ei, înainte masiv, acum costeliv, și izbea cu toiagul în pămîntul tare. Fără să-și dea seama nimeni de ce, au început să se ia după ea. Femeia tăcea, și părea că nu dă atenție nimănui, că nu bagă de seamă mulțimea de oameni care o urmau, lăsînd în grabă uneltele, desprinzîndu-se de porțile de care erau sprijiniți. Unii, care ar fi stat poate pe loc, văzînd grosul mulțimii, se duceau și ei, mascîndu-și la început un zîmbet pe față, apoi devenind serioși și posomorîți, din nou posomorîți, dar altfel decît înainte. Am ascultat mai tîrziu pe mulți povestind evenimentul, versiunile erau

contradictorii, însă toţi afirmau că n-au mai putut sta locului, că simţeau nevoia să meargă după ea, din curiozitate, şi nu numai din curiozitate. Ea se ducea înainte, scuturîndu-şi hainele prea largi şi întunecate, fîlfîindu-şi şalul gros, aşezat pe umeri ca un fel de odajdie, ca o mantie fabuloasă. Nimeni din cei care mi-au povestit prima apariţie a ei nu uita mişcarea aceea falnică a şalului şi zgomotul toiagului în pămînt. Nu paşii, ci bastonul, ca un însemn al păstoriei asupra lor. Toţi, dar absolut toţi mi-au pomenit despre el, despre acel băţ noduros, şi începeau să mi-l descrie, uneori cu lux de amănunte, uitînd aproape ce voiau să-mi spună, fascinaţi şi mai tîrziu de modul cum lovea ea pămîntul cu acel sceptru improvizat. „De unde a scos toiagul acela, zău, tovarăşe, nu ştim. Prin locurile noastre nici nu sînt asemenea lemne. Şi ce zgomot făcea, lovindu-l de pămînt! Se auzeau paşii oamenilor, neorînduiţi, ca o turmă, unii mai apăsaţi, alţii mărunţi, şi pe deasupra, acoperindu-i, mereu la fel, zgomotul lemnului lovind pămîntul". Aşa îmi povesteau toţi, nici unul nu scăpa acest amănunt, nu ştiu cum îl reţinuseră.»

Cum s-a oprit şi el din povestire, răscolind iar nisipul plajei cu mîinile lui mari şi viguroase, căutînd adîncimile modeste la care putea să ajungă săpînd cu degetele în materia poroasă şi surpătoare. După-amiaza înaintase mult şi, ciudat, mi-a fost frică în acea pauză a lui că în curînd va scăpăta soarele, şi va cădea întunericul, şi auzeam şi eu zgomotul acela al bastonului, şi paşii tăcuţi ai mulţimii nereuşind să-l acopere. Aş fi vrut să înceteze, din nou să înceteze, sau măcar să amîne. Nu l-aş fi crezut în stare să-mi spună asemenea lucruri. Aşa a fost mult mai bine. Îmi aduc aminte de inflexiunile glasului său povestind. E tot ce mi-a mai rămas. Mi-am adus aminte de fiecare amănunt. Chiar aşa îmi povestea, îmi aduc aminte. Niciodată nu m-am gîndit la după-amiaza aceea la mare, ci la epoca care a urmat, cele cîteva zile ale ceasurilor solare, rădăcini înfipte în nisip, care-şi

lăsau umbra lor strîmbă măsurătorilor noastre. Deşi de fapt atunci, în după-amiaza aceea, am reţinut totul şi am pătruns la sursa însăşi a liniştei lui, a liniştei noastre, pînă în neliniştea altui timp, cînd nu-l cunoscusem. Reuşeam acum să-mi aduc aminte de fiecare amănunt al bătăliei lui trecute cu imaginaţia oamenilor, crescută peste măsură, deşănţată, într-un moment de panică. Chiar aşa a spus la sfîrşit, chiar aşa : «Am început să mă bat cu fantezia întrupată în femeia aceea, fantezie fără frîne, care e un pericol, dar n-am cîştigat decît mai tîrziu, cu mult mai tîrziu». Mi se făcuse puţin frig şi, ca să-l fac să se oprească măcar o clipă, mi-am pus o bluză subţire, colorată vesel, care lui i-a plăcut foarte mult şi pe care o adusesem la plajă, în sacul lui de sport, cu pînza scoţiană, cadrilată. Aici era, în sacul pe care l-am luat cu mine acum, l-am ales fără să-mi dau seama, deşi e pentru mare, nu e practic la munte. E numai la doi paşi, acolo, lîngă scaun, dacă mă aplec îl pot atinge, dar nu vreau să-mi scot afară mîna, trebuie să fie frig. Şi atunci am simţit un fior, şi m-am îmbrăcat, şi în scurta pauză el mi-a spus : «Înţelegi, trebuia să mă lupt cu imaginaţia lor, care o învestise pe femeia aceea ciudată cu nişte puteri născute doar din foamea lor. Sau, cine ştie, în asemenea momente apar astfel de fiinţe neobişnuite, de care e mai bine să nu afli niciodată nimic.» Şi el s-a ridicat puţin, şi a încercat să-mi spună cum a vorbit femeia, deşi prima dată n-o auzise. N-a reuşit, şi nu-mi aduc aminte nici eu. Se lupta cu imaginaţia lor, asta am reţinut clar. Sau poate se oprise ca să *nu-şi imagineze,* să nu recreeze şi el scena din mijlocul satului, cu mulţimea într-o tăcere grea ascultînd falsa profeţie izvorîtă din propria lor foame, adunată toată în gura femeii şi în bastonul ei noduros, simbol poate al autorităţii şi în acelaşi timp al bătrîneţii (care-i întorcea la alte timpuri, la un fel de matriarhat magic), dar şi al slăbiciunii lor, a tuturor, care avea nevoie de sprijin. El nu asistase la scena aceea dintîi, o auzise doar povestită

de foarte mulţi, însă nici unul nu putuse să-i refacă întreaga atmosferă, nimeni n-a reuşit să surprindă exact momentul cînd mulţimea s-a transformat şi a dispărut orice urmă de simplă curiozitate sau numai de aşteptare mohorîtă, neîncrezătoare. El, povestindu-mi, ar fi trebuit să recreeze scena, inventînd-o, adăugînd de la el, peste toate relatările celorlalţi, unele şterse şi combinate între ele, poate nu foamea de-atunci, de mult dispărută, ci spaima lui cînd a găsit satul transformat, cu o altă configuraţie decît cea obişnuită, şi cînd pînă şi perioada imediat dinainte, a secetei simple, existente doar ea, şi a foamei, era de preferat. Ca şi cum i-ar fi fost frică să n-o aducă din nou, imaginîndu-şi un lucru în legătură cu ea, la care n-a asistat. De aceea s-a oprit, şi eu am profitat de pauza pe care de-abia o aşteptam, şi am lungit-o îmbrăcîndu-mi bluza încet, încheindu-mi cu grijă fiecare nasture, cu atîta grijă, ca şi cum ar fi putrezit dintr-o dată aţa şi aş fi fost în pericol să se rupă de tot, şi bluza, şi orice alt veşmînt, şi aş fi rămas goală acolo, pe plajă, fără putinţa să mă întorc în sat, unde aş fi dorit să mă aflu din nou, adăpostită între patru pereţi, nu afară, pe plaja aceea care se golise şi nu mai rămăseserăm decît noi doi şi, în depărtare. siluetele întunecate proiectate pe orizont ale unor pescari ce reparau probabil un năvod, stăteau aplecaţi şi apoi din nou se ridicau şi mişcările lor, în mod curios, se potriveau cu ritmul greoi al zborului pescăruşilor mari, graşi, de deltă, al fregatelor. Cînd pescarii se ridicau şi astupau aproape orizontul cu siluetele lor întunecate, nelăsînd decît coloane de cer între ei să-i separe, pescăruşii se ridicau şi ei în zbor, de undeva din spate, dintr-un fel de-al doilea orizont, care se făcea vizibil doar prin ei, şi făceau un fel de cortină albă deasupra capetelor pescarilor. Îmi întindeam cu grijă bluza mîngîioasă peste pielea mea fierbinte, încercînd să evit şi priveliştea pescarilor, şi mă retrăsesem cu cîţiva paşi mai în spate, şi atunci l-am văzut, stînd cu spinarea încovoiată,

scurmînd cu mîinile nisipul. Deşi era doar la cîţiva paşi, poate din cauza ţărmului care mi s-a părut atît de jos, aproape culcat sub mare, îl vedeam mic şi aproape strivit, ca niciodată înainte, şi am avut ieşirea aceea, care ne-ar fi putut înstrăina pentru totdeauna, dacă n-ar fi fost el în fond tare, şi numai propriile mele frici l-ar fi făcut să-mi pară strivit. Am alergat spre el şi l-am rugat: «Haide, vino, şi să lăsăm tot ce s-a întîmplat atunci, cîndva, în trecut, n-are importanţă, pe atunci nu eram împreună şi de aceea s-a putut întîmpla orice, şi mie şi ţie, dar acum, de vreme ce sîntem împreună, nu mai poate să se întîmple nimic, nimic nu poate să survină, pentru că faptul că noi sîntem aici, împreună, e atît de important, încît orice s-ar fi întîmplat trebuie considerat ca neavînd nici o semnificaţie.» Pielea lui era aspră, şi începuse să-i crească barba, îi simţeam ţepii împungîndu-mi obrajii. Mîinile mele l-au îndreptat, nu mai voiam să-l văd aşa, aplecat, strivit sub povara încă necunoscută a unor evenimente din care trebuia să mă împărtăşesc şi eu. Din nou aş fi vrut să fiu cu el undeva, într-un loc singuratic şi închis, fără deschiderea prea largă a ţărmului şi a mării şi fără nici o siluetă care să poată indica existenţa depărtării. Numai noi doi, şi pielea lui aspră, arsă de soare, sănătoasă, şi prezentă, atunci, numai atunci: şi lumina să rămînă stinsă. În jur adăpostul zidurilor, şi adăpostul pe care îl oferă trupul unuia pentru celălalt. Nu expediţii în cine ştie care trecut, la fel de încărcate de pericole ca o aventură în ţări îndepărtate, pentru nişte glorii inutile. Mai bine să rămînă aici, lîngă mine, sau să plecăm împreună într-un loc retras, înconjurat cu ziduri. Nu aveam de ce să ne urcăm în susul apei, la izvoare. Nu voiam, şi mi-a venit atunci în minte, de nu ştiu unde, un vers pe care de-abia îl citisem o singură dată, nu ştiu cum de l-am reţinut. Atunci mi-a venit în minte de fapt greşit, l-am corectat citindu-l ulterior: *Beau chevalier qui partez à la guerre / Qu'allez vous faire / Si loin d'ici ? / Savez*

vous pas que la nuit est profunde, / Et tout ce monde / N'est que souci? Mi-au rămas în minte numai ultimele versuri ca niște pietre kilometrice de-a lungul povestirii. Asta a fost rezistența mea în timpul povestirii, care începuse să mă implice. Nu mă mai puteam elibera nici eu, cu atît mai puțin să-l eliberez pe el, să-l determin să uite și să considere că legătura dintre noi a șters absolut orice altceva. Atunci i-am zărit ochii, care nu dădeau impresia de turtit, zdrobit, ca și corpul său aplecat pe țărmul foarte jos, cu mîinile adulmecînd nisipul din straturile mai adînci. Mă priveau sec, drept în față, și m-am gîndit mai tîrziu că, în mod ciudat, ei nu erau decît privire. Nu reprezentau nici dragoste, nici compasiune, nici hotărîre, nici vreun alt sentiment, pentru mine sau pentru el însuși, ci doar atît, privire, adîncă, scrutătoare, atentă. Niște ochi care nu voiau să exprime, ci să vadă, atît, doar să vadă și să pătrundă. «Ce crezi că s-a întîmplat? Ce crezi tu că s-a întîmplat?» Și mi-am dat seama că nu știu ce s-a întîmplat, că nici măcar nu pot bănui singură. Decît că undeva, cu aproape douăzeci de ani în urmă, într-o perioadă de foamete, o bătrînă a impresionat adînc un sat din Moldova, mergînd într-o zi de-a lungul ulițelor și lovind pămîntul cu un toiag devenit un fel de simbol al unei autorități străvechi, la care oamenii erau gata să recurgă, întrucît toți erau gata să fugă oriunde dintr-un prezent legat de prea multe pericole. Dar asta nu avea nici un fel de importanță pentru mine, încă nu avea, și nu știam precis ce importanță putea să aibă pentru omul de alături de mine, care mă privea și nici măcar nu părea speriat de propria mea spaimă subită și spaima mă împingea să-l doresc isteric, să doresc să fiu cu el undeva departe, în orice caz să refuzăm împreună orice amintire.

N-am putut face însă nici un gest, și toată dorința mea a rămas doar o intenție, colorînd și mai brutal neliniștea mea și mărindu-i parcă ochii, și se uita la mine fără să trădeze

nimic din afecțiunea lui, de care, în fond, eram așa de sigură. Afecțiunea aceea ironică și de aceea totdeauna suportabilă, niciodată jenantă, efuzivă și tiranică. Învăluitoare, așa era. Numai că atunci nu se observa nimic din ironia și toleranța aceea care mă liniștea și mă făcea să mă simt atît de bine. Ochii lui erau reduși la esențiala funcție de a privi, prin mine, prin spaima mea, evidentă poate pentru el, către amintirile pentru care eu deveneam acum suport. Așa a fost, și eu am început să-l privesc, să-i privesc ochii, și m-am așezat încet, m-am lăsat ușor, încet, aproape reptilin, fără să simt, am alunecat lîngă el, și nu mi-am luat ochii de la privirile lui, încercînd să-mi găsesc o poziție confortabilă, de ascultător care e detașat și prin asta judecă imparțial sau chiar cu simpatie întîmplările celuilalt, încurajîndu-l cu tăcerea lui. Dar n-am reușit aceasta nici o clipă și poziția mea a rămas tot timpul încordată, cu mușchii împungîndu-mi pielea, mici movilițe, strînse. Eu eram atrasă, și participam, în egală măsură, nu, mult mai mult decît povestitorul, care mă privea fără simpatie și fără ironie, dorind numai să mă vadă, aparent numai pe mine, cea de atunci. Sau poate că avea nevoie să se uite bine la mine, și să fie convins de existența mea reală, acolo, lîngă el, ușurătoare în prezența mea limitată, cu rotunjimile pregătite pentru el. Chiar acolo, pe malul mării, pe plaja pustie de după-amiază tîrzie, pînă la căderea nopții, cînd conturul meu s-a estompat și am crescut și mai mult în ochii lui, și ochii lui nu și-au cîștigat decît foarte tîrziu simpatia ironică și totdeauna odihnitoare. Sau oboseala, care se amesteca atît de bine cu ironia, și cu detașarea, și toleranța ce nu deranja niciodată, și mă făcea să mă simt atît de bine. Oboseala de după orele de planșetă, sau de după praful lucrului, al șantierelor de unde se întorcea cu ochii înroșiți și foarte plăcuți. Rămînea din toate evenimentele zilei ceva, destul pentru mine. Atunci însă nu mai reflectau nimic, nu puteau decît să mă privească — nici măcar fix, numai

atent, cu grijă să-mi descopere orice cută, orice tresărire a feței mele, pe care aș fi vrut-o imobilă, și poate că era. Ca și cum de ea depindea modul cum se desfășura povestirea, de liniștea pe care aș fi putut-o aduna în priviri și în regulatele unduiri ale trăsăturilor mele, împlinite atunci, de curînd. Timp îndelungat, pînă ce n-am știut ce ține de el și ce ține de seară, și de umbrele ei, și de foșnetul apei și al nisipului, așa cum se amestecau toate, sunete, și culori, și umbre, în ceva greu de distins, avînd legătură cu privirile lui și cu povestea, ce putea fi legat de absolut orice cu ușurință. Era o operație ciudată să amesteci ce spunea el, așa de variat de la o clipă la alta, cu atenta examinare, explorare a irișilor săi înguști, închiși, străbătuți doar de irizări discrete de lumină, care le accentuau întunecarea, și, în mijloc, îngustate cu toată lumina scăzută, pupilele și mai întunecate, pînă aproape de o luminozitate esențială țîșnind dinăuntru. Nu dinăuntru, pentru că privirea lui era toată îndreptată în afară, înspre mine. Pupilele cu marginile dure, bine conturate, de cerc mușchiulos, potrivite cu trupul lui subțire și viguros, bine proporționat, bronzat de soare și de apa sărată a mării, care-și depunea urmele albe în cutele aproape imperceptibile ale interiorului cotului, devenit și el mîngîios și aspru. Și vinișoarele de-abia vizibile, care-i brăzdau cu urmele oboselilor albul ochilor. Mă uitam atentă, încordată, parcă aș fi căutat să-i observ nu ochii, ci însăși privirea, felul în care se naște din dispoziția fiecărui element anatomic, din bombarea cristalinului. Pînă ce nu i-am mai văzut ca ochi, din cauza atenției fixate asupra fiecărui detaliu, însă nu s-au descompus în elemente, n-am văzut doar pupile crescînd nemăsurat, sau numai firișoare luminoase, crăpături în întunecimea irisului, ci un obiect fără nume, care nu mai semăna cu nimic, și nici eu nu aveam nici o dorință să-l denumesc într-un fel oarecare. Îi absorbeam doar cuvintele, ca un burete foarte uscat (buzele îmi erau foarte uscate, ca acum),

care voia să se umple cu fiere și oțet. Nu mai aveam timp de denumiri, și ochii lui, care atunci nu făceau, nu exprimau nimic altceva decît dorința de a vedea clar în jur, mă ajutau, pe măsură ce-i priveam mai atent și mai scrupulos, să nu am nevoie de nici un fel de cuvînt. Toate cuvintele erau mobilizate, strînse de povestirea ce devenea din ce în ce mai rece, mai impersonală, și doar într-un tîrziu, după ce obosisem să observ fără să numesc toată bogăția aceea de forme învălmășite pe fața lui, am strigat în mine : A VĂZUT, și atunci aproape toate și-au revenit la loc, ca un mecanism bine întors, care, cu un «clic», își compune automat o altă configurație.

De aceea nu reușesc s-o văd pe femeia aceea, ci doar să imit în mine zgomotul toiagului ei. Pe pămîntul dur, uscat de secetă, devenit o adevărată scoarță de piatră, ca un strat izolator față de orice putință de germinare, deasupra căruia se întîmplau toate evenimentele. Deși el uneori o descria și pe ea, și pe ceilalți, chiar cu anumită grijă să nu uite vreun amănunt. În mare măsură însă, totul rămînea doar cuvînt, plin de o altă semnificație decît cea pe care ar fi putut s-o arate niște tablouri construite prin aranjarea, transformarea vorbelor lui în imagini cuprinse în spațiu, în cele trei dimensiuni unde păreau că s-au întîmplat. Nu s-au întîmplat, cred, într-un spațiu real, bine ordonat, ci undeva mai aproape de locul unde se adunau cuvintele lui aparent bine orînduite și reci, poate chiar, mai bine, în mințile noastre, care repetă uneori fără să vrea și cresc ceea ce se întîmplase în trupurile lor chinuite de foame. De aceea mă agățam uitîndu-mă la ochii lui ce-și descopereau detaliile pînă ce pierdeau orice semnificație ca să pătrund mai bine în lumea aceea de cuvinte și intonații, voind poate să mă implice. Dacă aș putea reproduce, măcar acum, în amintire, toate straturile din care se compunea povestirea lui ce mă împingea să alunec în evenimentele de atunci ! Nu straturi, altfel, n-am cum să-i spun ;

altfel, ca un vîrf scufundat în apă. Tot numai vîrf au fost şi evenimentele vizibile pe care le povestea el, pentru că dincolo de ele bănuiam eu că trebuie să fi avut loc acţiunea. Povestea destul de calm, dar, e adevărat, nu mai scormonea nisipul ca să găsească straturile adînci, sau simbolul lor mai puţin uscat decît suprafaţa. Stătea în neclintirea întreruptă din cînd în cînd de un gest, pe care de-abia îl băgam în seamă, deşi era făcut pentru mine. Şi întreaga lui povestire, atunci, a fost cel mai mare semn de dragoste pe care mi l-a dat vreodată, în tot timpul acela destul de lung, ca să nu mă pot concepe altfel, fără el. Însă gesturile nu mă interesau, şi pe nesimţite nu mă mai interesau decît exclusiv cuvintele, capabile de o bogăţie pe care niciodată n-aş fi bănuit-o, scormonind mai multe dimensiuni şi straturi. În ele s-au întîmplat cu adevărat toate evenimentele, şi nu pe scoarţa aceea secetoasă, asfaltul cîmpurilor pe care alunecau oamenii şi faptele. Şi împotriva cuvintelor el a împins, cu greutate, în ani de zile, ceea ce el numea cu deplină siguranţă REALITATEA. Pe care a căutat-o ani de zile şi a găsit-o în betoane, şi în actul lui de ridicare de clădiri, act care era obligat să ţină seama de anumite reguli de fier, ce-l încătuşau aparent şi în fapt îl întăreau. În rădăcina cuvintelor lui domoale se întîmplase totul, şi acum el le scotea la aer, în faţa mea, şi, întinzîndu-le, căuta să le domolească şi să le facă reale, la fel cu regula. Povestind, se bătea cu ele.

Oamenii aceia care nu suportau nici un fel de singurătate, deşi de-abia vorbeau unii cu alţii, mogîldeţe înşirate de-a lungul drumului, mereu în aşteptarea a ceva, a cuiva. Unii încercau să plece, dar după cîţiva paşi auzeau freamătul celor care rămăseseră şi începeau să se clatine, mersul era lent, din ce în ce mai lent, cu mari pauze, apoi încercau să fugă şi pînă la urmă reveneau, îşi reluau locul în şir şi rămîneau nemişcaţi, posomorîţi, gata să aştepte pînă cînd va veni. Impenetrabili la vorbă, la orice argument, şi el pe vremea

aceea atît de slab, cu obrajii scofîlciți de foame, simțindu-se ridicol pentru că i se părea că vorbește singur.

— Mă priveau ciudat și, dacă erau în grup, de obicei nici nu răspundeau, ca și cum n-ar fi putut să înțeleagă ce le spun. Vorbeam limbi deosebite, nimic din ce mi se părea — de fapt era, era evident — nu avea pentru ei nici un fel de înțeles. Ei dețineau adevărul, și acest adevăr era închis în sine, fără comunicare, nu puteai decît să pătrunzi în el pe un singur drum, acceptînd întreaga nebunie. Un fel de adevăr pentru ei, încercuit în ziduri, greu, vîscos, nemișcat, care dinăuntru era evidență și nu mai trebuia să fie demonstrat, iar din afară era nebunie, sau nici nu exista de fapt prin el, era doar o manifestare a foamei care se depășise pe sine, crescuse și-i înglobase. Asta era : foamea nu mai era o manifestare exterioară, amenințătoare, care coborîse în viscere și-i amenința. Ceva ce venea din afară, din secetă. N-o mai putuseră suporta așa, și acum trăiau complet în ea, tot ce gîndeau, sau mai exact simțeau, devenise parte din foame, ei înșiși îi aparțineau și din cauza asta n-o mai recunoșteau, nu-i distingeau limitele. Și de aceea totul în jur se transformase. De altfel așa a și început. Se vorbise în șoaptă, cîte o femeie îi spunea alteia că au apărut niște semne ciudate, sus pe deal, în pădure. Se spunea (așa am aflat mai tîrziu) că un om (și niciodată nu se preciza cine), tăind un copac, ar fi găsit o icoană închisă în trunchi. Sau că tot un copac, odată tăiat, ar fi lăsat să i se scurgă sînge roșu-aprins, care se închegase pe pămînt, formînd o băltoacă întunecată. Sau că apa dintr-o fîntînă aproape uscată, de la marginea satului, devenise sărată, cu gust de lacrimă, pentru că pămîntul începuse să plîngă. Toate fenomenele acelea se întîmplau de fiecare dată altcuiva, nu se știa precis cui, undeva la marginea satului sau într-un sat vecin și în locuri care de mult dăinuiau ca tainice în superstițiile locului. Superstițiile nepericuloase, din vremuri obișnuite, legate de cine știe ce poveste, al cărui sîmbure epic

se ştersese de mult, nu şi-l mai aminteau nici bătrînii, şi rămăsese un fel de spaimă, faptul că se întîmplase acolo cîndva ceva şi, din cauză că nu se mai ştia ce, istoria pierdută se transformase într-o prezenţă continuă, în capacitatea locului de a naşte oricînd istorii stranii. Acolo se spunea la început că au apărut diverse semne, şi ele păreau izvorîte chiar din vechile superstiţii. De aceea ele se şopteau doar, se spuneau de la vecină la vecină, şi nimeni nu le credea cu adevărat, erau nişte ciudăţenii şi din cauza asta nu erau luate ca realităţi, rămînînd în mare măsură nişte poveşti. Erau strecurate între două griji, şi rămîneau acolo, pendulînd între realitate şi fantezie. Multă vreme istoriile astea s-au tîrît aşa, de-abia băgate în seamă, pînă ce a apărut femeia aceea cu toiagul ei de păstor, adunînd lumea după ea prin mersul ei, prin întreaga ţinută, care părea că prevesteşte ceva deosebit. Era într-o vreme cînd majoritatea bărbaţilor din sat plecaseră în Ardeal, ca să încerce să mai aducă bucate, şi nu se mai întorceau, întîrziaseră din cale-afară de mult, iar în satele vecine se întorseseră cîţiva fără să aducă mai nimic. Speranţele erau tot mai palide, oamenii se posomorau, şi grija, frica de moarte prin foame începuse să se formuleze, să fie rostită în case, mai puţin de oamenii maturi, unii altora, cît mai ales mamele o spuneau copiilor care nu înţelegeau. Maturii între ei se întrebau doar : „Oare ce-o să fie, Doamne, ce-o să fie ?". Atunci a apărut femeia aceea cu toiagul şi i-a adunat, şi a început să strige în mijlocul satului că au apărut semne înfricoşătoare ce-i îndeamnă pe oameni să se pocăiască, le arată păcatele care au apropiat viitorul înfricoşător. „Pocăiţi-vă, striga, căci nu mai este mult ! Pocăiţi-vă, căci iată-L că vine. Vedeţi semnele înfricoşătoare, căci vine. Nu mai este mult, şi vine. Numai eu L-am aşteptat, şi iată că nu în zadar. Semnele vi se arată şi vouă, numai să aveţi ochi să le vedeţi. Şi cine nu le vede, nu va fi mîntuit în veci. Semnele, iată semnele, priviţi-le în jur. Totul este semn." Îşi desfăşura larg braţele, arăta cu bastonul,

şi lumea îi urmărea mişcarea. N-au omorît-o cu pietre, sau nu, nu era posibil, mai bine-ar fi fost să rîdă, dar n-a rîs nimeni. Toate poveştile care circulaseră înainte pe şoptite au prins dintr-o dată trup prin ea. Tot ceea ce numai se auzise vag devenise văzut. În curînd, o stare specială de agitaţie cuprinse tot satul. Mîntuirea consta în a vedea semne, şi totul începuse să semene cu ceva, să însemne altceva. Copacii plîngeau, nu numai cei din pădure, din locuri cu întîmplări de demult, ci chiar pomii din grădină, de care fiecare avea legate amintiri din copilărie, sau din maturitate, sau pur şi simplu *erau acolo.* Fiecare îşi vedea semnul lui, pe care după aceea îl povestea şi acesta, ascultat, devenea singura realitate. Crăpăturile pereţilor din casele de lut, dungile din var au început să însemne cîte ceva. Noaptea satul era cutreierat de animale nemaipomenite, cîini mari, negri, care dispăreau cînd îi alungai, rîzînd în hohote. Nimeni nu stătea să controleze semnele celuilalt, fiecare era preocupat de a-şi găsi semnele proprii, ca să alerge apoi pe marginea drumului şi să povestească. Unii vedeau semne cînd erau toţi adunaţi şi atunci ceilalţi căutau să le vadă şi ei, se sileau, credeau fiecare o clipă că le văd aidoma, însă semnul se pulveriza după puţină vreme într-o mulţime de semne, după cîţi inşi erau de faţă. (Nu există boli, ci bolnavi.) Şi atunci vocile lor se amestecau. Despre asta se vorbea, numai rar se pomenea că în curînd vor veni, poate, bărbaţii cu bucate. Nimeni însă nu-şi ţinea semnul pentru el însuşi. El era destinat cumva consumului public, şi de altfel satul se diferenţiase în mai multe straturi. Unii vedeau mai mult, alţii mai puţin. Unii numai unul pe zi, alţii vedeau cîteva. Uneori acelaşi semn se arăta cuiva mai multe zile la rînd, dar cel mai de preţ era ca acelaşi semn să se schimbe, să devină de fiecare dată altceva, mai mult. Semnele unora dintr-o zi erau povestite apoi de alţii în ziua următoare.

Nu cred că tot satul o urma, unii se păstrau în rezervă, însă aceia se ţineau deoparte, stăteau aproape închişi în casele

lor. Deveniseră izolaţi, se strecurau, preferînd anonimatul. De aceea părea că nebunia a cuprins tot satul şi e pe cale să se extindă. Cred că, de fapt, erau doar o minoritate, însă din acelea care dau caracteristica unui loc şi unui timp. Oamenii care se forţau să rămînă normali, chiar dacă ar fi fost 70% din populaţie, nu însemnau mare lucru. Practic, erau o minoritate amorfă. De-a lungul drumului stăteau ceilalţi, povestindu-şi semnele sau aşteptîndu-le mohorîţi să vină. Mă îngrijorau, m-am repezit o dată, de mai multe ori în mijlocul lor, să le vorbesc, să le promit. Le-am spus că noi am promis că vom da pămînt, şi iată, ne-am ţinut de promisiune. „Aţi primit pămînt, aţi fost împroprietăriţi. Vă spun, vom aduce cereale, n-o să fiţi lăsaţi să muriţi de foame." Însă nici eu nu eram prea convins de asta. Statul era sărac, ţara distrusă de război, şi seceta aprinsese jumătate din ea. Cînd le vorbeam, îngrijorat de nebunia din jur, ochii mei le urmăreau privirile, şi se opreau pe aceleaşi pămînturi sterpe, uscate, împărţite lor şi rămase fără rod. Încercam să le explic că asta este seceta, aşa e, a mai fost şi în alte timpuri, de ce s-o lege de ei. „Am auzit că vreţi s-o legaţi de nu ştiu care fapte de-ale voastre, cum puteţi să credeţi aşa ceva ? Ce legătură are ?" Mă priveau tăcuţi, sau cîte cineva îmi răspundea, parcă în silă : „Dar atunci cu ce are legătură ? De ce a venit ? De ce, dacă poţi să ne răspunzi ?" Nu puteam, nici măcar eu nu mă puteam desprinde din întrebarea asta fără noimă : de ce ? Desigur, nu era nici un de ce, nu era nici o legătură, însă eu eram pe vremea aceea un biet activist fără prea multă carte, şi în sinea mea mă întrebam şi eu : oare de ce ? Nu eram obişnuit să mă lupt decît cu oamenii, la care, cel puţin aparent, există totdeauna un motiv, o finalitate, sau poate fi trasată, e plauzibilă. Dar aici, amestecul dintre mineral sau mai ştiu eu ce şi uman, suferinţa inutilă a celor nevinovaţi, aici nu ştiam să dau nici un răspuns şi încă nu învăţasem că nu există, că e o falsă problemă. Nu ştiu cum, parcă şi eu uitasem în zilele acelea de foamete, de

secetă. Uitasem că ea este de vină, şi încercam să le explic că nu există semne, că uite, lucrurile sînt ceea ce sînt. Pruni uscaţi, şi pămînt, şi case, şi piatra de pe drum. Atunci — sau mai exact o singură dată — mi-au amintit ei, care păreau că au uitat cel mai mult de foame şi urmăresc ciudate metamorfoze ale pămîntului şi ale lucrurilor. O femeie s-a repezit şi mi-a spus : „Uită-te, uitaţi-vă ce gras este. Uite cum mănîncă ei acolo, ca porcii." Probabil că nimeni nu m-a văzut atunci aşa cum eram, slab, scofîlcit, cu ochii aprinşi de nedumerire. Toţi m-au văzut doar ca pe un îmbuibat, şi poate că m-ar fi omorît, se adunaseră ameninţători, şi încă mai veneau, dacă nu ştiu cine dintre cei din jur n-ar fi început să povestească ce mănînc eu, şi să descrie amănunţit brînza grasă şi albă din farfuria mea. Atunci am fost cruţat, ca să fiu un suport pentru imaginaţia lor, şi mi-am dat seama ce flămînzi sînt, mult mai flămînzi decît mine, care de-abia mă mai puteam ţine pe picioare. Am plecat huiduit, cu capul în pămînt, dar nu pentru că nu vedeam semnele acelea misterioase şi n-o aşteptam şi eu pe EA sau pe mai ştiu eu cine.

Femeia apărea rar în public, avea un simţ al religiei, al apariţiilor la ore şi în locuri deosebite, şi atunci într-acolo se îndreptau repede toţi cei atinşi de boală, de seceta aceea potenţată. Venea întovărăşită de două fete cu priviri extatice, numite uneori *uceniţe*, alteori, mai rar, *primele mîntuite*, care-i stăteau la dreapta şi la stînga, la jumătate de pas în urmă. Vorbea puţin şi neclar, anunţînd venirea pe un cal alb sau într-un car de foc, adăugînd posomorelii şi ameninţării o promisiune care rămînea mereu ascunsă şi aprindea privirile. Asta era însă numai o dungă rară de speranţă, uneori foarte intensă, în mijlocul tristeţii şi întunecimii. Oricum, nimeni nu trăia, dintre cei care o ascultau şi o urmau, în clipa prezentă, cu toate ameninţările ei, ci într-un viitor ipotetic, şi, neexistînd prezent, totul nu era decît semne. „Va veni, să nu vă îndoiţi, va veni, uite-L călare pe un cal alb, înveşmîntat în alb, cu sabia de foc în dreapta,

dar și cu mîngîierea", și toiagul ei se ridica punctînd cerul de deasupra, aplatisat de secetă. Nimeni nu întreba CINE urma să vină, nici măcar cînd. Nimeni nu punea nici un fel de întrebare, ca și cum toate vorbele acelea bolborosite ar fi fost pe deplin înțelese. Asta m-a frapat mai tîrziu, cînd, săptămîni în șir, am încercat să înțeleg ce se întîmpla : lipsa oricărei întrebări, evidența de la sine a lucrurilor și a tuturor vorbelor acelea. Universul astfel creat, de coșmar și irealitate, avea un caracter axiomatic, era o dogmă. Nimeni nu comunica, nimeni nu părea că află sau învață ceva, ci numai descoperă din sine, cu ajutorul ei. Mă frămîntam, așteptam ploile mai mult ca oricînd, încercam rar să vorbesc, dar nu eram ascultat. Așa a durat săptămîni în șir, pînă au venit bărbații plecați după bucate în Ardeal. Veniseră aproape toți, în grup, nu rămăseseră decît cîțiva, cei foarte încăpățînați sau cei foarte desperați, care nu voiau să privească în față ceea ce urma să se întîmple acasă. M-am dus și eu repede în satul acela, de cum am auzit. Niciodată n-am simțit mai bine cît de puțin contez, cît de puțin exist. Părea că nu mă observă nimeni, nimeni nu mă saluta, treceam pe lîngă oameni preocupați, femei, bătrîni, copii atîrnați de fustele mamelor. Nu eram privit nici măcar cu coada ochiului, ca atunci cînd așteptau misterioasa venire. Treceau doar pe lîngă mine, îndreptîndu-se spre drumul care venea de la gară (nici nu știu cum aflaseră că vin, că sosise trenul, un tren al acelor timpuri, supraaglomerat, cu bărbați înnegriți de funingine coborînd de pe vagoane), sau cel puțin ieșiseră la porți, cu mîinile streașină la ochi. Satul părea că și-a sporit dintr-o dată populația, și aveam impresia că nici măcar nu puteam trece printre toate corpurile acelea vii, care-mi dădeau însă o senzație de inerție, de corp fizic, de materie, pentru că eu nu existam pentru ei. Îmi făceam cu greu loc prin mulțime, încercînd să vorbesc, să salut, iar privirile lor mă întîmpinau absente, neînțelegînd ce caut acolo, printre ei. Nu eram inclus în preocuparea lor, nu aduceam pîine, sau, din contra,

amenințarea foametei. Salutam în dreapta și în stînga, căutam să-i opresc, să-i fac să mă bage în seamă. Nu din egoism, nici măcar numai din frică (deși mă simțeam într-o singurătate îngrijorătoare), ci pentru că eu știam deja, și mi-era frică de șocul care trebuia să aibă loc cînd toată goana și speranța asta urma, trebuia să se transforme în altceva. Dacă mă băgau în seamă, dacă ceva din concentrarea aceea s-ar fi risipit ca să mă privească, mai era o speranță.

Apoi satul a devenit pustiu. Bărbații veniți, și femeile lor, și copiii, și părinții s-au închis în case, ușile s-au încuiat. Pe ulițe nu treceau nici măcar cîini, decît foarte rar (cîinii fără stăpîn, ai celor morți de foame). Aceștia se tîrau pe ulițele prăfuite prea de timpuriu și cîțiva s-au adunat apoi în jurul meu, așa cum stam în mijlocul satului, cu bicicleta răsturnată lîngă un șanț. Ici-colo, se ridica un fum subțire deasupra unui horn (în casele mai înstărite), și m-am surprins încercînd să discern zgomotul, chiar și numai al fumului. Dungile subțiri se înălțau spre cer în tăcere, subliniind doar liniștea, și m-am aplecat deasupra bicicletei, sunînd desperat din clopoțel. Era un zgomot anemic, care voia să deschidă o cale inutilă, și l-am lăsat să fie înghițit de tăcerea din care, de fapt, și făcea parte. Brusc am renunțat și eu la realitatea prezentă, în urechi mi-a răsunat lătratul mitralierelor, pe frontul de vest, și m-am văzut pe mine însumi, în uniformă, aplecat asupra armei, trăgînd cu sete, distrîndu-mă de salturile inamicului, șiruri de popice pe care trebuia să le răstorni dintr-o lovitură. Sau chiar strecurarea manifestelor, pe frontul de est, eu tot în uniformă, privind cu grijă și cu frică în jur. Toate erau pericole cărora le puteam face față, le făcusem față deja, și acum le doream să fie cu mine, pentru că știam ce să fac. În mijlocul caselor rărite de tăcere se crease un spațiu destul de larg ca să pot aduce toată masa trecutului meu plin de greutăți, să-l populez cu diversele mele ipostaze și cu zgomotele familiare. Făceam și eu un salt în timp, pe care astăzi nu mi l-aș mai permite, acum

prețuiesc prezentul. Însă n-am făcut-o multă vreme, pentru că satul pustiu s-a animat brusc, a țîșnit într-o altă fază, în care eu eram lăsat din nou singur, însă singurătatea dinainte mi se părea acum preferabilă. În mijlocul drumului principal a apărut, fugind ca o nebună, cu părul despletit, una dintre uceniţe, plecată şi ea să-şi aştepte un frate mai mare, întors cu oamenii. Alerga şi striga : „Cui am lăsat-o, cui am lăsat-o ?“ şi deodată s-au deschis şi alte uşi, una după alta, ca şi cum toţi ar fi pîndit în spatele lor semnalul. În tăcerea dinainte, glasul fetei aceleia tinere, de o mare frumuseţe stranie, care trecuse şi pe lîngă mine fără să mă privească, părînd că e un fel de pasăre mare şi suplă, lansată în zbor, se auzea distinct, acoperind naşterea celorlalte zgomote, trîntituri de uşi, paşi grăbiţi, formarea mulţimii, adunîndu-se, legîndu-se, topind feţele individuale, creînd un şuvoi, mai mare decît altădată, îndreptîndu-se spre casa femeii, lăsată cîteva ceasuri singură. Mai fusese şi înainte, însă de data asta nu era numai singură, ci şi uitată, şi, la încheierea tuturor socotelilor, cînd bărbaţii aceia osteniţi au reuşit să spună, să explice de ce sacii erau goi sau cu prea puţine grăunţe, ea ocupase din nou tot spaţiul mult lărgit al fricii de foame şi de moarte. Simţeam şi eu nevoia să mă duc după ei, însă nu voiam să asist la victoria aceasta indiscutabilă a nebuniei, şi am pedalat greoi în direcţia contrară.

De atunci însă riturile s-au schimbat. Nu mai era de-ajuns să aştepţi venirea, nu mai ajungeau semnele. Nimeni nu mai scruta cu atenţie ramurile ca să descopere forme ciudate şi prevestitoare, nimeni nu mai asculta glasuri. Se mai vorbea ici-colo de cîte o apariţie, dar asta n-o mai făceau cei mai zeloşi, ca înainte, ci cei mai lucizi, mai inerţi şi mai greu de cuprins în manifestările lor de psihoză colectivă. A vedea semne, a avea iluzii sau chiar halucinaţii devenise aproape un semn de sănătate, o dovadă a constanţei — fie numai a unui delir. Pentru că acum totul luase forme noi şi active. Seceta trebuia să fie lovită în chiar miezul ei. Şi atunci, nimeni ne-

putînd să mai aştepte moartea de foame care ameninţa pe atîţia, satul s-a umplut zile în şir de miros de fum şi de agitaţie. Vitele, cîte mai rămăseseră, răgeau înjunghiate şi peste tot te învăluia mirosul de carne friptă. În mijlocul curţilor se întindeau mese unde mîncau oameni posomorîţi, mestecînd hălci de carne. Ultima vacă de lapte pentru copii era sacrificată. Se vorbea, desigur, şi de *venire,* dar mult mai puţin decît înainte. Dacă odinioară, la începutul nebuniei, se trăia numai în acel viitor (poate pentru că bărbaţii erau plecaţi), acum toată lumea avea numai grija acestor agape ale momentului. Toţi se ghiftuiau şi rămîneai surprins cum fiecare, chiar în familiile unde muriseră oameni de foame, mai aveau atîtea rezerve. Nimeni nu moare după ce a mîncat şi ultima bucăţică de pîine sau de mămăligă. Mai bine moartea cu o speranţă că mai este totuşi ceva, că mai există o şansă, decît certitudinea ei după ce toate resursele au fost epuizate. De aceea, pentru vreo două-trei săptămîni mai erau bucate, iar după aceea nimeni nu ştia ce se va întîmpla. Mesele erau foarte tăcute, bucăţi de carne circulau de la un membru la altul al familiei, şi cînd copiii înflămînziţi de aproape doi ani, şi chiar mai de mult, pentru că înainte fusese războiul, încercau să se bucure, li se poruncea să tacă, şi atunci, curios, această bogăţie, belşugul acesta neaşteptat, devenea un motiv de frică, mai ales pentru copii, care nu înţelegeau de ce e atît de bine şi atît de trist, de ce ospeţele şi nunţile acestea (mesele lungi aduceau a nuntă, sau a pomană pentru morţi) erau atît de întunecate. Unii, cu intestinele subţiate de foame, puşi dintr-o dată la un asemenea regim, neobişnuit chiar pentru timpuri normale, au murit ghiftuiţi, şi se şoptea că ei sînt cei păcătoşi, care nu sînt lăsaţi să aştepte *venirea.* Asta mai ales pentru că se întîmplase să moară aproape o întreagă familie, care lucrase într-o vreme pămîntul femeii aceleia şi apoi se certaseră cu ea şi o batjocoriseră. Acum femeia aceea devenise şi mai puternică. Cea mai mare cinste era să vină şi să se atingă de bucatele

unei mese, unde se adunau de obicei vreo şapte-opt familii. Deseori prezenţa ei producea crize ciudate, femeile începeau să plîngă înduioşate, sau cu convulsii, şi să-şi mărturisească diferite crime şi păcate, producînd chiar reacţii în lanţ. Trecutul oamenilor acestora se revărsa deasupra acestor mese, bărbaţii auzeau greşelile reale sau închipuite ale femeilor lor şi nu reacţionau. Curios, nimeni nu povestea cele auzite la mese. Mărturisirile deveneau misterioase, se închideau după ce erau făcute. În vremea aceea, nebunia cuprindea şi satele învecinate, unde erau trimise uceniţele. Mai ales cea cu aspect de pasăre, cu vocea ascuţită, care transmitea şi ordinele.

În afară de mese, în pauzele dintre ele, se mai organizau şi procesiuni, principala formă de viaţă colectivă. Acum se ştiau mai multe. Undeva în apropierea unei rîpe, lîngă un pîlc de salcîmi, acolo s-a arătat pentru prima dată, cu mult timp înainte, primul mare semn dinainte de secetă, şi numai ea, femeia aceea, l-a înţeles. Aşa au spus uceniţele, ea nu dezvăluia niciodată astfel de secrete în public. Într-acolo se îndreptau procesiunile, aproape tot satul acum, cîntînd: *Domnul, Domnul, Ochiul Alesului Vede Semnul.* Bărbaţii, cu voci de bas, cîntau domol *Domnul,* iar femeile, pe melodie de psalm, înălţau subţire: *Ochiul Alesului Vede Semnul.* Nu s-a spus niciodată ce semn anume a fost văzut şi nimeni nu se credea în stare să-l mai vadă o dată. Apoi se întorceau, adesea cu femeile plîngînd, şi din nou deasupra satului se ridica mirosul de carne friptă (nu se mînca decît aşa).

Nu mai puteam să las lucrurile în voia soartei. În curînd rezervele urmau să se termine, dezastrul nu mai putea fi lăsat să continue. M-am dus să mă întîlnesc cu ea, cu orice risc, sau să întrebuinţez forţa, deşi nu existau temeiuri legale pe vremea aceea. Trebuia s-o fac să înţeleagă că aduce moartea satului, a întregului sat, chiar dacă, oricum, pentru mulţi pericolul exista.

Atunci am văzut-o mai de-aproape. Nimeni nu m-a împiedicat să intru prin ușa întredeschisă, și la început n-am văzut nimic, din cauza întunecimii. Abia după cîteva secunde m-am adaptat și am zărit-o. Stătea în fața unei oglinzi mari, cu ape verzi, neobișnuită în locurile acelea. Îi vedeam chipul dublu, mai întunecat în oglindă, mai adînc și mai straniu. Părea că nici nu mi-a observat prezența. Privea în oglindă, unde pentru o clipă m-am reflectat și eu, învolburat de pletele părului ei cărunt. Cele două fete o pieptănau cu două piepteне largi, mari, cu incrustații, și am rămas fascinat de mișcarea prelungă a mîinilor lor, care scoborau de-a lungul firelor lungi, moi și mătăsoase ale părului ei cenușiu, cu mari șuvițe complet albe. Brațele se ridicau cercuit și coborau apoi domol, de-a dreapta și de-a stînga capului, făcînd să fîlfîie părul neobișnuit de lung. Și sunetul produs era de mătase. Una dintre fete avea gura întredeschisă, ochii larg măriți, deși părea că nu văd nimic. Părea mai degrabă că ascultă foșnirea părului și mișcarea pieptenelui, toată tăcerea care aducea cumva cu pîlpîitul unei lumînări de ceară. Numai că aici sunetele erau prelungi, după lungimea firelor de păr. Mișcarea era de o deosebită monotonie și dulceață, îndemnînd la somn și la reverie. Mi-am simțit pleoapele de plumb coborînd deasupra ochilor, pînă și lumina puțină mă deranja. Voiam doar să aud, să mă așez undeva jos, chiar pe podele, corpul era foarte greu și mă împiedica să aud. Nimeni nu părea că mi-a observat prezența, ca și cum în acel loc ea nici n-ar fi fost posibilă, de aceea puteam oricînd să mă așez acolo, să stau oricît sau să plec, ca și cînd nici n-aș fi fost. Prin pleoapele întredeschise mi-am observat chipul în oglindă, într-un alt plan decît al femeii, care stătea și ea cu ochii întredeschiși, ca două fante verzui tulburi. Și mai afund, în adîncimile oglinzii, se zărea un fel de peisaj cu sălcii plîngătoare, pe malul apei, și păsări mari și greoaie dormind în arbori, cu capetele ascunse sub aripi. Totul juca lin, în spatele firelor lungi de păr, în ritmul miș-

cării pieptenilor, lucind sau întunecîndu-se. Corpul meu s-a aplecat înainte şi, brusc, mi-am ridicat braţele, vrînd să sparg oglinda şi apoi să fug, învăluit de spaimă şi de revoltă pe propria mea slăbiciune, care mă amăgise şi fusese gata să mă afunde. M-am oprit însă şi am strigat tare, cu cea mai dură şi mai bărbătească voce a mea : «Doamnă, vreau să vorbesc numai cu dumneavoastră ! Spuneţi-le să iasă ca să putem sta de vorbă.» Voiam ca vocea mea să inunde întreaga încăpere, să mute mobilele din loc, să creeze alte raporturi. La început n-a fost nici un fel de răspuns, şi am strigat din nou, şi mai tare, şi eram gata să fac orice, să ţip pînă ce, în sfîrşit, voi atrage atenţia asupra mea, prezenţă vie acolo, încordată ca un arc, un bărbat de douăzeci şi şapte de ani, încercat de multe, cu un trecut. Nu mai ştiam dacă ţineam să cîştig, să-mi realizez planul sau să mă afirm, să-mi ţip existenţa reală, în carne şi oase, în locul acela ciudat, unde un joc de ape în oglindă era în stare să-mi izgonească percepţiile, să nască locuri noi şi necunoscute ce zac cine ştie unde în mine însumi. Nu voiam să mă las, trebuia să vorbim, şi în nări — o altă iluzie, dar de alt fel — am simţit mirosul de carne friptă care învăluia satul de cîteva zile, împingîndu-l spre moarte. Nu mă puteam lăsa, trebuia ca toţi să-şi dea semea de prezenţa mea, nu aşa cum se putea vedea adîncită în oglindă, ci cum o simţeam eu, în braţe, în muşchii picioarelor, în bătăile inimii, aşa cum mă invada dinăuntru şi se reflecta în vocea mea înaltă, ţipată, care-mi făcea plăcere prin realitatea ei de necontestat. Dacă nu mă băgau în seamă, trebuia să uzez de mîini, s-o scutur, să-i zgîlţîi umerii. Însă n-a fost nevoie. După cîteva minute a făcut un semn fetelor să plece şi ele au ieşit, după ce s-au înclinat adînc, cu mîinile adunate pe piept, ca la morţi. După ce uşa s-a închis după ele fără zgomot, femeia, care continua să stea despletită, cu ochii întredeschişi, privind în oglindă, mi-a spus rar, aş zice cu blîndeţe : «Te-am aşteptat să vii. Fii binevenit.» Am rămas surprins, însă am căutat

imediat să profit de această dispoziție deosebită ca să-mi pledez cauza. Am strigat, am rugat-o să nu distrugă satul, satele din jur. Seceta va trece, trebuie ca viața să continue, nu putem să-i lăsăm să piară cu toții, copiii aceștia care vor rămîne fără lapte, satul fără vite de muncă. Trebuie să înțeleagă. Nu poate să-i urască atît, oricare ar fi fost vinile lor în trecut. Trebuie să înțeleagă. Îi dădeam cifre, căutam s-o conving, nici măcar nu mai eram atent la ea, cînd dintr-o dată, cînd am pronunțat cuvîntul *moarte*, ochii i s-au mărit brusc și i s-au luminat, au devenit verzi intens, și apoi a sărit de pe scaun și s-a apropiat de mine. Credeam că se va repezi să mă lovească, după bruschețea saltului. Însă deodată, cînd mai avea doar o jumătate de pas pînă la mine, iar eu reflex îmi ridicasem mîinile să mă apăr, s-a oprit brusc și, în loc să strige, cum mă așteptam, mi-a spus în șoaptă : «Vino să-ți arăt ceva.» Vocea ei avea aceeași blîndețe neașteptată, doar că era mai gravă, mai adîncă. Mi-a luat mîna încet și m-a dus în fața oglinzii ; cu o mînă mă ținea pe mine, iar cu cealaltă a început să-mi arate ridurile care împînziseră în jurul ochilor și în colțurile gurii : «Vezi, uite, toți vom muri. Toți, oricum, și eu, și toți ceilalți. Acum ei mă cunosc și cred că eu nu voi muri. Dar nu-i adevărat. De zile întregi stau și mă uit aici, în oglindă. Credeam că acum, cînd ei știu cine sînt și nu mă mai batjocoresc, se vor șterge toate, pentru că sînt urmele lor. Iar tu, tu, pe care te-am așteptat atîta vreme, vii și spui asta. De aceea te-am așteptat ? Doar pentru tine am făcut totul. Dacă vrei, salvează-i, căci ție-ți este cu putință.» Apoi mi-a luat mîna și a început s-o plimbe de-a lungul ridurilor ei, pe suprafața pielii ei aspre. «Vezi cît te-am așteptat ? Lor nu le-am spus nimic.»

Eram lămurit și deznădăjduit. Nu aveam cu cine sta de vorbă. Am așezat-o lin în scaun, am trimis fetele înăuntru și am plecat. Era suficient să aduc un medic psihiatru și s-o trimit la Socola. Dar cu asta nu terminam, nu rezolvam problema. Satul își omora vitele, foametea era aproape, ade-

vărata foamete, şi, în plus, o acţiune bruscă ar fi putut produce tulburări. De aceea am ales o altă cale.

Se întunecase aproape pe plajă, cînd a făcut o pauză şi, deşi a tăcut, am simţit că totul nu va mai putea să se întîmple în cuvintele lui ca pînă atunci. Pentru că şi ochii lui, care fuseseră într-un fel indiferenţi, numai privire, părînd că mă scrutează doar ca pe un obiect străin ce trebuie doar cunoscut, limitîndu-mi suprafaţa, începuseră să se adîncească în mine, ceva din relaţiile noastre obişnuite a reapărut, eram încă o dată în mod evident doi pe plajă, împreună. Doar că totul era şi mai intens, şi eram şi mai mult decît înainte *noi*. De aceea mi-am strecurat mîna pe sub braţul lui şi m-am apropiat, simţind căldura captată de-a lungul zilei de pielea lui cum îmi pătrunde prin palme. Nu m-a dat la o parte, nu mai era aşa de sigur pe el ca la începutul povestirii sale. De aceea totul s-a întîmplat dincolo de cuvintele lui, am simţit şi eu, alături de el, ritmul sacadat al trenului, cînd a plecat să ceară ajutor, să salveze satul. Un ritm prea încet pentru nerăbdarea lui, care devenise şi a mea. Apoi mirosul cancelariilor unde convingea şi în spatele vocii lui timbrul vocilor interlocutorilor săi, ceea ce se ascundea dincolo de amabilitate sau de interes, personalitatea lor, pe care acum o bănuiam împreună, limitele în care erau capabili să nu fie indiferenţi faţă de o realitate ce se petrecea la sute de kilometri depărtare, de care nu răspundeau şi pe care n-o puteau bănui decît din febra pledoariei sale. Fără să-mi spună, am ghicit faţa uscată, dură a celui care i-a rezolvat problema, înţelegînd că e vorba acolo mai mult decît de foamete. Am înglobat nerăbdarea lui dintre prima şi a doua audienţă, cînd urma să i se dea răspunsul definitiv, şi, în sfîrşit, bucuria aceea plină de oboseală cînd a ştiut că pleacă înapoi aducînd nu speranţe, ci bucate, ca să lupte cu nebunia. Nu mai trebuia să-mi spună, am înţeles ce

însemna porumbul acela, însăşi *realitatea* la care trebuia să-i readucă. Devenise şi acesta un fel de simbol, mi-a spus, nu mai e doar un mijloc de a astîmpăra foamea şi de a scoate oamenii din impas pînă la viitoarea recoltă. Încetaseră să fie doar nişte boabe galbene ce urmau să fie duse la moară, căpătase alt semn, altă semnificaţie, fuseseră contaminate de secetă. Şi apoi scena care-a urmat, neprevăzută aşa, dar bănuită de către mine chiar din clipa cînd mi-a fost frig, acolo, pe nisipul fierbinte şi mi-am pus bluza. N-am ştiut căruia dintre noi i s-a întîmplat, dacă nu i se întîmplă, într-o formă sau alta, fiecăruia, şi mie, şi lui. Dar şi mie. Din care trebuia el să-şi scoată adevărurile liniştitoare, definitive, şi de aceea trebuia să rămînă mereu vie şi puţin deosebită de acele adevăruri. Am simţit chiar atunci, chiar din clipa aceea, şi mai clar în zilele ce-au urmat, că *faptul însuşi* rămîne puţin în afară, dincolo, ca să poată susţine acele adevăruri. Nici acum nu-i pot auzi cuvintele, ca şi cum întîmplarea nu mi-ar fi fost povestită. Trenul oprit în gară, desfacerea garniturilor (nici măcar nu mi-a povestit despre asta), zvonul care se răspîndeşte în sat, întocmirea listelor şi apoi venirea tuturor. Nimeni nu poate sta acasă, vin cu toţii, din nou satul se goleşte înspre gară, însă sînt neîncrezători, fără speranţa de atunci, cînd au alergat să-şi întîmpine bărbaţii. Nu ştiu cum a fost ziua aceea, are culoarea evenimentului, se întîmplă într-un univers familiar, cum nu întîlneşti în fapt niciodată. Faptele, şi cerul, şi culoarea cîmpului, totul coincide. Însă se aud vocile, ale cîtorva, pentru că majoritatea tac, cu mohoreala acelora care se trezesc din somn după beţie şi nu mai recunosc nici măcar ambianţa familială, casa, moliciunea patului, modul cum se filtrează lumina printre jaluzele. Totul ar fi complet străin, dacă n-ar dăinui undeva o bănuială că ştii foarte bine locurile, şi eşti ocupat, măcar cîteva secunde, să discerni ce ştii de ceea ce a apărut nou, insolit. Numai că trezirea asta era mult mai grea, întrucît venea pe neaşteptate, dincolo de orice speranţă,

și puțin chiar în pofida ei. Nu e ușor să te întorci la viață. Dacă cineva s-ar întoarce, ca Lazăr, ar fi, desigur, cuprins de rușine, pentru că pe celălalt țărm i-au fost permise multe lucruri care nu se potrivesc dincoace. Și chiar de rușinea de a fi murit. Poate au avut mai clar ca oricînd percepția grijii și undeva s-a ivit, la cei mai evoluați dintre ei, întrebarea despre rostul tuturor acestora. De ce să se întoarcă ? Femeile stăteau cu mîinile la gură, ca să nu țipe, să poată tăcea, așa cum se cuvine în asemenea prilejuri. Sacii se dau jos, burdușiți, și el, ștergîndu-și fruntea cu o batistă mare, cadrilată, cere să se citească lista, ca totul să se întîmple în ordine. N-a mai rămas mult. Mîinile lui aspre, mari, cu degetele subțiri și puternice, nu se pot stăpîni și desfac gura unui sac, și apoi se afundă în boabele galbene, pe care le prefiră, și atunci toți cei din jur tac ; nici măcar cei cîțiva răzleți, care, cu orice prilej vorbesc, nu mai îndrăznesc să scoată o vorbă.

Atunci a sosit ea. Nu se știe de cine anunțată (așa a spus și el), neîntovărășită, cu pletele desfăcute, alergînd, poate strigînd, însă neauzită de nimeni, nebăgată în seamă, pînă ce n-a fost foarte aproape, și atunci nimeni n-a putut s-o nesocotească, să-și nesocotească ultimele zile. Din nou cobora posomoreala, tristețea învăluitoare a ultimelor zile, și unii erau gata să se îndrepte, să-și întoarcă fața spre ea. Dacă ar fi stat acolo, nemișcată, sau ar fi lovit cu toiagul, făcînd să răsune pămîntul uscat, ca prima dată cînd a venit în mijlocul satului, cine știe ce s-ar fi întîmplat. Poate măcar unii s-ar fi întors, învăluiți în atmosfera dinainte. Însă chiar atmosfera aceea se destrămase, pentru că ea n-a tăcut. A venit în față și a privit și ea cîteva minute boabele de porumb pe care el continua să le prefire. Și ei la început îi fusese foame. Și el continua, se făcea că n-o bagă în seamă. Pînă ce a început să țipe, cu o voce plîngăreață : «Satana, Satana a luat chipul lui, dar aduce pîrjolul. Feriți-vă, priviți. Pe frunte i se văd semnele, cornul de berbec, ascuțit, cu care vă va sfredeli inimile. Alungați-l.

Să plece, n-aveam nevoie de el și de darurile lui viclene.» Dacă n-ar fi spus decît asta, cine știe ce s-ar fi întîmplat iar. Poate că unii ar fi urmat-o, și după cîteva zile ar fi fost altfel. Sau dacă vocea ei n-ar fi fost atît de slabă, de desperată, fără siguranța din primele clipe cînd a adunat toată imaginația satului și a organizat-o. Dar acum suna prea ascuțit și se pierdea în atmosfera aceea de așteptare. Iar el continua să prefire porumbul, cu care lupta împotriva imaginației, a tot ceea ce se poate inventa. Și în aceeași clipă se apropia omul cu cealaltă veste. Nimeni nu știa încă, de aceea a strigat să se citească primele nume de capi de familie, care să vină și să-și ia partea ce li se cuvenea. Și atunci ea s-a aruncat în față, țipînd ascuțit, amenințîndu-i și spunîndu-le că nu vor lua darul Satanei decît peste trupul ei. Și s-a întins jos, cu fața la pămînt, așa că glasul îi venea înăbușit, de jos. Atunci a fost trezirea din întreaga nebunie, toți și-au dat seama de unde se întorceau, și o femeie a început să-și căineze cu glas ascuțit vitele tăiate pentru ospețele din ultima vreme, ridicîndu-și copilul din brațe, ca un steag, deasupra mulțimii. Apoi alta, și în sfîrșit toată lumea a început să murmure, în sfîrșit să ridice glasul. Au pășit peste ea, îndreptîndu-se să-și ridice porumbul, nu așa cum erau chemați pe listă, în ordine, ci toți deodată, ca fiecare s-o atingă, și în curînd ea nu s-a mai văzut și nu s-a mai auzit. Iar el n-a avut puterea, prezența de spirit să-i oprească, deși ar fi putut. Asta și ce a urmat i-au rămas în minte, și-l simțeam lîngă mine, pe plajă, mai mult decît oricînd. Am fi plecat împreună, chiar atunci, nu mă mai interesa ce spune, pentru că aici e totul. Trebuie să te solidarizezi cu vina bărbatului, să te unești cu acel moment din viața lui care-l îndeamnă mai mult decît orice să vină spre tine. Nu mă mai interesa, și nu-l auzeam, vedeam doar scena, dincolo de cuvintele lui, care nu erau decît un fel de indicatoare, adevărate semne fără corp, fără timbru, nu mai erau sunete. Nu putea să facă altfel. Nimeni nu iartă inducerea în nebunie, și nici mulțimea asta nu

putea face excepție. N-o putea el opri. E absurd să-și facă din asta o vină. Voiam să i-o spun, chiar atunci, și cu asta să plecăm, sau măcar să întrerupă povestirea. Concluziile se puteau amîna pentru a doua zi. Însă tocmai apucase să spună, și pentru cîtăva vreme i-am auzit iar vocea, ca și cum ar fi fost ceva străin, care de-abia mă privea. La început totul se întîmpla iar doar în glasul lui, chiar dacă ochii lui nu aveau răceala de la început, nu însemnau doar privire. Pentru că el ajunsese de-abia acum în miezul povestirii, în sîmburele din care-și trag seva adevărurile lui, fără ca să facă parte din ele.

— La început n-am înțeles ce voiau să spună. I-am văzut oprind mașina chiar lîngă mine, și unul a sărit și mi-a șoptit : „Oprește, oprește !". N-am înțeles ce. Nu-i puteam opri, nu-i putusem, dacă la asta se referea. „N-auzi ce-ți spun ? Ordin de sus. Oprește ! Trebuie să plece în altă parte. A fost o hotărîre grăbită, pe care a luat-o de capul lui. Aici — altă dată. Trebuie să plece mai departe. E ordin !" M-am întors spre ei și am întrebat : „CE ?" Au tăcut și ei pentru o clipă, uitîndu-se cu un fel de milă spre mine, apoi unul mi-a șoptit la ureche : „Garnitura, porumbul. Vine chiar acum o locomotivă. Porumbul pleacă mai departe." Nu înțelegeam. E adevărat, ei nu știau ce se întîmplase doar cu cîteva minute înainte. N-aveau de unde ști, și nici eu nu le puteam spune. Am arătat doar spre locul unde mulțimea era mai deasă, acoperind totul, dar nu m-au înțeles. Unul a oprit distribuția, văzînd că nu sînt în stare, promițîndu-le că în curînd vor trimite, dar că acum se făcuse o greșeală. Nimeni n-a înțeles, n-a îndrăznit să înțeleagă. Stăteau și-l priveau, cu ochii ficși, în care năvălea din nou foamea, însă acum nu mai trebuiau să-și invente o vină. O aveau și de aceea era mult mai greu s-o accepte. Nu puteau crede, și nici eu. Eram solidar cu ei, și mă gîndeam cu groază că în curînd se vor trezi și-și vor da seama. Dar mai înainte se vor da la o parte și o vor dezveli, vor lăsa s-o văd. Am văzut mulți morți, chiar uciși de

mine, pe front, însă pe femeia aceea, biata nebună, zăcînd jos, călcată în picioare, nu suportam s-o văd. Poate ar fi trebuit să explic, sau să nu ascult, şi, orice s-ar fi întîmplat, să împart porumbul. Puţin îmi păsa de ordinele lor, dacă se făcuse sau nu o încurcătură, dacă se dădea dintr-un fond sau din altul. Însă nu puteam să-i înţeleg şi atunci acţionam după alte deprinderi, eram docil şi disciplinat, mai ales că începuse să se înfiripeze sentimentul acelui gînd care m-a obsedat apoi luni, ani în şir. Nu încă formulat: *orice este posibil.* Formularea cea mai bună de altfel a venit doar atunci cînd deja ştiam că *NU orice este posibil,* sau cînd bănuiam asta puternic. Dar atunci mă uitam doar cum oamenii, care continuau să se apropie, erau împinşi, cum vine locomotiva şi se leagă de vagoane şi cum plecăm. Doar în ultima clipă au început huiduielile. Acum ştiu. Dacă n-ar fi ucis-o pe ea, în momentul cînd opream distribuirea, ne-ar fi omorît pe noi. Dar aşa, totul era de coşmar, şi reacţiile erau lente, ale tuturor, ca ale unor oameni care dorm. Eu n-am avut forţa nici măcar să rămîn acolo, întîmple-se ce s-o întîmpla. Îmi era doar greu şi făceam toate gesturile automat, ca şi cum în corpul meu ar fi existat o maşinărie străină, ce trebuia doar întoarsă cu cheia.

— Ştiu, cred că am strigat, şi iar nu i-am mai auzit cuvintele.

De altfel am şi tăcut, nu mai era nevoie de explicaţii. Pe plajă se făcuse foarte rece şi m-am apropiat de el, simţindu-i întregul corp. Ştiam ce înseamnă asta, cînd pari că eşti locuit de un alt animal, sau de un mecanism străin care-ţi impune să trăieşti, îţi conduce mişcările ce-ţi par descompuse. Întîi o mînă, apoi un picior, totul din fragmente. Recunoşti doar partea ca a ta, niciodată întregul. Indiferent dacă ai fost victimă, sau instrument, indiferent cine a făcut eroarea. Voiam să-l întreb dacă a simţit creşterea independentă, fără măsură şi fără ordine, ca mine atunci. Însă mi s-a părut că am atins acel stadiu cînd orice cuvînt ar fi inutil, dacă nu

direct periculos, capabil să fărîmiţeze înţelegerea dintre noi, care este un bloc. Mai bine să-i simt braţele, întregul corp, care este ca al meu, şi poate fi simţit la fel în momentele-cheie. Prin el să-l simt şi pe-al meu, cu care mă împăcasem definitiv. Forţa străină capabilă să-l mişte a rămas în afară, dincolo de noi doi. Orişice cuvînt ar fi putut rupe senzaţia aceasta de nespusă plăcere febrilă. De aceea degetele mele nerăbdătoare îi atingeau pielea şi nici măcar nu îndrăzneam să-i spun să tacă. Aici însă poate începeam să ne despărţim, să ne deosebim. M-am silit să mă acomodez, şi a fost bine, cînd el a izbucnit, fără să mai povestească amănunţit (cum aş fi făcut eu), n-a descris fazele, ci concluziile, arătînd nu cum s-a format totul, cu migală, ci ca o construcţie gata terminată, structurată, ca şi cum ar fi fost totdeauna aici şi nu s-ar fi născut din nimic. L-am urmat, însă în mine nu trecuse bucuria că şi lui i s-a întîmplat la fel, că întregul edificiu s-a născut din el ca şi din mine. L-am urmat cu plăcere, zîmbind, însă nu voiam să mă despart de căldura trupului său. Pentru mine ceea ce spunea el era în parte foarte plăcut şi liniştitor (pentru că în starea aceea ca de bucurie febrilă nici nu poţi sta mult şi nici nu e posibil să trăieşti pentru totdeauna în afara cuvintelor), dar şi un joc de copil care construieşte din cuburi şi-l admiri ca să-i facă plăcere. Ceea ce dispăruse pentru mine cu desăvîrşire era imaginea mulţimii dîndu-se la o parte şi descoperind trupul femeii mutilat, călcat în picioare, de nerecunoscut, şi garnitura plecînd cu porumbul, ca şi cum i s-ar fi împlinit profeţia. Mulţimea consternată, îngrozită, aşteptînd o pedeapsă care trebuia să vină de undeva. Şi gîndul că vor trebui toată viaţa să trăiască cu această amintire. Eu nu-i vedeam, pentru că eram doar bucuroasă că şi el, ca mine, chiar dacă din motive deosebite, a trecut prin aceleaşi stări, care nu sînt numai ale mele, că se poate ieşi din ele, că nu e o realitate, ci o reacţie în anumite situaţii. El, care văzuse sau poate să bănuiască cum arăta, şi oricum era impli-

cat, căutase vreme îndelungată cauzele, găsise explicaţiile, adevărurile lui erau de nestrămutat. Şi desigur că avea şi dreptate, dar niciodată n-ar fi fost obligat să se gîndească cu atîta grijă şi consecvenţă, n-ar fi trebuit să fie meticulos şi sever dacă nu s-ar fi întîmplat atunci ceea ce s-a întîmplat. Îmi plăcea ce spunea şi-l urmăream cu atenţie, bucuria mea devenea mai paşnică şi putea să suporte durata. Din cînd în cînd dădeam din cap că înţeleg, poate nu chiar cînd era esenţial, dar nu voiam să-l las să creadă că nu particip. Totul ne privea pe amîndoi.

— Să nu umanizăm lucrurile. Vezi, toată nebunia de aici a pornit. N-au suportat ca seceta să fie aşa cum este şi i-au găsit o explicaţie umană, era o consecinţă a faptelor lor şi, ca să se încredinţeze că n-au de luptat cu ceva indiferent, au fost gata să cadă în mrejele unei nebune pentru care nimic, nici un lucru nu este el însuşi, încremenit, dacă nu în structura, în calitatea lui, măcar în seria lui de evoluţie. Totul era semn pentru ea, vestind-o anume pe ea şi lucrurile nu aveau nici un fel de consistenţă, nici un adevăr decît pentru ea. Şi aşa au devenit pentru întregul sat. La început numai cînd visau, deci recunoscut ca ceva subiectiv, din ei, apoi înseşi obiectele au devenit elemente de vis, simple forme mişcătoare pe o masă, ea adevărată, substanţa. Nu (şi aici a ţipat), nu există nici un fel de substanţă, nu există decît lucruri, obiecte, pe care nu le putem modifica decît în acord cu înseşi legile lor. Nimic nu ascunde nimic. Mai bine, de o mie de ori mai bine să existe închisoarea asta a obiectelor şi a legilor lor, care ne limitează şi ne obligă să ţinem seama de ele, ne răpesc libertatea, decît nebunia ce s-ar naşte dacă imaginaţia ar putea lucra netulburată, dacă am fi mereu liberi să facem ce vrem. Ţi-am mai spus, îţi dai seama cum ar arăta oraşele dacă clădirile s-ar face în voie, ce forme monstruoase ar avea dacă insatisfacţiile noastre şi momentele trecute ar putea să se încorporeze nelimitate, neţinînd seama de nici un fel de

rigoare ? Așa, fiecare clădire este un monument ridicat, vrînd, nevrînd, spiritului de ordine. Singurul om pe care-l pot accepta este *homo edificator* pentru că numai el trebuie să țină seama de lucruri așa cum sînt. Mai bine, îți spun, închisoarea asta a lucrurilor, pentru că fiecare obiect care dăinuie este deja produsul unei selecții. Cum am putea trăi dacă totul s-ar schimba, după voia noastră, după voia fiecăruia în fiecare minut ? Cum s-ar izbi clădirile astea elastice, cum ne-am sfîșia la nesfîrșit ! Așa ar arăta lumea, ca masa aceea de oameni în procesiune, din satul în secetă, care apoi se întorceau și se îndopau cu hălci de carne friptă. Nu i-ai văzut, nu poți să-ți dai seama cum mestecau cu privirile întoarse înăuntru. Totul ar fi o plăcere josnică și hulpavă, o continuă degradare. Pentru că orice ar fi posibil, și nimic n-ar fi pedepsit. Plăcerile n-ar fi limitate de nici o interdicție sau neputință și s-ar ține lanț, nimeni n-ar aștepta, nimeni n-ar amîna. Ani de zile după aceea, cînd am fost trimis să învăț, ceea ce pentru alții era materie de studiu, pentru mine era plăcerea indicibilă să mă văd limitat. Să înțeleg că de fiecare dată cînd nu respecți regula ești pedepsit. Că nu-ți merge. Același lucru îl reprezenta și fiecare oră de marxism. În spatele formulărilor uneori prea uzate vedeam rigoarea determinismului. Și știam că și în istorie, orice s-ar întîmpla, nu va merge pînă la capăt decît dacă va fi real, va respecta regula jocului. Ți-am spus, fiecare edificiu solid pe care-l facem e un elogiu adus regulii, cu atît mai mult cu cît noi putem greși. Altfel, dacă n-ar fi așa, toate clădirile ar fi gelatinoase, libidinoase, dîndu-și mîna și clipind din ochi, transformîndu-se doar la o simplă privire, iar alături oamenii ar fi obligați să trăiască doar în momente disparate, pentru că nimic n-ar avea legătură de la o clipă — ce spun ! —, de la o minimă fracțiune de secundă la alta. *Das ewige Nun,* ce prostie, ce vis absurd ! Dar Dumnezeul conceput de Duns Scottus ar trebui să fie chiar infernul ! O perfectă libertate, o perfectă posibilitate de a face

orice în orice clipă, nelimitat de nimic. Dincolo de timp nu e decît haos. Infernul e libertatea absolută.

Vorbea pătimaș, așa cum nu construia, ca și cum i-ar fi fost frică să nu piardă ocazia. Patosul lui era tot ce putea să fie mai străin de spiritul celor spuse. „Nu există substanță, repeta mereu, ci numai obiecte înzestrate cu durată." Făcea gesturi largi, neobișnuite pentru el. Totul era neobișnuit, și lucirea ochilor, și spasmul mîinilor. Era într-o adîncă contradicție cu el însuși, cu fiecare din gesturile sale obișnuite, cu reacțiile lui tipice. Niciodată n-a fost mai de nerecunoscut ca atunci cînd își expunea sistemul în funcție de care *efectiv* acționa în fiecare zi, pe care-l respecta atît cît era omenește posibil. Începuse să mă invadeze surpriza, iar resimțeam frica aceea de totdeauna că am rămas undeva afară, fără protecție, că mi se poate întîmpla ceva. Poate că orice. Dar nu aveam de ce. Pentru că era normal să-și trăiască astfel contradicția. Acum, nu în fiecare zi, cînd punea în practică ceea ce spunea astăzi, era mai aproape de sîmburele din care țîșnise pentru el întregul edificiu. Ideile își trăgeau rădăcina din eveniment, faptele din trecut erau prezente, ca un miez dur învelit în substanța cărnoasă a realității sale sufletești. Sau poate invers. Oricum, acesta era sîmburele de curmal, ceea ce dădea valoare construcției și rigorii. Pentru că se poate greși. Pentru că și el greșise, și alții, și numai în contrast rigoarea, realitatea (adică adevărul, lipsa de greșeală) au importanță, o importanță covîrșitoare. Și avea dreptate, fiecare edificiu e un elogiu adus rigorii de către ființe care pot greși, și care adesea greșesc sau li se greșește. Trebuie să ai această experiență, ca să poți construi cu patimă.

Pe plajă nu puteam să mă gîndesc la asta. Îl ascultam numai și am început să doresc să termine. Nu ce spunea, ci cum spunea și bănuiam că altfel nu poate. Voiam doar să-i simt corpul, care a trecut prin aceleași procese ca și mine, și deci și asta este o regulă, mă gîndesc acum. Dar atunci voiam doar

să-l simt, atît, şi să plecăm. Se făcuse întuneric, marea se auzea doar spălînd plaja, nu ştiai cît de departe ţine. Dar simţeam că nici nu pot să-l întrerup. Vorbea mereu, foarte mult, învîrtindu-se în cerc, revenind la aceleaşi idei, la aceleaşi expresii, iar, ca niciodată. Ca şi cum ar fi plutit deasupra unui vîrtej care tindea să-l atragă, şi totul era rezultatul luptei dintre dorinţa de a fugi şi forţa de atracţie de care trebuia să se ferească. Dac-aş fi putut, i-aş fi întins o mînă de ajutor. Nu ştiam, nu înţelegeam ce trebuie făcut, însă instinctiv am găsit soluţia. Trebuia adus de la profesarea ideilor la fapte sau măcar la amintirea faptelor făcute în acord cu ele. Într-un moment de întoarcere în cerc, cînd din nou a vorbit despre construcţii, despre *homo edificator,* despre elogiul ce-l reprezintă, am strigat :

— Aşa cum sînt construcţiile tale. Înalte, drepte, cu linii rigide. Ştii, mi-a făcut plăcere să le văd, atunci cînd m-ai dus la tine pe şantier. Aş vrea să mă mai iei cu tine. Poate am să mă las de-ale mele şi am să încerc să fac şi eu case. E foarte frumos.

Într-adevăr, l-am oprit. După o pauză a început să-mi descrie nişte proiecte ale lui, care să iasă din limitele rigide ale STAS-ului (voia să fie numai ale lui, totuşi). A povestit cu însufleţire cum vor arăta, dar nu cu patimă. Încetul cu încetul am intrat în normal şi ne-am întors acasă, nu direct peste plajă, ci pe marginea fluviului, a braţului Sf. Gheorghe, prin locuri mai puţin umblate, deşi era seara tîrziu. Fiecare întoarcere era o explorare şi o mică aventură voioasă.

Şi au urmat zilele acelea. Stăteam întinşi pe plajă, într-un loc izolat, şi construiam mici edificii din nisip sau ceasuri solare. Căutam beţe şi le înfigeam, marcînd trecerea timpului. Vorbeam puţin şi ne uitam împreună la aceleaşi puncte colorate plutind pe mare, sau la bărcile pescăreşti. Era un joc interesant, trebuia să descoperim cît mai multe detalii ale punctului, ale valurilor, ale fiecărei creste înspumate care se

apropia, să distingem forma. Eu le găseam nume mitologice, el, uşor reprobativ, vorbea doar de forme geometrice, de volume şi de cercuri, de triunghiuri care se compun, de linii şi puncte, într-o neostenită mişcare regulată. Îmi explica traiectoria fiecărui val, de ce a fost lovit şi şi-a schimbat direcţia. Sau zborul fregatelor, plutind în urma vaselor pescăreşti, jucării suspendate la orizont. O descriere cît mai exactă, o continuă încordare a simţului observaţiei. „Vezi, îmi spunea, vezi cît e de bine", şi-şi culca capul pe genunchii mei uzi. M-am întors din mare (el era mai leneş, se ducea mai rar) şi am venit acoperită de stropi pe care i-am scuturat deasupra lui. „Închipuie-ţi, sînt o sirenă care-am venit pe ţărm să te răpesc în mare." „Nu, mi-a răspuns, nu. Nu eşti o sirenă, eşti tu, Olga, şi e foarte bine că eşti aşa. Vrei să-ţi spun cum eşti?" „Da", am strigat, şi a început un alt joc. Cîte detalii nu port în mine! Pînă atunci n-am ştiut că sînt chiar atît de bogată. Cîte ondulaţii face pielea mea deasupra fiecărei proeminenţe. Ce suprafaţă plină de accidente, variată, niciodată n-aş fi crezut. Şi braţele mele formate din linii rotunde care şerpuiesc spre cot, suprafaţa aceea de cilindru, doar uşor scobită. Nu le ştiam, ascultam numai din ce mă compun şi mă încîntam. Cu mult înainte de a ajunge la faţă. Chiar şi plica de la cot e un mic univers. Nu mă plictiseam cînd îl auzeam cum îmi urmăreşte forma bombată uşor, înalbăstrind pielea bronzată a antebraţului, una din venele ce se ramifică opulent la încheietura mîinii. Îl ascultam ceasuri în şir, uimită de ignoranţa faţă de propriul meu trup, de lipsa mea de interes faţă de un edificiu a cărui suprafaţă nu mai ascunde atîtea surprize. I-am spus, şi mi-a ripostat: „Nu ascunde, revelă. Ajunge doar să te uiţi. Ne-ar fi trebuit zile întregi ca să ne uităm ca lumea doar la un singur segment. Fiecare fir de puf, de-abia observabil, este atît de plin de surprize. Frumoase nu sînt ele, ci descoperirea lor, efortul de a surprinde exact printr-un cuvînt, un singur cuvînt, fiecare formă anume. Uneori se po-

ticnea și spunea că limba este prea săracă chiar și pentru un singur grăunte de nisip. Uneori inventa cuvinte, derivîndu-le din altele, cunoscute, pentru a-mi descrie chiar și alungirea curbată a unghiei de la degetul meu mic. Îl auzeam, l-am auzit așa, ceasuri întregi, cum nu voia să părăsească un detaliu ca să se aventureze într-un alt loc, cum ochii distingeau mereu alte forme pe un centimetru pătrat de piele. Era odihnitor, și adormitor aproape, atmosfera devenea aromată. N-aș fi plecat niciodată de-acolo. Fiecare întrerupere mă scotea dintr-un univers cu totul nou, tocmai cel al lucrurilor familiare, și mă împingea pe o pîrtie a grabei și a superficialității. După ce ore întregi ascultam vocea lui descoperindu-mă, dintr-o dată chiar și cea mai domoală mișcare mi se părea o grabă amețitoare. Privirea nu se putea lipi de nici un lucru, nimic nu era decît rapid semnalizat și apoi treceai peste el, privîndu-l de existență reală. Mi se făcea frică, ca și cum m-aș fi deplasat printr-un gol, ca și cum nici un obiect n-ar fi fost real, existent, plin. Plinătate pe care mi-o dădea descrierea. Atît doar că realizam mai bine decît oricînd propria mea existență. Toate gesturile mi se păreau făcute într-un ritm exagerat, pînă la senzația că lumea aceasta migăloasă (atît de migăloasă cum numai în cuvînt poate fi) e mereu în pericol să fie zdrobită de graba noastră nesocotită. În timpul acestor descrieri aveam cel mai pregnant sentimentul că sînt (și încă foarte bogată), și totodată undeva, datorită minuției, sentimentul că nu sînt, că plutesc la granița a două stări contrare. Dar neființa asta, rezultată din afundarea în obiecte, sau în propriul meu trup văzut ca obiect, nu era încărcată de spaime, ci, din contra, foarte odihnitoare. Mi-ar plăcea poate să mor privind cu atenție detaliile unor obiecte. Și totuși nu era numai asta. Vremea se menținea frumoasă, fără o zi înnourată, și aveam totuși uneori sentimentul unor umbre, dacă se poate spune așa, al unor umbre diafane, care se întreteseau și ne amenințau în fiecare clipă. Era un sentiment sî-

ciitor, ce devenea cu adevărat evident doar în timpul acelor jocuri, cînd începeam să obosesc. Atunci mi se părea că merg pe o piatră alunecoasă, că în orice clipă pot să-mi pierd echilibrul şi să cad. Ciudat însă, sentimentul de alunecare coexista cu cel de plăcere, fuzionînd şi întărindu-se reciproc. Atunci cînd bucuria, încîntarea mea, era cea mai mare, atunci simţeam şi acel vertij, într-un raport direct proporţional cu plăcerea indicibilă de a descoperi bogăţia inepuizabilă a detaliilor. Părea că cele două sentimente nu au aceeaşi origine, că s-au adunat doar în mine. Nu era acelaşi lucru cu senzaţia aceea de fiinţă şi nefiinţă. Plăcerea şi pendularea pe graniţă erau unul şi acelaşi lucru cu două faţete, pe cînd alunecarea deriva din altceva. Şi nu numai eu simţeam asta. Odată, cînd exersam de multă vreme, brusc el a întrerupt jocul şi m-a întrebat: „Spune-mi, ce crezi despre cele ce ţi-am spus în legătură cu perioada aceea, cu seceta? Nu mi-ai spus niciodată nimic. Ce părere ai despre mine, după toate acelea?" E adevărat, nu-i spusesem, dar nu exista nici o legătură aparentă între ceea ce făceam noi în clipa aceea şi întreaga poveste. Atunci impresia de vertij s-a accentuat brusc, a devenit copleşitoare. Deşi eu nu-l învinovăţeam pe el. Dar m-am simţit eu vinovată şi a trebuit să-mi adun toată energia ca să nu par stînjenită. Răspunsul meu a fost îngrozitor de convenţional, nu ştiu cum de n-a observat, pentru că am continuat jocul. Sau poate a observat, cu el nu puteai şti niciodată. N-aş vrea. N-aş vrea să fi murit cu ideea că într-o privinţă îl condamn sau nu-l înţeleg. Nici atunci nu l-am condamnat pe el, ci, într-un fel obscur, pe mine însămi. Şi din nou am avut sentimentul că lucrurile nu sînt chiar aşa. Zgomotul mării mi s-a părut nu el însuşi, ci un bombardament de artilerie, larma unui cîmp de luptă (desigur, inventat), am făcut în mine însămi o metaforă şi am avut senzaţia că iarăşi în spatele fiecărui lucru se găseşte altceva, că trecem „printr-o pădure de simboluri". Dar n-a fost decît pentru scurtă durată.

Am început să vorbesc și m-am forțat să-mi aud în același timp vocea, să-i aud timbrul, calitățile. La început mi-a sunat goală, convențională, chiar neobișnuită. Apoi însă s-a umplut și a căpătat volum, densitate, și totul a fost în regulă. Am continuat jocul, și doar atunci au apărut amintiri.

Totuși, ceva mă neliniștea. Fără el n-am practicat niciodată jocul, nici măcar atunci cînd voiam să-mi aduc aminte de acea perioadă, mai tîrziu, cînd am plecat la mare singură, nu vara, ci după ce l-au adus, primăvara, în martie și n-am găsit nici un alt loc care să mă poată cuprinde.

Chiar și atunci am trecut la un alt joc, cel care a rămas cel mai plăcut al întregii perioade : construcția marelui ceas de nisip, care a ținut cîteva zile, zile de concentrare și de destindere în același timp. Am adus nisipul și l-am înălțat, ridicînd trunchiul de con, ca să domine întregul loc și să încercăm să-l facem să dureze, chiar aici, în bătaia vîntului marin. Știam că nu poate să reziste, însă trebuia să-l înălțăm, ca un semn al trecerii noastre pe aici. Am strîns nisipul din jur cu pumnii, și nu ne-a mai ajuns, l-am adus de mai departe, încetul cu încetul, cu multă răbdare. Se surpa și eu am plecat după apă de mare, cărată cu pumnii și turnată peste nisip. El o amesteca, făcea o pastă, însă nisipul o înghițea repede și trebuia adusă alta înainte să fie absorbită. Alergam la țărm și-mi afundam mîinile în mare, ca să mă întorc repede și să frămîntăm împreună pasta, să legăm firele surpătoare de nisip într-o masă solidă. Am construit întîi postamentul, trunchiul de con pe care urma să stea ceasul, și apoi l-am netezit îndelung cu mîinile, ca să evităm orice asperitate, orice punct ieșit în calea vîntului. L-am bătătorit cu palmele, și l-am netezit, stînd acolo, în genunchi, unul lîngă altul, și lucrînd în tăcere, deși îl simțeam iar foarte aproape și uneori părul meu se revărsa și peste umerii lui. Cînd totul a fost gata, bază solidă, înaltă de aproape un metru, am început să adunăm scoici de diverse culori, să-l împodobim. Aici eu reu-

şeam mai bine (el observase cea mai mică asperitate şi o netezise, o îndepărtase). Alergam pînă departe în jur, în căutarea scoicii celei mai subtil şi mai divers colorate, şi îl strigam cînd o găseam, făcînd-o să sclipească în soare. Scoteam mici ţipete şi el îmi făcea încurajator semne cu braţul, apoi dispăream după o dună de nisip, pe plaja aceea mare, pustie, şi reapăream într-un alt loc, strigînd din nou atunci cînd găseam ceea ce voiam. Luate fiecare în parte, multe erau frumoase, însă el mi le arunca rîzînd, pentru că nu se potriveau acolo, pe trunchiul de con care trebuia să susţină ceasul nostru solar ridicat la ţărmul mării, în apropierea valurilor. Şi apoi — operaţia de măsurare a timpului, a lungimii orelor lăsînd umbre pe nisip, un timp grafic, frumos şi egal desenat. Îl măsuram cît mai îndelung, cu atenţie, ca să evităm orice greşeală. Era deosebit de meticulos şi, la sfîrşit, cînd cadranul a fost desenat şi în centru era axul înalt pentru umbră, mi-a părut rău, şi am început să desenez semnele zodiacului pe fiecare fîşie, şi să le încrustez cu scoici diferit colorate. Ceasul nostru solar nu mai măsura doar timpul nostru limitat, orele noastre de plajă, ci un timp mai larg, destul de larg ca să cuprindă şi zodiile, şi mişcarea circulară a planetelor, şi vechile credinţe, ca să ne lege. Cînd veneam dimineaţa, îl observam de departe şi căutam să inventăm noi podoabe pentru el. Şi apoi — întreaga operaţie de întreţinere, de fiecare zi, observarea celei mai mici stricăciuni, din cauza vîntului. Cei care treceau pe-acolo, pescarii, se vede că-l menajau, nu l-am găsit niciodată stricat cu piciorul dinadins, deşi uneori foarte aproape vedeam urme de paşi adîncite lîngă el, semn că omul a stat, s-a oprit şi l-a privit, fără să-l distrugă. Poate că nimeni n-a trecut pe lînă el chiar indiferent, toţi paşii se adînceau în apropiere, greutatea corpurilor lor săpînd cîte o mică gropiţă. Însă mici stricăciuni existau. Crăpături de-abia vizibile, pe care ochiul nostru atent le observa. Era alt semn decît pe cadran al trecerii timpului, al unei alte faţete a lui,

cu care ne luptam cu plăcere, acceptîndu-l. Era semnul realităţii, ştiam, înţelegeam amîndoi şi nici nu era nevoie s-o mai spunem. Selectorul care ne dădea linişte. De aceea îl acceptam.

Atunci numai, atunci. Pentru că aduceam apă de mare cu mîinile noastre, şi nisip, şi reparam, cea mai mică fisură, întăream continuu, ne puteam lupta, cel puţin pentru o perioadă, cu şanse de izbîndă. Însă oricum, ne luptam şi ne făcea plăcere, mai ales lui, să examineze cu atenţie construcţia asta de nisip, expusă vîntului, şi apei, şi aerului sărat al mării, să observe cu un ochi sigur cea mai mică urmă, cea mai măruntă fisură, şi să se încrîncneze s-o repare, s-o facă şi mai solidă. Atît doar mi-a spus: „Fără asta, construcţia n-ar avea rost. Numai de aceea construim, ca un obstacol împotriva eroziunii." Atunci era simplu şi uşor, asta era o bucurie tot atît de mare ca şi înălţarea micii movile, ca şi încrustarea ei cu sideful scoicilor divers colorate. Poate doar măsurarea cu atenţie şi migală a drumului soarelui să fi fost mai plăcută, cealaltă faţetă a timpului, repetiţia, ciclul. El era un adevărat constructor, voia ca totul să dureze, chiar şi ceasul solar făcut în joacă, într-o vacanţă, la malul mării, care ştia sigur că n-are cum să dureze. Dar şi aici se angaja într-un pariu. Nu putea să facă nimic altfel şi însuşi gîndul ăsta, indiferent de rezultate, ne liniştea foarte mult. Chiar şi simpla intenţie de a face să dureze te salvează. Nu în absolut, nimic nu va dura astfel, nimeni nu construieşte astfel. Oricine ştie că pe planeta asta nu se poate ridica nimic pe vecie. Ci însuşi actul de a obţine cît mai mult, la limita posibilului, fără să neglijezi nici un amănunt. Că între realizare şi putinţă nu e prăpastie. Oricum, atunci era foarte uşor şi acceptam pariul. Nu ştiam că e ultima dată cînd mergem împreună, acolo sau în vreun alt loc anume.

Telefonul sunînd alarmat. Desigur, nu suna aşa, chiar el mi-ar fi spus-o, ar fi ţinut să sublinieze, dar cine ar putea

să-l audă altfel în memorie decît ca pe un țipăt de spaimă. Vocea mea transformîndu-se pe parcurs, fiind la început calmă, prietenoasă, ca să producă bucurie la capătul celălalt al firului, dacă cumva ar fi cineva capabil să-i surprindă fiecare modulație particulară, de nerepetat. Apoi transformîndu-se, preluînd alarma, o voce pe care mi-o pot doar închipui ca pe un sentiment, ca pe un fel de tristețe, trebuind s-o recreez de fiecare dată cînd mi-o amintesc și fiind dezolată că sună altfel, deși n-am cu ce s-o compar. Cine putea s-o înregistreze atunci, să se dedubleze, cînd aluneci ca într-un fel de puț de singurătate absolută, deși din cauza lui, din grijă pentru el ? Îmbrățișarea, cu sentimentul că pierzi inutil fiecare clipă, toate lucrurile învălmășindu-se. Și goana după un taxi, fără să găsești, crezînd într-un fel de conspirație generală, însă fără să ai puterea să te revolți. Și luminile orașului care se aprind deodată, înflorind și suprinzîndu-te neplăcut. Pentru că nu înțelegi ce se întîmplă. Și nici nu știi de cînd ține totul, ce se întîmplă cu seara asta care a venit, și de ce a venit, de ce trebuie să vină. Toate lucrurile sînt deplasate de la locul lor. Trecerea unui troleibuz în față te surprinde, nu știi din ce cauză, de unde survine, la ce folosește, cum se poate să existe. Fiecare obiect luînd proporții ieșite din comun, desenîndu-se izolat și amenințător. Nu tu crești, proliferezi (asta e numai una dintre forme, poate mai benignă, atunci cînd e vorba de tine și vinile tale), ci însăși realitatea, acea realitate atît de lăudată de el, are tendința să crească fără măsură fiind formată din lucruri izolate, obiecte fără legătură unele cu altele, poate așa cum sînt pentru animalele tinere din pădure. Plutind spre tine, sau, dimpotrivă, fiind dincolo de putința de a le percepe deplin, fugind și lăsînd mari goluri pe care nu le poate umple nimic. Fiecare clipă o surpriză. Și această mărire fără măsură, polipierea mediului, a orașului, care trebuie să rămînă pentru totdeauna un sentiment al meu, de necomparat cu al nimănui altcuiva, cu sentimentele lui,

atunci cînd voi muri eu. Şi, în sfîrşit, spitalul, cu cîte un element care îţi rămîne suspendat în memorie. Fluturarea unui halat alb, atunci cînd fuge o soră undeva, şi nu poţi stabili legătura, nu ştii ce se întîmplă cu pînza asta albă. Sau luciul autonom al unei lămpi care se reflectă pe pardoseala de mozaic a culoarului, inundîndu-te. Apoi, în sfîrşit, falsul calm, care înseamnă topirea completă de sine sau, dimpotrivă, efortul de a continua într-un fel să existi. După ce ai alergat aşa ca să-l găseşti în viaţă chiar şi numai pentru o singură secundă. Să poţi schimba o singură vorbă, să fii de faţă *atunci.* O singură secundă, chiar dacă e într-o situaţie desperată, şi ştii, îţi dai seama că nu există nici un fel de salvare. Atunci cînd timpul se comprimă. Cînd faptul că ştii că peste cîteva clipe va muri e la fel ca atunci cînd ştii că oricum va muri, cîndva, poate peste decenii, că e muritor. Important este să-l găseşti în viaţă *acum,* fiecare clipă însemnînd cît întreaga viaţă. La ce folos mişcarea circulară, marile cicluri, ceasurile solare meticulos făcute ? De-abia atunci îţi dai seama că realitatea asta nefuncţională, fără rost, pentru că nu vrei s-o foloseşti în nici un chip, este aici, lîngă tine, mare, apăsătoare, străină şi foarte urîtă. Ca să te obişnuieşti din nou cu ea trebuie să începi cu cele mai triviale lucruri. Să înveţi să mănînci, să te speli, să ai grijă de propriul tău corp. Niciodată cu lucrurile la care ţii aşa de mult, încît ai muri pentru ele. Întoarcerea în realitate se face pe poarta actelor celor mai indiferente, adeseori jenante. Trebuie să te duci la baie şi să te speli, trebuie să-ţi speli o batistă, să te preocupi încet şi meticulos de mărunta fiziologie pe care fiecare o disprefuieşte. Apoi urmează hrana fără gust, pe care trebuie s-o pregăteşti, sau mănînci în restaurante de mîna a treia, înţesate de lume, cu o atmosferă irespirabilă. Şi apoi — reacţia de apărare firească. Dacă e din cauza lui, salvarea prin el. Să colinzi aceleaşi locuri unde aţi fost împreună şi să nu recunoşti nimic. Ici-colo cîte un amănunt, cîte o piatră în faţa

căreia te oprești și nu-i înțelegi semnificația. Copacii de pe strada aceea lăturalnică cuprinși deodată de o mișcare largă de balans, pe care nu știi de unde s-o iei. Cînd ați fost pe-acolo era o seară liniștită și nu poți înțelege ce este cu balansul acesta al lor de-acum. Ca și cum s-ar sili să trăiască în prezent, să fugă de momentul pe care vrei să-l prinzi. Totul refuză să fie familiar, are o încărcătură în plus, care știi poate că vine din tine. Însă tocmai faptul că te reflectă așa cum ești acum, în loc să te apropie, să ți le apropie, le face stranii și depărtate. Aici este ciudățenia. De ce amestecul dintre cunoașterea unui lucru, bine stabilită, și tu însuți, așa cum ești în prezent, creează o asemenea distanță ? Tu însuți spargi ordinea și le faci de nerecunoscut. Tu te infiltrezi aici și strici echilibrul, și configurația care-ți e familiară, ca și cum tu ai fi elementul cel mai îndepărtat de tine. Și apoi remușcarea, în cazul meu, pentru că tot ce simțeam era în contradicție cu acordul nostru de la mare. Să fug de neesențial, mi-am zis. Faptul că am fost împreună undeva pe o stradă n-are importanță. El a fost constructor. Lungi plimbări prin fața caselor făcute de el și surpriza de a le găsi atît de comune, fără nimic care să-i semene și să-l amintească. Mari paralelipipede moarte, încremenite, și o funie cu rufe multicolore, ca pavoazul unui vapor, întinse pe un balcon, ca un semn al cotidianului, cînd el, constructorul, e mort, e într-atît de neobișnuit pentru tine. Și copiii care se joacă în fața unei intrări, desenînd cercuri și pătrate pe trotuar cu o cretă luată din clasă. Tentația de a le urmări jocul, obsesia pe care ți-o produce, vocile lor care-ți rămîn înfipte în ureche, și gîndul acela nebunesc de a te amesteca printre ei și de a te juca, de a desena și tu cercuri și pătrate cu creta pe trotuar. Poate pentru că sînt femeie. N-am un copil de la el. Sau din alt motiv. Din dorința de a te întoarce în altă vîrstă. De-abia m-am putut urni de acolo. Ca să mă plimb mai bine prin alte locuri, indiferente, care cel puțin nu pretind că pot

să-ți spună ceva. Pînă ce am înțeles, construcția era ceea ce depășea eul, ceea ce era impersonal din el, poate mai real și în pariu cu timpul. Apoi goana la mare, atunci, în martie, înapoi la Sfîntu Gheorghe, ca să găsesc acea construcție care nu era impersonală. Făcută împreună, pentru educația mea. Ceva în care eram amestecați. Și descoperirea de pe vapor, că ți-i teamă ca nu cumva ceasul acela solar, pe care l-ați construit împreună, să fi devenit doar un obiect impersonal, adică să nu fi realizat cumva tocmai dorința sa cea mai fierbinte, de a trăi într-o lume neumanizată, formată din obiecte rigide, neinfluențabile decît prin acțiune directă asupra lor. Ca și blocurile. Dar acelea erau altceva, pe cînd ceasul solar era un semn al lor. Un semn, tocmai de ce îi era lui cel mai frică. „Domnul, Domnul, Ochiul Alesului Vede Semnul." Ea era alesul, pentru că participase la construcție, fusese făcută și în numele ei. Ea știa, și față de toți ceilalți avea avantajul că putea că distingă dincolo de lucru, de obiect, așa cum apare el, o semnificație interioară, biografică, un semn care i s-a acordat în ascuns, numai pentru cei ce știu, pe care ceasul solar nu-l revelă, ci îl ascunde, îl ține în el. Tocmai asta nu voia el și, dacă n-ar fi dezamăgită, atunci l-ar trăda. El voia o lume care să însemne numai ceea ce apare, ce poate vedea oricine, ca o punte de legătură între toți, ca un suport al unei confrerii generalizate a oamenilor. Și în creația lui, rezultatele trebuiau să fie dincolo de el, impersonale, conforme numai legilor manifeste, regulilor obiective. Fără urmă și fără origine. Citatul acela, pe care-l spunea destul de des, cînd întîlnea insolitul : „Un om complet evoluat nu este niciodată un original" și eseul acela despre Leonardo pe care-l citea măcar o dată în fiecare an. De acolo era citatul. Totul să fie solid constituit și într-un fel independent de el și de toate, ca o existență în sine care n-are nevoie de explicații din afară. Opera să nu aibă legătură cu autorul decît în sensul că-l transcede, reprezintă înfrîngerea subiectivității proprii, atît de încărcate,

în care rezidă greşeala. Şi de aici toate pericolele. Într-un fel, însemnînd moartea. Ori tocmai de aceea se îngrozea. Nu voia să întîlnească iar moartea lui, într-o altă ipostază, încă de pe cînd era în viaţă. Nu voia să vadă cum el s-a pregătit pentru moarte, cum s-a distanţat, s-a detaşat de sine. Dar acolo nu era decît un biet ceas solar, făcut pe malul mării în joacă, într-o vacanţă cînd ei reuşiseră să se contopească. Trebuie să mai poarte totuşi urme, mai ales că nu era făcut pentru alţii, aşa cum construise clădirile, ci numai pentru ei, ca o construcţie supusă tuturor riscurilor, în bătaia vînturilor. Şi apoi satul, Sfîntu Gheorghe, într-o lumină nouă, şi încă o experienţă, la bătrîna pescăriţă, care ţinea aşa de mult la el, mai mult decît la ea, pentru că-l simţea tare, şi-l mîngîia : „Tu, tu dacă ai fi fost născut la noi, aici, ai fi fost pescar, nu cizmar sau vînzător la comparativă." Sau uneori bănuia că undeva, acolo, la Bucureşti, de unde vine el, e o altă mare, unde pescuieşte el, şi înfruntă toate pericolele în faţă fără să se ascundă, luptînd doar cu iscusinţa şi forţa braţelor lui. De aceea odată i-a şi adus băutură pescărească, spirt denaturat filtrat prin pîine, „sătelit", şi cînd el n-a vrut să bea mult, deşi l-a gustat, ea a crezut că e membru al vreunei secte, că are o credinţă care interzice băuturile tari. Nu-l putea crede nevolnic. Şi nici nu era. Pe mine mă dispreţuia puţin, pentru că admiteam să fiu servită mai întîi şi ieşeam prima pe poartă. „Nu-i frumos. Bărbatul munceşte, el se duce pe mare. Sau... (după ce se gîndea o clipă) oriunde se duce, el luptă. Nu-i bine." Cînd servea ea, rîndul lui venea imediat după Vanka, băiatul ei, care într-adevăr ieşea pe mare. De aceea, cînd m-a văzut venind singură, mi-a ieşit în întîmpinare şi m-a întrebat direct, înainte de a mă saluta : „Unde-i el ?". Şi a urmat o nouă descoperire, care făcea venirea mea fără rost aici. A trebuit să spun, pentru întîia dată cuiva, „a murit". Pînă acum întîlnisem oameni care o ştiau chiar ei ; sau alţii care nici nu ştiau că el a existat vreodată. Am spus „a murit" şi dintr-o

dată am simțit toată semnificația acestui timp, al perfectului compus. O acțiune, un fapt, care e trecut și terminat. Timpul definitivului. Și mi s-a luminat totul, sau, poate mai bine, mi s-a întunecat. Era definitiv, nu mai avea rost să-l caut nicăieri, să-i găsesc urmele palide, chiar dacă aș putea să le găsesc. N-ar fi decît palide, ca însuși locul acela ridicat de pămînt. Dacă ai iubit cu adevărat pe cineva, nu-l vizitezi în fiecare zi la cimitir, dacă într-adevăr și-a revelat existența vreodată. Atunci îți dai seama de prăpastie. Pescărița a rămas încremenită în fața mea, nu m-a întrebat nimic, nici cum, nici de ce. A tăcut, și apoi m-a chemat în casă și mi-a dat să mănînc înaintea tuturor celorlalți, tratîndu-mă ca pe un musafir de cinste. Nu, ca și cum aș fi venit de la pescuit, de pe mare, într-o zi furtunoasă. Ca și cum moartea bărbatului ar fi marea femeii, cu aceleași pericole, dar în care nu mai poate avea nici un rost iscusința. Doar curajul. Nu s-a căinat, nu mi-a spus nimic, doar la sfîrșit mi-a dat să beau o băutură tare, ca la bărbați. În timp ce-mi răsuna în minte nu expresia „a murit" — să spun o dată fusese de-ajuns —, ci urma lăsată de ea, intrînd astfel lent în universul lui, de obiecte și obiectivitate, destul de larg ca să cuprindă și moartea, cu care se luptă în însăși miezul ei, acceptînd-o, nepermițîndu-mi nici un fel de iluzie. Construind, știind că există, nevrînd să lase nici o urmă efemerului, ci depășindu-se mereu, înspre ea, cu bărbăție. Toate speranțele strecurate din copilărie, că ne-am putea reîntîlni undeva, mi se păreau mărunte, nu numai deșarte. Întîlnirea se făcea în fiecare clipă, acceptîndu-i lumea, așa cum o văzuse el. Construcția nu se face împotriva morții, ci a subiectivității, unde șade nevolnica frică de moarte. Drumul prin mărăcini, însă uscați, spre malul mării. Cînd m-a întrebat pescărița cu neliniște în glas: „Unde te duci?", privirea mea a liniștit-o și nu mi-a mai spus nimic. Ziua luminoasă și marea irizată, albastră și liniștitoare, cu valuri mici. Dacă aș fi atins-o, mi-ar fi dat impresia

unei catifele, moi, domoale. Şi foarte largă. Nu m-am uitat la ea ca la un simbol al lărgimii, sau al plecărilor, al libertăţii, ci am încercat s-o văd în frumuseţea ei în sine, neumanizată. Ca un mijloc de a mă revărsa în ea, uitîndu-mă. Şi ruinele ceasului solar, din care ici-colo rămăseseră doar semnele zodiacului. Mai adevărat şi consecvent era să mă uit la mare, şi m-am uitat ore întregi. Fără să fac exerciţiul de a-i defini fiecare punct — şi asta era teamă —, ci lăsîndu-mă doar dusă, absorbită. Însă nu m-am putut stăpîni şi, cînd eram gata să plec, am început să repar încet ceasul solar, aducînd apă din mare cu pumnii şi pregătind pasta, întărind-o cu palmele, astupînd toate fisurile, netezind proeminenţele. Înfigînd băţul pentru soare, şi refăcînd zodiacul. Semn cu semn, încrustat cu grijă şi răbdare, nepermiţîndu-mi să mă grăbesc. Atît doar că n-am căutat scoicile risipite, ca să-i refac mozaicul de podoabă. L-am lăsat aşa, o movilă sobră de pămînt, doar cu băţul şi semnele orelor şi ale zodiacului, care reprezenta ciclul, repetiţia, forma liniştitoare a timpului. Era întunecat, fiind umed, şi singura podoabă erau doar vinele sărate lăsate de apa de mare de astă-vară. Doar ele ieşeau în evidenţă, ca un desen ciudat. Şi două-trei scoici devenite brune, care mai rămăseseră. Dar n-am adăugat nici una nouă, nu le-am cules pe cele care căzuseră. Movila era lipsită de strălucire, fără jocuri, în afară de faptul că era ea însăşi urma unui joc. M-am uitat încă o dată la ea, la mare, şi am plecat, şerpuind printre dunele de nisip. Cînd am ajuns la marginea satului însă, m-am întors. Totul trebuia făcut aşa cum a fost. Nu transformat în monument funerar. Iar trădam, mergînd spre simbol. De aceea m-am întors, ca să fac totul să fie ca la început, nemodificat de ceeea ce s-a întîmplat cu el, cu mine. Ca un lucru care are existenţa sa proprie. Am stat căutînd cu migală fiecare scoică. Multe din cele vechi căpătaseră o altă culoare, se înnegriseră sau deveniseră brune. Nu mai produceau acelaşi efect, movila de pămînt devenise alta. Am cău-

tat scoici noi, încercînd să-mi amintesc cum erau celelalte, cum se îmbinau culorile, vrînd să fiu tot atît de severă ca şi el, să nu mă las sedusă de frumuseţea detaliului. Căutam în jur, şi mă suspectam de falsă memorie. Simţeam că totuşi fug de culorile prea vii, de scoicile roz sau de cele cu multe striaţii diafane. Pînă şi formele mă bănuiam că le modific. Şi mai lipsea totuşi ceva, nu ştiam ce, în vreme ce căutam scoici şi le potriveam, luptînd între răbdare şi grabă. (În vară, ceasul fusese făcut în cîteva zile.) Tîrziu mi-am dat seama ce. Mişcările mele erau deosebite. Nu alergam vioaie pe plajă, şi nu strigam de departe cînd descopeream o scoică deosebit de frumoasă. Mă mişcam mohorîtă şi gravă, şi nu puteam să scap de starea mea de spirit, oricît m-aş fi suspectat. N-am mai căutat scoici noi. Le-am pus pe cele vechi, aşa cum deveniseră de-a lungul anilor, din cauza apei şi a nisipului, şi a proceselor ce poate se întîmplă prin ele. Am lăsat movila de pămînt să îmbătrînească după regula ei, doar să nu se distrugă. Nu reconstrucţie, ci restaurare. Se făcuse seara, soarele apunea învăluind ceasul de nisip într-o lumină nouă, cum n-o văzusem niciodată. Am plecat, şerpuind printre dunele de nisip, şi am intrat în sat observînd în treacăt feţele oamenilor, nu cu insistenţă, treceam doar pe lîngă ei, dar văzîndu-le, distingînd pe unul de celălalt. Satul, şi casele lui, şi cupola bisericii, erau toate obiecte concrete, individuale, care nu aveau periculoasa tendinţă să semene unele cu altele, învăluite de aceeaşi atmosferă pe care o aruncam din mine şi care le lega pînă la anulare.

A trebuit să mă întorc aici, ca să încerc să discern istoria, pentru mine nu un obiect de studiu, după cum nu fusese pentru el învăţarea artei de a construi. Nu mai putea să fie aşa, cu oricîtă rigoare şi detaşare ar fi făcută. De căutat istoria lui *homo edificator*, a lungului efort de construcţie. Acesta trebuie să fie liantul. Istoria, procesul efortului de construcţie, tendinţa de a orienta subiectivitatea spre obiectiv.

E aproape ziuă şi omul de alături respiră liniştit, de atîtea ore.

Totuşi, ce somn liniştit are ! Poate nici nu mă aşteptam să fie altfel. De ce am venit aici, cu el ? Petru n-ar fi venit niciodată. El nu s-a întors în satul acela, ci a construit, a învăţat să construiască. De ce mă întorc mereu, de ce am tendinţa să mă întorc ? Cînd m-am gîndit la moartea lui, nici n-am îndrăznit măcar să-mi spun că mi s-a întîmplat mie, m-am văzut numai mişcîndu-mă, fără să îndrăznesc să spun *eu*. Ţi se întîmplă, i se întîmplă, nu *mi s-a întîmplat*. Poate că e mai bine aşa. Dar de ce trebuie să mă întorc ? De ce vreau ca şi el să se fi schimbat ? De ce bucuria fugară pe care am avut-o la seminar, atunci cînd am crezut că şi cu el s-au întîmplat atîtea ? De ce am făcut, cu riscurile unei companii neplăcute, excursia asta bizară, în aceleaşi locuri deja marcate de amintiri stînjenitoare, însoţită tot de el ? Mîine poate va ploua (nu mîine, deja astăzi), şi va trebui să stăm împreună, aici în cabană, şi să discutăm. Ce să discutăm ? Să-i tolerez prezenţa, nu la drum, cînd măcar trebuie să se uite unde-şi pune pasul, ci aici, cu ochii îndreptaţi spre mine. Poate am venit ca să-mi dovedesc că nu mai am nici un resentiment. Dar de ce o dovadă ? De ce lipsa de siguranţă interioară ? Desigur, n-am resentimente, dar nu există nici un motiv să accept să vin în aceleaşi locuri. Ce sălbatic a fost, cu faţa schimbată, apropiindu-se de mine, aplecîndu-se asupra mea, şi cu vocea devenită şuierătoare ! Dacă n-ar fi fost Petru, m-ar fi scîrbit pentru totdeauna. După ce mă obligase mai întîi ceasuri întregi să duc eu rucsacul, pînă la epuizare, şi apucase pe cărarea aceea abruptă. I-am strigat : „Opreşte-te, nu mai pot", şi am fost izbită de rîsul lui, şi de ciudatul calm din voce, în contrast cu rîsul. Un fel de moliciune, de promisiune, o înspăimîntătoare lipsă de energie. Silabele detaşîndu-se cu greutate unele de altele şi, din cauza efortului, rămînînd pauze mari între ele. Fără să pară că se bîlbîie. „La-să... că... poţi. Hai-de... dă-i...

dru-mul." Nu mi-a luat nici o greutate şi după un timp mi-a aruncat şi puloverul lui. „Ţi-ne-l. Du-mi-l." Furia mea, şi strigătul : „Îl las aici", şi apoi vocea lui schimbîndu-se brusc, poruncitoare. „Du-l. Lasă mutrele. Ia-l imediat. Imediat, auzi ?" Şi din nou drumul, fără oprire, eu încărcată şi el mergînd înainte, rapid, fluierînd o melodie cu nonşalanţă Spinarea leoarcă de sudoare, şi lacrimile care mă înecau. Am început să plîng, nu m-am mai putut stăpîni, şi i-am strigat că nu mă duc mai departe. Ieşisem din pădure, eram chiar pe buza muntelui şi, în jos, peretele abrupt. „Hai !", a strigat, de data asta cu brutalitate, şi a început să se lovească cu nuiaua pe care o ţinea în mînă, apropiindu-se ameninţător de mine. Părea că vrea să mă lovească şi pe mine, şi mi-a poruncit : „Lasă prostiile, mergi înainte, dacă-ţi spun ! N-am nevoie de smiorcăieli muiereşti !" Nu înţelegeam ce are cu mine, mi se părea că a înnebunit (şi poate că în parte era chiar aşa), iar după o vreme nici măcar n-am mai vrut să înţeleg. Atunci i s-a schimbat faţa, în felul acela ciudat, şi ochii i s-au îngustat de o plăcere rea. „Aşa, va să zică nu vrei să mergi. Las' că-ţi arăt eu ţie !" Şi s-a apropiat, faţa i s-a aplecat deasupră-mi. M-am tîrît înapoi, mai înapoi, pînă la buza prăpastiei, şi am strigat : „Nu, mai bine mă omor, mă arunc de aici." Se apropiase şi mai mult şi atunci brusc, cum eram aşezată jos, l-am apucat de picioare şi s-a împiedicat şi a căzut peste mine. Ce respingător, broboanele de sudoare tivindu-i marginea părului, şi gura, a cărei moliciune, lipsă de energie am văzut-o doar atunci, erau la cîţiva centimetri de mine, gata să mă atingă. Am auzit un susur venind din brazii de dedesubt, şi zgomotul lor îndepărtat m-a înfiorat, creîndu-mi senzaţia abisului. Îmi repugna pielea lui smeadă, şi-i distingeam porii, sebumul grăsos care o ungea. Mi se părea că e acoperit de secreţii uleioase, că trebuie să alunece ca o moluscă, lăsînd o dîră de spumă în jur. De ce am venit aici, acum cu el, nu înţeleg. Mi-a fost silă de el, atît, şi mi-am încordat încă o dată

atenţia, în ciuda apropierii lui, ca să aud un alt val de vînt mişcînd vîrfurile brazilor de jos, de la vreo patru sute de metri distanţă. Mi se părea că purifică atmosfera, şi mă împiedică să-l văd, aşa cum îl observasem cu o clipă mai înainte, fără formă, ca un lichid care ia forma vasului, a oricărui vas. Închizînd ochii, i-am şoptit printre dinţi, din fundul gîtlejului : „Dacă nu pleci, ne vom rostogoli amîndoi. Amîndoi, pînă jos, pe stîncă. Pleacă. Chiar acum să pleci. Amîndoi pînă jos, înţelegi ? Pînă la capăt." În clipa asta n-aş fi mai vrut să plece, ci să se apropie şi mai mult şi să ne prăvălim. Dorinţa de a mă arunca a făcut să se audă puternic, în imaginaţia mea, să-mi acopere urechile, zgomotul unor corpuri care se prăbuşesc, şi vaierul prăpastiei, al aerului dislocat care loveşte pereţii stîncoşi, un zgomot nemăsurat de mare, de puternic, şi apoi rostogolirea. Îl ascultam cu plăcere. Nu mai voiam să plece, ci să ne prăbuşim, şi am simţit, pe jumătate numai conştientă, cum mi se întind braţele ca să-l apuce. A fost prima dată cînd mi-am dat seama de acţiunile astea de mecanism automat, în afara voinţei mele, senzaţia că poţi face lucruri dictate de altcineva. Însă n-a fost atît de pregnant ca mai tîrziu. Pentru că, deşi nu meditam, actele mele erau spontane, nereflectate, ele nu erau contrare dorinţei mele din acea clipă. Voiam să ne prăbuşim, şi nu ştiam cum am putea face altfel. Nu bănuiam cum vom putea trece de acest moment, ce mai poate urma în afară de asta. Era iar un puţ al prezentului, dincolo de care nu putea exista nimic. Doream să văd cum ne prăbuşim, să pot gusta toate plăcerile ascunse ale acestei clipe. De aceea am deschis ochii, şi l-am văzut. Era schimbat, cu ochii obosiţi de moarte. Nu se uita la mine, ci în jos, în prăpastie, şi se părea că-i sondează adîncul. Am bănuit că şi el ar vrea să se prăbuşească, şi atunci am realizat situaţia, am sărit în picioare şi am strigat : „Ilie, trezeşte-te, ce faci, ai înnebunit ?". Apoi l-am zgîlţîit de umeri, l-am lovit în spate, ca şi cum ar fi leşinat şi ar fi trebuit să-l trezesc. Izbucnisem din nou în plîns, cu sughi-

ţuri, şi de-abia acum mi-era cu adevărat frică. Deasupra Panaghiei se prefira o ceaţă firavă, începuse parcă să se întunece şi dincolo de frica mea de dinainte pentru ce se întîmplase, a apărut o altă frică. M-am oprit din plîns, pentru că din cauza ei nu se poate plînge. Nu se poate nici ţipa, nimic, nu poţi decît să stai încremenit şi să priveşti. În atmosfera sură am realizat munţii, toate crestele din jur, ca nişte corpuri ameninţătoare, imense, care mă strivesc, aşa cum stau nemişcate, prin mărimea lor în comparaţie cu micimea mea. Nu în comparaţie, pentru că nu se comparau. Nu aveau nici un fel de relaţie, de raport cu mine. Însă le percepeam greutatea imensă, nu le mai vedeam suprafaţa şi volumul, ci le realizam într-un fel masa. Şi ceaţa care-i acoperea, făcînd ca ici-colo să apară doar cîte un colţ de stîncă, fantomatic, plutind într-o atmosferă ireală. Asta m-a izbit. Faptul că-i percepeam atît de deplin, pînă a le bănui masa, greutatea, şi în acelaşi timp îmi dădeau o impresie de irealitate. Erau strivitori şi nu existau, închideau în ei o contradicţie. Niciodată nu văzusem aşa ceva. De altfel pînă atunci nu văzusem decît *cîte ceva*, pe cînd termenul acesta nu se potrivea cu ceea ce simţeam atunci. Asta era, tot ce mă înconjura nu era ceva, nu era ceva anume. Şi nici măcar nu puteam să plîng, ar fi fost ridicol. Ceaţa cobora spre noi şi estompa toate contururile, orice colţ bine delimitat de care aş fi putut să mă agăţ. Nu rămînea decît Ilie, căruia voiam să-i aud glasul. Stătea cu capul îngropat în braţele sprijinite de genunchi : „Ilie, ce-i cu tine ? am strigat. Ce s-a întîmplat cu tine ?“ Şi grija pentru el, într-adevăr pentru el, nici nu mă mai gîndeam la mine, ca şi cum nu eu aş fi fost prima în pericol, ci doar cu el s-ar fi întîmplat ceva, i s-ar fi făcut rău, s-ar fi îmbolnăvit. M-am apropiat de el, gata să-l ajut, să-l mîngîi într-un fel, să-l fac să-şi revină. Am ezitat numai să pun mîna pe el, e tot ce-a mai rămas din atitudinea mea de cu puţin înainte. Însă l-am strigat încet, şi el, fără să ridice capul, a spus aproape şoptit : „Să nu ne mai certăm, vrei ? Mă

irită cînd ne certăm, şi-mi ies din fire. Să nu ne mai spunem nimic, vrei ?" Atunci, în acea clipă, eram dornică să uit, atît de dornică să uit, încît nu numai că am acceptat, dar în acelaşi timp am uitat totul pentru ani întregi. Am pus toată întîmplarea într-o enclavă, am izolat-o şi pînă acum n-a ieşit la suprafaţă. De aceea am şi fost surprinsă cînd a vorbit la şedinţă împotriva mea. Eu izolasem totul cu atîta grijă, încît nu puteam stabili nici un fel de legătură. Poate de aceea am şi venit acum, aici cu el. Deşi ştiam, cînd am plecat ştiam. Petru nu s-ar fi întors niciodată înapoi. El construia. Nu ştiu de ce am venit tocmai în aceste locuri. Poate ca să dovedesc inexistenţa întîmplării, care de acolo, de unde era cu grijă ascunsă, n-a încetat să mă frămînte. E adevărat, ne certasem tot timpul. Mereu aveam discuţii cu el în contradictoriu. Părea atît de rigid, fixat pe principii imuabile, şi nu voia niciodată să vadă nuanţa. Pe vremea aceea mă pasiona nuanţa. Ce deosebeşte un lucru de altul. Mai mult intuitiv. Pe cînd la el toate lucrurile semănau teribil, guvernate de aceleaşi legi, în spatele lor erau mereu aceleaşi forţe. Totul era raţional, prea raţional, şi-mi amintea foarte vag tocmai opusul lui, pe omul care se deosebeşte de ei, de toţi. Înalt şi slab, adus de spate, dîndu-ţi mereu o impresie de fragilitate. Şi cît am ţinut la el la început, în copilărie ! El era aliatul împotriva ei. Desigur, chiar atunci îmi dădeam seama, nu un aliat foarte puternic. Obiceiul lui de a-i aduce mîncarea, micul dejun, şi uneori cînd lenevea, cînd stătuse mult la bridge cu o seară înainte, pînă şi masa de prînz. Ea era numai indolentă, nu tiranică. Probabil că-l dispreţuia, pentru că n-a reuşit, pentru că n-a reuşit aşa cum spera ea. Pînă la un anumit moment, totul a mers bine, promisiuni de carieră strălucită, lucrarea de doctorat de care se discuta pretutindeni. De aceea a şi fost acceptat de bătrînul acela şiret, şi chiar de către ea. Şi, la un moment dat, totul s-a rupt. N-a mai avut energia, şi un timp a acceptat pînă şi situaţia de a depinde mate-

rialicește de ea, de ai ei. Gata să-i tolereze totul. Cu plăcerile lui secrete, cărțile, despre care n-a vorbit decît mai tîrziu, cu mine. Expresia lui favorită, pe care o citea mereu, deși o știa pe de rost : „Antoninus Pius a fost un împărat bun, pentru că în timpul lui n-au existat evenimente". Totdeauna tăcut și atent, îndeplinind tuturor orice serviciu. Chiar și mie. Suportînd toate toanele, nereacționînd niciodată. Și atmosfera aceea care se făcuse pufoasă. Seara, fumul pe care-l simțeai de pe scară, și glasurile lor : Trei trefle, patru carale, marele șlem, micul șlem, încă un robber, *sans àtout*. Lăcomia ei cînd cîștiga. O auzeam cum rîde. Și el juca, atunci cînd era nevoie. Tot un serviciu. „Bogdane, vino, avem nevoie de un al patrulea. Vezi să nu joci ca un idiot." De fapt juca bine, insulta era gratuită, însă nu-i făcea plăcere. Se jena cred cînd cîștiga. Totdeauna părea că se scuză de ceva, pentru ceva. Mai tîrziu, cînd i-am spus : „Tată, tu trebuia să te fi făcut franciscan", a rîs. „Nu, nu aveam vocație nici pentru așa ceva. Nu iubesc natura. L-ai citit pe sfîntul Francisc ? Stai, am să-ți citesc." Era plăcerea lui cea mai mare, pe care nu mi-o împărtășea decît mie. Numai mie, pînă la o anumită vîrstă. Direct din latinește, traducînd curent : „*Sol, frater...* Vezi, am avut dreptate ! Nu știu dacă iubesc lucrurile mici." „Nu, tată, tu iubești pe toată lumea. Și pe cei buni, și pe cei răi. Toată lumea. Chiar dacă merită, chiar dacă nu." Voiam atunci să-i găsesc calități cu orice preț, eram în prima criză a dragostei noastre. Dar nu m-a lăsat. „Nu știu, nu cred că-i iubesc. Sînt doar amabil." „Nici chiar pe mine, și cu mine ești doar amabil ?" „Nu știu, cu tine nu știu, e altceva. Tu mă tulburi." „De ce, cum te tulbur ?" „Pentru tine mi-e frică. Mă porți pe mine în sînge, și s-ar putea să dai greș." „Nu. Cu tine a fost altfel. Tu din cauza ei ai dat greș." „Nu-i adevărat, o judeci aspru. Eu am nenorocit-o. Era o fată normală, care dorea să se lupte, și alături de mine n-a putut. De aceea s-a degradat puțin. Dar n-are importanță. Nu din cauza ei. Din cauza mea, pentru că n-am

vitalitate." „Cum adică n-ai vitalitate, ce e asta ?" „Mă întreb mereu de ce, de ce, ce rost are. Un om cu vitalitate nu-şi pune astfel de întrebări. Îşi justifică actele mai tîrziu." Trăia numai în mijlocul cărţilor. Atît. Nu-l interesa altceva. Mi-a explicat odată că e o activitate comodă şi un fel de răzbunare. Vezi cîte lucruri s-au spus, cîte analize, cîte adevăruri aparent frumoase, şi cîte s-au întîmplat mai tîrziu. „Cînd aud de orori din timpul ultimului război, citesc cu plăcere din Goethe sau din Rilke, pentru că sînt mai aproape. Şi-mi vine să rîd." Atunci cînd n-am mai putut suporta şi am găsit o cale, am început să activez (în plus şi cu plăcerea pe care mi-o dădea opoziţia ei, mărturisită sau nemărturisită), el n-a zis nimic, doar mai tîrziu, în timpul unei discuţii întîmplătoare. Nu provocată de el. Atunci i-am strigat : „Trebuie să existe o cauză pentru care să mori", şi tăcerea lui, în timp ce alături se auzeau aceleaşi glasuri spunînd : „Două *sans àtout*-uri, trei carale"... aşa că ceea ce spusesem mi se părea deosebit de preţios, ca şi cum ar fi curăţat atmosfera. Ca şi cum fumul, mirosul de fum care se strecura pretutindeni, se infiltrase în tapetul acela galben, oribil, în toate hainele noastre, sau o ceaţă, din mijlocul căreia nu puteam ieşi, ar fi fost dintr-o dată risipite de un vînt proaspăt, rece, de zăpadă. „Trebuie să existe o cauză pentru care să poţi muri", şi m-am apropiat de el, apucîndu-l de braţ. Voiam să am şi acordul lui, să-l silesc să spună da. Nu suportam ca cineva, dacă nu are interese contrare, şi atunci eram gata să mă lupt cu el, să gîndească altfel. Am mai strigat încă o dată : „Trebuie să existe o cauză pentru care să mori." De-abia atunci a răspuns, uitîndu-se la mine ţintă, cu o privire neobişnuită la el, fără timiditate. Poate privirea lui din tinereţe : „Da, există cauze pentru care poţi să mori. Sînt de acord cu tine." M-a invadat bucuria, ca sîngele care îmi năvăleşte în urechi, făcîndu-mă să le simt plăcut fierbinţi. „Vezi, vezi că îmi dai dreptate ! Ştiam că o să-mi dai dreptate. Doar din comoditate, sau nu ştiu de ce eşti pasiv. Însă ştiam

că o să-mi dai dreptate. Știam." Și atunci a devenit dur din nou, ca niciodată. Brutal aproape, încît am crezut că revine la viață, și poate de aceea am simțit o undă de plăcere. Mi-a dat mîna jos de pe umărul lui, și a spus rar : „Nu m-ai înțeles. N-am vrut să spun ceea ce ai înțeles tu. Spuneai că există cauze pentru care merită să mori, și sînt de acord. Dar numai cu asta sînt de acord. Însă nu știu dacă există cauze pentru care merită să trăiești. E foarte nobil să mori și poate nu-i așa de greu. Cel puțin pentru mine. Dar să le supraviețuiești ? Să vezi cum se schimbă, cum cad în aceleași greșeli în momentul în care există mirajul puterii ? Ce știi tu ! Ai să vezi. Decepția asta o s-o guști, n-ai nici o grijă. Nimeni nu este scutit de ea, în afară de cei care sînt gata doar să trăiască pentru orice, și nu sînt gata să moară pentru nimic. Doar ei n-o gustă. Tu faci parte din categoria a doua, din cei care sînt gata să moară, totdeauna să moară pentru ceva. Ca și cum le-ar fi frică de viață, și n-ar avea timp să aștepte să moară oricum. Sau poate din contra. Le e frică de moarte, care oricum îi pîndește, și vor să-i dea un sens. Nu știu. Însă e mai bine cînd mor. Nu cumva să supraviețuiască. Ori, nu mai știu dacă ai ocazia să mori. Va trebui să trăiești, și atunci să vedem dacă o să poți. Asta am vrut să spun, nu ce-ai înțeles tu. Ți-aș mai vorbi, dar cred că experiența asta nu se învață. Să observi singură, asta-i soluția. Destul că, vrînd, nevrînd, te-am născut. Restul, singură. Și acum lasă-mă singur pe mine. Vreau să citesc." Niciodată nu vorbise atît de pătimaș. Nu l-am crezut, bineînțeles. Însă după ședință a trebuit să mă întorc acolo, cu corpul meu care avea nevoie de hrană și de adăpost, și care mi se părea că va prolifera după propria lui dorință, care nu e și dorința mea. Că eu și cu el, propriul meu corp, nu facem decît să coabităm. Și totuși, hotărît, n-a avut dreptate. Dacă s-ar fi tîrît ca Petru, prin șanțuri, riscînd ca să răspîndească manifeste, atunci n-ar fi vorbit așa. Nu, asta încă nu înseamnă a muri pentru ceva, sau a fi gata să mori. Altfel. Dacă ar fi

riscat viața altora, ca Petru, dîndu-le manifeste, sau, și mai bine, dacă ar fi omorît, ca Petru, pe ofițerul acela care era gata să trădeze, care reprezenta în orice caz în mod evident dușmanul. Sau dacă, la fel cu el, ar fi trăit starea aceea de „fără sens", om stăpînit de o jucărie străină, atunci cînd undeva, chiar fără să vrea el, se săvîrșise o violență în care a fost amestecat, și chiar ai săi au făcut ca sacrificiul să fie fără rost, atunci n-ar fi vorbit așa. Cauzele pentru care omori și faci să fie omorît, pentru care se moare, de o parte și de alta, pentru ele nu *merită*, ci *trebuie* să trăiești. Atunci cînd au un sîmbure de raționalitate, cînd nu sînt nebunii și nu vizează crima prin însăși natura lor (ca fascismul). Atunci cînd se poate construi. De aceea Petru a devenit *homo edificator*. Luptîndu-se cu realitatea, cu lumea lui de obiecte care te obligă să ții seama de ele (altfel nu se poate construi), purtînd în sine ideea sacrificiului celuilalt (dac-ar fi fost el sacrificatul, atunci nu s-ar mai fi pus problema). Numai atunci cînd ești implicat, numai atunci te doare, numai atunci simți absurdul ca pe o vină proprie și ești obligat să ieși înspre real. Poate de aceea totuși am revenit aici, cu Ilie, și trăiesc zona asta de incertitudine. Deși lucrurile poate sînt mai complicate. Ce deosebiți sînt Ilie și tata ! Și totuși ceva mă face să-i văd împreună. Nu știu exact de ce. Poate pentru răspunsurile lor, care par de la început așa de definitive. N-avea vitalitate, spunea el. Nu, mai exact, n-avea răspundere pentru nimic. Dacă vrei, vină. Sau nu neapărat vină, ci măcar o singură dată să fi simțit necesitatea absolută să se justifice. Să fi simțit cum poate să prolifereze corpul, sau că e stăpînit de un mecanism, să fi crezut măcar pentru un singur moment că toate sînt posibile, că orice e posibil, și să fi înțeles ce înseamnă asta. El, tata, se întreba înainte, nu după. Cînd mai putea încă ridica din umeri și spune *nu știu*, nu pot, și să *poată* continua să trăiască cu această negație, măcar larvar.

Ochii însă îi străluceau curios, şi vorbea febril, el, de obicei atît de calm. Nici măcar calm, ci molatic, cu surîsul care nu-i părăsea niciodată faţa, încît devenise trăsătură, nu expresie, îi săpase cute, era o componentă a lui, ca nasul, ca ochii, ca gura, oarecum independentă de celelalte elemente. Acolo, încremenit pe faţa lui. Numai în seara aceea dispăruse, şi se descoperise o altă faţă, fără surîs, care topea şi celelalte trăsături, schimba raporturi, scotea în evidenţă o altă ordine decît cea obişnuită, mult mai puţin încremenită (expresia avea capacitatea să se schimbe, în funcţie de accentele frazei). Sub realitatea obişnuită, statică a feţei lui, se descoperea o altă realitate, mobilă, dinamică, prin care îşi justifica tocmai imobilitatea lui obişnuită. Ţipa, vocea i se schimbase, şi timbrul ei, şi în spatele energiei manifeste, aproape brutale, cum mi-a luat mîna de pe umărul lui, strigînd : „Nu asta am vrut să spun !", se ascundea, de-abia se ascundea, ca sub o peliculă fină, o altă energie şi brutalitate, şi o îndărătnicie prin care îşi justifica şi-mi justifica faptul că nu face nimic, în ciuda erudiţiei şi a talentului său. Un jurisconsult la o mică întreprindere, care, după ce studia dosare în legătură cu nu ştiu ce problemă minoră, judecată la arbitraj, aranjabilă de obicei printr-un simplu telefon, venea şi se înfunda în cărţile lui rare, citea încontinuu şi cunoştea lucruri despre care cel mult auzi. Şi de aici era chemat şi trimis la alte activităţi. „Bogdane, du-te după sifoane !" Sau în anii trecuţi : „Bogdane, se dă ulei în colţ !". Sacoşa lui, unealtă şi simbol, cu care se obişnuise, n-a schimbat-o ani de zile, pînă ce a devenit soioasă şi ruptă. I-a cusut nişte petece. „Ţine, mai ţine un timp îndelungat." Cu care ieşea să se plimbe, mototolită în pumn. Cu două mînere de lemn, rotunde. Fusese cîndva verde, acum era decolorată, numai petecele brune străluceau ca un semn al victoriei meschinăriei. Şi zîmbetul său la cozi, cînd i se striga : „Hei, dumneata, moşule (avea vreo 45—46 de ani, un domn cu părul încărunţit elegant la tîmple), n-auzi, mo-

şule ? Ce te bagi, de ce nu stai la rînd ?" Nu era adevărat, n-ar fi făcut asta niciodată. „Eu sînt amabil, urban, atît. Nu-i iubesc." Însă zîmbea, parcă cerîndu-şi iertare : „Aţi fost în faţă, vă rog să mă scuzaţi, nu v-am observat, poftiţi." Sau în casă, în momentele în care se afunda în poemul lui Parmenide, „Bogdane, treci al patrulea", şi atunci volumul era pus ordonat la locul său şi el se ridica să joace bridge, fără să-l intereseze, din amabilitate. Şi refuzul meu de-ai spune doar „Bogdan", aşa cum mi-a cerut, aşa cum îi spunea toată lumea. Chiar mama, cînd mă întreba : „Spune-mi, Olguţa, nu l-ai văzut pe bogdan ?" (cu literă mică, obiect). Şi eu răspunzînd apăsat : „Nu, mamă, nu l-am văzut pe *tata.*" Şi ea ridica din umeri. Lucrurile astea le înţelegea, tonul meu, accentul. Şi ca să justifice asta, pendularea între sacoşă şi Parmenide, cîtă energie ! „Nu asta am vrut să spun ! Nu m-ai înţeles. Nu ştiu dacă există cauză pentru care să merite să trăieşti. Ne împărţim în două grupuri, cei care nu pot decît să moară pentru ceva, şi alţii, care nu pot decît să trăiască pentru orice." Frazele astea formulate demult şi bine gîndite, ţipate în contradicţie cu înseşi lucrurile pe care vrea să le justifice. Şi trimiterea mea afară : „Acum ieşi, vreau să citesc". Gesturile bruşte, ce puteau ascunde ? Poate şi el, ca Petru, atunci pe malul mării, ţipînd : „Nu există substanţă !... Construim. Lumea e formată din obiecte !" Pentru că era în apropiere de zona aceea de experienţă din care decurgea totul, şi aceste idei, care se opuneau, dar moşteneau din energia faptului ? Bine, dar atunci Bogdan de ce nu construia ca şi el, dacă trecuse prin ceva care trebuia mascat, acoperit ? Poate că i se întîmplase şi lui ceva ce trebuia ascuns, ca şi lui Petru, ca şi fiecăruia ? Ce putuse să i se întîmple, şi n-a vorbit niciodată, nu mi-a spus ? E adevărat, e greu de spus. Şi lui Petru i-au trebuit ani ca să-mi poată spune mie. După ce i-am cunoscut toate secretele trupului, şi micile şi marile lui obiceiuri, tabieturile nevinovate şi lucrurile foarte serioase,

cu care nu e bine să glumeşti, cu care nu se glumeşte niciodată. După ce a epuizat toate micile povestiri şi mi-a istorisit unele episoade de cîte cinci, şase ori, atît de mult încît cunoşteam, ştiam dinainte expresia feţei şi luminozitatea specială a rîsului ce întovărăşeşte cutare frază sau episod. Nu. Chiar frază. După ce-am trecut prin toate fazele vieţii în doi, de la surpriză, la obişnuinţă, şi apoi la uşoară iritare, şi din nou la plăcerile lucrului bine aşezat, consolidat, care divide timpul în momente ce au o anumită aromă, şi care se extind după şi înainte de a se întîmpla, pentru că sînt aşteptate şi ştii că se vor mai repeta. Cînd ai certitudinea că plăcerea din clipa de faţă se va repeta, nu e pentru ultima dată, aşa că dispare orice febră, şi sentimentul că-ţi scapă. După aceea, cu mult timp după ce eu însumi i-am spus exact ce mi s-a întîmplat mie, nu numai ca fapt — asta a fost la început, toată lumea, celelalte desenatoare ştiau, şi la fel şi el —, ci chiar sentimentul interior, nu *ce* s-a întîmplat, dar chiar şi *cum* s-a întîmplat. Deşi trecuse şi el prin stări similare, nu mi-a spus nimic, pînă în după-amiaza aceea la mare, pe plaja aproape pustie, cînd ostenisem de atîta odihnă şi lăsam lucrurile să vină spre noi. Cînd poate că şi el, ca şi mine, nu mai percepea ceva anume, ci toată atmosfera înconjurătoare, o mulţime de insesizabile care se topiseră în ceva unic, împreună cu lucrurile obişnuite, văzute oricînd de către oricine. Şi le toropise căldura soarelui şi mirosul sărat, încărcat al mării, şi toate scoriile simţeam că se iau de pe noi. În orice caz, de pe mine. Cînd nu mai rămîne nimic decît plăcerea din jur care se adună spre tine. Atunci, cînd ne simţeam, cînd mă simţeam în orice caz atît de bine, dintr-o dată a început să clădească în nisip formele acelea monstruoase, care nu rezistau şi se prăbuşeau, şi a început să sape în căutarea nisipului umed. Atunci, cînd ne era atît de bine, mie îmi era atît de bine, a început povestirea. Poate întîi grija de a nu se iluziona. Sau frica de a nu pierde severitatea. Pe

plaja cea mai liniştită şi mai frumoasă, în cea mai plăcută dintre vacanţe. Nu pe litoralul turistic, cînd în jur nu sînt decît corpuri masate unul lîngă celălalt, şi urme de mîncare, şi hîrtii. Ci acolo, la Sfîntu Gheorghe, unde nu erau decît vasele pescăreşti plutind la orizont, şi fregatele, şi marea brăzdată de lungi dungi violete. În momentul scăpării de cotidian, de grijile mărunte, cînd nu mai percepea nici un amănunt care să-ţi oblige privirea, şi reuşea să perceapă totul. Poate atunci i-a fost frică de ceea ce venea din noi şi unifica orizontul cu dorinţa noastră de pace şi echilibru, şi a început să sape. Gropile pe care le făcea, pînă să ajungă la umiditate, erau foarte urîte.

Pe cînd Bogdan nu mi-a spus niciodată nimic. Cu toate că am petrecut atîţia ani împreună, niciodată nu se lăsa total desprins de grijile cotidiene. Poate că îşi căuta mici umilinţe zilnice, ca să nu se gîndească şi să nu-şi mărturisească. E adevărat că atunci a vorbit altfel, şi cu un patos necunoscut şi nepotrivit lui, însă, e curios, nu ştiu, nu-mi imaginez ce a putut să i se întîmple. Mai ales că nu construia nimic. El citea, şi din cînd în cînd era chemat ca al patrulea. La el ruptura s-a întîmplat în timp de pace. Nu în cine ştie ce încleştare, cînd trebuia să răspundă, şi a răspuns. Bursier, elev şi student strălucit, plecarea în străinătate, cariera deschisă „se vorbea despre el" (cum spunea bătrînul acela şiret, tatăl ei), numirea la universitate, primele succese profesionale, apariţia unei lucrări comentate, şi, brusc, nu, încetul cu încetul, promisiunea generală evoluează spre *Bogdan*, şi nimic altceva. Un om căruia toată lumea îi spune pe numele mic. Dom' Bogdan, cum îi spun unii, mai ales musafirii ei, chiar dacă nu vin în casă decît pentru prima sau a doua oară. Nu s-a întîmplat nici un eveniment despre care să se povestească, marcînd momentul unei alte evoluţii. Ruptura s-a întîmplat în timp de pace, cînd toate perspectivele erau deschise, cînd nu exista nici o înfrîngere încă. A început să se închidă în birou

şi să citească. Pasiunea pentru lectură s-a întărit din ce în ce mai mult. Toate cele ce făcea reprezentau simple sinecure. Apoi a plecat şi de la facultate, nu s-a prezentat la concurs. E adevărat, nu toate perspectivele erau deschise, ci numai cele pentru carieră. Poate de aceea, şi pentru că era timp de pace, şi totul părea asigurat. N-a plecat pe front, a petrecut ultima parte a războiului în subsoluri, în timpul bombardamentelor, îngrijindu-se de mine. Niciodată nu mi-a povestit ce s-a întîmplat. „N-am vitalitate, mă întreb mereu de ce, ea e o femeie normală, nu-i de vină. Nu din cauza ei". Singurul lucru de care vorbea era lipsa de vitalitate. Văzută ca un rău fără ieşire, ca o stare de fapt. Nu franciscan. Ei trebuie să iubească cel puţin natura. „Eu sînt amabil." Un şir întreg de poze, şi pe la treizeci de ani apariţia zîmbetului, care se dezvoltă, acoperă întreaga faţă, devine elementul dominant. Faţă de tînărul acela cu figură de ascet, cu dunga severă între ochi, care încetul cu încetul s-a descreţit. În copilărie i-am cunoscut numai cicatricea, apoi au apărut alte cute, ale vîrstei, şi urma aceea s-a şters, n-avea ce căuta pe figura unui om blajin. Cîndva, prin anii 30, a început să se profileze tot mai des întrebarea DE CE, CE ROST ARE ? şi apoi refugiul în cărţi, la început poate ca să găsească un răspuns, mai tîrziu dintr-un viciu, ca orice viciu aproape ruşinos. Şi jalnica melancolie cu care privea evenimentele ce produc indignarea. „Cînd aud de orori din timpul ultimului război, mă gîndesc la Rilke, îl recitesc pe Rilke şi rîd." Mereu referinţa la lectură, şi constatarea deosebirii dintre ce apare şi ce se scrie. Şi pasiunea de istoric, ca să respingă orice eveniment. „Antoninus Pius a fost un împărat bun, pentru că în vremea lui nu s-a întîmplat nimic." Cartea cu coperţi groase, cartonate, care-i plăcea pentru că *„se ocupă cu tristeţe de evenimente tragice"*. Toate volumele acelea, realităţi de mîna a doua, în care se închidea. Nu cred că i s-a întîmplat ceva. S-a ivit o întrebare, un sentiment, în timp de pace. Nu ştiu, de fapt, ce s-a întîmplat,

nimeni nu poate şti. Sau poate pentru că nu s-a întîmplat nimic, decît perspectiva unei cariere strălucite. „Domnule, şi cît am umblat, pe la toţi, era cîştigat întregul consiliu, şi senatul universitar. Îl sprijineau o mulţime, lucrarea lui era mereu citată. Şi dumnealui pur şi simplu refuză. Ei, acum bine ! N-ai vrut, acum suportă ! Poate deveneai cu *ăştia* academician, şi atunci nu ne mai luau camerele, lor nu li se iau. Acum ascultă-i cum urlă, şi cum se ceartă." Bătrînul storcea o măslină între gingii, într-un moment de revoltă. Altfel nu se revolta. Îmbătrînise şi devenise lacom. Ar fi vrut mereu să mănînce, vorbea din ce în ce mai mult cu diminutive, „măslinuţă", „ţuiculiţă", şi-ţi amintea că el a fost *cineva,* mare expert financiar, consultat de toate guvernele. „Dar vezi, n-am făcut politică, şi uite ce bine-am făcut ! Eu, cu toată lumea. Consultat, respectat. O dată doar era să fac prostia, cu Armand. Dar mi-am zis : ce dracu', să mă împuşte nebunii ăia ? Ce-mi trebuie mie să fiu ministru ?" Mi se făcea silă, şi o dată l-am întrebat pe Bogdan : „Aşa arată *marii specialişti ?*" „Tu cum vrei să arate ? E foarte priceput în meseria lui. Era priceput. Corespondenţă cu Sombart, în sfîrşit... El se pricepea în meseria lui, era foarte abil, ştia toate ţiţele. Atît." L-am înţeles ; poate de aceea, cu dunga ascetică dintre ochi, i s-a făcut silă. Şi el putea deveni un bun specialist în meseria lui, ca bătrînul şiret, tatăl ei. Să cunoască toate ţiţele, *cum se învîrte lumea* (o altă expresie favorită acolo). Sentimentul că orice se aranjează. „Lasă, frate, că se aranjează. Şi tu acum, prea o iei aşa !" Telefonul, care şi mai tîrziu era arma de predilecţie. Nu eşti văzut cînd te duci, nu aştepţi. Totul e să ştii adevăratul număr. Milioanele de fire care leagă pe unii de alţii, şi pîlniile cu care ascultă. Dar de ce nu s-a opus ? Era în timp de pace şi n-avea de ce. Nu s-a întîmplat nimic tragic : simplu, nu s-a prezentat la concurs. Oamenii se împart în două categorii, cei care mor pentru o cauză, şi cei care trăiesc *cu* orice cauză. Nu *pentru,* ci *cu.* Şi totuşi cît

l-am iubit, poate și acum, pentru că se deosebea de ea, asta este absolut sigur. Ea poate avea vitalitate, o scîrboasă vitalitate dizolvată în tot corpul ei mare, cu care aș fi putut să semăn, cu aceleași rotunjimi.

Cît de liniștit respiră, se vede că nici nu s-a întors toată noaptea. „O conștiință curată e cea mai bună pernă." Și cum vorbea atunci, sec, argumentat, făcînd frazele să se închege una cu cealaltă, parcă ar fi fost un flux continuu de vorbe, cu pauze de accent care întăreau și mai mult impresia de legătură. Vorbea despre altceva, bineînțeles, niciodată la obiect, însă vorbele se organizau, făceau aproape o lume a lor, densă, ordonată, părînd în felul lor niște obiecte, cu existență proprie. Și eu lîngă zid, îngrozită, neînțelegînd cum poate. N-avea nici un fel de legătură cu ce se întîmpla, și totuși îi justifica, le crea ideea că au nevoie de justificare. Toate în bună și solidă legătură unele cu altele. În mijlocul lor nici o fisură, ca și în seminarii, cînd totul se explica, totul era normal, nu mai rămînea nici un semn de întrebare. Și apoi se descopere cîte un nou document, care răstoarnă totul. Nu-i nimic, reiei totul de la capăt. Reașezi vorbele, care au avantajul de a părea foarte solide, și deodată, ca prin minune, le schimbi ordinea, le scoți din raporturile date (aceleași cuvinte) și apare altceva, cu totul altceva, însă tot atît de solid și de temeinic. Discursul lui, ca o clădire din prefabricate, care se montează ușor în orice loc. O căsuță de camping ; poate fi folosită la mare sau la munte. Răsună plăcut, și au o importantă funcție justificativă. Ce caut aici cu el, și încă în acest loc, unde înainte... Poate că n-aș fi venit, totuși, dacă n-ar fi fost decît discursul, și noaptea aceea, și el, care are explicație pentru toate. Însă în locurile astea n-a mai fost loc de nici o explicație. Poate de aceea am și venit. De ce trebuia să mă întorc însă tocmai cu el ? Și povestirea aceea. Stînd acolo, în camera întunecoasă, în fața portretului cu care trebuia să semene, ale cărui atitudini începuse de pe atunci să

le poarte. Ca o haină ce trebuie să se lipsească de trup. Ca să nu se supere bunica, femeia aceea dreaptă și întunecată, păzitoarea altarului. *Să te joci de-a a nu te juca.* Dar atunci ce caut eu aici, cu el ? Chiar dacă mi-a spus în tren, cum de n-am bănuit de la început asta ? Ar fi trebuit să-mi dau seama. Găsea totdeauna explicații la orice, și de mic voia să fie ca cineva anume. Și eu vreau să fiu, poate, ca Petru. *Homo edificator,* cam pretențios spus, dar și el avea nevoie de niște formule mai solemne. Însă l-am cunoscut, știu ceva despre el. Pe cînd el, el stătea în fața portretului, și apoi se plimba cu mîinile în față, ca și cum ar fi fost legate. O suferință ca aceea a pînzei, a tabloului. Pînza stătea încremenită, ca o realitate de alt grad. Nu i se mai putea întîmpla nimic. Și bătrîna aceea încremenită, pe care cei din jur o cultivau, ca să se simtă respectabili în prezența ei, chiar dacă era o prezență severă. Și el, vrînd să semene cu „martirul", și de fapt încercînd să semene cu bunica, care la rîndul ei voia să semene cu tatăl ei. Cu martirul, nu cel din poză, e adevărat, ci așa cum și-l reprezentase. Copie de copie. Ca martirul. Și de aceea se plimba cu mîinile legate, solemn, prin cameră, prin fața portretului său, trăgînd cu ochiul să vadă dacă seamănă. Dacă face bine, ca să corecteze pe ici, pe colo. Cu ochii la tablou, și pășind mîndru și solemn prin cameră, pînă ce te cheamă la masă. Apoi mănînci bine, și te întorci, ca să mai faci o repriză, să înveți bine rolul. Încă un act. E cu atît mai bine cu cît reușești să dai, nu, mai exact — să *redai* importanța portretului. Și asta se face cu cît mai multă solemnitate. Mergînd legat la mîini, ca cei în suferință, dar cu solemnitate, cu pas egal, rar. E adevărat, tabloul nu se mișcă, nu știi cum să faci. Tabloul e nemișcat, liniștit, încremenit. Nu poți să-l imiți atunci cînd te miști, decît dacă încerci să faci astfel încît mișcarea ta, deplasarea prin spațiu să semene cît mai mult cu încremenirea lui. Oricum, e mort, încremenit. Și atunci te miști încremenit. Corpul rigid, mersul solemn. Devii extrem

de important, cu pieptul scos înainte, privind măreț, ca la paradă. Chiar dacă nu te vede nimeni (însă n-a sosit timpul, pentru că deocamdată ești în repetiție, dar, cînd va veni ziua spectacolului, atunci vom avea mulți invitați). Și asta mereu, mereu. Ca la școală. „Copii, voi nu vreți să fiți ca Mihai Viteazul ?" „Da, vor striga toți, ca Mihai Viteazul sau ca Napoleon." Dar fără Cîmpia Turzii și fără Sfînta Elena.

Oamenii se împart în două categorii, cei care mor pentru o cauză și cei care trăiesc cu orice cauză. Bărbatul acela din fotografie, cu trăsăturile imobilizate artificial de obiectiv, surprins într-un moment cînd s-a rupt de ce-l interesa pe el cel mai mult să se arate, a murit, și a luptat. E inutil să te uiți la fotografie, și chiar dacă i-ai citi scrisorile și discursurile, după atîția ani, și l-ai reconstitui din povestiri, n-ai cum să-l imiți și să fii ca el, așa cum a vrut Ilie, identificîndu-se cu un moment abstract. Fața lui, prinsă de obiectiv cu barba lui întunecată, și cutele de pe frunte (cicatrici), și gura dură, voluntară, desenîndu-se ca o linie, toate sînt abstracțiuni. Chiar și figura, „suprafața" lui, dacă ar fi în viață, dacă ai privi și evalua cu atenție, tot abstracțiune ar fi, dincolo, sau mai degrabă dincoace de adevăr, cu toată aparența de concret. A fost inutil să încerce să și-l reprezinte, nu atunci, un copil, care nu înțelegea nici măcar semnificația cuvintelor și se gîndea că un „martir" nu se joacă, și de aceea era paralizat în fața jucăriilor neîndrăznind să facă nici un gest pentru că l-ar fi trădat. Chiar mai mare, chiar matur, știind exact ce înseamnă fiecare lucru, fiecare cuvînt, ar fi fost la fel. Ar fi trebuit să stea dacă nu în fața fotografiei, imagine banală și directă, atunci chiar în fața faptelor lui și a ideilor expuse, incapabil să facă vreun gest, să întreprindă o acțiune, pentru că l-ar fi trădat. În permanență, dacă s-ar încăpățîna să-l imite, ar trebui să se oprească din fața oricărei acțiuni, să stea încremenit și să se transforme singur, cu bună știință, într-o fotografie, o imagine moartă a celui care

a fost. De aici răceala discursului său, atunci noaptea, şi siguranţa de nezdruncinat, aşa cum ar putea-o avea numai o fotografie evadată din rama de pe perete, circulînd cu un surîs încremenit pe buze. Nimic nu-l putea clătina, pentru că el „a fost" şi transformările lui sînt venite de afară, ca şi atunci cînd aşezi fotografia într-un loc sau altul, la umbră sau la soare. Surîsul fixat acolo e acelaşi chiar dacă poţi avea iluzia că s-a schimbat, şi-l priveşti dintr-un alt unghi, îi descoperi un detaliu în plus sau se schimbă un raport dintre două trăsături. Dar el nici măcar n-a vrut să-i semene, ci s-a simţit obligat, din cauza bunicii aceleia, încremenită şi ea, înconjurată de cei din jur, care-o voiau aşa, într-o stare de inerţie — încă o statuie în piaţă, capabilă să-i vadă în gesturile lor cotidiene şi să-i cenzureze prin propria ei prezenţă. Ca să se simtă că niciodată n-au rupt legătura cu cei care s-au sacrificat pentru ei, că trăiesc în aceeaşi comuniune. Aveau nevoie de o prezenţă tăcută, care să nu se amestece prea mult în viaţa lor, ci să dăinuie ca întruparea unei aduceri-aminte, ca un semn că ei continuă ceva şi sînt fideli unor principii. De aceea se simţea aşa de bine în abstracţiuni, în mijlocul formulelor rezolvate pentru totdeauna, a tot ce însemna încheiat. Pentru el, de pe cînd era încă student, toate problemele erau rezolvate, totul era de mult ştiut, descoperit şi clasat, şi efortul consta doar în a-ţi însuşi această sumă de adevăruri, pe care să le preiei ca atare. Nu construcţie, luptă cu concretul, ci preluare.

Atunci de ce am venit aici, cu el, în aceleaşi locuri ca atunci ? Respiră regulat, şi în curînd va trebui să se trezească. N-am dormit toată noaptea şi mă oboseşte deja lumina asta sură care pare că vine nu de pe geam, ci din pereţii cabanei, invadează aerul ca o ceaţă (poate e chiar ceaţă) şi teşeşte lucrurile, unghiurile lor bine determinate. Mă oboseşte mai mult decît lumina puternică a zilei. Ar fi bine dacă va fi soare astăzi şi nu va trebui să stăm închişi între pereţii aceş-

tia, numai noi doi. Chiar așa, cînd el doarme, tot apare neliniștea care nu m-a lăsat să închid ochii. O noapte cenușie, nu albă. O să fie nevoie să schimbăm vorbe fără rost, să discutăm, sau să ne despărțim prin lungi ore de tăcere penibilă, prin care să ne privim, să ne pîndim reciproc. Mai bine să mergem, să trebuiască să facem ceva, să depunem eforturi. Să ieșim undeva la larg, să plecăm, să călătorim, orice, numai să nu mai stăm aici, închiși între zidurile cabanei, stînd față în față, fiind obligați să ne privim. Ce necugetare, să pornim așa împreună, pînă ce lucrurile dintre noi nu sînt clarificate! Ca și cum ar fi putut să se clarifice. E adevărat, mi-a spus istoria aceea din copilărie, care explică atîtea, pentru mine cel puțin. Dar nu mă gîndesc la clarificarea asta. Poate că de aceea am și venit *aici,* pentru că numai aici poate să survină, într-un fel sau altul. Și nu mi-e frică, mi-am dovedit că nici nu mi-e frică și nici n-am resentimente, nici un fel de ură, ci poate doar dorința de a înțelege și mai bine, pe deplin, prin el, întreaga situație, tot ce s-a întîmplat, cum de-a fost posibil să mi se întîmple. Și nu cred că din dorința de a-l salva. N-am de ce, poate e o chestie de structură, sau din cauza amintirilor sale. Oricum, doarme atît de liniștit, respirînd regulat... Acum i se vede și conturul feței, cu trăsăturile destinse, și mîinile odihnind cuminte de-a lungul trupului. Și eu, care n-am dormit toată noaptea, amestecînd tot felul de gînduri, cuprinsă de neliniște. N-am de la ce să-l salvez, n-are nevoie de așa ceva. Eu nu vreau decît să se facă mai repede ziuă, și să răsară soarele, să risipească atmosfera asta gri care ne învăluie și-i dă lui aspectul de mort, întins cuminte pe spate, estompează toate liniile, chiar și conturul ferestrei, care s-a văzut atît de clar toată noaptea. Și ceilalți, perechea cealaltă, pe care nici n-am observat-o. Au venit mai tîrziu, obosiți, și au dormit tot timpul. Cum se poate crede și despre mine. În curînd va răsări soarele, poate c-ar trebui să mă duc la geam, ca să văd. Va fi o zi frumoasă,

și vom putea pleca, am să plec din camera asta unde toate se învălmășesc. Mă voi duce într-un loc larg, chiar spre vîrf, ca să vedem pînă departe. Mai bine am fi plecat la mare, dacă tot trebuia să plecăm undeva. Niciodată nu te sperie, nici în nopțile furtunoase. Atunci te gîndești la navigatori, chiar dacă nu mai există aceleași pericole ca în trecut, la cei care pot să treacă prin pericole, și nu ți-e frică de mare, ci numai de soarta lor. „Rugămu-ne îndurărilor, / Luceafărului mărilor, / Din valul ce ne bîntuie, / Înalță-ne, ne mîntuie." Chiar dacă sînt și ei închiși între pereții corăbiei, au în față marea și trebuie să se lupte. Nu cred că au senzația claustrării, decît cel mult în zilele foarte senine, de calm, cînd pînă și marinarii care nu sînt de cart ies pe punte, și crește înghesuiala. Atunci poate că observă cît de fără surpriză e fiecare față, cum recunosc fiecare rîs, și mersul legănat al tuturor, simțit de departe, după zgomotul saboților pe puntea de lemn. Atunci poate că simt că se cunosc prea bine, cu toate pericolele care derivă. Atît de bine, că nici măcar nu simt nevoia să-și povestească unul altuia întîmplările care-i obsedează. Poate că așteaptă ani de zile la început, cînd se îmbarcă pe aceeași corabie, să se cunoască mai bine, ca să poată să comunice, așteaptă momentul acela, și cînd se trezesc, după o călătorie lungă, observă că se cunosc prea bine, că fiecare și-a făcut despre celălalt o opinie și n-au cum s-o schimbe, așa că istorisirile ar fi inutile. Să plecăm.

Fleacuri. În curînd am să mă scol, și o să plecăm chiar dacă o să fiu puțin obosită. Aerul proaspăt și răcoarea pădurii și suișul mă vor împrospăta. N-o să mă gîndesc decît cum trebuie să pun piciorul pe stîncă, și o să ne înțelegem foarte bine. Nu mi-e frică de nimic, după toate cîte s-au întîmplat. Gînduri absurde, de insomnie, cînd se răscolesc și capătă o altă semnificație toate lucrurile, pentru că în spațiul creat de nesomn și de somnul celorlalți din jur, de tăcerea mai ales de aici, pot să se dilate, și-și ies din legăturile lor

normale, potolite. Lumea şi-a ieşit din ţîţîni, şi atunci cînd se schimbă proporţiile totul devine mult mai complicat. Am venit aici ca să-mi dovedesc că nu mi-e frică, şi să fac o excursie în aer liber. În curînd mă voi scula, şi voi bea un ceai cald. E frig, şi dîrdîi sub pătură din cauza nesomnului şi a oboselii. Aerul proaspăt mă va înviora. Nu mai sînt multe zile călduroase anul acesta, şi toamna pe munte vizibilitatea este cea mai bună. Voi vedea pînă departe, dincolo de lac. Numai că n-are rost să mai stăm pe aici. Ne-am pierde timpul stînd în cabană. Am venit în aer liber, să ne mişcăm, să vedem pînă departe, nu să stăm închişi într-o cameră. Nu se mai trezeşte odată ! Am să-l scol eu, trebuie să plecăm, n-are rost să întîrziem. Ceilalţi, cealaltă pereche, a început să se mişte. De dimineaţă trebuie să pornim la drum, ca să putem merge mai mult. Dac-aş dormi acum, m-aş simţi şi mai obosită după numai o oră sau două de somn, ameţită şi buimacă. Mai bine mă scol chiar acum. Şi cu Petru mă sculam de dimineaţă. În fiecare dimineaţă, cînd pleca el la lucru, şi-i pregăteam ceaiul. Era foarte plăcut să te scoli, şi să faci ceaiul, în timp ce el se bărbiereşte şi-l auzi cîntînd în baie. Doamne, ce fals cînta, n-avea de loc ureche muzicală. Însă dimineaţa, în timp ce se săpunea, cînta totdeauna şi-i auzeam vocea amestecată cu şuvoiul apei. Şi eu mă grăbeam cu micul dejun, ştiam cînd e aproape gata. Atunci nu se mai auzea decît apa curgînd, şi apoi nimic, se ştergea pe faţă şi apoi se deschidea uşa şi mă striga totdeauna, ca şi cum aş fi fost încă în bucătărie. Însă totdeauna eram deja gata, ceaiul îl aştepta aburind pe masă, totul era pregătit, şi cămaşa. Îi admiram torsul, în timp ce dispărea în cămaşă, şi tăceam amîndoi cît lua ceaiul. Era momentul în care se pregătea pentru zi, şi-şi trecea prin minte ce are de făcut. Revenea spre mine să mă sărute pe faţă. Totdeauna mă sculam dimineaţa şi era foarte plăcut. Era însă cu totul altceva. Acum să plecăm.

Mergeau de mai multe ceasuri, cu popasuri foarte mici, pe măsură ce trecea vremea tot mai mici, halte foarte scurte de ajustare, ca şi cum excursia, începută relaxat, ca o adevărată plimbare pînă la vîrf şi peste vîrf, la cealaltă cabană, s-ar fi transformat cu trecerea vremii într-o adevărată expediţie. Cu scopuri, cu plan precis şi rigid, cu halte prevăzute dinainte, trecute în ordinul de marş, subliniate cu roşu. Excursia se transforma într-o treabă militară, în care fiecare trebuia să fie disciplinat, să nu se abată cu nici o iotă de la ce fusese prescris. Nu plăcere, ci datorie, o datorie severă şi gravă, întovărăşită de pedepse grele, în caz de nereuşită, şi de-abia de-o vorbă de laudă dacă ar fi îndeplinită. Ca un fel de efort spartan, în care trupul trebuie disciplinat aşa de mult, încît să nu rămînă loc pentru nici un fel de altă activitate. Mergeau, atît, cu înverşunare, cu muşchii tensionaţi, şi nu numai cu muşchii. Cu trăsăturile feţei devenite simple anexe ale mersului, ale efortului. Nu mai rămînea loc pentru nimic altceva, pentru nici un gînd, pentru nici o privire în dreapta sau în stînga. Atît, doar strîngerea şi destinderea muşchilor,

doar comanda aspră adresată picioarelor, spatelui apăsat de rucsac, sforțarea de a nu ceda nici pentru o singură clipă. Cel puțin în aparență așa era, și ritmul devenea din ce în ce mai rapid, mai încordat. Priviți din afară, ar fi părut într-un concurs de marș pe munte, și nu le lipseau decît numerele fixate pe piept și culorile echipelor. Ale unor echipe într-o veche rivalitate, care erau pentru a nu știu cîta oară în luptă, de data asta într-un concurs foarte greu și important, care depășea simpla sportivitate. Dacă în afară de mers fețele lor exprimau ceva, și nu era ușor să remarci, aceasta era încrîncenarea. În momentul în care nu mai puteau, se așezau jos și nu schimbau nici un cuvînt, nici măcar nu se uitau unul la altul. Poate nici nu aveau ce să-și spună. Peisajul nu putea să-i intereseze fiindcă, în viteza aceea și în oboseala care-i urma, nici măcar nu exista pentru ei. Ca să facă efort, puteau să fie tot atît de bine și niște simpli munți de cauciuc, într-o sală anume amenajată, pe care s-o străbată în cerc. Sau putea fi un concurs de bicicletă, pe niște aparate fixate, avînd pedale și un sistem de înregistrare al numărului de mișcări. Altceva în afară de peisaj era iar greu de spus, pentru că toată energia lor era prea concentrată în mișcare ca să mai încapă și amintiri, sau istorii inventate, sau chiar un subiect de conversație oarecare, convențional, banal. Ca și cum ofițerii necunoscuți care comandaseră marșul acesta, două trupe dușmane alături, ar fi luat toate măsurile ca să nu se stabilească contacte umane în stare să diminueze voința de a învinge. De aceea se uitau în altă parte, sau în jos, pe pămînt uneori, mai ales bărbatul, Ilie Chindriș, scormonind pămîntul cu un băț, căutînd gîze de pădure pe care să le strivească. În vecinătate erau destule furnici, și deci privilegiul unui adevărat carnagiu. Numai atunci stătea ceva mai mult în haltă, pînă le ucidea pe toate cele care puteau fi atinse fără să fie nevoit să se scoale. Apoi plecau din nou la drum. Singura deosebire față de un concurs era faptul că se așteptau unul pe altul la halte, nu căutau să

cîştige timp profitînd de epuizarea celuilalt. Olga, înroşită din cauza efortului, cu părul tăiat scurt în neorînduială, se oprea cel mai des, dar Ilie nu protesta, se aşeza şi el jos, şi în tot timpul haltei nu dădea nici un semn de nerăbdare. Căuta doar gîze şi furnici, pe care să le strivească, scormonea cu băţul sau, dacă nu, smulgea fire de iarbă pe care le mesteca gînditor în gură. Sau nu gînditor, mai degrabă absent. De atîta iarbă i se înverziseră buzele şi o parte din verdeaţă i se întinsese şi pe bărbia atent şi bine rasă de dimineaţă. Ea dădea semnalul de plecare, ridicîndu-se fără nici o vorbă în picioare, şi atunci porneau din nou, unul în spatele altuia. La început mergea ea înainte, dar, pe măsură ce ritmul se înteţise, el cîştiga avans şi acum pornea primul fără nici o clipă de îndoială. De altfel, dimineaţa totul fusese altfel. Au plecat încet, discutînd despre munte, despre plăcerile excursiei, şi mai ales despre aerul liber care lipseşte atît de mult oraşenilor.

— Mi-a fost frică de ploaie. Mi se pare că noaptea trecută a plouat puţin şi mă gîndeam că va trebui să stăm închişi în cabană toată ziua. Voiam să fac mişcare.

— Nici măcar n-am auzit că plouă. Şi nici nu cred. M-am trezit de cîteva ori astă-noapte şi am şi rămas treaz.

— A plouat. Am stat şi eu trează, şi mi s-a părut că dormi. Chiar mă gîndeam că ai o respiraţie foarte liniştită şi mi-am adus aminte de un proverb : o conştiinţă curată e cea mai bună pernă.

Aici a intervenit prima pauză în conversaţia lor amabilă, pentru că el n-a răspuns imediat, ci s-a uitat în altă parte, fără să privească pe faţa Olgăi umbra aceea de satisfacţie. Deşi nu era din răzbunare, cum ar fi putut-o eventual interpreta.

„Poate că totuşi s-a schimbat, deşi de cînd ne-am reîntîlnit n-a deschis niciodată vorba despre cele întîmplate. Deşi, de fapt, el ar fi trebuit s-o facă, şi nu eu. Însă acum a tăcut. Evident, oricine îşi dă seama, s-a schimbat, trebuie să se fi

schimbat, însă e orgolios, nu-i e uşor să recunoască, chiar mie să-mi recunoască. Însă există speranţe, poate tocmai de aceea am şi venit aici."

A tresărit puţin surprinsă cînd i-a auzit din nou vocea, foarte politicoasă, aproape onctuoasă, şi calmă, foarte calmă, o voce în care puteai bănui zîmbetul chiar dacă ai fi auzit-o pe întuneric, un surîs care cuprinde întreaga fiinţă, devenită un purtător al politeţei şi al bunăvoinţei prevenitoare. Oricît i-ai fi privit faţa, dacă nu auzeai tonul acela al vocii nu puteai să-ţi dai seama de dimensiunile acestui surîs amabil, al deferenţei pentru celălalt, care găsea orice prilej să se manifeste, fie şi în cazul unui răspuns dintre cele mai banale, despre ceas, despre vreme în general, despre numele unei străzi. Era un zîmbet aproape servil, ca al unui om care vrea cu orice chip să fie de folos, să ajungă la favoarea celuilalt. O politeţe ce se învaţă cel mai bine la curte, în prezenţa superiorilor care zîmbesc superiorilor lor, şi atunci subalternii zîmbesc dublu, atît pentru şefii direcţi cît şi pentru cei mai de deasupra, la care deocamdată nici măcar nu speră să ajungă servilismul lor de gradul doi, aşa că sînt plecaţi unor umbre. Mai în jos de ei nici măcar nu se mai zîmbeşte în asemenea ocazii, ci se ia o poziţie rigidă, de drepţi, ca o dorinţă de a se demonstra că, de fapt, nici nu există decît aparent oameni în această poziţie, iar dacă sînt, e numai că nu s-au inventat încă instrumentele necesare, şi pînă una alta nişte fiinţe sînt utile. Însă Ilie nu făcea parte din această ultimă categorie, el era de faţă, şi voia să demonstreze numai cît de mare e respectul ce-l poartă interlocutorului. Deşi cuvintele lui nu spuneau asta.

— Oricum, dacă ar fi plouat, am fi stat la geam şi am fi privit cum plouă. Îmi place uneori să mă uit cum plouă afară, şi cred că şi ţie. Nu ştiu cum, ţi se potriveşte. O faţă de femeie, privită afară pe geam, cum plouă. O faţă gînditoare de

femeie. Ar fi fost foarte plăcut, chiar dacă ne-ar fi stricat puțin programul. Am fi stat alături la geam.

— Nu, nu aici. Nu mi-ar fi plăcut aici să văd cum plouă. Să văd doar picăturile mari de ploaie căzînd, prelingîndu-se pe geam. Și atît, restul doar zgomot, și undeva în jur ceață groasă. Numai ploaia și atîta tot. Îmi place și mie uneori, e adevărat, însă în oraș, cînd observi atitudinile oamenilor grăbiți, înfășurați în fulgarine, în fîșuri, sau femei în haine de ploaie multicolore. E o agitație specială. E și mai frumos într-un oraș de provincie, mic de tot, cînd pe stradă trecătorii sînt și mai rari și din cînd în cînd se aude huruitul trăsurilor cu coșurile ridicate și plescăitul copitelor cailor în ploaie. Vizitiii stau aplecați pe capre, ca să nu le cadă ploaia în ochi, să le fie fața protejată de glugile înalte. Așa e foarte frumos, nu știu de ce. Stai, nu mă întrerupe. E frumos pentru că se amestecă pașii, cu zgomotele trăsurii și ale ploii, jos și pe acoperișuri, și toate aceste sunete, atît de deosebite, sînt unitare, umede cumva, mustind a apă ca și părul ud al cailor, devenit mai lucios și mai întunecat. Așa e frumos, să te uiți pe geam și să observi cum iese orașul din amorțeală, nu aici, unde nu există decît ploaia și umezeala care-ți pătrunde în oase și te înfrigurează, mai ales după o noapte în care ai dormit mai prost. Nu aici.

— Nu știu, deși eu vin dintr-un oraș de provincie. Poate este cum spui. Pare că ai văzut de multe ori asta, după cum povestești.

— Nu. Numai o singură dată sau de două ori, într-un oraș foarte mic de provincie, un tîrg lîngă care se deschisese un șantier.

— Tu ai fost acolo ?

— Da, da, și îmi așteptam bărbatul pe o asemenea zi de ploaie, să vină acasă. Era la început, sînt ani de-atunci, imediat după ce... nu ne-am mai văzut, și pregătisem eu masa, în bucătăria mare a gazdei, o bucătărie cu sobă de cărămidă

roşie, mare, care dogorea cumplit. Mi se părea că îmi reuşise mîncarea şi aşteptam la geam, cu nerăbdare şi plăcere în acelaşi timp. Gazda a venit la noi în cameră şi mi-a pus un şal gros de lînă în spate, împletit: „Doamna să nu-i fie frig". El a venit într-o asemenea birjă, cu coşul ridicat, un burduf mare, negru, de piele, şi cînd l-am văzut, nu ştiu de ce, am fugit de la geam. Nu l-am deschis. Nu ştiu de ce n-am făcut-o. Habar n-am şi nici nu m-am gîndit vreodată. Aşa, eram cam copilăroasă atunci. Din nou eram copilăroasă, după ce... după ce n-am fost un timp. Dar atunci am desenat, ţin minte, cu degetul pe geamul aburit. Tot felul de fleacuri am scris. Ce vrei, eram în primul an, plecată cu el pe un şantier. Şi eram încă foarte tînără, dacă stai să te gîndeşti. Foarte tînără şi redevenisem copilăroasă. Mai ales că el era atît de matur, atît de matur! Deşi nu era solemn. Se juca, se prindea la joc. Dar era foarte matur.

În pauza care a urmat, destul de lungă, în care Olga s-a jucat cu şiretul de la bocanc, făcîndu-l să sară de-o parte şi de alta a piciorului, cum atîrna desfăcut, au trecut şi nişte turişti pe acolo, strigînd vesel, strigîndu-se între ei. Erau foarte tineri, şi foarte veseli, şi îmbrăcaţi multicolor.

— Ştii, bărbatul meu a murit acum un an jumătate. În martie vor fi doi.

Şi apoi jena aceea, cînd se anunţă un eveniment de acest gen între oameni politicoşi, care ştiu ce trebuie făcut şi ce nu. Ştiu că după doi ani nu se mai exprimă condoleanţe, şi atunci rămîne puţin timp gol, pentru ele. De obicei însă, intervine o formulă salvatoare.

— De ce-a murit?

— Nu ştiu de ce. Era constructor. Vreau să spun — a avut un accident. Un accident stupid, umbla mereu pe schele, ca un zidar, ca să observe cea mai mică fisură. Nu suporta nimic netemeinic, şi totul era văzut de el, de ochii lui, atins

de mîna lui. De asta a murit. Dar hai să plecăm, se face tîrziu și trebuie să mergem.

După ce-au pornit, într-un timp, i-a spus :

— Mi-ar fi făcut plăcere să-l fi cunoscut. Să fi stat față în față cu el. Era un om foarte interesant. *A fost* un om foarte interesant ! Știi, un constructor. Avea și o vorbă a lui, cam solemnă. Și ei au nevoie de puțină solemnitate : *homo edificator.* Nu știa latinește, nu învățase niciodată. Tata știa, el nu. Însă îi plăcea să spună așa, ca să pară foarte serios. Deși nu era nevoie, însă el voia să pară foarte, foarte serios. Cel mai serios lucru, și-i părea că vorbele obișnuite pot să înșele, să nu exprime. Însă el, neștiind latinește, astea erau niște cuvinte speciale ca și inventate de el. Citea foarte mult, și eu îl ajutam.

— Mi-ar fi plăcut și mie să-l cunosc. Cred că era foarte interesant. Hai să plecăm. Tata știe latinește, și grecește, și o mulțime de lucruri.

— I-ar fi greu să găsească formule care să-i sune într-adevăr solemn. Toate i s-ar părea prea familiare, uzate. Hai, că se face tîrziu. Să mergem, să nu mai stăm aici. (Deși porniseră deja.)

Ilie era tot politicos, a lăsat-o să treacă înainte și au făcut o repartiție a bagajului, așa ca ei să nu-i fie prea greu. Au început să meargă domol, urcînd pe serpentine, și cînd drumul era mai larg mergeau unul lîngă celălalt. Erau evident unul cu altul, aceeași echipă, deși vorbeau rar, doar din cînd în cînd, părînd foarte preocupați de peisaj, de brazii foarte drepți ai pădurii, și de lumina care se cernea printre ei, făcînd la rădăcini, în locurile mai rărite, bălți de lumină cu contur neregulat, înconjurate de întuneric. Uneori razele soarelui în strecurare păreau lungi snopi de suliți, ca razele hieratice din icoane. Nu bătea vîntul și nu era nici un foșnet, și din cînd în cînd spărgeau tăcerea, spunînd că e foarte frumos și liniștitor. „E foarte frumos." „Da, și ce liniște !" „Ce bine îmi pare

că am venit", spunea ea, și el îi răspundea : „Da, și mie îmi pare foarte bine că am venit." Amîndurora le părea foarte bine că au venit și repetau asta, cînd unul, cînd altul, cam la fiecare 200—250 de metri, ca un fel de mic popas verbal între popasurile adevărate. La primul au desfăcut o raniță și au mîncat biscuiți cu gem. Și la al doilea popas au mîncat, sau au băut o gură de cafea din termos. Întîi ea, apoi el, și cînd i-a oferit din nou capacul plin cu lichidul dulce, negricios, ea l-a apropiat de buze, apoi l-a refuzat, și s-a grăbit să spună : „Vai, ce bine și odihnitor e ! Ce bine îmi pare că am venit !", ceea ce a repetat și el, și au pornit din nou la drum. Însă nu se putea spune mereu același lucru, totdeauna aceeași frază, oricît ar fi ea de liniștitoare, așa că din cînd în cînd vorbeau despre altceva. De pildă, își aminteau, sau ghiceau, sau inventau numele unor vîrfuri care se vedeau pe cărare în momentul cînd au ieșit, un timp, din pădure. Au început să denumească fantezist tot ce vedeau. Inventau rîuri, și văi, și vîrfuri. Nume geografice autentice, unele din altă regiune, însă lipite acum de ceea ce vedeau. Însă în pădure era într-adevăr liniște, nu sufla nici o adiere de vînt, brazii erau drepți și întunecați, străbătuți de sulițele de lumină. Pașii lor, încă în perioada cînd mergeau normal, lent, fără să facă eforturi, ca doi adevărați excursioniști care au mult timp înainte, n-au de ce să se grăbească și au ieșit să admire natura, trăind exclusiv cu simțurile, în afară, produceau singurul zgomot ce se putea auzi. Erau un element foarte important al întregului peisaj, pentru că ei îi creau toată latura sonoră, deși erau doar doi excursioniști mai tăcuți decît alții. Pădurea de brazi și razele de soare, și sclipirile vîrfurilor stîncoase, uneori, la cîte o întorsătură de cărare sau în dreptul unui luminiș, sau, cînd se deschidea înainte valea, toată întinderea aceea de pămînt din jur, valurile de coame împădurite, o mare încremenită de ger dintr-o dată, fără să aibă timp să devină o suprafață lucioasă, de-abia îi echilibrau în privelițe. Culmile și spinările succe-

sive dădeau impresia tocmai a unei mişcări încremenite brusc, erau şi mişcare şi nemişcare. Se putea vedea pînă departe, şi apăruse şi lacul, cu forma lui şerpuită, şi suprafaţa lui plană ca o oglindă albastră, văzută de sus, dădea impresia celei mai depline nemişcări, o nemişcare necreată din mişcare, tocmai pentru că era o pată plană, fără ondulaţii şi fără neregularităţi. Toate împreună deschideau calea pe zeci de kilometri, însă peisajul era greu de conceput fără paşii celor doi, singurul zgomot ce se putea auzi în jur şi se răspîndea mult, neconturat nici măcar de o foşnire, în ziua aceea fără vînt, creînd o nouă dimensiune, cea sonoră, pădurii şi întregii lărgimi, atunci cînd ea apărea. Paşii păreau ritmaţi, cu un accent căzînd pe una din călcături, ia intervale egale. Accentul cădea pe *trebuie*. Ca şi în tren, fraza aceea obsesivă reapăruse şi puncta peisajul, dunga pădurea şi o diviza după silabele şi accentele ei, exista paralel cu gîndurile şi cu vorbele lui, micşorîndu-le spaţiul de mişcare, obligîndu-le să ţină seama de această mişcare pulsatilă care părea că vine din altă parte. În tren existase suportul sonor al roţilor şi al osiei, cu accentele lor variate, şi stîlpii de telegraf, care şi ei punctau peisajul ritmic, aplecîndu-se la intervale regulate, aşa cum survenea şi fraza în minte. Pe cînd acum totul în jur avea o continuitate de pătură aruncată peste o suprafaţă. Singurul lucru ritmic erau paşii lor, paşii lui, aşa că părea că fraza, în loc să fie dictată din afară, venea dinăuntru, impusă de chiar mersul său, de corpul său care-i determina gîndurile nu prin intermediul unor subtile relaţii psihofizice, ci direct, ca şi cum ar fi avut o voinţă străină de a lui. *Trebuie să fac această călătorie*, în timp ce o şi făcea, era un ordin, cu accentul pe *trebuie*, nu rezultatul propriei sale voinţe.

La început au încercat. De la banalităţi, prin jocul numelor de vîrfuri, spre alte lucruri, mai esenţiale. Atmosfera proaspătă, translucidă, singurătatea asta în marş, fără să-i limiteze nimic, ar fi trebuit să-i apropie. Din cînd în cînd,

fraza purta urma unei amintiri, palide, și de aceea plăcute, aproape nostalgice. Rigiditatea lui, cuta severă dintre sprîncene. Atunci, pe un drum de iarnă, prin orașul acoperit de fumul subțire al hornurilor, care accentua senzația de alb, mergînd alături, și veselia lui se deschisese, pentru că în jur era mult alb, și o senzație de curățenie a aerului, ca acum, mai mult ca acum. Un spațiu de gheață sau, mai bine, nici atît, aer golit din cauza gerului, și în golul acesta se pot auzi pulsațiile venelor. *Atunci* îi plăcuse și ei așa, și a vorbit despre atmosfera grea, de apăsare de acasă, și el a putut s-o asculte, aprobînd-o, dînd grav din cap, și gravitatea nu era deplasată. Așa ceva ar trebui și acum, să opună densității și grosimii aerul translucid și pur de aici. „Îți mai aduci aminte, în iarna aceea, cînd ne plimbam și părea că ne înțelegem așa de bine, la începutul prieteniei noastre?" „Da, desigur, îmi plăcea cum erai, îmi plăcea hotărîrea și tăria ta, și ascultai bine. Îmi făcea foarte bine. Era foarte curat pe stradă, și nu mai ningea, era ger, și din cauza frigului și străzile se goliseră. Era foarte bine, și aș fi stat foarte mult timp, eventual chiar am fi intrat undeva obosiți împreună." Timp de un sfert de oră, au evocat mereu anotimpuri și străzi, și o atmosferă de iarnă, mai ales de iarnă, cu alunecușul ce-i făcea să înainteze greu, și cu mîna ei în buzunarul paltonului lui, amîndouă mîinile îngropate sub mănușile lor scoase, pentru că ținea mai cald contactul direct. În buzunar se făcea cald ca într-o cameră, cînd se servește ceaiul aburind, și dintr-o dată răcoarea grea se întinde jos la pămînt, se apleacă, se lățește și apoi dispare. Însă totul rămînea la atmosferă și străzi, și ei doi se pierdeau printre lucrurile acelea de atunci, relațiile directe nu se puteau evoca, se pierduseră, nu îndrăzneau să se apropie prea mult, nimeni nu ataca frontal. De aceea, pe nesimțite, s-au depărtat, ea mergea înainte, nu mai avea rost să rămînă exterior totul, sau fragmente, mîini, ca și cum imaginea s-ar fi descompus.

Asta era, își dădea foarte bine seama. Amintirile nu apăreau decît fragmentar și imediat se refugiau în atmosfera de atunci, în lucruri exterioare, sau chiar imaginea lor apărea ruptă, numai cuta dintre sprîncene, sau numai căldura mîinii. Se dizolvau în jur sau se rupeau, și cîte un element creștea prea mult, niciodată nu erau întregi, nu apăreau în raport unul cu celălalt. Ar trebui s-o oprească, s-o întrebe de ce se întîmplă fragmentarea asta, însă ar fi însemnat să intervină brusc, în chiar miezul relației, s-o discute, să n-o lase să se insinueze natural. Și apoi ea mergea înainte și, lăsat singur, reapărea fraza obsesivă : *trebuie să fac această călătorie*, frază ritmată, cu accentul pe *trebuie*. Calea cea mai sigură să scape ar fi fost să se gîndească la altceva, foarte important pentru el, în stare să-i mute gîndurile. Nimic nu e destul de important, ceva care să-l intereseze cu adevărat. Nici colegii, nici lucrările lui, nici planurile profesionale de viitor, nimic n-avea nici un fel de importanță. Era de speriat totuși cîte lucruri neesențiale face în fiecare zi, mereu, și asta timp de ani de zile. Starea Moldovei în secolul al XVII-lea, baza economico-socială a conflictelor dintre partidele boierești în prima jumătate a veacului al XVII-lea în Moldova. Documente frumos aranjate, unele citite pentru prima dată, praful plăcut al arhivelor, scrisorile oamenilor acelora, în limba polonă, ceremonioase, ocupîndu-se de o sumedenie de lucruri care n-aveau nimic de-a face cu subiectul său, ce trebuiau date la o parte, o continuă și intensă operație de curățire. Date afară, eliminate, uitate, proiecte matrimoniale între diverși pani mai mari sau mai mici, o groază de politețuri și de complimente, „pentru măria-voastră și pentru mult prea stimata și înalta doamnă castelană, la picioarele căreia mă arunc, serenissime pane Wisnowiecki", toate fleacurile astea, și obiceiul lor de a povesti aventuri de tot felul, întîmplări fără nici o noimă din adolescența lor, cînd erau paji, sau din primele lor campanii făcute împreună. Toate, dar absolut

toate niște simple stratageme, ca să-și aducă aminte de relațiile lor foarte strînse, ca să mai obțină o favoare, să cîștige cîte un mic avantaj. Asta era tot, însă chiar în vremea aceea, cînd nu exista mania scrisului, acești domni războinici care-și pierdeau viața în tabere, vînători și chefuri, activitatea cea mai subtilă fiind cîte o aventură amoroasă, consumau probabil ore chinuitoare cu pana de gîscă în mînă, mai greu de mînuit decît paloșul, ca să înșire pe hîrtie niște aventuri fără semnificație, fapte diverse și poate din cînd în cînd cîte o minciună sfruntată și lingușitoare. „Îți aduci aminte, luminăția-ta, cînd în polcul hatmanului Radziwil am atacat pe spurcații de tătari ce cotropiseră Podolia și luminăția-ta ai tăiat atîtea capete că și hatmanul ți-a prezis strălucita soartă de care cu adevărat te-ai învrednicit. Vitejia ta a fost întrecută doar de mărinimie și de curajul cu care ți-ai apărat umilul prieten, pe mine." Și iar urma o istorie fără sare. N-avea nimic de-a face cu el, cu teama lui, și cu adevărul acestor personaje. Nu-l interesau. Nici chiar istoriile groaznice care mai apăreau uneori, aprinderi de sate, și cîte o scenă fără însemnătate, trupul unei femei arse, descris cu amănunțime, deși nici măcar nu avea ce căuta în scrisoarea ce se ocupa cu alte lucruri. Din cînd în cînd, toți acești pani de graniță, după ce înșirau o mulțime de rînduri de politețe și falsă umilință (cum li se răspundea, de altfel), începeau să stăruie asupra unui fleac oarecare, a unei amintiri comune, foarte încurcate, pe care, expusă cu puțina lor știință de carte, n-o puteai descurca, și de aceea rămînea acolo confuză și de neînțeles, mereu cu digresiuni și repetiții. A fost o epocă aspră, de mari frămîntări și violențe în regatul Poloniei, republica pe cale să se îmbolnăvească grav de anarhie. De aceea au existat destule prilejuri de violență. „Îți aduci aminte, domnia-ta, atunci, la Bar, cînd am pus mîna pe săbii ca să răzbunăm moartea domnului nostru Iisus Cristos, cel răstignit de păgîni. În noaptea aceea ai fost lîngă mine tot timpul, și noi doi am prins-o, unul de un picior și

altul de celălalt, și am legat-o de grinda aceea fumegîndă. Ce carne albă avea, și nici măcar nu îndrăznea să țipe de frică, ci numai gemea ușor, și atunci am întrebat-o, eu sau domnia-ta, pane și frate al meu: «De ce l-ai răstignit, spune tu, scorpie, de ce l-ai răstignit?» și ea a început să țipe de-abia atunci și să ne spună: «Poate nu mă cunoaște domnia-ta, poate nu mă cunosc domniile-voastre. Eu nu sînt cine credeți măriile-voastre. Eu sînt Sura, eu n-am făcut nimic, și acum am să mă mărit, chiar mîine va fi nunta mea. Eu nu mă pregătesc decît pentru nuntă, nu fac ce spuneți măriile-voastre.» Și atunci eu sau domnia-ta și frate al meu am strigat: «Ești Sura pe dracu, ești o păgînă care-ai răstignit pe domnul nostru Iisus Cristos», și unul din noi, eu sau domnia-ta și frate al meu, am scos sabia și am lovit-o între picioare, dar fierul s-a oprit în osul ei, și amîndoi împingeam de el, cînd a venit baba aceea, fără un dintre în gură, care a strigat: «Măria-ta, n-o necinsti, că am pregătit de nuntă și mîine se mărită. Toate bucatele sînt pregătite și știucile le-am umplut. N-o necinsti.» I se păruse, cum văzuse sîngele, sau asta ar fi vrut să vadă spurcăciunea, și nu s-a lăsat pînă ce n-am spintecat-o și pe ea. Și atunci am plecat să căutăm un preot al lui Cristos, dar n-am găsit decît un eretic de popă ucrainean acolo la han, și l-am pus totuși să ne povestească pe loc cum a fost chinuit Domnul nostru. Dar nu ne-a plăcut și atunci domnia-ta și frate al meu, sau eu, nu știu, l-am apucat de barbă și am strigat: «Eretic blestemat, să spui așa cum a fost și cum l-au chinuit, și l-au bătut, și l-au scuipat, și l-au răstignit, că de nu, îți vom smulge barba fir cu fir, și pe tine o să te răstignim sau o să te tăiem ca pe un porc eretic ce ești.» Și el a uitat limba noastră și a început s-o amestece cu limba lui cîinească și să strige: «A fost vrerea Domnului, a fost vrerea Tatălui!», și noi îl trăgeam de barbă, dar nu te puteai înțelege cu el. Mereu striga: *«Volia Otța bîla, volia Otța»*, și atunci eu sau domnia-ta, fratele meu, te-ai dus după cuie și ciocan,

iar celălalt l-a ţinut pînă cînd totul a fost gata. Ce vremuri am trăit, ce vremuri, şi chefurile noastre la Bar şi la Colomeia! De aceea eu zic să ne împreunăm prin copiii noştri, iar eu o să-i dau Hanuşcăi două moşii în Podolia, şi alte bogăţii ce le vom crede de cuviinţă amîndoi, nu mă uit la asta, că ea e lumina ochilor mei, şi mai bine îi las pe ceilalţi pe drumuri decît să n-o văd pe ea fericită. Şi multe se pot face şi în Moldova, căci ştie domnia-ta că doamna, hospodara de acolo, mi-e rudă de aproape, domna Elisaveta a lui Moghilă. Să nu ne uităm, frate al meu, la nimic, ci să-i împreunăm, şi după Crăciun e bine să luăm copiii noştri la dietă, la Varşovia, cu noi, că se vor face baluri şi petreceri, şi aşa e cu tineretul, că şi noi, eu şi cu domnia-ta, am fost tineri." Şi o mulţime de alte povestiri de tot felul, de chefuri şi violuri şi de brutalităţi, care erau în spiritul vremii aceleia îndepărtate, în Polonia, care nu-l interesau, pentru că nu făceau parte din subiect, şi de fapt toate semănau îngrozitor unele cu altele. Zeci şi sute de scrisori, citite la Varşovia, şi alte documente, dări de seamă şi cronici, toate sînt pline de fapte, de acelaşi fapt în variante diverse, care doar povestesc de spiritul epocii, atît, şi pe care apoi oamenii le povestesc după douăzeci de ani unii altora. Fără nici o explicaţie validă. Nu-l interesau, chiar dacă există o anumită fascinaţie ciudată, şi mai ales periculoasă atunci cînd le citeşti. De fapt acum nu-l interesau nici măcar concluziile generale care se puteau desprinde, adevăratul sens al întregii lui activităţi, observarea legităţii chiar a acestor fenomene, povestite de obicei ca să netezească drumul unei alianţe matrimoniale sau al unei alianţe politice în dietă, sau un schimb de pămînturi. Tranzacţiile astea erau foarte interesante, dar nu acum. În clipa asta, în excursie, nu-l interesau nici ele, şi aşa cum i se mai întîmplă din cînd în cînd, i se pare că nici nu l-au interesat

vreodată, deşi asta nu-i adevărat, însă adevărul era ceva străin şi venit din altă parte. Nu-l interesa nici măcar amintirea aceea fugară din copilărie, care i-a venit în minte, cu tufele acelea de liliac înflorind de două ori pe an, primăvara şi toamna. Mai ales toamna aveau flori întunecate, şvinete, bătute şi atît de grele, încît se aplecau parcă într-un somn perpetuu. Le culegeau şi le răspîndeau în casă, prin toate camerele, şi în săptămîna aceea a liliacului plutea pretutindeni un miros amărui, dulce-amărui, cu o anumită tristeţe. Era adormitor, şi de-abia rezistai tentaţiei de a adormi, mai ales cînd, pe lîngă miros, mai vedeai şi florile acelea întunecate şi grele, aplecate deasupra vazelor mari, pîntecoase, cumpărate anume pentru liliac. Să dormi, într-o asemenea cameră, mai ales cînd ziua este luminoasă afară, cu lumina plutind în straturi, ca toamna, şi atunci se lasă perdelele acelea grele, cu franjuri, fără să fie întuneric complet. Florile aplecate se văd prin umbră şi mai întunecate, şi miroase a foarte amar. Amintirea i-a venit absolut fără nici un fel de legătură, fără să poată stabili vreo asociaţie, ca o surpriză. După un timp, în care şi-a adus aminte că florile astea durau mult, mai mult decît liliacul de primăvară, pînă ce frunzele foarte negre şi amare se subţiau şi liliacul părea şi mai înflorit, a încercat să vadă de unde vine asociaţia, cum de şi-a adus aminte de tufele acelea prin care se jucase o dată, sau mai tîrziu, după ce nu se mai juca, acolo se ascundea, ca să nu-l vadă ceilalţi şi uneori să nu-i vadă el pe ei. Acolo era ascunzătoarea lui, unde era în stare să stea ceasuri întregi, chircit, şi să se gîndească. Aproape la fel de bine ca în camera străbunicului. Şi altfel. Dincolo îl puteai găsi, pe cînd în liliac nu-l căuta nimeni. Se distra uneori să-i audă strigîndu-l : „Ilie, Ilie, unde eşti ?", şi se bucura că nu răspunde. Era şi asta o plăcere din copilărie, să fii strigat, să-ţi auzi numele, şi să nu răspunzi. Părea atunci

că eşti în acelaşi timp în două locuri deosebite, unde voiau ei şi unde erai tu de fapt. Dar adevăratul loc era ştiut numai de el, restul nefiind decît nişte imagini foarte palide, care se perindau în faţa ochilor, sau le auzea. „Poate e în camera cea mare", striga cineva, şi se repezeau să-l caute, fără să-l găsească. El ştia că nu-l vor găsi cînd se repezeau într-acolo, şi-şi închipuia surpriza lor, şi cum îl caută după uşă, şi după mobile, crezînd că se ascunde. Iar la sfîrşit, terminau prin a fi îngrijoraţi. El ştia toate astea şi rămînea ascuns în tufele dese de liliac, unde ei nici nu puteau pătrunde. De aceea locul nu şi-l trăda niciodată. Era amuzantă imaginea asta a lui, căutarea în alte locuri unde ceilalţi îşi închipuiau că este şi *numai el ştia adevărul.* A fost plăcut surprins la început de această amintire, şi fraza aceea obsesivă, comandată de propriii lui paşi, de-abia dacă se mai auzea, ca un adevărat fundal, din ce în ce mai palid. După ce-şi inventarie amintirea, se gîndi cum i-a venit în minte, şi porni pe urmele unor asociaţii, însă nu găsi nimic. Observă doar că pur şi simplu amintirea asta îl interesează. Doar ea şi nimic altceva din copilăria lui de care ar fi vrut să-şi aducă aminte. Desigur, trebuia să facă această călătorie. Simplu, nu *trebuie,* ci el *vrea* să facă această călătorie, din cauză că e obosit, n-a mai ieşit de atîta vreme la aer, şi are nevoie de o relaxare, şi de peisajul acesta din jur. Să scape de oraşul cu îmbulzeala lui, şi cu lumea grăbită, înecată în griji zilnice, şi de programul foarte rigid pe care şi-l stabilise. Oraşul de la ora 3, cînd se populează de feţe obosite, ca şi a lui, printre care şi propria lui figură de-abia dacă se deosebeşte. E tuns la fel ca majoritatea, similar îmbrăcat, decent şi cu o eleganţă sobră, şi iese din bibliotecă, ca şi alţii din birouri, umplînd centrul oraşului, ciocnindu-se şi semănînd unii cu alţii. Cum e şi normal, iar el e unul dintre cei mulţi de pe stradă, trecători, om fără proeminenţă, cum

dorește să fie. *Uomo qualunque*, omul oarecare, omul de pe stradă, material de anchetă sociologică. Nu era rău, ăsta e unul dintre avantajele de a trăi într-un oraș mare. Trebuie să răspunzi la salut cel mult o dată sau de două ori pe zi. Pe cînd într-un oraș de provincie ar fi probabil Don' Profesor, sau nu, acum Tov. Profesor, și l-ar opri oamenii pe stradă, părinții copiilor, ca să-l tragă la răspundere ce note a pus elevilor. Într-un oraș mare măcar pe stradă nimeni nu te trage la răspundere. Însă obosise, avea nevoie de variație, de peisaj, de aer liber și de mișcare. Se uită în jur, la brazii tăcuți, și constată că de fapt peisajul, deocamdată, nu-l interesează. Doar pentru o clipă îl interesă, cînd văzu jos, printr-o tăietură de pădure, schitul alb din vale și-și aduse aminte nu știu de ce versurile *„comme un hameau paisible au pied de la montagne"*. Nu se osteni să-și aducă aminte de unde sînt, dar imaginea schitului îi făcu realmente bine, uită orice altceva, și se opri. Vru chiar să organizeze o haltă mai lungă și se uită după Olga, care o luase multișor înainte, neobservînd că el s-a oprit. O văzu foarte bine, distinct, cum înainta pe cărare, îi recunoscu linia cefei, sub părul scurt, așa cum fusese totdeauna, și constată cît de puțin s-a schimbat, cum și-a păstrat alura de fetiță, aproape de liceană, și o veselie a mersului, pentru prima dată din nou evidentă. Se uită în jos, spre schit, și se auzi șoptind : *„Go, go, to a nunnery go"*. Nu-l interesau, îl plictiseau toate, și brazii ăștia, și colții de stîncă, și vîrfurile care scăpărau din cînd în cînd, deasupra pădurii, atrăgînd imbecilii să se cațere, să facă ore întregi de drum obositor și uneori riscant, ca să fie cu vreo cîteva sute, sau chiar mii de metri deasupra locului unde își petrec de obicei zilele, crezînd că astfel au ajuns mai sus, că s-au înălțat, îmbibați de prejudecata înălțimii, de confuzia verbală dintre „înalt" și „realizat", „important" sau poate chiar „pur". Mai

bine odihna într-un astfel de loc pașnic, ca acolo jos, un loc bine împrejmuit, cu o viață riguros organizată, cu ore de meditație prelungi în singurătate. Poate un asemenea loc, unde stai retras și nu te întreabă nimeni nimic, unde *ești*. Să simți că ești cu adevărat, să-ți prefirezi clipele în totală singurătate și izolare, să nu te caute absolut nimeni. Mult mai bine decît în izolarea artificială a copilăriei. Și în față doar muntele, pe care să nu-l urci, ci să-l privești de jos, cu calm, și să-ți dai seama că n-are nici un fel de importanță. Într-un asemenea loc unde de la început știi că nu te interesează nimic, programatic nu te interesează nimic. Un mare gol în jur, și un gol în tine, dincolo de preocupările de fiecare zi, pe care trebuie să pretinzi că te pasionează, și să-ți petreci ore întregi studiind documente unde se lăfăiesc pe aproape fiecare pagină tot felul de istorii absolut contingente, fără nici o noimă pentru noi, cei de acum, spiritul unui alt veac, faptele unui alt veac, și ale unor oameni morți de mult, niște barbari sanguinari, realizați sau obsedați de violențele lor, pe care el trebuie să le citească și să le dea cu grijă la o parte. Toate faptele și oamenii aceia care s-au silit, acum trei sute și mai bine de ani, să mascheze adevărul, adevăratele relații, interesele acelui veac, cu valul acela de vorbărie. *„De contingentia mundi"*, unde citise ? Acum doar simte cît de mult l-a plictisit activitatea lui din ultimii ani, din toți anii, munca de sobol prin arhive, ca să găsească ce-l interesa de-abia în spatele a sute, a mii de fapte fără nici o semnificație, obiceiurile altui veac, fără raport cu al nostru ca obiceiuri. Își alesese meseria asta greșit, din cine știe ce imbold, poate pentru că în copilărie fusese bîntuit de prezența unui trecut ce se uscase, dar nu dispăruse din amintirea celor din jur, mai ales a bunicii aceleia pe jumătate nebune, cu funcția ei specială în colectivitate. Iar de cînd îmbrățișase meseria asta, pe care pretindea

că o face foarte bine, foarte corect, trebuie mereu să dea la o parte fapte, mereu fapte, ca să găsească undeva, dincolo de ele, grăuntele de raționalitate, de cele mai multe ori nu dovedit de ele, ci mascat. Uneori există un fel de voluptate în a demonstra că asta nu e important, nici asta nu e important, și asta e lipsit de importanță, că tot noianul de istorisiri și evenimente n-au importanță prin ele înseși. Simți că nu sînt importante, însă, ca să le dovedești, trebuie să arăți ce înseamnă, care le este *semnificația,* care numai ea există, numai ea e rațională și se justifică. Și atunci într-adevăr se destramă. Într-un astfel de loc, ca jos la schit, lucrurile astea *deja* sînt lipsite de importanță, din principiu. Însă e absurd. Ce să caute într-un asemenea loc ? Simplă manifestare a oboselii și a plictiselii, această dorință de recluziune. Pentru că n-are ce căuta într-un asemenea loc. Ce absurd, într-o mînăstire, într-un schit ! Evident, și acolo trebuie să accepți dogma. Probabil însă că cei foarte evoluați, înainte, cînd se retrăgeau acolo, după ani de meditație, își dădeau la fel de bine seama că, de fapt, nu e adevărat, n-are importanță. După un anumit contact prelungit cu orice dogmă, cînd ești tenace și lucid, îți dai seama de inconsistența ei, chiar dacă n-o spui, pentru că negarea trebuie să se facă în numele altei dogme, și ești obosit de ele din principiu. Toate sînt semnele oboselii lui din ultima vreme, și aici și-a dat seama mai bine decît oricînd de ea. Deși, întors în oraș, își va relua activitățile cu aceeași meticulozitate ireproșabilă. Și acum trebuie să fugă după fata asta, care nu l-a simțit că a rămas în urmă, și a mers înainte, s-a distanțat destul de mult. Ei bine, *nu* trebuia să facă această călătorie, ăsta e adevărul. E prea obosit ca să alerge. Acum se vede aproape numai ca o pată, deasupra lui, are un avans de cel puțin 200 de metri. Nu și-a dat seama că el n-a mai venit. Poate că pentru ea el nici nu

există, e indiferent, de aceea e și așa de absentă. De cînd a reîntîlnit-o e mereu absentă. Se plimbă uneori împreună, sau o vede în clasă, și are o cumințenie stranie. E totuși foarte schimbată, deși a păstrat aspectul de fetiță și formele astea gracile. Are mai mult de treizeci de ani și nu pare. Asta l-a frapat atunci, în sala de clasă, cînd a reîntîlnit-o. Nu se aștepta, nu se mai gîndise decît în treacăt la ea, în ultimii ani aproape de loc. Și a revăzut-o, aproape exact așa cum fusese cu mai bine de zece ani în urmă, cu ochii aceia ce-și păstrau vioiciunea, și îmbrăcată la fel. De fapt nu la fel, evident, mult mai bine îmbrăcată, însă cu același mod de a alterna culorile, de a purta culori contrastante — e adevărat foarte bine alese, ca și cu ani în urmă. Părea bine îmbrăcată orice ar fi pus pe ea, avea o anumită grație, un mod de a-și sublinia gracilitatea. Ultima dată avea o rochie albă, ușoară, de pînză și stătea acolo, la zid. Într-un fel el o apărase, dăduse un curs rațional discuției. Parcă toți înnebuniseră, văzînd-o acolo, la zid, în fața tuturor, atît de grațioasă și pierdută, incapabilă să se apere. Cu ce furie o atacau, cîtă patimă puneau, și ce portret curios îi făceau ! El dăduse discuției un curs rațional, explicase de ce, și atunci lucrurile au reintrat în normal, ea nu mai era o vrăjitoare, cum bîntuia în cuvintele celorlalți, ale lui Sebișan mai ales, care se isterizase complet în noaptea aceea. Părea o adevărată demascare a unei vrăjitoare. Nu, nu se puteau lăsa lucrurile așa, și el a adus adevăratul accent, a salvat-o. Nu efectiv, de fapt, e adevărat că a acuzat-o și el, și încă foarte drastic. Nici nu putea face altceva, nu era posibil, după ce porniseră toți pe calea asta. Dacă ar fi apărat-o, pe lîngă faptul că și-ar fi făcut și lui rău (și trebuia să fie foarte atent, mai atent decît alții), în plus ar fi fost total inutil. S-ar fi distrus amîndoi, evident, ea nu mai putea fi salvată în nici un fel. Se porniseră pe ea, era atît de grațioasă într-adevăr. Și el a acuzat-o, apărîndu-se, e adevă-

rat, de acuzația implicită că au fost prieteni înainte. Și de fapt nici nu mințise cu totul. Era absurd, evident, ea chiar se certase cu toți ai ei pentru asta, de-abia mai era tolerată în casă. Prezența ei, simpla ei prezență, producea o tensiune deosebită. Mai ales femeia aceea grasă, cu gesturi indolente, maică-sa, pur și simplu se schimba la față, ieșea din starea aceea de continuă mulțumire de sine și indiferență ce o învăluia, și se înroșea, fără să spună nimic. Trîntea ușile. În fond nu era o femeie lipsită de interes maică-sa, cu siguranța aceea de sine, și mișcările acelea de o grație molatică, orientală și modul de a se uita la oameni, ca o invitație. Cînd o găsise odată singură, nu era Olga acasă, l-a invitat în camera ei și i-a spus s-o aștepte, și s-a întins pe o sofa, cu piciorul dezvelit pînă la genunchi, gol, și n-a spus nimic. O mînă și-o ținea sub cap, și el se pierduse cu desăvîrșire, cu desăvîrșire, era un puști. Avea un corp mare, bine format, deși puțin cam prea plin, masiv, însă masivitatea asta era bine făcută, dezvăluind atîtea rotunjimi, bănuite sub haina foarte subțire (era vară). Și i-a cerut să-i aprindă țigara, el s-a aplecat cu chibritul deasupra ei și i-a simțit mirosul pielii. Cred că observase că îi tremură chibritul în mînă, că nu reușește să-i aprindă țigara, și se amuza, mascîndu-și veselia sub pleoapele acelea grele, în concordanță cu întreaga masivitate a corpului, care-i transformau ochii în două fante luminoase, intens colorate. Nu intens colorate, ci într-adevăr luminoase, prin unda aceea de ironie care n-o părăsea decît în prezența fiicei ei. Atunci nu mai era ironică, și nici greoaie, ci părea că are o teribilă energie în fiecare mișcare. Indolența nu era decît o mască, o poftă continuă de a primi și de a înșela că se lasă dominată, cînd de fapt trebuia să acapareze tot, să se prăbușească cu toată greutatea ei și să înglobeze... Îi simțeai o uriașă poftă de a avea, de a încorpora, ca și cum ar fi fost un animal tentacular. Toată indolența aceea nu era decît o mască

a siguranței că poate să aștepte, că mai curînd sau mai tîrziu va primi ceea ce vrea. Dar și capabilă să se lupte, ca o lupoaică, să atace rapid, atunci cînd siguranța aceasta dispărea, ca în fața Olgăi. Ce ciudate relații între mamă și fiică, aproape de ură, sigur de ură, de profundă antipatie. Și într-un fel prima apostazie, în fața Olgăi și a ei, după ce o găsise singură (dacă nu venea atunci Olga, poate ar fi intrat într-o poveste complicată, pentru că îl simțise încă de pe atunci). A intrat anume în cameră la Olga, brusc, ca și cum ar fi vrut să surprindă ceva. N-au auzit-o apropiindu-se de ușă, ca și cum ar fi fost o felină, nu o femeie mare și masivă. Și puterea cu care s-a deschis ușa, și i-a făcut să sară în picioare, Olga cu obrajii acoperiți de pete stacojii (nu roșea niciodată pe de-a întregul), ca și cum s-ar fi îmbolnăvit subit de cine știe ce boală infecțioasă cu pete vii, o boală orientală, cu febre mari și agitație intensă. Și el încurcat în mod evident. Și apoi fața ei mimînd surpriza, și spunînd molatic (ce extraordinară trecere de la viteza și agilitatea de dinainte la mișcarea din nou indolentă, de corabie care plutește în lang, într-o briză ușoară. Nu pe mare, ci pe un mare lac liniștit) :

— A, tînărul acesta simpatic, bună ziua, bună ziua, îmi pare bine că te revăd.

„Și apoi mi-a întins mîna, ca să i-o sărut, o mînă mare și moale, bine formată, și totuși ciudat de îmbătrînită. Altfel, nu avea vîrstă. I-am sărutat-o înroșindu-mă și, în timp ce mi-o ținea la buze, cu vocea ei cea mai blîndă, și mai moale, m-a întrebat :

— Spune-mi, te rog, ești tot atît de fanatic ca și fiică-mea ? Mîna îi rămînea persistent lîngă buzele mele, lîngă nările mele, mă învăluia, nu și-o îndepărta și nu aveam puterea să i-o dau la o parte, cu brutalitate, așa cum, de fapt, ar fi meritat, cu întrebarea ei provocatoare. Și nu-i puteam răs-

punde, dar am găsit imediat ce să spun, un lucru care mă salva verbal, dar îl înmuiasem prin ton :

— Doamnă, atît cît este nevoie. Şi atunci ruşinea, neobrăzarea ei de fapt, şi imposibilitatea mea de a riposta, de a-i spune ceva usturător. M-a lovit cu mîna peste obraz, mîngîindu-mă nu ca pe un copil, nici măcar ca pe un copil, ci ca pe un cățel de rasă, sau cal de curse, pe care-l loveşti pe grumaz. Mici lovituri, uşoare, repetate, şi furia mea, pentru că gestul ei dădea posibilitatea unui singur înțeles replicii, transformîndu-mă de fapt într-un oportunist, care face ceva de nevoie. Răspunsul meu dădea *şi* această posibilitate, dar nu numai asta, însă gestul ei, pe lîngă faptul că mă umilea în sine şi-mi desființa orice importanță adolescentină, în acelaşi timp mă obliga să accept un singur înțeles şi să mă degradez moral în fața Olgăi, pe care nu îndrăzneam s-o privesc. Şi surprinderea față de mine însumi, descoperirea asta subită că există undeva o fisură, ceva în neregulă în convingerile mele ferme. Deşi era exagerată o asemenea grijă. Nu era adevărat, ci pur şi simplu eram un adolescent, un student, în mîinile acestei femei experimentate, cu o deosebită putere de atracție. Şi de fapt nu era ceva serios, o întrebare de viață şi de moarte, care să angajeze într-adevăr credința cuiva. Însă senzația de atunci a fost paralizantă, mai ales că după aceea a plecat, şi i-am urmărit unduirile corpului, ale şoldurilor, pînă la uşă, şi i-am şi promis :

— Vino o dată să mă vezi şi pe mine, nu numai pe fiica mea.

— Da, doamnă.

Consolidînd astfel acceptarea loviturilor de falsă mîngîiere date anterior. Ce vie mi-e în memorie scena aceea, senzația mîinilor ei pe pielea subțire a obrazului meu, orice încercare de a spune că n-are importanță nu-mi reuşeşte. Amintirea

aceea a rămas ca un promontoriu. Totuşi, nu trebuie să aibă importanţă."

A fost inutil să-i explice mai tîrziu că răspunsul lui a fost corect şi că nu e vorba de fanatism, ci de credinţă, fanatismul e ceva iraţional şi duce la greşeli de tip stîngist, tot atît de grave, specifice copilăriei, ori ea, tocmai, e copilăroasă. A fost inutil, mai ales cînd Olga i-a oferit scuza care pecetluia definitiv întregul episod, dîndu-i explicaţia fără apel, acut de adevărată. „Lasă ! M-aş supăra dacă n-aş şti că are capacitatea de a transforma pe toţi din jur, o sută de kilometri în jur, pe toţi cei atinşi de ea, în porci. Circe. Am să plec, n-o mai suport, am să plec ! Am să-mi găsesc un post şi am să plec." Putea povesti şi toate astea atunci, la şedinţă, sau aproape toate, însă n-avea rost, şi apoi nici nu mintea pe de-a-ntregul. Exista ceva extrem de periculos în chiar fanatismul ei şi care se manifesta mereu, dîndu-i aproape complexe, neliniştindu-l continuu, pînă ce făcea ca unele întîlniri să fie aşteptate cu frică. Iar surveneau probleme, mereu surveneau probleme, era o fiinţă care problematiza totul. Legile şi principiile cele mai evidente nu erau dezise de fapte, dar nici nu le acopereau în întregime. Rămînea totdeauna o margine, pentru nesiguranţă şi frămîntare, nu ştiai exact niciodată ce să faci de la bun început. Deşi nu era vorba totdeauna de făcut ceva. Şi mîinile ei, lungi, subţiri, nervoase, mereu în mişcare, mereu gesticulînd, putînd să se transforme în faţa ochilor lui în fiinţe independente, aducînd rareori liniştea, ca şi cum ar fi nişte lujere de flori (i-a şi spus asta o dată), şi alteori răscolind totul. Chiar dacă ajungea la aceeaşi concluzie, tot răscolea mai întîi, aşa că însăşi concluzia devenea obositoare, te cuprindea oboseala aceea de moarte că, de-abia ai stabilit un lucru, şi mîine poate să fie altfel, mereu s-o iei de la capăt într-o continuă verificare. Aşa nu se poate trăi, mai ales atunci nu se putea trăi, şi la sfîrşit se

despărțeau iritați. Chiar cînd îi dovedea, nu părea că a convins-o și uneori nici nu știai exact ce vrea, nici ea nu știa, era mereu bariera aceea. „Am apărat-o, transformînd în rațional ceea ce ceilalți porniseră nebunește, chiar dacă n-am putut influența adunarea și nici nu era cu putință, și chiar dacă n-am putut spune tot adevărul, o bună parte din adevăr, pentru că iar nu era cu putință. Dar n-am mințit, crea probleme, asta era adevărat, nimeni nu poate să nege. Și trebuie să lămurim asta între noi. Acum fuge, ar trebui să strig, dar mai bine mă grăbesc, s-o ajung din urmă. Nu știu de ce fuge așa, de unde ușurința asta. Nici nu observă că am rămas atît de mult în urmă, pentru ea nu sînt o prezență continuă, se gîndește la mine doar atunci cînd mă vede. Cînd nu mă vede, nu sînt. Bărbatul acela despre care vorbește mereu și spune că ar fi fost interesant să-l cunosc. Credința ei că există mereu oameni interesanți, și mirarea ei veche în fața oricărui lucru nou («Uită-te ce interesant este!»), care mă scoate din făgaș. Tot așa cum nici ea nu părea că are albie. Dar acum s-a schimbat, deși, privită din spate, la distanța asta, e parcă exact cea care a fost, și așa am și crezut, în momentul cînd am văzut-o în sală, stînd în bancă, părînd de vîrsta celorlalți, cu zece ani mai mici." L-a speriat, și cred că și alții, studenții aceia indiferenți, care, în timp ce el vorbește, se joacă în bănci și-și trimit bilețele, au simțit dintr-o dată că și pentru ei există altfel, au priceput că se întîmplă ceva deosebit, trebuie că au simțit, pentru că au creat golul acela gata să-l primească, ochii îndreptați asupra lui, atenția aceea nu pentru ce ar putea eventual să spună, ci chiar pentru persoana lui, pentru el însuși, căutat ca o curiozitate. Și golul atenției lor, și prezența ei, toate au contribuit la schimbarea stilului său de a fi, privit de el însuși cu mirare, tendința de a fi cuiva pe plac, de a semăna cu cineva, cu fata a cărei imagine o vedea în bancă. Pentru că nu era decît imagine.

Momentul cînd toate lucrurile acelea din jur, clasa, obiectele pe care le cunoştea aşa de bine (erau aproape tot atît de familiare ca şi lucrurile din propria lui garsonieră), şi-au schimbat pe nesimţite poziţia, ca şi cum ar fi fost văzute de un ochi străin, nu de ochiul său, căpătînd altfel de raporturi. Desigur, era absurd, cauza era surpriza, emoţia, însă e adevărat, ştia precis că măcar ea, dacă nu toţi cei din sală, îl observă altfel, nu este numai o fiinţă indiferentă care trebuie să debiteze de la catedră nişte lucruri. Caută să vadă nu adevărul sau neadevărul în general, indiferent, al celor spuse, ci cît de adevărate sînt pentru el, ca şi cum o asemenea categorie ar exista. Şi e el însuşi prins în obiectiv, judecat, comparat (de ea), urmărind să observe tot ce s-a întîmplat cu el din fluctuaţiile frazei, din ritm, din ce spune. Nici unul din cuvintele lui nu trebuia să enunţe nişte lucruri bine stabilite, ori care trebuie luate ca bine stabilite, ci să-l descopere, să-l dezvăluie şi să-l dezgolească pe el însuşi. Şi dorinţa de a se ascunde, de a regăsi toate lucrurile familiare, bine îngheţate în raporturile lor fireşti. Şi apoi, pe nesimţite, vorbind altfel decît ar fi vorbit în mod obişnuit, fără să vrea ascunzîndu-se, pitulîndu-se după umbra propriei ei imagini. Ce curios, totuşi, cum a reuşit, jucînd pur şi simplu teatru, vorbind aşa ca şi cum *ea* ar fi rămas şi ar fi fost lectorul, şi el s-ar întoarce după atîţia ani. Curios cum a reuşit, şi cum a început să se decupeze întîi figura femeii aceleia. Doamna Elisaveta Movilă, cum documentele au început să foiască şi să dea naştere figurii înalte a doamnei aceleia moarte, despre care, de fapt, nimeni nu poate spune exact cum a fost. Şi atmosfera curţii, cu boierii aceia mîncăcioşi plecîndu-se atunci cînd ea intră în divan, şi apoi ducîndu-se la mesele lor, şi retrăind scena răzbunîndu-se, rîzînd gros şi deşucheat, fără să îndrăznească să spună unul altuia despre ce este vorba. Dar mîncînd şi bînd, şi avînd impresia că pe ea o devorează, după ce şi-au plecat

fruntea atunci cînd papucii ei de safian au atins dalele de piatră din sala sfatului, îndreptîndu-se spre scaunul înalt, cu spetează, de la stînga copilului nevolnic în numele căruia stăpînea. Şi ea, singură, simţindu-se printre ei mereu asediată, neştiind de unde poate veni pericolul, ca mamă, ca femeie şi ca prinţesă, bănuindu-i încontinuu şi jucînd comedia încrederii depline, ca să-i determine şi pe ei să nu poată face un pas, să intre cumva în înseşi cuvintele ei ca într-o strînsoare. Încercînd să prezinte complicatul echilibru al puterii, şi funcţia specială a întregului balet de curte, a plecăciunilor şi a ritului, ce trebuia observat ca să pună stavilă poftelor şi să orienteze toate gesturile, ca faldurile unei haine, ca zidurile unei clădiri, să nu le lase libertatea de a se desfăşura. Şi apoi pocalele de metal greu, cu vin gros, care erau băute şi zvîrlite pe pardosele, ca un palid gest de eliberare. Să scape măcar aşa, prin violenţă, de femeia aceea puternică, ambiţioasă, cu mişcări lente, unduitoare, care-i stăpînea şi-i atîţa, îi scotea din fire şi, în ciuda ambiţiei, nu era niciodată doar prinţesă, ci femeie, femelă. O oră a vorbit, şi a terminat cu fraza cronicarului : „Boieri, boieri, ruşinatu-m-a păgînul", întoarcerea tot spre ei. Şi ruşinea care l-a prins, că nu voia să vorbească despre asta, şi a simţit-o mereu privindu-l, deşi nici măcar n-a vrut să se uite spre ea. Ce curios, niciodată nu s-a gîndit aşa la doamna Elisaveta Movilă, ca la o imagine falsă, o asemăna cu altcineva. Nu există nici un indiciu că s-ar fi mişcat lent, unduios, aproape lasciv. De altundeva a scos asta, nu din documente. Nici n-a mai putut continua să vorbească despre celălalt personaj interesant al epocii, pe care doamna l-a urît şi a poruncit să i se desprindă capul de trunchi, pentru că trecea deasupra tuturor, şi inutil încerca să-i pună stavile şi reguli. Despre ăsta ar fi trebuit să-i vorbească, era cel mai interesant, şi arăta eşecul celor ce nu respectă regulile, care nasc mereu probleme şi sînt pînă la urmă sfîşiaţi, capul li

se desparte de trunchi. Poate în cursul acestei excursii îi va povesti, așa cum vrea ea, uitînd ce reprezintă de fapt, un fenomen de destrămare a feudalismului în Moldova. Băiatul negustorilor din Suceava, Crimcovici, care nu și-a trăit epoca, pentru că Moldova nu ajunsese obiectiv, acolo unde simțea el, unde trăia el, și de aceea a fost ucis, după ce în zadar încercase să facă altceva. Despre el ar trebui să-i spună, așa cum vrea ea, arătînd că mereu se întîmplă să existe un individ cum îi vrea ea pe toți, care sfîrșește rău, și pe drept cuvînt. Dacă nu și-ar trăi nimeni timpul, ar fi un haos, timpul acela n-ar exista, și nimic n-ar fi posibil. Trebuie respectată regula, nu așa cum dorește ea, problematizînd mereu, îndoindu-se sistematic de lege, în numele lucrurilor care nici *nu pot fi* cu adevărat, pentru că sînt în afară de ce *trebuie* să fie. Dar atunci, la curs, n-a mai putut vorbi despre el, obosise inventînd femeia aceea ireală, numai de dragul ei. Jucîndu-se de-a altcineva, ascunzîndu-se în momentul în care-l pîndeau. De fapt, fata aceea nici măcar nu exista decît ca o aparență, și cu colaborarea memoriei lui. Și-a dat seama imediat, cînd a observat calmul ei, liniștea ei, pe suprafața căreia aluneca mereu. După primele fraze, intrau imediat în convențional, ca și cum n-ar avea ce să-și spună. Discuțiile lor erau banale, cu mari pauze, întrerupte, și avea tot timpul impresia că ea poartă o mască pe figură, dincolo de care nu poate să pătrundă. Liniștea ei nu putea să fie adevărată, mereu era pus în fața nu a persoanei cu care s-a înfruntat odinioară, ci a altcuiva, nu numai necunoscut, dar închis anume, greu de cunoscut. Într-un fel mai străină decît dacă ar fi întîlnit-o acum pentru prima oară. Atunci și-ar forma rapid o anumită opinie, ar defini-o într-un fel, dar așa, tot ce e acuma e mereu răsturnat de imagini din trecut, o mișcare îi amintește o situație, ca să constate că, de fapt, s-a înșelat, că e vorba de altceva. În loc să se bucure că nu-l mai tulbură cu întrebările

ei, că nu-i mai reamintește tot felul de lucruri din trecut, e mereu îngrijorat că n-o găsește așa cum s-ar aștepta. De aceea trebuie s-o caute mereu, lungi plimbări pe jos, pe malul Dîmboviței, uneori în locuri cutreierate și altădată, ca și cum locurile ar fi putut s-o redescopere sau să sublinieze prin ce se deosebește. Inutil, discuțiile sînt mereu convenționale, nu ajung niciodată la nici un rezultat, ca și cum s-ar feri de el mereu. Trei săptămîni de joc, de-a v-ați ascunselea, găsind mereu numai suprafața aceea alunecoasă. Un joc în care e sortit să piardă mereu, să se întoarcă tot el cu fața la zid și să pornească de fiecare dată s-o caute. Ca acum, cînd nici nu-și dă seama că el lipsește și merge înainte. Prezența lui este episodică, legată numai de simțurile ei directe. Nu există niciodată pe negativ, ca atunci în copilărie, cînd se ascundea în tufele de liliac de toamnă, și-i auzea cum strigă, cum îl caută, cum își închipuie că e într-un loc sau în altul, și numai el știa adevărul și-i lăsa să se frămînte, neîndrăznind nici măcar să răsufle, bucurîndu-se pe tăcute, ca de un secret al său. El era mereu cel căutat, și nu voia să fie găsit, ci numai atît, căutat, trăind în mintea lor doar ca un semn de întrebare, iar el plonjat doar în frica plăcută de a nu fi descoperit și luîndu-și mereu măsuri de pază foarte sigure. Reușind de cele mai multe ori, și din ascunzătoarea lui supraveghindu-i mereu pe ceilalți, totdeauna în eroare, măcar în ceea ce-l privea. Și încercînd să surprindă regula, legea prin care ei există și pe care, dacă n-o respectă, se prăbușesc și se desființează ca o pretenție. Totdeauna numai el a știut (și eventual bunica) un anumit secret de copilărie, pe care nu l-a putut menține, era absurd, însă cît a existat numai el și bunica l-au știut: cine este el cu adevărat. Curios că i-a oferit acum, în tren, și această cheie a lui, la care nu s-a gîndit atîta vreme, dezvăluindu-se și mai mult, ca și cum ar fi fost apucat de vertij, pentru că acum el caută, pentru prima dată, și în situația asta

nouă s-ar arunca în gol, spunîndu-şi toate secretele. El, care pînă acum era mereu neprecizat, de-abia îşi menţine echilibrul, încercînd s-o definească. De aceea trebuia făcută această călătorie, nu pentru că e obosit, aşa cum e de fapt mereu, şi nici pentru peisajul cu brazi, indiferent. Niciodată nu l-a interesat natura cu adevărat, şi nici n-a pretins. Toate formele astea care nu-i spun nimic. Nu poate să piardă jocul acesta de-a v-aţi ascunselea, care e partea lui tare. Tocmai aici, unde s-a mai întîmplat... S-a mai întîmplat să se descopere tot pe el, chiar pentru sine însuşi, în momentul acela de iritare, cînd din nou l-a răscolit, şi l-a chinuit mereu, tot timpul, cu imaginaţia ei în stare mereu să descopere noi jocuri, şi noi laturi, şi cînd muntele ăsta blestemat, care cel puţin e stabil, devenise un fel de carusel. Şi atunci s-a răzbunat, dar a fost altfel, şi nu numai pentru că răzbunarea a avut un alt caracter, întovărăşită fiind de o dorinţă în faţa căreia nu se putea stăpîni. Totuşi a ales locul ăsta, nu altul, şi nu ştie de ce. Poate că şi ea îşi aduce aminte, desigur, nu e nici o îndoială, pentru că un pericol de moarte nu se uită, şi totuşi a acceptat, fără să pomenească faptul că atunci s-au certat. Curios că şi atunci el s-a descoperit, iar ea nu numai că i-a scăpat, dar nici măcar n-a mai putut-o înţelege, şi au decis să nu se mai vadă. Atunci, la şedinţă, la atît de puţină vreme după aceea, poate că a crezut că se răzbună, dar el a încercat să raţionalizeze nebunia celorlalţi, s-o facă de înţeles, să se apere pe el, şi pe ea, şi poate s-o înţeleagă mai bine. A fixat-o în tipare foarte precise, ca să nu se mai poată mişca după voia ei, în nişte tipare cunoscute de toată lumea, acceptate şi consfinţite printr-un act, de care şi ea trebuia să ţină seama toată viaţa, pentru că era sortit s-o modifice, fără îndoială. Deşi, de fapt, nu mintea. Aşa era, mereu ridica probleme, îi fugea printre degete, alunecoasă, greu de definit. Încă de pe atunci, însă mult mai puţin ca acum. Atunci era

ființa care ridica probleme, care trăia puțin dincolo de ceea ce ar trebui să fie. Însă acum nu știi nici dacă măcar e așa. S-a modificat, într-adevăr, dar în felul acesta curios. Și acum aleargă în față, de o oră fără oprire, fără să-și dea seama că el a rămas cu atît de mult în urmă. Ar trebui s-o strige, s-o cheme, să-i spună să se oprească, dar atunci ar rata încă o dată ocazia ca ea singură să-și dea seama că el nu este *aici*, și să trebuie să-l caute. Poate că, pierdută în gînduri, la un moment dat se va uita în jur și va constata că nu este, că e singură, aici, departe de alți oameni, la munte, într-o pădure, și atunci îi va fi frică. Nu se poate să nu-i fie frică, izolată, în mijlocul pietrelor astea. Aici mai ales, cînd vor ieși din pădure, și vor ajunge la creastă, și nu va vedea copacii drepți și mulți, apropiați, ci doar stîncile acelea bizare, cu forme neobișnuite, săpate de apă, și în jos prăpastia, și boarea de vînt care nu încetează niciodată la înălțimi. Lipsa de vegetație, doar ierburi pitice și pietre goale, pe care poți să aluneci. Atunci nu se poate să nu-i fie frică, să nu se uite în jur, și să nu-l găsească. Să se gîndească la el nu numai atunci cînd nu este, dar să-l și dorească, să-i simtă lipsa, să fie un mare gol pentru ea, singurul capabil aici să-i astîmpere spaima. Desigur că atunci va începe să-l strige, dar el nu va apărea imediat, va sta ascuns, măcar pentru cîteva minute, ca să-i audă glasul rostindu-i numele și dorindu-i prezența. Și pentru cîteva minute, mai mult decît oricînd, nu numai că va fi dorit și resimțit ca o absență, dar nici măcar nu va ști unde este, și dacă este (poate că el a căzut undeva, pe parcurs, a avut un accident, și e mort). Atunci va fi *el* pentru ea o existență problematică, și numai el va cunoaște locul, cum va sta pitit printre ultimii brazi ai pădurii, ca în copilărie în tufele de liliac care înfloreau toamna, însă mult mai tare dorit. Pentru că atunci se știa precis că nu poate fi decît pe aproape. Pe cînd aici poate este, poate nu. Și ei îi va fi frică, desigur, printre stînci. Las-o

să meargă înainte, nepăsătoare. „Nu, e o copilărie, nu mă pot juca astfel, nu știu ce-i cu toate manifestările astea copilărești", își spuse cu voce tare, ca să se convingă, să creeze o barieră obiectivă în fața dorinței de a-și face simțită astfel prezența jucîndu-se. Și, în plus, nici măcar n-ar fi adevărat, nu lipsa lui ar resimți-o, ci frica de singurătate, acolo sus, în momentul cînd ieși din pădure și intri într-o zonă nouă, totdeauna neașteptată, cu mari spații în jur. N-o strigă totuși să aștepte și, cu toată greutatea urcușului, se grăbi s-o ajungă din urmă, nemaigîndindu-se la nimic, atent la pași, simțind greutatea rucsacului. Pădurea de brazi scobora abrupt, de-o parte și de alta a drumului, în valuri, lăsînd să se vadă ici-colo piatra. Înregistra în fugă toate imaginile, pretinzînd că este atent la peisaj, apoi renunță, ca să urce numai, de-abia trăgîndu-și suflarea, redescoperind plăcerea efortului fizic greu, care îți întrerupe gîndurile. Sîngele se făcea simțit zvîcnind în artere, asurzindu-l, căldura îi învăluia mușchii, fără să-i moleșească. Se simțea aproape bine, pînă ce începu s-o vadă, din ce în ce mai clar, mai apropiat, observîndu-i detalii, aplecarea umerilor, înclinarea gîtului, curbele întoarse spre pămînt ale ținutei. Nu mai avea mersul vioi de dimineață, părea o ființă împovărată de griji, înaintea luării unei decizii importante. „Desigur, din cauza oboselii și a urcușului", se gîndi, însă nu părea obosită, ci tristă, mergînd concentrat, fără să privească în jur, fără să se oprească și să facă o pauză, măcar de respirație, neprivind în spate. Dacă ar fi numai obosită ar fi stat să-l aștepte, însă ea mergea parcă automat, ca și cum picioarele i-ar fi umblat singure, lăsate în voia lor. Nu mai aveau mult de urcat, era acum foarte aproape în spatele ei, putea s-o oprească vorbind normal sau șoptind chiar, nu-i mai despărțeau decît vreo zece-cincisprezece metri. Trebuiau să iasă împreună sus, chiar în zona de stînci, n-o putea lăsa singură. Acum și mersul ei, și întreaga ținută reflectau schim-

barea produsă, pe care n-o putea înțelege. Nu mai avea aspectul acela de fetiță, din sala de curs, și numai poziția nemișcată a mîinilor, în poală, ca într-un lung repaus, fără termen, trăda că s-a întîmplat ceva deosebit, că își trăiește vîrsta și mai mult decît vîrsta. Lăsată singură, toate se puseseră de acord. Poate și ea, dacă nu spiritual, măcar fizic, își recrea reflex vechea aparență, ca și cum ar fi vrut, fără să știe, să reducă din perioada care i-a despărțit. N-o văzuse pînă acum niciodată așa, știindu-se neobservată. Se opri s-o strige în ultimul moment, înțelegînd că tot timpul drumului, într-adevăr, nu existase de loc pentru ea, nici măcar nu s-a gîndit că este undeva imediat în spate ; îl uitase cu desăvîrșire, parcă ar fi fost inexistent, parcă l-ar fi plasat în urmă, în anii aceștia cînd nu se mai văzuseră. Împins undeva în trecut, nici măcar nu în trecutul lor comun, ci în spațiul acela gol, cînd nu existaseră unul pentru celălalt. Nu fusese resimțit ca lipsă, ci împins pur și simplu undeva în afară. N-o strigă, însă rezistă tentației de o clipă de a rămîne în pădure și grăbi pasul, ca s-o ajungă din urmă. Poate că între ei dăinuie totuși amintirea atitudinii lui, va trebui s-o lămurească, de aceea a venit încoace. Și atunci cînd se va ridica acest ecran opac dintre ei, se vor putea înțelege, vor putea depăși banalitatea discuțiilor de pînă acum, se vor întoarce la vechea stare de lucruri, la vechile raporturi, chiar dacă din cînd în cînd nu se vor înțelege. Dar măcar nu se vor înțelege *pentru ceva,* vor fi de o parte și de alta a acelorași lucruri și criterii, simetrici, dacă nu alături. Așa nu se mai putea continua. În clipa cînd ieșeau din pădure, o ajunse și-i puse mîna pe umăr. Ea nu se întoarse brusc, surprinsă, însă totuși își văzu propria imagine formîndu-se cu greutate în ochii ei, atît de încet, încît putu să-și dea seama de întregul proces, cum vine de departe, nu din față, așa cum era prezent, ci de undeva din trecut, cum nu e recunoscut decît cu greutate, cu un maxim efort de a da semnifica-

ție prezenței opace dinaintea ei, cum rămîne o vreme suspendat în senzație, iar percepția e primită numai în ultimă instanță, nu din voință, ci ca o necesitate de neevitat, pe care-o accepți pentru că s-a întîmplat deja să fie. La început, pentru o clipă sau două, n-a fost om, încă mai puțin Ilie, ci un corp opac, un volum, care putea tot atît de bine (și poate mai ușor acceptat) să fie o piatră, o stîncă, un element neînsuflețit din jur atins întîmplător cu umărul, atunci cînd te preocupă cu totul altceva, și apoi recunoscut cu ușurare : nu e nimeni, e numai o stîncă, numai o piatră. Și nici măcar un singur cuvînt, acceptat în tăcere, fără necesitatea de a-i comunica ceva, rămînînd totuși dincolo de preocupările ei, admis în preajmă, dar numai în afară, dacă altfel nu se poate, neintrodus în momentul actual, în gîndul intim din secunda de față, fără măcar să producă un gînd. Percepție, de vreme ce e aici, dar nu mai mult decît percepție. Erau totuși tovarăși de drum și, dacă o supără atît, de ce a acceptat să vină ? Se simți frustrat, nu, mult mai mult, jignit. Niciodată nimeni nu-l respinsese astfel. De aceea nu putu să-și realizeze proiectul cu care întinsese mîna, formulat clar doar în clipa respingerii lui. Voise să-i spună direct, fără ocolișuri (orice întîrziere, orice măsură de pregătire ar fi ratat posibilitatea unei reușite) : „Olga, va trebui să discutăm ceva, chiar acum. Să lămurim unele lucruri care au survenit între noi. Nu se mai poate să trăim așa." Și atunci, cine știe, ar fi recunoscut că, deși rezultatul ar fi fost același, a vorbit numai ca să se apere și să dea un curs mai rațional discuției, totuși s-ar putea să aibă și o vină, pentru că ascunsese o bună parte din adevăr. Poate fusese laș, îi fusese frică, și de aceea considerase în grabă, cum se întîmplă de fiecare dată în asemenea ocazii, că, oricum, cu el sau fără el, soarta ei fusese deja hotărîtă, era pecetluită. Se grăbise să ducă lucrurile mintal pînă la rezultatul final, bănuit ca inevitabil, ca și cum ar fi fost deja un lucru săvîrșit, ireparabil,

definitiv, aparținînd oricum trecutului, și deci în afară de sfera acțiunii. Nu se mai poate face nimic, pentru că totul este deja făcut. Cel mult, o dată ce lucrul, evenimentul există, s-a înscris ca existent, poate fi explicat. Și asta a și reprezentat cuvîntul lui : justificarea unui fapt săvîrșit, despre care se mai poate discuta, dar în legătură cu care nu se mai poate face nimic. De aceea a luat cuvîntul așa, pentru că îi era frică să nu se repeadă și asupra lui. A grăbit lucrurile. Așa este mereu, nu numai el a făcut-o, dar în orice caz poartă o vină, și trebuie să lămurească relațiile dintre ei. Acum lucrurile erau într-adevăr terminate, făcute, nimeni nu se mai poate întoarce înapoi. Însă îi leagă atîtea ! Așa intenționase să vorbească, dar, de vreme ce îl respingea astfel, nu-i recunoștea existența, unei umbre nu i se putea pretinde nici măcar remușcarea. În momentul în care renunță să se mai scuze, să-i audă și ei punctul de vedere, să discute altceva decît banalitățile de pînă acum, și-și formulă precis și pentru întîia dată vina, ea deveni suportabilă, o vină parțială. Se și mărturisise, și în același timp trecuse peste vină. Și-o formulă retractîndu-și-o, și se simți bine. Asta era. Dacă nu vrea să-l accepte, de ce a mai venit aici ? De ce a acceptat să mai stea de vorbă cu el ? Ori acceptă să asculte o explicație, și atunci gata, se poate discuta și reveni la normal, ori, dacă nu, nu se pot menține nici un fel de relații, și atunci trebuie să renunțe. Ea a fost totdeauna o ființă ciudată, nu ca alții, și de aceea i se întîmplă mereu cîte ceva. Își aminti că mai jos se gîndise să-i povestească ceva, ceva ce nu apucase să spună la seminar, atunci cînd a venit ea prima dată. Să semene cu ea, să povestească așa cum vrea ea, însă împotriva ei, a felului acesta bizar de a fi. Acum va începe, și era gata să-i spună, însă fu frapat și el de ce vedea în jur, și aparent pe amîndoi îi interesa. Ajunși sus pe creastă, în bătaia vîntului subțire al înălțimilor, în zilele de calm, perspectiva nu se deschidea vastă în jos, nu numai în jos și în

depărtare, nu acolo era cel mai interesant, așa cum se așteptau de fiecare dată cînd urcau pe munte. Ce te izbea era perspectiva în sus, un alt fel de a vedea cerul, nu ca o realitate deasupra, ci una care te învăluie. Senzația pregnantă era că cerul se găsea nu atît sus, ci în jur, coborînd apoi pantele muntelui, pînă în vale, ținîndu-te ca într-un clopot. Era cerul cel mai liber pe care-l văzuse vreodată și, în același timp, cel mai oprimant, prezent ca o realitate fizică, nu ca un plafon abstract. Violent pictat de norii aruncați pe suprafața lui, părînd nu senin și indiferent, ci tortuos, chinuit, strîns și stors, o realitate asupra căreia s-a lucrat sau care are capacitatea să acționeze singură, să fie în continue procese de transformare, învingînd rezistențe și inerții, totul făcîndu-se cu luptă și efort. Era oricum, numai nu serafic și diafan, nu locul plutirilor fără capăt, ușoare, ci o masă angrenată în forțe, în uriașe mișcări de roată dințată. Era un cer geologic, în perfectă consonanță cu stîncile prăvălite în jur, cu bolovanii imenși care, risipiți fără nici o noimă, după reguli și simetrii străine ochiului nostru, păreau că sînt meteorii acestui proces, rezultatele lui încremenite, reziduurile fără importanță, ca și valurile de păduri de brad ce coborau căpătînd un sens numai prin ce se *întîmpla sus,* în cerul acela violent. Vîrfurile de munți, toate mai jos decît creasta Ceahlăului, păreau doar niște bieți turturi atîrnînd de sus, prinși nu de suprafața fermă a scoarței, ci de sus, pendulînd jos, așa cum trebuie să fie suspendat însuși pămîntul în spațiu. Și fiecare colț, toată violența din jur, nu era decît un semn al unei creații guvernate de legi relative, de la care există oricînd putința, sau măcar tendința de scăpare. Mereu a evadat cîte ceva din geometrie, din regulile severe ale cercului și prismei, ale cuminților figuri în plan și spațiu pe care le dorea nostalgic. Nu era împlinire, ci creație continuă, zbătîndu-se cu legea, și nu urmînd-o. Și el, ei, erau chiar în focarul acestei creații, al cărei zgomot

aştepta să se audă, să izbucnească, pentru că adierea de aici, un vînt uşor şi dulce sunînd printre ierburi, nu putea să fie manifestarea acustică a unui asemenea loc. Se găsea undeva în matrice, un obiect printre celelalte, supus aceluiaşi joc necunoscut, şi asta îl sperie. Suspendaţi şi ei aici, gata să fie supuşi unor transformări care nu erau nici măcar de aşteptat şi de prevăzut. Putînd începe oricînd şi să se termine oricînd. De auzit se auzea numai acelaşi vînt dulce şi uşor, şi formulă cuvintele, aducîndu-şi aminte de unde erau : „Şi a trecut prin tunete, şi acolo nu era, şi a ajuns unde era un vînt dulce şi uşor, şi acolo era." Ceea ce-l sperie şi mai tare, şi-l făcu şi mai mult să se simtă un obiect supus neprevăzutului. Numai ea, de alături, era vie, era ca el, şi ciuda lui dinainte, faptul că nu-l lua în seamă şi-i nesocotea prezenţa, i se păru aici fără semnificaţie, un fleac, ca şi toate disputele lor de dinainte, mărturisite, şi cele de acum, nemărturisite. Toate erau pur şi simplu fleacuri, şi trecutul lor — fără importanţă. Ei erau solidari aici, în acest loc, şi resimţeau aceeaşi frică, singurul lucru despre care merita să vorbeşti şi în faţa căruia trebuia să te înţelegi. De aceea a trebuit să facă această călătorie, ca să-şi dea seama. Şi-a întins din nou mîna spre umărul ei şi s-a bucurat de căldura ce i se părea că o simte prin îmbrăcăminte. Plăcerea era în acelaşi timp şi dorinţă, şi eliberare din frică, ca şi cum toată tensiunea din el, datorită locului, s-ar scurge prin corpul ei. Şi-a strîns mîna pe umărul ei, şi era gata să scoboare, dar s-a oprit. Nu ajungea, trebuiau *acum* să-şi vorbească, să se înţeleagă, şi o strigă tare, ca şi cum ar fi existat o mare distanţă ce trebuia străbătută de sunet, şi o mare rezistenţă ce trebuia învinsă :

— Olga !

Ea s-a întors, şi l-a surprins încă o dată, a nu ştiu cîta oară în această zi, expresia ei, ochii lucioşi, faţa transformată, cu trăsăturile modificate, subţiate, ca şi cum peste ele n-ar fi

trecut timp. Se sperie încă o dată, pentru că i se păru că în subțirimea și străvezimea acestor trăsături se ghicea transformarea, că ea este gata influențată, a intrat în joc, e unul din obiectele din jur, face parte din proces, și el a rămas singura ființă vie, cu adevărat umană, venită de jos. Își simți limba în gură atîrnînd grea și prezentă în cîmpul conștiinței, atrasă în jos de forța gravitației într-un mod deosebit, o limbă disproporționat de mare, pe care n-o putea mișca să pronunțe o vorbă omenească, bine articulată, precisă, cu sens. Ar fi vrut acum să vorbească, să țină discursuri, și-și dădea seama că nu avea cui, că nu avea cu cine aici, decît cu el însuși, și s-ar putea ca fiecare din cuvintele exprimate, nerecepționate de nici o ureche care să se plece înspre el, s-ar putea întoarce la el străine, pînă și ele aparținînd unei alte ordini de lucruri. Totuși nu putea renunța, trebuia să riște, și spuse, cu grijă, de data asta mai încet :

— Ce loc straniu, nu-i așa ? N-am mai văzut nimic asemănător vreodată.

— Da, fantastic. Nici eu.

Și apoi, dintr-o dată, apucîndu-l ea de mînă, îi spuse rapid, fixîndu-l :

— Straniu, cu adevărat straniu. Vezi, există, le simți !

— Ce există, cum adică există ?

— Lucrurile astea din jur, obiectele astea uriașe. Există, îți dai seama. Niciodată n-am realizat mai mult ca acum.

Tăcu. Totdeauna a fost ciudată. E o nebună. Ființa asta trăsnită. „Există", auzi ! Și simți cum îl înecă aproape o ură împotriva ăstora, ciudații, anormalii ăștia, care trăiesc tot timpul în mijlocul fanteziei. Își închipuie tot felul de lucruri, nu se simt niciodată la strîmtoare. Strînse pumnii, gata să lovească, însă constată, ca prin farmec, că nu-i mai era frică. Atunci începu să-și cultive mînia cu grijă. N-o duse pînă la limită, pentru că mai avea nevoie de ea, dar nici n-o lăsă

să-i treacă. Dospea încet, pulsatil, cînd acoperind întreaga conştiinţă, cînd fiind un simplu fond, pe care se desenau stîncile indiferente, vîrful Toaca şi Panaghia, perspectiva din depărtare, toate mult mai puţin străine decît înainte. Nu, mai degrabă nu el era un obiect supus forţelor de aici, ci ele erau obiecte ordonate de sentimentele lui. Iar în centru, alături de el, poate mai în centru, chiar în focarul a tot ce-l înconjura, era ea, văzută de aproape, mergînd tăcută, cu trăsăturile revenite la normal, purtînd urma timpului, evident o femeie trecută de treizeci de ani, care nu fusese niciodată frumoasă, deşi, trebuia să conceadă, mai era încă interesantă, însă acum linia obrazului, mai bine formată, se îngroşase vizibil, apăruseră cutele însemnînd mai mult vîrstă decît trăsătură originară, cu părul tăiat scurt brăzdat ici-colo de cîte un fir alb, şi, mai evident, dinţii neregulaţi, uşor prognaţi, nepermiţîndu-i să strîngă perfect buzele, ceea ce în tinereţe, cu zece ani înainte îi dădea un aer de drăgălăşenie, pe cînd acum formau aproape un bot, care se va încreţi cu vremea, iar firişoarele subţiri de puf, încă fără culoare, se vor îngroşa şi se vor colora, unul va fi ţepos şi negru, chiar în mijloc, nu peste multă vreme cînd i se va îngroşa şi vocea, în acelaşi timp cu silueta. Nu va păstra nici o urmă din fetiţa care a fost vioaie, de pe acum a căpătat ceva ascuns şi greoi, o mai mică posibilitate de mişcare, tulburătoare la început, dar acum, evident, un simplu reflex al îmbătrînirii implacabile. Din nou reveni la vechiul lui obicei, mîndrie secretă, de a putea să vadă oamenii nu cum sînt, ci cum vor deveni inevitabil, urîţindu-se şi pierzînd graţia (femeile), încetul cu încetul părăsiţi de elanuri şi de aerul fără grijă şi preocupaţi tot mai mult de pofte nesatisfăcute, de panica de a nu-şi putea îndeplini dorinţele. E de-ajuns să ştii mecanismele care guvernează evoluţia indivizilor, să le observi cîte o trăsătură, o latură slabă, ca să ştii că după o anumită vîrstă, în momentul în care începe scoborîşul, aceasta se va dezvolta.

Nimic nu apare din senin, totul e dat de la început, nu face decît să se dezvolte, totdeauna în defavoarea echilibrului, a laturilor care te pot fermeca. Probabil că Olga nu se va îngrăşa, numai trăsăturile îi vor fi mai groase, însă ea nu va fi dominată, cum se întîmplă de obicei, de frica de bătrîneţe, care împinge spre ridicol, spre nepotrivirea dintre aspect şi îmbrăcăminte, spre fardul violent devenind o mască pusă cu neîndemînare. Nu va face, desigur, nici dubla bărbie, deşi nu se poate şti niciodată, fiecare fată se poate transforma devenind tot mai mult mama ei, chiar dacă la un moment dat par atît de deosebite. Nu se ştie niciodată, mai ales cu aparenţa ei de nemişcare şi odihnă, ce poate ascunde atîtea. Sau va deveni o femeie uscată şi pedantă, sentenţioasă, ascunzîndu-şi vîrsta şi fricile în spatele unor false entuziasme şi mirări. La vîrsta cînd nu te mai miră nimic, pentru că nimic nu te interesează cu adevărat. Şi atunci va încerca să mascheze lucrul ăsta purtîndu-se tot mai mult ca o fetiţă, cu vinele îngroşate şi început de mustaţă, cu faţa acoperită de riduri. Va crede că totdeauna descoperă cîte ceva, mascîndu-şi, pentru ochiul necritic şi neavizat, ignoranţa fundamentală. Aşa se va dezvolta, dacă nu cumva, înainte de a ajunge la vîrsta prudenţelor, se va distruge într-un fel oarecare, totdeauna sînt destule posibilităţi pentru aşa ceva. Nu neapărat social, ci pur şi simplu nerespectînd regula, vîrsta, va contracta o pasiune tîrzie, putînd s-o împingă spre monomanie, o pasiune dominatoare şi urîtă. Cine ştie ce se ascunde în spatele liniştii ei, care l-a frapat la început, a mîinilor ei capabile de atîta odihnă. La un moment dat va interveni revolta, şi tot edificiul acesta se va prăbuşi. E destul de evident chiar şi din mersul ei aplecat, cînd a ajuns-o din urmă, sau din povestirea cu ploaia şi trăsurile de provincie. Sub liniştea ei, o simplă coajă, există altceva, poate tinereţea ei, cînd era atît de deosebită, care va încerca să trăiască o vară indiană, tîrzie, în plină iarnă, şi asta o va nimici. Pen-

tru că nu se poate schimba într-atît. N-a putut să dispară, oamenii rămîn mereu aceiași, mai ales față de greșelile lor. Acum e mai tăcută, însă odată și odată, mai curînd sau mai tîrziu, se va speria de propria ei tăcere de ani de zile, care nu-i stă în fire, și va izbucni, grăbindu-se să recupereze timpul pierdut.

Continuau să meargă alături, în tăcere, și el să se gîndească la devenirea ei, la inevitabila decadență. Însă nu-i ajungea, nu era suficient să vadă mecanismele interioare concurînd la degradare, fără să participe și să ajute, și asta era contrar obiceiului său. Simpla „radiografie", cum îi spunea el, îi dădea senzația de eliberare de fiecare dată cînd simțea opresiunea unui individ asupra lui. Se uita la el, și-l evalua, cu un zîmbet interior care se lărgea pe măsură ce descoperea mereu altă latură, capabilă să se adîncească. Uneori îi ajungea o singură privire și gata, nu trebuia decît să adîncească ideea, fără să se mai uite, totul se desfășura ca în fața unui obiectiv fotografic rulat cu viteză, care surprinde deschiderea florilor, transformînd mișcarea insidioasă într-o mișcare rapidă și izbucnită. Ca un film care reduce timpul dezvoltărilor, și un mecanism ce durează zeci de zile, fotografiat și filmat, decupat cu grijă, ajunge un proces de cîteva secunde. De fapt, de cele mai multe ori nici nu avea nevoie de asta și nu-i făcea nici o plăcere particulară. E adevărat, nici tristețe, și cu atît mai puțin desperare, ci o stare suportabilă de melancolie, de tristețe blîndă rezultată din cunoaștere. Știi că un lucru e ineluctabil, ca toamna, ca succesiunea în descreștere a anotimpurilor, și faptul că știi te umple de o tristețe ușoară și dulce, o depresiune încetinitoare a tuturor proceselor, pentru că resimți plăcerea de a ți se împlini răul pe care l-ai prevăzut totdeauna. Nu-l căuta, venea de la sine și reprezenta aproape senzația lui permanentă. Adevărata plăcere venea din contemplația mecanismelor, a legilor care nu se schimbă, mascate

doar de oameni şi lucruri, uşor de dat la o parte prin ducerea proceselor pînă la capăt. Totdeauna a fost aşa, i-a plăcut mai mult -- de fapt i-a plăcut *numai* — rezultatul procesului, nu desfăşurarea lui, s-a gîndit sau i-a plăcut să se gîndească la lucrul încheiat, aşa cum va arăta el la sfîrşit şi nu la el în plină dezvoltare. De aceea a fost o prostie să se gîndească la discursul său, la luarea lui de cuvînt, atunci demult, la şedinţă, ca la o manifestare de laşitate. Era inevitabil să se întîmple aşa, şi el n-a rămas undeva pe drum, acolo unde ajunseseră ceilalţi, ci, devansîndu-i ca totdeauna, a văzut cazul gata rezolvat, pecetluit, sfîrşit. Rezultatul contează, nu căile, mijloacele, care au sens numai în funcţie de el. N-a fost laşitate, nici măcar prudenţă, ci lucidă înţelegere a situaţiei, aşa cum este ea gata încheiată, împreună cu sfîrşitul, singurul care contează şi defineşte. Se gîndi la asta şi se simţi uşurat de o vină obscură, însă nu-i ajungea. În cazul de faţă, ca niciodată, contemplarea sfîrşitului, a încheierii procesului la care e supusă Olga nu-i ajungea ca să se simtă liniştit, în siguranţă. Poate nici nu voia, ca să-şi întreţină mînia, dar nici nu putea. Desigur, se gîndise cum ar putea să se întîmple, însă nu era de-ajuns, pentru că în loc de o singură cale, de un singur mod, rămîneau deschise mai multe, şi nu ştia care este cel adevărat. Ori, procesul nu putea să fie decît unul singur, nu mai multe, mai multe căi de alegere, toată pînza aceasta contradictorie nega de fapt întregul mecanism. Oricît se uita la ea, nu reuşea să distingă, oricît ar cunoaşte-o, era inutil, evoluţia ei era neaşteptată, imaginea din trecut şi din prezent nu coincideau. Încă o dată, şi încă o dată, fără rezultat, păienjeniş de posibilităţi, de căi care merg şi apoi sînt închise de întretăierea cu altele. O circulaţie anevoioasă prin viitorul ei, care te lasă în nesiguranţă, în senzaţia asta blestemată de gol, sau nu, mai bine nu de gol, ci de corp opac, greu, imposibil de urnit, ca atunci în copilărie, cînd în zilele cu febră se aşază ceva pe piept. În nopţile de

boală, nu ziua, cînd există lumină și glasuri, chiar dacă ți-e rău, ci atunci cînd toată lumea s-a culcat, și somnolezi, visezi mai pregnant decît în visurile obișnuite. Obiectul acela greu și opac, apăsător, care n-are nimic altceva decît greutate și întuneric, n-are formă, ci numai volum, și masă, nici un unghi și nici un nume, nu știi ce este și nici ce poate fi, îl recunoști doar că a revenit, la fel ca în alte zile de febră, după pojar ca în timpul scarlatinei, și nu te lasă să respiri. Te trezești pe deplin, după un timp, și încerci să ți-l aduci aminte, să vezi ce a fost, și nu găsești nimic, decît o stare vagă, opresiunea, fără cauză precisă din afară. Totdeauna uiți cîte ceva, ce fusese evident în timpul delirului, și chinul de a ți-l aduce aminte prelungește starea de opresiune, îi dă o dimensiune nouă. E efort și oboseală, opresiune transformată în epuizare. Fruntea încrețindu-se și trecînd ore întregi fără nici un rezultat. Ai adormi din nou, știind că o să revină și o să încerci atunci să afli precis ce este. Și readormea, cu frică și nerăbdare, și într-adevăr, revenea, exact ca înainte, și, deși așteptat, producea tot spaimă și opresiune, imposibilitate de a respira, și mai ales faptul că era numai volum, fără formă. Ca să se trezească și să nu poată să-și aducă aminte mai mult decît prima dată, și să dorească din nou să se întoarcă în opresiune, ca să-și dea seama. Toată noaptea trecea așa, coșmare de somn și coșmare de gîndire, și o bună parte din ziua următoare, uneori din zilele următoare, cu imposibilitatea de a-ți aduce aminte pe deplin. Ea nu este la fel, desigur, nu e ceva greu, opac, care să preseze corpul, însă te încurci în posibilitățile ei de evoluție, de involuție, nu știi care anume scapă, te pierzi printre posibilități. Cu pretenția ei de a putea să se sustragă, de a reuși să se strecoare din obligația de a urma o singură cale, previzibilă pentru ochiul lucid și atent. Nu poate însă fi decît o simplă pretenție, nimic mai mult, și de aici i se va trage pieirea. Dar cum, cum ?

Făcură o pauză, într-o vale mai adăpostită, dincolo de adierea vîntului, de unde de-abia se mai vedea vreun vîrf, un fel de scobitură a platoului unde doar vegetația dovedea că ești la munte. Nu departe era un izvor și venise timpul de mîncare. Acum va trebui să-i spună că nimeni nu scapă, și gîndul precis se formulă după ce întinseră masa. Va trebui să vorbească foarte calm și fără patimă, așa cum se întîmplă lucrurile. Întindea untul și apoi, tacticos, gemul pe felia de pîine, într-un strat egal, de grosime potrivită. Ceea ce i-a scăpat la seminar, ce n-a mai avut timp să spună. Și exact așa cum ar vrea ea, ca să-i pară că vine dinăuntrul ei. Însă era greu de început conversația, nu reușea să iasă din starea prezentă, din ciudă și din distanță, și ea continuă să fie tăcută. Dacă ar începe ea, ar fi ușor, pentru că pe nesimțite ar aduce-o acolo unde trebuie. Pe nesimțite, dintr-o altă discuție banală ar ieși una *cu adevărat interesantă* pentru amîndoi în care ar relua vechile lor discuții, dar de data asta el a scăpat de complexul acela paralizant. Și n-ar mai folosi doar declarații generale. Însă trebuia să iasă din impas, din starea asta de paralizie care se instalase între ei. Încă o felie de pîine, și deschiderea unei conserve, încet, ca să cîștige timp. I-a oferit cu un semn, și ea a acceptat, mîncau împreună, și totuși nu reușea să înceapă. Mai încercase această inerție, imposibilitatea de a ieși dintr-o stare, închiderea în senzațiile unui moment care se prelungea, se întindea pînă la modificarea noțiunii de timp. A plecat după apă, luînd amîndouă termosurile, ca să se detașeze și să reușească să se rupă. A fost soluția, pentru că se simțea mai liber la întoarcere, și i-a oferit întîi termosul, urmărind-o cum bea prelung, și totuși se uită și la el. Cu gura plină, i-a făcut semn cu ochiul că e foarte bună, o clipire foarte copilărească, apropiind-o de cea care a fost. Și a putut începe, fără grabă, uitîndu-se la ea cu gravitate. Întîi o întrebare :

— Spune-mi, cum ţi s-a părut prima oră cu mine, atunci cînd ai revenit, m-ai găsit schimbat, te-a interesat ce spuneam ?

— Da, şi una şi alta. Pe urmă n-ai mai fost la fel, dar atunci, e adevărat, mi-a plăcut, şi te-am găsit şi schimbat. Puneai pasiune în ce spuneai.

— Adevărat ? Să ştii că vorbeam în special pentru tine ! Te urmăream cum mă asculţi, şi vorbeam ca să-ţi placă.

— A fost foarte bine. Ai reuşit, pentru că într-adevăr mi-a plăcut.

— M-am şi pierdut, mi-am pierdut şirul. Voiesem să povestesc studenţilor poate în alt fel, e adevărat, o istorie despre un personaj din cele mai interesante ale epocii. Însă m-am concentrat aşa de mult ca să-ţi plac, încît, ciudat, am uitat. Am uitat, deşi ţi-ar putea plăcea şi ţie, cred că te-ar fi interesat foarte mult.

— Mai ai timp. De altfel, am mai avut ore cu tine şi n-ai revenit.

— Nu, numai astăzi mi-am adus aminte, şi trebuie să-ţi povestesc. Tu nu trebuie să pierzi ocazia.

— Vrei să-mi ţii un curs acum, aici ? Mă amuză ideea ! De cînd nu faci tu lucrurile potrivite în locurile potrivite ? Oricum, te ascult, dacă ţii aşa de mult. Vă ascult, tovarăşe lector.

— Da, ţin chiar foarte mult. E un caz interesant, un personaj interesant. M-am gîndit şi pe drum, încoace, în sus, la el. Ascultă numai.

S-au întins, cu raniţele sub cap, unul în faţa celuilalt, amîndoi foarte calmi, toropiţi de o oboseală plăcută, care făcea să răsune vorbele de la o oarecare depărtare, poate şi din cauza muntelui. Atenţia ei însă era binevoitoare, şi el încercă să profite de ea, să se insinueze. Ochii îngustaţi, şi expunerea, la început, cît se poate de obiectivă. Încetul cu încetul să se îndrepte pe nesimţite acolo unde trebuie. Era surprins

doar de un singur lucru, că istoria cu personajul de la 1600 începuse să-l pasioneze și pe el. „Spun parabole, folosesc ca parabole, pentru ce întîlnesc eu acum, situații de demult, definitiv pecetluite. Ca și cum s-ar repeta continuu. Nu oamenii, dar situațiile, mecanismele, da, de ce nu." Poziția era comodă pentru o discuție îndelungată, lipsită de patimă, o discuție prietenească, plină de interes. Nu-și refuză să mai întîrzie o clipă, să aprindă o țigară, trăgînd cîteva fumuri prelungi. Istoria fusese anunțată și, oricum, o va povesti. De aceea putea chiar să și amîne, ca atenția ei să se concentreze, să apară și puțină nerăbdare, să-l aștepte uitîndu-se țintă la el. Pregătirile îi dădeau o stare de plăcută ușurare. Avea din nou controlul asupra lui însuși, ca totdeauna, pentru că putea să se pregătească și să aștepte. Să obțină maximum de efect, ca un orator, ca un avocat în fața unui juriu, atunci cînd pledează într-un proces penal foarte încurcat (cum era în trecut), și vrea să impresioneze. Începuse să citească în ochii ei nerăbdarea, chiar trecînd spre o ușoară iritare. Tocmai la limita dintre cele două stări e bine să înceapă, atunci este punctul de maxim efect. Un minut mai tîrziu, va fi gata de apărare, pregătită de o înfruntare. În clipa de dinainte ar primi totul cu prea mare bunăvoință. Acum.

— Vreau să-ți povestesc despre un fel de personaj de Renaștere din Moldova, figură extrem de interesantă, deși cam sterilă, fără mari consecințe, a cărei unică operă rămasă, din cauza căreia îl pomenim, este mînăstirea Dragomirna, nu departe de Suceava. Ctitoria este destul de importantă, ea însăși ciudată, altfel decît celelalte edificii bisericești din Moldova, dar fără importanța culturală a Neamțului sau chiar a Agapiei, Secului și a altora. E o construcție insolită, neconformă cu canoanele bisericești, neurmată în altă parte, o simplă formă de tranziție arhitectonică. Ciudată, s-ar putea spune,

originală, capabilă să te impresioneze la început, mai ales datorită contrastului dintre zidurile groase, de cetate, care o înconjoară, și forma ei înaltă și gracilă. Pentru că este cea mai îngustă și mai înaltă clădire bisericească din România, și nu înaltă prin turnurile ei, ci prin întregul ei corp navicular, făcut nu să stea pe loc, așa cum se cuvine unei clădiri menite să rămînă nezdruncinată, ci să străbată apele ca o corabie. De aceea efectul de insolit. Impresia care ți-o face este determinată de această lipsă de proporții, de faptul că este asimetrică. Nu te odihnește, ca alte mînăstiri sau edificii, ci din contră, e făcută să te irite, să-ți tulbure pacea sau dorința de contemplație. Este tot ce poate fi mai nepotrivit pentru un locaș de închinăciune, e aproape o contradicție în termeni și în felul ăsta monstruoasă. Într-un fel, nici nu putea să fie altfel. Ea reflectă însăși personalitatea ctitorului, care nu s-a mărginit să dea banii și averile pentru ridicarea ei, ci a construit-o efectiv, fiind ctitor, arhitect, inginer și pictor al acestei mînăstiri. Nu se poate nega că era un om de o deosebită înzestrare. Pe lîngă ce ți-am spus, a mai fost și caligraf, miniaturist, tipograf artistic de cărți bisericești și bibliograf, teolog și înalt prelat (mitropolit al Țării Moldovei într-o vreme), stareț și conducător de viață spirituală și, înainte de toate acestea, om politic, înalt dregător (spătar și postelnic pe vremea lui Petru Șchiopul), militar cu o viață aventuroasă, călător și poliglot. O personalitate deci excepțional dotată, un adevărat tip de Renaștere, un neliniștit și căutător, însă fără cine știe ce consecințe. Înzestrat și multilateral da, fără nici o îndoială, însă n-a fost nici Leonardo, nici Michelangelo, n-a lăsat o urmă de neșters în nici un domeniu. E adevărat, o să-mi spui, că nici n-a avut condiții. Desigur, ai dreptate, numai că aici va trebui să ne oprim puțin. N-a avut anumite condiții, cele care să zicem au existat în Italia cam cu cincizeci

de ani înaintea lui sau să zicem o sută. Însă a avut *alte* condiții, cele de aici, pe care, dacă le-ar fi înțeles, așa cum n-a făcut-o, sau n-a putut s-o facă, le-ar fi putut folosi, realizîndu-se în conformitate cu ele. Pentru că el nu este nici Leonardo, și nici Michelangelo, dar nu este nici Mihai Viteazul (contemporan și prieten cu el), nici Ștefan cel Mare, nici vreunul din meșterii aproape anonimi ai picturilor de la Voroneț, nici vreun arhitect al bisericilor lui Ștefan cel Mare care au creat un stil și o școală cu consecințe pentru istoria arhitecturii românești. Și, fiind teolog și ierarh, nu s-a realizat nici ca Dosoftei sau Varlaam, cu cincizeci de ani mai tîrziu, nici ca Paisie Velicicovschi, stareț de Neamț și reformator al bisericii ortodoxe, care e important chiar și prin faptul că din el se trage, prin intermediul unui lung lanț, însuși Dostoievski. El rămîne izolat și fără consecințe, un nume auzit în treacăt de turiștii care vizitează Dragomirna, și apoi îl uită, cunoscut de specialiști doar, și chiar și de ei mereu în legătură cu altceva. E menționat în treacăt și e curioasă această justiție a posterității, pentru că și el *a trecut* doar prin toate funcțiile și îndeletnicirile lui, a trecut și a fost incapabil să se fixeze la ceva. O personalitate mercurială, cu toată înzestrarea lui, repet, evidentă, n-a fost decît un ratat, e adevărat, superior, totuși ratat. Ce se știe despre el ? Născut la jumătatea secolului al XVI-lea, la Suceava, dintr-o familie de negustori foarte bogați, așa cum nu vor mai fi după instaurarea monopolului turcesc pînă tîrziu, prin secolul al XIX-lea, Anastasie Crimcovici nu continuă îndeletnicirea părintească, ci intră în boierie, urcînd destul de repede cinurile pînă la cele de primul rang, ajunge comandantul oastei sub Petru Șchiopul și om de încredere al domnitorului, ia parte la bătălii, unde își dovedește și iscusința, și vitejia. În culmea carierei politice și militare, într-un moment în care Moldova avea nevoie de o minte luminată, pentru că

voievodul își lăsase toată energia în pîntecele formidabilei lui mame, Doamna Chiajna, care nici măcar propriilor ei copii nu le-a dat nimic, Crimcovici se retrage, fără ca cineva să înțeleagă de ce, din viața activă și se călugărește. Poate că dificultățile politice ale vremii, creșterea amestecului turcesc din ce în ce mai înrobitor și pe undeva, în condițiile vremii, inevitabil, l-ar explica. Se retrăgea pentru că biserica era principala formă de rezistență împotriva cotropitorilor, un loc de refugiu sau, cine știe, exista la el o puternică predispoziție către contemplație și viața spirituală. Ori, în Moldova veacului său, cultura nu era decît religioasă. În fond, în aceeași epocă, un contemporan al său din altă parte a devenit, în urma unei răni, din ofițer spaniol menit gradelor mici (datorită originii sale relativ modeste), Sfîntul Ignacio de Loyola. N-ar fi fost primul om de acțiune, de altfel, care, obosit sau realizînd zădărnicia atîtor lucruri, s-a retras pentru meditație și contemplație. Pînă și modul în care s-a retras, cam nepotrivit cu ceea ce voia să facă, ieșit din comun și lipsit de reținere monahicească, s-ar putea explica prin elan, printr-o stare specială de agitație, care, vai, de obicei (și e de rău augur) întovărășește marile decizii. Oricum, merită povestit. De altfel Anastasie Crimca (așa se va numi de acum înainte) a lăsat scena într-o miniatură făcută de mîna lui. Se pare că s-a urcat în mare ținută de războinic (era comandantul oștirii), pe calul său favorit, și în plin galop, l-a înjunghiat tăindu-i o arteră și continuă goana, urmînd ca în locul unde calul va cădea mort să ridice mînăstirea în care să se călugărească. Era ciudat ca din sîngele calului să se ridice biserica, dar poate fi socotit ca un simbol al faptului că renunța la lume, așa cum a renunțat la calul său favorit, că ucidea viața activă prin simbolul militar al vremii. Se poate, dar aș remarca totuși un fapt, nu lipsit de semnificație, modul sacrificial și nereligios prin care o făcea. Intra în mînăstire, în viața monahală, cea

guvernată de canoane severe, cerînd deplină ştergere de sine. Desigur, existau în mînăstirile vremii puzderie de călugări beţivi şi detracaţi, ce nu urmau canoanele, dar aceştia veniseră întîmplător în cin, oameni simpli, fără personalitatea şi cultura lui Crimca. De la început se vedea că nu vom avea nici un Ignacio, şi nici un Eckhart român. Modul său de intrare a fost personal şi neconform cu canonul, şi aşa avea să rămînă tot timpul. Era un călugăr fără vocaţie, ca şi un om politic fără consecvenţă şi fără vocaţie. Imediat, după o scurtă perioadă de ucenicie, care trebuie că l-a plictisit, devenit starețul propriei sale mînăstiri, a început să construiască o mare biserică. Nu lăsa pe nimeni, nu asculta pe nimeni, el făcea totul, şi planurile, şi pictura, supraveghea şi inginereşte construcţia, organizînd în acelaşi timp aici o şcoală, unde era profesor, o tipografie al cărei meşter era, desenînd miniaturi pe care le colora şi în acelaşi timp făcînd muncă de copist. Trebuie să recunoaştem că dădea dovadă de o formidabilă energie. De altfel asta a şi fost, o energie dezlănţuită. Pentru că nimic din ce-a făcut nu era perfect, era mult şi multe, biserica ea însăşi este de proporţii colosale pentru Moldova, însă la turnuri a obosit, şi turnurile sînt pitice, chiar dacă minunat dantelate în mii de motive felurite. Undeva obosea pentru că nu respecta legea. Biserica a devenit un simbol al lipsei sale de vocaţie. Nu era un lăcaş de reculegere şi oprire, ci o uriaşă navă de piatră, reflex al nostalgiilor lui active. Aşa cum poate văzuse vasele de război genoveze şi veneţiene, plutind în Mediterana, sau în călătoriile sale prin Polonia, stînd în porturi, gata să iasă în larg, marile vase hanseatice ducînd grînele şi blănurile în traversarea peste Marea Baltică. Eram în epoca descoperirilor geografice, iar Anastasie Crimca nu era decît un Cristofor Columb închis într-o mînăstire, cu nostalgii transformate în piatră. Nici măcar ideea unei aventuri n-o ducea pînă la capăt. Lăsînd

mînăstirea *aproape* terminată, sfîntind-o rapid, Crimca de altfel n-a rămas nici în postura de constructor nostalgic. A reintrat în viața activă și, deși stareț, participa la comploturile vremii, purta corespondență peste hotare, făcea tot ce făcuse înainte, pentru că probabil se răzgîndise. Cum însă ieșirea din mînăstire ar fi fost un oprobriu pentru el, a rămas călugăr și intrigant politic, complet neconform cu tradițiile bisericii ortodoxe. Pînă ce totul a ieșit la iveală. El însuși, mînat de ambiție, a reapărut în public, și Mihai Viteazul, cu care uneltise împreună, în scurta lui trecere prin Moldova, l-a înscăunat în 1600 ca prelat. A ajuns deci la cel mai mare rang bisericesc nu datorită meritelor sale spirituale, ci printr-o domnie vremelnică. Oricum am privi noi astăzi, cu admirație firească, pe Mihai Viteazul, obiectiv el fusese atunci un aventurier, iar venirea sa în Moldova aproape o aventură gratuită. Căci nu are rost să cucerești decît ce poți păstra, iar cînd stai prost cu Bathori, cu turcii, trebuie să eviți un conflict suplimentar cu polonii și să-ți risipești în garnizoane de ocupație puțina ta armată. Dar nu asta are importanță. Semnificativ este că Anastasie s-a asociat la o întreprindere pierdută, în momentul cînd lucrul era evident. După căderea lui Mihai Viteazul desigur că a fost înlocuit și, retras la mînăstire, în loc să se cumințească (a fost pentru o vreme și răspopit), el a continuat tot felul de combinații.

Pînă acum vorbise calm și potolit, aproape cu o dulce tristețe, și de-abia a privit-o. Doar din cînd în cînd cîte o privire fugară, constatînd cu satisfacție că este urmărit cu atenție, că din cînd în cînd se observă efectele spuselor lui prin apariția unor mișcări mai bruște, semn al pierderii controlului. Așa și era, Olga ieșise din apatie, nu mai avea liniștea aceea nouă. Mîna ei, pe stratul de mușchi unde erau culcați, părea că sapă, pînă la înnegrirea unghiilor, era în continuă agitație,

scormonea, voia să pătrundă dincolo de piatră. Rîcîitul nervos era un semn că nu vorbește degeaba. Unghiile se loveau de stratul dur de piatră, mușchiul era prea subțire și nu permitea să ajungă la un loc mai adînc și umed, unde nisipul să se prindă de mîini. Aici nu era nisip, și ea simțea doar în nări mirosul putred al mării și, în spatele cuvintelor lui Ilie, glasul lui Petru vorbind despre rigoarea construcției, despre respectarea regulilor. Însă era altfel, nu așa, deși cuvintele lor semănau. Nu se poate construi oricum, desigur, nu se poate să nu respecți regula, e adevărat, trebuie să simți presiunea realului „chiar dacă-ți pare o închisoare, este preferabilă tuturor posibilităților, asta ar fi iadul." Și prin fața ochilor, perindîndu-se, figura slabă a acestui ciudat călugăr constructor, atît de dotat, care nu s-a adaptat condițiilor lui. Elanul lui, și neliniștea, între zidurile mînăstirii, cînd privea noaptea spre schelele bisericii celei mari care nu urma să semene cu nici una din bisericile Moldovei, și amintirea navelor adormite în porturi, promițînd mari călătorii, în ținuturile fabuloase despre care vorbeau marinarii, și ei cu nostalgia altor ape decît cele cunoscute, decît lacul acesta mare, Mediterana sau Baltica, navigarea fără margini, nu ca aici, cuminte, pe lîngă țărmuri, cu cîinii aceștia răgușiți, de care nu scapi nici noaptea, decît rareori. Și aceleași femei despletite, în tavernele din porturi, rîzînd la fel ca și data trecută, cînd s-a adus încărcătura de lînă. Aceeași beție, repetată de fiecare dată, și pumnii mari, colțuroși, lovind în mesele de lemn, crăpate, aproape putrezite de briză. Pe cînd ceilalți navigau, e adevărat, cu pericole, spre țărmuri care nu erau niciodată aceleași, pline cu păsări exotice, violent colorate, unde aurul se găsește lîngă nisipul golfurilor în care acostează. După un astfel de drum se poate rămîne, nu mai trebuie să faci mereu la fel, să asculți de aceleași comenzi, navigînd prin ceturile care descoperă aceleași lucruri, nu mai pot să ascundă nici castele pe stînci, oricît de fantomatice,

nici apropierea porturilor plicticoase. Privind prin crăpătura de piatră a ferestrei și neputînd să îndepărteze imaginea acelor corăbii, recunoscîndu-le în forma bisericii de piatră, așa cum poate n-a vrut-o el. I-a scăpat de sub compas, cînd a vrut-o doar înaltă și zveltă, înălțîndu-se nu cu turnurile, ci întreagă, spre înălțime. Așa cum nu voia nici el să se înalțe numai în parte, prin sabia ascuțită a sufletului, prin uscare în post și rugăciune, ci să-și mîntuie întregul lui trecut, pe care nu-l înțelegeau nici contemporanii, scenele de bătălie pe cîmpiile Poloniei, care nu se pot uita, și n-a găsit om căruia să i le povestească. Uciderea calului, în galop, pe locul unde se ridică biserica, n-a reușit să șteargă acest trecut, și a rămas aici cu el. Și nu-l poate usca cu posturi și cu respectarea strictă a canoanelor, pentru că sînt lucruri deosebite, iar părinții ce le-au stabilit n-au avut ce să uite decît tentațiile cărnii, ce poate fi pedepsită, nu cîte un fapt înfundat în demult. Și poate dorința de fugă, din cine știe ce noapte, visul unei corăbii, luînd forma bisericii, și amenințîndu-l și de aici. Însă el nu dorise să se înalțe numai prin turle, ci cu întreg naosul. Naos l-au numit și cei de demult, corabie a sufletelor păcătoșilor, și el așa și-a închipuit-o. Desigur, nu se poate construi oricum, trebuie respectată legea. Anastasie Crimca, un om deosebit de dotat, a fost un ratat superior. Atunci cînd a simțit că și-a înjunghiat degeaba calul și se trezea noaptea, auzind tropote, și aceeași biserică, în fața crăpăturii zidului, uriașă corabie de piatră care nu poate pleca nicăieri, nici aplecatul peste masa de lucru, nici migala desenării fiecărei litere, punîndu-i la grea încercare răbdarea, nu poate să-i aducă liniștea, pentru că tot ce face e prea puțin. Nici colorarea miniaturilor în care trebuie să-ți stăpînești tendința de a întinde culoarea pe spații mari nu mai e liniștitoare. Pensula se învîrte aproape în loc, urmînd cu strictețe linia desenului și mîna trebuie ținută în frîu mai mult decît cel mai nărăvaș cal. Nu există galop, ci

numai răbdare și migală, mai grele decît posturile ce se pot respecta cu strictețe, pentru că trupul nu contează. Canoanele înfrîngerii trupului sînt prea ușoare, și fierturile au același gust cu cele mai rumenite fripturi pe care el le-a gustat și aici, în țara Moldovei, și în alte părți, bucate complicate, gătite de meșteri, negustate niciodată de călugării din jur și de aceea dorite în taină. Victorie și fală, și credința mîntuirii înseamnă înfrîngerea poftelor pentru ei, nu pentru el, săturat de toate încă de multă vreme. Și repetarea rugăciunilor nu ajunge, nici citirea de zeci de ori a psaltirii. Le poate face, așa cum poate să facă orice, cum a știut să călărească, și să lupte, și să se înfrunte în sfaturi cu cei mai șireți, care niciodată nu-și spun gîndul pe de-a-ntregul. El poate să și-l spună, pentru că gîndul lui trece deasupra capetelor lor. Cum poate să și clădească, și să deseneze și să-și strunească mîna în înceată alunecare pe pergament, pentru a face literele. Așa cum poate să taie și piatra, și nimic nu-i de-ajuns. Îl condamnă cu vocea lui rece, el care niciodată n-a clădit un cort durabil, nici măcar cît un ceas de nisip, pentru soare, la malul mării. Mirosul putred al mării, și mîna răscolind nisipul pînă la stratul umed (unde nisipul nu e ușor, gata să fie ridicat și împins de vînt, ci greu și statornic, gata să se transforme în mortar). Așa cum îl căuta mîna lui Petru la adîncime. Cuvintele lor se aseamănă, trebuie respectată legea construcției, regula betonului, dar nu poate fi vorba de același lucru. Și Crimca s-a urcat pe schele și a vegheat ca nici măcar două flori de piatră să nu se asemene, și nici să nu se deosebească cu totul. Și el s-a luptat cu crăpăturile dintre pietre, și a certat meșterii ca să nu rămînă nici una, și și-a pus și el mîna lui mare, ca să îndrepte unghiurile și să facă clădirea să dureze pînă în clipa de față. Să fie un mare bloc de piatră, bine îmbinat, ce nu lasă să se vadă mîna omului, ca și cum ar fi crescut în acel loc. N-a dus nimic pînă la capăt, și turnurile au rămas prea mici, față de

corpul mare şi înalt al bisericii. Nu l-a dus pînă la capăt, totdeauna începutul îi era prea mare, n-ar fi putut, după el, termina nici temeliile, şi cînd ajungea pînă sus, nu mai era material, sau poate totul părea deja prea mic, şi atunci nu mai avea importanţă. Călugăr fără vocaţie, constructor fără vocaţie, n-a respectat canoanele. Începea un lucru şi nu-l termina, era mereu atras de altceva, poate. Litera îi părea prea mică, biserica prea mică. Ţara Moldovei prea mică. Poate de aceea, ca să se împace cu micimea, a ales miniaturile, acolo unde poate bănui că este perfecţia, că lucrul în sfîrşit trebuie dus pînă la capăt, că se poate duce pînă la capăt. Şi nu s-a oprit, cu toată silinţa. A făcut totul bine, foarte bine şi uşor, şi s-a lăsat înşelat. Poate aşa, din cauză că totul îi mergea aşa uşor n-a stăruit. Aici se poate să-i fie vina. Şi-i era silă de uşurinţă, gata să plece, pentru că nu-l interesa. Sau poate mereu trebuia să se întoarcă, şi de aceea a ridicat şi corpul acela înalt, nu numai turnurile. Părăsea lucrul, pentru că îi părea prea uşor de făcut, şi apoi observa că se mai poate face, şi se întorcea, numai ca să fie din nou dezamăgit. Totul în jur era prea mărunt pentru el, chiar şi ţara. De aceea s-a asociat cu Mihai şi a acceptat un joc, chiar cu sorţii de a pierde, crezînd în putinţa lucrurilor de a deveni mai mari. Atunci cînd s-a întors, şi a stat din nou la sfat cu boierii, şi a ascultat buzele lor grase de mîncare, la ospeţe, povestind planurile mărunte, combinaţiile şi sforăriile mereu temătoare şi de aceea meschine, mulţumindu-se totdeauna cu puţin, din lăcomie (care înseamnă mai degrabă sigur decît mult, sau şi mai bine mult, dar nu mare). Lăcomia care ştie să evalueze lucrurile doar la greutate, nu la dimensiune, care cîntăreşte şi nu măsoară. Iar s-a întors să stea la sfat cu ei, deşi-i dispreţuia, şi acum cel puţin avea pe cap mitra, ca să se deosebească. Galopul înapoi, prin noapte, de-a lungul drumuri-

lor pustiite, şi sentimentul înfrîngerii, umilinţa că laşitatea uneori înseamnă înţelepciune. Şi totuşi, e adevărat, n-a dus nimic pînă la capăt. Nici măcar propria lui viaţă, căci moartea care i-a venit tot din afară, dintr-o realitate dispreţuită, n-a venit dinăuntru, la sorocul potrivit, la nivelul putinţelor sale. N-a fost nici ea măcar moartea lui, ci i-a fost dată. Toate scuzele pe care a fost gata să le dea trebuiau să cadă, n-a făcut nimic pînă la capăt, s-a oprit la turle, şi totuşi simpatia ei mergea dincolo de adevărul ce trebuia recunoscut, adevărul celui din faţă. Şi, cea ce e tulburător e faptul că amîndoi, atît de deosebiţi, se găseau pe o poziţie comună, susţineau acelaşi lucru : şi Petru l-ar fi condamnat, Petru, care şi el nu şi-a dus nici propria sa viaţă pînă la capăt, deşi, e adevărat, el a *rămas* constructor. El avea oarecum dreptul, dacă ar fi de faţă, să-l condamne, fiindcă amîndoi au construit şi şi-au riscat viaţa. Şi totuşi, chiar dacă sînt deosebiţi, adevărul rămîne şi de partea lui, oricare i-ar fi drepturile. Iar legătura stabilită acum între ei, Petru şi el de aceeaşi parte, era o realitate neliniştitoare, pe care trebuia s-o discearnă. Motivele celui de demult, ce a încercat să îndrepte prin toate activităţile sale multiple şi poate dezordonate nu se va şti niciodată. Simpatia ei pentru el rămînea însă un sentiment inconfortabil pentru că însemna o dublă trădare : a evidenţei faptelor şi a lui Petru, care poate l-ar fi judecat la fel de aspru (oare la fel de aspru ?). Poate cu aceeaşi asprime, dar nu şi cu aceeaşi satisfacţie, de asta putea fi sigură, pentru că n-ar fi ştiut atît de exact de ce n-a reuşit, ce l-a împiedicat să nu ducă nimic pînă la capăt. În mod ciudat, se gîndea nu numai să găsească scuze, sau măcar scuza că nu ştie cauza eşecului lui Crimca, dar îi caută scuze şi lui Petru, ca şi cum povestea asta ar fi interpus între ei o barieră, ar fi creat o diferenţă neresimţită pînă atunci niciodată. Nici chiar atunci, după moartea lui, cînd era mereu împinsă, chiar de propria lui dispariţie, să-i încalce preceptele.

Însă acum, aici, resimţea deosebirea altfel şi şi-ar fi dorit să simtă pe piele nisipul fierbinte, orice i-ar fi putut aduce aminte de el, de corpul lui. Pentru că şi atunci ea a fost prima care a uitat de mulţimea ce se închidea deasupra trupului femeii aceleia, şi se bucura numai că şi el a trecut prin stări similare. Mulţimea aceea flămîndă, care a ucis-o fără patimă, a trecut peste ea încet, cu siguranţă, ca şi cum nu numai că n-ar fi fost atunci culcată între ei şi grăunţe, dar nici măcar n-ar fi existat vreodată. Un efort de a face lucrurile uitate pentru totdeauna. Nu s-a gîndit la ea niciodată, decît noaptea trecută, în treacăt, chiar cînd a încercat s-o reconstituie tot în treacăt, pentru că nici măcar o clipă ea n-a fost cea mai importantă, ca şi cum ar fi acceptat sacrificarea ca esenţială pentru a-i putea simţi lui corpul nu numai mai aproape, dar în acelaşi divorţ posibil cu el, aşa cum i s-a întîmplat ei. Ce ciudată figură are Ilie, acum că s-a oprit, şi aşteaptă ceva, se vede că nu consideră povestea terminată. Poate vrea să afle părerea ei, se aşteaptă să-l condamne, să fie silită de adevărul de nedezmînţit al faptelor, dacă aşa s-au petrecut. Tăcerea se prelungea şi continuau să stea culcaţi. Îi observă privirea aţintită asupra mîinii sale şi realiză exact că de la o vreme a scormonit, repetînd gesturi, ca şi cum ar fi căutat undeva o apărare. Se opri, şi atunci el mai trase un fum din ţigară, a treia de la începutul povestirii, fumate şi ele nervos, şi reluă :

— Am uitat să vorbesc despre Anastasie Crimca studenţilor, şi mărturisesc că-mi fac o vină din asta, şi în acelaşi timp mă şi scuz. Îmi fac o vină, pentru că într-adevăr cazul nu este numai un moment istoric din epoca aceasta, care constituie subiectul cursului, ci are importanţă oarecum în sine. Şi în acelaşi timp mă scuz prin faptul că existenţa lui fără consecinţe, neplasată pe deplin în rigorile epocii, acest rateu de fapt, poate fi neglijat. Cine n-a auzit niciodată de Crimca va putea înţelege totuşi foarte bine atît evenimentele acelei epoci, cît şi

cele ulterioare. El nu este capătul esențial al nici unei serii cauzale, și de aceea poate fi neglijat de istorie, fără să tulbure înțelegerea proceselor sociale. E de fapt nu numai mai important în sine decît ca fenomen istoric, dar face parte așa de puțin din istorie, înțeleasă ca o sumă de raporturi cauzale, încît are importanță aproape numai în sine. Și rămîne de văzut în ce măsură un fenomen, o ființă sau un lucru, poate fi considerat ca avînd vreo importanță oarecare atunci cînd nu are valoare decît izolat. E mai degrabă o ilustrație a determinismelor cauzale care l-au înfrînt, decît o realitate propriu-zisă. Sau, mai exact, are lipsa de consistență a unei parabole, și studiul său e de domeniul moralistului și nu al istoricului. Or, precum știi, eu neținînd un curs de morală și nedorind să schimb lumea, eram perfect scuzat să-l uit. Totuși, astăzi, suindu-mă aici, mi-am amintit de el și, deși detest parabolele, m-am gîndit că merită să-ți spun. Cum să-ți explic ? Tot ce ți-am povestit a vorbit de la sine, și numai așa, dintr-un fel de reflex al generalizării, ar mai trebui să continuu. Individul ăsta ciudat e un fel de demonstrație a faptului că, oricît ai fi de dotat, dacă nu respecți, ca să spun așa, regula jocului, legea internă a domeniului căruia i te dedici sau a epocii tale, ești sortit eșecului. Dacă nu lucrezi consecvent la nivelul realităților și al principiilor, nu ești decît cel mult o parabolă. Cam ce a fost și Mihai Viteazul, o parabolă pentru pașoptiști. Am subliniat de cîteva ori că Anastasie Crimca era foarte dotat. Dac-ar fi fost un simplu dobitoc oarecare, n-ar merita nici un fel de discuție. Adică un dobitoc evident, dintre aceia care, nefiind în stare să înțeleagă în principiu nimic, nu te miri că nu-și dau seama de legea domeniului sau a epocii (cînd acționează în istorie). Crimca este de alt tip, un alt tip, mai subtil, de lipsă de inteligență. El, aparent, era în stare să înțeleagă orice : și cum se face o construcție, și care sînt relațiile politice, necesare ca să reușească să facă într-un fel carieră. Însă

era incapabil, datorită subiectivității sale, a nerăbdării, sau din cine știe ce motive ce nu interesează, să înțeleagă adevărata lege. Și de aceea a fost redus la neant. Nu numai că și-a pierdut capul, dar într-un fel a pierit pentru vecie. Dotarea lui nu era decît aparentă. Nu respecți legea, realitatea, ești pedepsit. Adică nu pedepsit propriu-zis. Redus la neant, inexistent. Cred că așa a și fost toată viața. Un fel de neant gălăgios. Pentru că asta este de reținut. Legea, principiul este totul. Nu-l înțelegi și nu te conformi, existența ta este o simplă întîmplare. Ești, și mai degrabă nu ești. Cînd nu te conformezi canonului, ca să folosim expresia timpului său, cînd nu faci ceea ce *trebuie,* ești lichidat, te lichidezi simplu, pentru că *nu există decît ceea ce trebuie.*

Mîna ei se oprise din scormonit și se strînse pumn. Se ridică, nu mai putea sta culcată, nu mai avea răbdare, aici, acum, trebuia văzută diferența, trebuie găsită deosebirea dintre ei, deși cuvintele lor semănau și puteau să te inducă în eroare. Într-adevăr, nu realizase nimic, n-a dus nimic pînă la capăt, dar trebuia văzută diferența. Nu numai în ton. Cît de pasionat vorbise celălalt, acolo, pe plajă, și cît de rece, în fraze definitive, sentențios, nesuferit, cu satisfacție chiar pentru toate eșecurile, vorbește ăsta ! Nici nu și-a dat seama pînă acum cît ține să-i deosebească, cît îl detestă în fond. Din toată inima, și trebuie văzut unde n-are dreptate. Din nou, ca înainte, cu ani în urmă, ea rămînea fără cuvinte, deși simțea că lucrurile sînt atît de complicate, cu mult mai complicate decît le vede el. Așa este, lucrurile sînt complicate, și deși e adevărat, nu se poate nega faptul că n-a realizat nimic pînă la capăt, totuși nu se poate să fie doar așa. Ce sînt canoanele astea, ce sînt toate legile și regulile despre care vorbește el ? Dacă ar fi de față, ca să-i vadă că nu seamănă unul cu celălalt, să discute ei între ei, să se diferențieze, pentru că simte că nu poate să fie

unul și același lucru ! Undeva se deosebesc profund, mai mult decît femeia aceia nebună și Petru, mai mult decît poate să se deosebească cineva, deși cuvintele lor seamănă atît de mult. Și acum nu-și poate aminti exact ce-a spus el, îi sună în cap numai tonul vocii, și vede mîna lui scormonind în nisip, neliniștită, mare, din totdeauna muncită, chiar și după ce a început să conducă. Și soarele acela gata să scapete, și marea, acoperită de pescărușii, de crestele valurilor care se sparg în larg, și zborul păsărilor, și mai ales corpul lui viu, pătat de nisipul roșcat, care strălucea în soare. Pe care a pus mîna și l-a simțit solidar cu al ei, capabil să crească, să devină un polip, un animal inferior capabil numai să crească, să se înmulțească, sau al lui, ceea ce-i de fapt același lucru, un mecanism, o mașinărie autonomă care te mînă, și-ți trebuie ani ca să-l învingi, să-l pui la locul lui și să-l înțelegi, fără să-l respingi, ci doar să te împaci cu el, să-l așezi în universul tău, cu drepturile și îndatoririle lui. Să vă respectați reciproc. Atunci s-a împăcat mai mult cu el decît înainte și l-a ordonat. Și acum nu-i simte decît corpul, și al ei, dar nici unul, nimic din toate astea nu sînt argumente valabile. De partea lui Ilie se aliniază toate cuvintele, ca totdeauna, acesta este universul în care se simte el bine și acasă, și de aceea ele parcă l-ar ajuta totdeauna. Ca atunci, la ședință, cînd el a justificat totul și nici măcar n-a fost mînat de patimă, ca ceilalți, n-a înnobilat-o cu dorința lui, cu complexele și amintirile lui, ca ei, ceilalți, care poate făceau o operă de mîntuire proprie prin ea, și-i înțelegea. Vorbea ca acum, exact ca acum, cu un fel de satisfacție. Și atunci reducea totul la un principiu, și ea devenise un fel de parabolă, nu exista, și nici măcar nu existase vreodată. Aici era solidară cu Crimca. Dar astea nu sînt argumente, chiar dacă i le-ar arunca în față, și l-ar obliga să-și aducă aminte de toate, să roșească. Să întrebe : el ce capăt de serie cauzală

este ca să existe ? Ce sînt legile de care vorbește ? „Asta trebuie să-l întreb, deocamdată n-am argumente, dar am să-l silesc să meargă pînă la capăt. Aici trebuie să fie răspunsul. Să nu-i permit să se scalde în generalități, să-l silesc să iasă din cuvinte și parabole, să se explice pînă la capăt. Dac-aș putea să-l scot din cuvinte ! Și nici unul din argumentele mele nu e valabil, nu rezistă, e adevărat, chiar dacă el n-are dreptul să spună. Îmi vine în minte, nu, sub simțuri, corpul lui, acolo, la mare, *și asta nu se poate transmite.*"

— Spune-mi, ce sînt aceste legi, canoane, reguli, de care vorbești ?

— Cum adică ce sînt ? Doar e evident : legile, principiile care guvernează fenomenele, care le determină mai exact. Ce să fie altceva ? E de la sine înțeles.

— Bine, sînt de acord. Și atunci lucrurile, fenomenele ce sînt, unde este locul lor ? De unde sînt ?

— Dragă, nu știu cum să-ți spun. Mi se pare că trebuie să reiau mereu totul de la capăt. E, să zic așa, elementar. Fenomenele sînt tocmai rezultatul, manifestarea acestor legi, sau dacă vrei, materia guvernată, determinată, și existentă prin lege, prin principiu. Va trebui să revezi niște noțiuni elementare, ca să reușești să faci față chiar la facultate. Neapărat. Dacă vrei, am să te ajut.

— Și Crimca, el cum a existat, dacă nu s-a conformat ?

— A, asta te doare pe tine ? Bine, dar ți-am spus, a existat prin biologie, prin ce vrei, prin fizică. Dar istoric n-are importanță, n-a existat. Cei ce nu se conformă regulilor umane, adică respectării unor principii, unor condiții, determinisme, nu există. Nu există decît ca proiect negativ. Înțelege, doar pentru asta am vorbit, de asta ți-am spus această parabolă. Crimca de fapt n-a existat. Toți cei care nu respectă riguros determinismul nu există decît, dacă vrei, biologic. Cine nu înțelege poate să existe, poate să și piară ; pentru consecință, adică pentru

realizarea principiului, de fapt e totuna. Asta este, e totuna. N-au importanţă, n-are importanţă. Nici el şi nici unul ca el. Toţi aiuriţii, toţi agitaţii, toţi cei care nu se conformă. De aceea ţi-am vorbit. Ca să nu crezi cumva că există, istoric privind. Sînt nişte... cum să zic, da, sînt nişte... corpuri. În spaţiu, atît. Nu există, înţelegi ? Orice-ar face şi oricît s-ar strădui, n-au rost. Strădania este valabilă doar într-un singur sens, cel propriu, dacă vrei al destinului propriu. Nu merge să încerci să mergi spre capăt pe mai multe căi. Să nu-ţi închipui că merge. Drumul este unul singur, bine stabilit, bine determinat. Uneori, cînd te uiţi din afară, poate nu eşti în stare să observi formula fiecăruia, modul de evoluţie, dar după aceea îţi revii. Trebuie să-ţi revii, mai curînd sau mai tîrziu descoperi. Uite, eu, cînd mă uit la cineva, îl şi văd la capătul devenirii sale. Aşa cum îmbătrînesc, pentru că n-au de ales, trebuie să îmbătrînească, aşa cum evoluează în conformitate cu un fel de principiu interior. Le citesc ridurile pe faţă, lăcomiile şi insatisfacţiile, grăsimea sau, din contra, uscăciunea. Pentru că, în faţa ochiului atent, ei *sînt aşa,* nu e decît o chestiune de timp, fără importanţă. Şi cînd nu văd, este o eroare momentană, o slăbiciune a mea, trecătoare sau chiar, să admitem, definitivă. Dar n-are importanţă. Nu, lasă-mă, nu mă întrerupe. Înţelegi, poate că în cazul tău nu văd, dar voi vedea, şi lucrul ăsta deja există. Şi numai asta există.

Vorbea tare, ridicat în picioare, cu faţa palidă şi privirea fixă, cu muşchii încordaţi, în timp ce se ridicase şi ea în picioare, tot pradă emoţiei, cu ochii strălucitori, şi pete mari pe faţă, ca şi cum s-ar fi îmbolnăvit de o maladie infecţioasă, care produce peteşii. Stăteau faţă în faţă, pe platoul de deasupra, se înserase, şi poziţiile lor erau ciudate şi ridicole în acel loc. Ilie termină, obosit, ştergîndu-şi simbolic fruntea. Nu transpirase, i se părea numai, îşi dădea jos lutul de pe faţă, făcea ceva. La început de-abia dacă ascultase ce spune ea, numai

mai tîrziu a rămas locului, cu batista în mînă desfăşurată ca un steag.

— Slavă Domnului, în sfîrşit înţeleg care-i diferenţa. Nu vreau să te conving, de-abia mai am timp să te deplîng. În ce univers gol trăieşti ! Un mare spaţiu vid, fără obiecte, populat de umbre care se înfundă în nimic, şi se pare că destrămarea lor, urmărirea destrămării lor, e marea ta plăcere. Vidul tău interior, populat de locul gol al umbrei acelui străbunic al tău. Ce univers de coşmar, în care tot ce reuşeşte nu e un merit, şi tot ce e rău e justificat. În care nu se deosebeşte nimic de nimic. Nu, n-ai dreptate. Lumea e formată din obiecte (cuvintele îi sunau puţin goale, ca o repetiţie, şi văzu un larg zbor de fregate şi nisipul arămiu strălucind în lumina apusului, prins pe pielea bronzată sub care se desenau muşchii). E formată din obiecte, şi din oameni, din persoane, e plină pînă la refuz, n-are destul loc. Nu are destul loc, şi din ele se desprind legi, care sînt legile lor, cu care se luptă şi se determină reciproc, poate într-o continuă luptă. Unii cad în afară, nu reuşesc pînă la capăt, poate cei prea plini, alţii se închid pe deplin, poate cei prea goi. Ce infern e ceea ce spui tu ! Cineva spunea, avea el experienţele lui, că libertatea absolută, locul în care totul este posibil, în care orice posibil e real, Dumnezeul lui Duns Scottus, cum spunea el, e infernul. Poate că-i aşa. Ce infern ar fi însă şi lumea asta a ta, a necesităţii absolute, în care toate lucrurile, chiar în dezvoltare, sînt deja moarte. Ce lume infernală, dragul meu, ce lume infernală ! În care totul se justifică. Şi crima, înţelegi ? Un ofiţer SS poate nu era destul de subtil, dar ar fi aplaudat ideile tale. Avea de-a face, în faţa furnalelor, cu nişte fiinţe care, neconformîndu-se legii firii, nefiind din *Herrenvolk*, nu existau, şi el ucidea nişte morţi. Cum spuneai tu. Crimca n-a existat. Nu era „reuşit", deci nu exista. Ce e mai uşor decît a ucide o

umbră ! Ca şi cum ai trage cu pistolul în pînza unui cinematograf, în timp ce rulează filmul. Cel mult o amendă pentru stricarea pînzei. Lumea e prea plină, ştii, aşa poate că e, şi din cauza asta nu încape decît în raportul, în lupta dialectică dintre necesitate şi libertate. Cam pretenţios, nu cred că este numai asta. Dar ştiu că trăim într-o lume plină ochi, nu ştiu cum să-ţi spun, în orice caz, eu prefer să trăiesc într-o asemenea lume, chiar dacă în ea e loc şi pentru Crimca, şi pentru tine. Tu n-ai ratat pentru că nu poţi începe nimic, îţi lipseşte impulsul. Acela dinainte de a cunoaşte legea. Sau mai exact, pe care-l vezi într-o pauză a legii, experimentată de tine, şi atunci ai începe să construieşti. Ca să-ţi pui de acord laturile, creaţia şi necesitatea. Cînd ştii că lucrurile nu sînt la fel, cu tine sau fără tine, cu umila ta participare sau fără ea. Cînd ştii că principiul se poate realiza sau nu, şi totul depinde de tine însuţi, şi că numai aşa poţi ieşi din agonia unei clipe, a unei anumite clipe, văzînd cum se înalţă ceva, cum se pune ordine, o ordine faţă de care nu eşti indiferent. Şi acum, că ne-am spus fiecare tirada, să plecăm. Să ne coborîm undeva la vale, poate ca să meditäm dacă lucrul are rost. Cînd o să-ţi aduci aminte de cel mai mare păcat al tău, făcut nu pentru, ci împotriva ta însuţi, atunci să ştii că te apropii de o şansă. Căci posibilitatea greşelii şi frica de ea adaugă mereu ceva nou. Cînd îţi dai seama că există greşeala în tine, pîndindu-te în fiecare clipă, şi atunci vrei să pui ordine. Nu ştiu cum. Am cunoscut pe cineva care începuse să bănuiască, dar... a intervenit partea din realitate care-ţi seamănă ţie, tu, cel crescut în cultul unui mort, al fotografiei şi nu al faptelor sale. Nu e chiar aşa cum ţi-am spus, nu este decît un drum, cel pe care-l văd eu, şi eu, din motive ce n-are rost să ţi le spun, trebuie să-mi imaginez o plajă, într-o seară de vară. Aproape — dacă nu ca tine — ca bunica ta, care poate de aceea trebuia să-şi aducă mereu

aminte de o anumită întoarcere acasă. Dac-aș vorbi prea mult, nu ție, ci altora, poate s-ar întîmpla cu unii ce s-a întîmplat și cu tine. Dar gata, am promis că termin tirada asta, fără de care, cine știe, cred că nu se putea, nu pentru tine, ci pentru mine. Eu personal trebuia să ți-o spun, pentru că decelasem niște asemănări tulburătoare, sau pentru că sînt mereu în marginea lor și de fiecare dată alunec, și trebuie să-mi amintesc bine, nu numai de plajă, ci și de clipa în care corpul meu mi s-a părut un polip uriaș, un animal inferior, cu tendințe proliferative. Și acum mă țin de cuvînt, să coborîm spre o altă cabană.

Și-au strîns lucrurile fără grabă, și în scurt timp au început marșul, adevăratul marș, pe buza platoului, pe sub stînci. În primele momente era un marș obișnuit, părea un marș obișnuit, chiar cu o anumită încetineală, și numai pe măsură ce se apropiau de acel loc s-a întețit, a devenit de nesuportat și mersul a devenit într-un fel o realitate exterioară. Corpul rămînea uneori în urma picioarelor, ca atunci cînd se pune în mișcare un tren în care călătorești. Nu se știe cine a început ritmul ăsta turbat, mai degrabă parcă el, însă s-au secondat unul pe altul atît de repede, încît momentul inițial a și dispărut. Mergeau rapid, și el a trecut în față, ca să poată mări pasul, ca ea să fie nevoită să se țină după el. Simțise acut nevoia să treacă înainte și să călăuzească, așa că a fost lăsată la o parte, și ea l-a urmat, cu eforturi. Se încălziseră, și seara era foarte fierbinte, chiar acolo, pe sub stîncile uriașe, pe unde se strecura cărarea, și ei resimțeau numai fierbințeala și, vag, se simțeau unul pe celălalt ca o prezență care întețește pasul, care impune ritmul. El pentru că mergea prea repede, ea pentru că i se părea că-l ține pe loc, că nu se grăbește. Și trebuia să se grăbească, să-și simtă corpul prea greu pentru viteza pe care și-o dorea. Nu era destul de greu, și greutatea trebuia inventată prin

mișcare, prin rezistența aerului despicat. La început așa a fost, nu mersul spre o anumită destinație, nici apropierea de un loc, și nici chiar graba de a termina excursia mai repede, și o dată cu asta și cu prezența celuilalt. Pentru el nu era decît dorința de a-și simți corpul ca o greutate prea mare, chiar dacă era creată artificial, de către el însuși. Pentru că toate celelalte nu puteau prinde consistență. Nici tufele de liliac de toamnă, dese, acolo unde nu se poate strecura privirea, nici chiar florile umplînd amar camerele și stînd aplecate în vaze, copleșite de propria lor greutate. Mai ales la liliac s-a gîndit, însă fără nici un rezultat, și a grăbit pasul. Fără consistență era și camera aceea mare, întunecată, cu portretul omului legat, acel tablou olandez nimerit întîmplător într-o casă din nordul Ardealului. Trecînd fugar s-a descompus și imaginea apartamentului, cu veioza aplecată pe noptieră, și cotoarele cărților groase, întoarse spre el în cameră, și sunetul liftului care strînge ușile la fiecare etaj, anunțînd că s-a mai făcut un pas monoton spre plăcerile pașnice ale serii. Apăreau fugar, și după aceea dispăreau, mai înainte de a fi putut dobîndi consistență sau, și mai bine, emoții. Nimic nu reușea să-i trezească, ca altădată, sentimentul plăcerilor sau neplăcerilor atașate lor. Erau simple imagini fugare, fără nici un fel de tonalitate, aproape abstracte, lipsite de culoare, la marginea dintre conturul lor propriu-zis și urma fugară a cuvîntului neformulat. Și după aceea nici un fel de scenă sau loc, nici chiar așa, fantomatic, ci doar spațiile goale ale unor amintiri care ar fi trebuit să fie și nu se întîmplaseră, resimțite însă ca lipsuri, printr-o senzație de gol ce trebuia să fie învinsă prin viteză. El trecuse înainte și conducea, ferm, cu pașii mari și grăbiți, simțindu-și corpul plin, dar nu îndeajuns de plin, și de aceea viteza trebuia mărită. O singură imagine a prins mai multă consistență, și atunci a încetinit, ca nu cumva să dispară.

Atît de brusc, încît ea, care venea în urmă și încerca să se țină după el, aproape l-a lovit în spate. Doar în ultima clipă l-a evitat, și cîtăva vreme s-au strecurat încet, pe sub Panaghia pierdută undeva sus, pe care nimeni n-o observa. Imaginea aceasta prindea conturul unei femei, despre care știa cine este încă înainte de a și-o reprezenta clar, ca în vis, cînd cineva cunoscut după nume, dar nevăzut niciodată, ți se prezintă sub un înveliș de împrumut. Stătea întinsă pe divan, o femeie grasă, cu pricioarele descoperite pînă sus, cu corpul mare, masiv, care apoi se ridica și dintr-o dată, în altă ambianță, îl lovea ușor peste obraji, mîngîindu-l așa cum mîngîi grumazul unui cal. Imaginea avea toate dimensiunile, se putea opri, putea fi manevrată în voie, putea fi făcută mai intensă sau mai palidă, și mai ales nu era goală și indiferentă, ci plină de sentimente contradictorii. De plăcere și de dorință, și de rușine, și regret, întovărășite de un simț vag al vinii. Apoi altele, desprinzîndu-se din această primă imagine, întovărășite de gust coclit, de dimineață după chef, o fată aruncînd un bulgăre de zăpadă, lumini care se sting, și din nou sentimentul acela de gol, și deasupra, ceea ce nu l-a părăsit nici o clipă de cînd s-a ridicat și de-a lungul drumului, conștiința că a fost jignit și neînțeles, și o ciudă rece, altfel decît furia dinainte de a povesti. Regretul că a început să istorisească și că a venit aici. Ceea ce dispăruse era fraza obsesivă *trebuie să fac această călătorie*, la care se gîndea în treacăt doar ca la o prostie. Călătoria nu trebuia să fie făcută, nu i-a produs nici o plăcere. Sau, mai bine, e totuna că este sau că nu-i făcută, n-avea nici o importanță, în orice caz sigur e că nu este o necesitate, și nici nu înțelegea cum de se putuse gîndi la așa ceva. Nu se gîndise, îi venise așa, ca un joc, din senin, de afară, ca un renghi, ca un mod de a se juca cu sine însuși. N-avea de unde să vină, călătoria este

indiferentă, făcută la întîmplare, dintr-un impuls de moment. N-avea importanță, dacă o făcea sau nu era același lucru, mîine se va întoarce, vor fi în București, o zi liberă și apoi din nou activitatea zilnică, plăcuta activitate zilnică, metodică, fructuoasă. Dar erau numai cuvinte, imagini legate de ele nu apăreau. Nu se poate, toate aceste activități îl interesează foarte mult, sînt sensul existenței sale, de aceea trăiește, și-a ales singur meseria, plină de satisfacții profesionale, a făcut ceea ce se poate chema o carieră. Pentru vîrsta lui este foarte bine cotat. De pildă, momentul numirii ca lector, chemarea în cabinetul decanului și vorbele : un tînăr om de știință foarte capabil. „Un tînăr om de știință de mare viitor, asta sînt, un tînăr om de știință de mare viitor, plin de perspective, un tînăr om de știință de mare viitor, un savant tînăr, desigur, tînăr și savant. Un viitor mare savant, *voué aux plus hautes honneurs,* cum s-a mai spus despre mine. Toate astea mă interesează foarte mult, doar ele mă interesează. Cariera, și nu asta, recunoașterea meritelor, dar și munca în sine, în tăcerea bibliotecilor. Plecările în străinătate, la arhive, mirosul de vechi, și funcționarii atît de uscați și ei, plăcut uscați, cu hainele lucioase și mînecuțe, aceștia mai ales îți dau o impresie de solid, de neschimbat. Sau cînd mă aflu în clădiri vechi, cu bolți, și mesele masive, de brad, cu scaune cu spătar tare. Parcă ai participa la evenimente, dar nu, mai interesantă, mai importantă este liniștea de acolo, cum era la Cracovia, în vechea universitate. Cum era la Cracovia ? Era o sală boltită, și era foarte plăcut să te duci dimineața la nouă să începi lucrul. Era plăcut și întunecos, te așezai undeva într-un colț, la umbră, unde să nu te observe nimeni. Doar bibliotecarul, arhivarul, foarte politicos, cu care puteai discuta latinește. Știa și latina medievală, ce om drăguț și civilizat ! Mă voi întoarce, la anul mă voi întoarce, și va fi foarte bine. Voi fi

mai atent la amănunte, ca să nu uit nimic. Mă interesează foarte mult, *asta* e viaţa mea. Restul — tirade, simple tirade. De poimîine îmi voi relua activitatea, cu eforturi sporite. Pînă ce voi cădea noaptea de oboseală, şi n-am să mă gîndesc absolut la nimic, dar absolut la nimic. Toată ziua muncă, activitate înverşunată, şi apoi seara — oboseala. Răpus de oboseală. În viaţă mai intervin şi meandre, dincolo de ceea ce vrei, care durează două, maximum trei săptămîni, şi apoi îţi revii la normal. Sînt pe o meandră absolut fără nici un interes. Pentru mine fără interes. Nu e nimic de meditat la toate astea, de poimîine mă întorc la lucru, la hîrţoagele alea blestemate, cu miros de praf, uscate, de unde, dacă nu eşti atent, pot surveni poveştile acelea. «Şi atunci eu sau domnia-ta pane şi frate al meu, am scos sabia şi am despicat-o şi ne-a oprit osul ei...» «Eu nu sînt cine credeţi măriile-voastre. Eu sînt...» Toate astea n-au importanţă, sînt întîmplate atunci, cu mult timp înainte, şi n-au avut nici o consecinţă istorică, s-au întemeiat doar nişte contracte de căsătorie, fără consecinţă, iar restul nu sînt decît tirade, n-au cum să stea în picioare. Bine spus «tirade». De poimîine va fi din nou la lucru, la activitatea zilnică, de care nu e adevărat că se plictiseşte, e foarte importantă, şi adeseori, cînd urmăreşti o idee, e o adevărată aventură, o mare aventură, demnă de orice cîntec. E ca *Odiseea,* dacă eşti cu adevărat pasionat. N-au nimicit-o atunci, ăsta este adevărul, şi intervine mereu şi bărbatul celălalt pe care nu l-am cunoscut niciodată şi nici măcar nu vreau să-l cunosc".

Mergeau repede, din ce în ce mai repede, şi nici nu şi-au dat seama cînd au trecut de locul unde, cu doisprezece ani înainte, s-a întîmplat sau era să se întîmple faptul acela ciudat, după o ceartă similară, poate mai puţin gravă, cînd s-a supărat el şi a strigat : „Problematizezi totul, mereu ţi se

pare că mai este ceva de lămurit. Însă nu mai este nimic, numai mintea ta e ciudată şi nu poate prinde esenţialul" Acum mergea cu cîţiva paşi înainte, repede, din ce în ce mai repede, împins desigur de furie, şi se putea întoarce, cu faţa schimbată, în orice moment. Dar bine că e vizibilă diferenţa dintre ei doi. Excursia asta n-a fost degeaba, deşi pe aici pe undeva, de altfel şi mai încolo, nu e vorba de un anumit loc, se poate întoarce, cu faţa aceea schimbată, de furie, de ciudă, din dorinţa de-a o domina, de-a o stăpîni, ca şi cum numai aşa şi-ar cîştiga viaţa, numai aşa şi-ar da seama. În orice moment e posibil, aşa cum merge, ca un nebun, din ce în ce mai repede, în curînd nu se va mai putea ţine de el, însă trebuia să stăruie, să nu se oprească pînă la viitoarea cabană, mai jos, nu e departe. Bine că de data asta nu e brutal, nu mai ţipă „Haide, mergi !" şi nu aruncă de pe el hainele şi bagajele, ca să le ducă ea. Nici nu trebuie să-l provoace, şi să se arate slabă. Trebuie să se ţină după el, cu orice preţ, şi n-a fost rău totuşi că i-a spus, de ce să nu-i spună, poate a înţeles ceva mai mult şi ea, şi nu mai e posibilă confuzia aceea dintre ei doi. Ce repede merge, aproape aleargă, aplecat sub greutate, ca şi cum ar fi un concurs. Un concurs de supravieţuire, nu de marş pe munte, nu de turism. Care pe care, asta contează. Şi oricînd se poate întoarce, cu faţa schimbată. În orice clipă, deşi nu e nici urmă de prăpastie, nu mai e decît podişul ăsta, unde bate şi acum un vînt dulce şi uşor, care a suflat toată ziua. Oricînd se poate întoarce, sau poate să cadă ceaţa, şi să fie nevoie să se ţină de mîini, şi atunci o să-i vină ideea, pentru că nu mai poate alerga mult. O s-o tîrască după el, ca şi cum ar fi legată de un car triumfal.

Atunci a năvălit amintirea, mai veche decît plaja, şi decît noaptea aceea, o amintire uitată, de demult, şi descoperită acum cu familiaritate, ca şi cum ar fi ţinut-o totdeauna în

rezervă. Tot timpul a fost cu ea, chiar şi în dimineaţa cînd s-a întors acasă, şi cînd a sunat telefonul alarmat. Deşi nu se gîndise de fapt la ea niciodată. Ca un talisman la care, de fapt, nu trebuie să te gîndeşti, poate fi şi secret, doar să-l ai la tine. Era o carte adusă de Bogdan pentru ea, cînd a avut pojar, o carte cu coperte colorate, albastre, şi poză pe copertă, portretul căpitanului Scott.

De fiecare dată, cu acelaşi spirit metodic, consemnase în caiet totul ; o făcuse şi atunci, pentru că şi el era în pericol de moarte, cum de fapt s-a şi întîmplat. Erau trei în coliba de gheaţă, făcută la repezeală, şi terminaseră şi ultimul cîine. Mai rămăsese puţină, foarte puţină grăsime de focă, şi lui, lui Dick, îi îngheţase picioarele. Îl tîrau în spate, cînd unul, cînd celălalt, şi trebuiau să-şi împartă hrana cu el, deşi începuse gangrena, era evident că nu va mai dura mult. Mersul acela aproape tîrîş, încet, cu greutatea în spate, mergînd pe jos, ca să străbată un întreg continent. Mii de mile în faţă, şi Dick (parcă aşa îl chema), care uneori îşi pierdea cunoştinţa. Atunci cînd strîngea din dinţi, ca să nu ţipe, poate. Însă trebuia mers repede, poate mai era o şansă. Nu se puteau aşeza toţi trei, jos, aici, şi să moară. Luminile acelea sclipitoare, şi albul albăstrui al zăpezii, aşa cum nu există nicăieri. „Mă duceţi de pomană, vă mănînc din hrană, şi obosiţi." „Lasă, e în regulă, Dick (parcă Dick îl chema), e în regulă, nu te mai gîndi la asta". Şi încă o escală, şi momentul penibil al împărţirii hranei, şi apoi din nou, mai departe, trei mogîldeţe prin zăpadă, peste gheaţă. Dick purtat în spate, nu se mai putea ţine pe picioare, erau prea degerate. Şi atunci, seara, cu puţin timp înainte de cină, cînd era evident pentru toţi că el n-o să scape. Dick parcă îl chema. Obosiţi, făcuseră focul, şi era sigur că e gangrenă, nu putea fi altceva. Lampa care pîlpîia, feştila aceea, şi sacii de dormit alături. Făcuseră coliba şi el nu participase. Scott stătea de o parte, şi se pregă-

tea să scrie. Scosese caietul, ca imediat după masă să doarmă. Acum, cît mai aştepta mîncarea, se putea menţine treaz, după aceea nu. Şi atunci Dick s-a ridicat şi a spus : „Băieţi, mă duc puţin să mă plimb." Feţele care s-au ridicat şi l-au privit. Era, desigur, inutil. „Mă duc puţin să mă plimb afară." Trebuiau să spargă tăcerea aceea idioată, nu puteau aştepta aşa, şi nu se putea face nici un gest, nu-l puteau îmbrăţişa, deşi îşi dădeau toţi seama, perfect de bine seama. Mai rămînea totuşi o şansă, o gură mai puţin, şi nu trebuia dus în spate. Oricare dintre ei, se înţelege, ar face la fel. „Bine, e în regulă, Dick", şi el a ieşit din coliba caraghioasă de gheaţă. Cîţiva paşi va putea să meargă singur.

Încercă să vadă statura lui Dick, ieşind din cort, plecînd prin zăpadă, tîrîndu-se aproape, ca să iasă definitiv de sub privirea celorlalţi, nu numai acum, dar şi mai tîrziu, cînd se vor trezi din somnul greu, în care urmau să cadă răpuşi de oboseală şi de conştiinţa tulbure că el a plecat. Nu trebuiau să-l vadă cînd vor ieşi din coliba de gheaţă, a doua zi, ca să plece mai departe. De aceea era nevoie să facă un efort deosebit, greu, cu îndîrjire, ca şi cum la capătul drumului l-ar aştepta viaţa, şi ieşirea din orice primejdie, un pat cald, şi hrană proaspătă, zarzavaturi culese din grădini verzi, aranjate în pătrate bine irigate. Aşa se gîndea, probabil, silindu-se să cadă cît mai departe, ca ei să nu-l vadă cînd vor ieşi, şi să pară că a plecat într-adevăr la plimbare, şi poate s-a întîlnit cu cineva şi au plecat împreună, dincolo de pericol. Mersul spre moarte nu mai era pur, nu mai era chiar moarte, pentru că trebuie să facă tot efortul acesta pentru a o construi aşa cum trebuie. Şi probabil că avea senzaţia unui cărucior greu, a unui vagonet de mină, care trebuie împins prin întuneric, prin galerii, cît mai departe, măcar încă vreo cîţiva paşi, şi apoi, cînd nu mai reuşeşte să-şi mişte picioarele, trebuie să se tîrască în mîini şi în genunchi peste suprafaţa de gheaţă.

Ca să nu-l vadă atunci cînd vor ieşi a doua zi din colibă, ca să continue drumul, despovăraţi de el. Trebuie să fie într-adevăr despovăraţi, şi pentru un timp nici măcar să nu-şi aducă aminte.

Încercă să-şi reprezinte scena, care nu mai era nici măcar în carte, însă umbra alungită pe gheaţă nu apărea. În faţă nu era decît silueta lui Ilie, scuturată de mersul rapid, şi în minte nu se contura decît reprezentarea palidă a cărţii cu coperte albastre, colecţia „Energia", şi apoi, în interior, litera mare, frumoasă, uşor de citit. De-a lungul stîncilor pe unde se făcea cărarea, gata aplecată spre coborîre, începuse să-şi simtă paşii, şi oboseala, iar se făcea ruptura aceea caraghioasă, mergea automat, corpul de o parte, independent, şi mintea făcînd eforturi, în alt ritm, să-şi imagineze scena aceea străină, citită într-o carte, care de-a lungul anilor a fost mai importantă decît toate experienţele ei. Deşi nu fusese decît o înşiruire de cuvinte, atît, cuprinse între copertele albastre, cu desene de care-şi putea aduce aminte. Atît, doar copertele acelea albastre, şi literele mari şi uşor de citit, şi din cînd în cînd doar, de-abia ieşind de sub cuvînt, cîte o imagine convenţională, gheaţă, şi zăpadă spulberată, şi o figură fără faţă, o siluetă palidă de om care înaintează, se tîrăşte. În vremea asta picioarele mergeau automat pe cărare, şi corpul făcea toate aplecările necesare coborîrii, se adapta reflex la mers, şi la greutate, devenea o altă fiinţă, capabilă de autonomie, dezvoltată după legile ei proprii, care n-aveau nimic comun cu toate eforturile ei de a ieşi din zona aceea de hîrtie, de istorie şi de parabolă. Corpul ar fi putut creşte, dacă ar fi vrut, putea deveni ameninţător, putea să se comporte ca mama, să atragă şi să respingă, să încînte şi mai ales să umilească, să desfiinţeze, aşa cum l-a desfiinţat pe Bogdan. Şi care n-are nimic comun cu toate parabolele astea, cu toate lucrurile şi fiinţele din jur, care seamănă cu literele acelea mari, negre, dintre

copertele albastre ale cărții din colecția „Energia", toate lucrurile și ființele din jur, care nu SÎNT, ci numai SEMNIFICĂ, un șir lung de semnificații, de simboluri care nu înseamnă decît calea spre un alt simbol, spre o altă semnificație, toate nu sînt decît drumuri, încrucișări, și zigzaguri de parabole, și simboluri, și semnificații, un șir de panglici subțiri și translucide. Și Petru, care a fost, nu se poate să nu fi fost, cu corpul lui bronzat, mușchiulos, întins acolo pe plajă, și nu numai pe plajă, și el, pe care l-a simțit ca pe o prezență opacă, grea, ce nu trebuia să facă nimic ca să fie, doar să stea, să-l simtă aproape, pînă și el a devenit parabolă și simbol în amintirile ei, și înseamnă altceva. Ca și femeia aceea din timpul secetei, și ei toți, rînd pe rînd, se iluminează cînd se gîndește la ei, și devin transparenți, translucizi, ca niște corpuri bicisnice de actinii, și în spate se delimitează altceva, care nu sînt nici ei, dacă te gîndești, dacă eu mă gîndesc la ei, decît tot un corp translucid, conducînd spre altceva, și așa pînă la capăt, și capătul probabil că nu este nici el altceva. Nimeni și nimic nu e prezența aceea grea, compactă, punct terminus, dincolo de care nu mai e nevoie să se găsească nimic. Și chiar dacă se găsește, să-i fie indiferent. Să poată să uite semnificația pentru existență. Numai uneori, Petru. Dar în bine. Însă el *a fost*, a devenit parabolă, o parabolă împotriva lui Ilie, și împotriva a orice, chiar parabola de corp dur și opac, greu, astupînd totul. Și uneori, propriul ei corp, înspre rău, cînd descoperă o semnificație și atunci seamănă cu ea, cu femeia aceea, pentru care trupul era un mijloc de umilire, cu sau fără voința ei. Cu el s-a luptat mereu, a vrut să scape. Și de corpul acesta voia să scape, într-un fel, dar nu exista nici un refugiu, dincolo nu erau decît transparențe și lipsă de substanță, atît. Un lung șir de parabole, cum au fost toate gîndurile ei, în timpul insomniei, și apoi în timpul drumului, care nu lasă

decît prea puţin să se ghicească ce este cu adevărat. Şi semnificaţiile astea, care sînt totdeauna legate de trecut, de încheiere, de ceva desăvîrşit, tot efortul ei de gîndire nu e decît încercarea de a aduce în prezent ceva care a fost, dar, imediat ce apar semnificaţiile, toate lucrurile sînt bine plasate în trecut, de unde nu pot ieşi. Numai Petru putea scăpa de senzaţia asta, construind, fiind plin de istorie, de fapte, de evenimente, transformînd şi trecutul în eveniment. Pe cînd ea... „Eu, care nu simt lucrurile sub mînă, pentru mine ele devin într-un fel tot atît de schimbabile şi ne-ele-însele ca pentru bătrîna aceea nebună, care a răscolit satul făcînd ca fiecare copac să însemne altceva. «Domnul, Domnul, Ochiul Alesului Vede Semnul.» Şi eu văd semne, mai puţin anarhice poate, dar e acelaşi lucru. La fel şi Ilie."

Ilie se îngropase pînă la brîu în cărarea care începuse să coboare repede. Încă doar cîţiva paşi şi se va prăbuşi, va dispărea, şi trebuia să-l strige, să-şi înfrîngă teama, şi gîtul uscat, şi poate repulsia. Nu avea de ce. *Hypocrite lecteur, mon semblable, mon frère!* Ea era aceea, ipocritul lector, şi Ilie... Trebuie să-l strige înainte de-a ajunge jos, înainte de-a dispărea. Îi leagă atîtea, şi bune şi rele! Trebuie să ţipe, *„mon semblable, mon frère"*, desigur că asta este, şi poate de aceea a venit. Şi atunci, demult, în prima ei studenţie, cînd l-a văzut pentru prima dată, şi l-a auzit vorbind calm, măsurat, sigur de el, şi ideile înşiruindu-i-se metodic, fără grabă, şi impresia de desăvîrşit, şi de subţirime, dar fără toată slăbiciunea lui Bogdan, fără să poată fi supus umilinţelor. Nu-l vedea ducîndu-se cu sacoşa aceea ponosită, peticită, fiind „domnu' Bogdan" pentru toate vînzătoarele, cu care era excesiv de politicos, din obişnuinţă, şi atunci ele se îngîmfau, şi credeau că încearcă să le intre în voie, şi rîdeau neruşinate, lăţindu-şi feţele şi arătîndu-şi dinţii tineri şi prea albi, ascuţiţi. Ilie n-ar fi făcut asta, el era numai principiu, şi rigiditate, şi

paliditatea lui Bogdan, subțirimea lui la el deveneau calități, un oțel subțire și dur, o vargă. Și totuși nici el, atunci, acasă, cu Circe debordînd din cărnuri, lovindu-l peste față cu palma, și el plecîndu-se. Însă și el are aceeași spaimă ca și ea, și s-a refugiat acolo, printre principiile lui golite cu grijă de conținut. *Mon semblable, mon frère,* numai că ea știe, nu se poate închide la fel de bine, și la el fricile sînt mai complicate, și din copilărie, a devenit odată însăși propria lui frică. Dar se aseamănă : *și* pentru el lucrurile *înseamnă,* semnifică. Toți seamănă, poate numai Petru, ridicînd piatră peste piatră, preocupat, îngrozit să nu scape fiorul acela viu. Ei toți însă plutind. „Trebuie să-l strig și să ne explicăm. Atunci, în adolescență, m-am apropiat de el, și am devenit prieteni, în ciuda repulsiei poate, pentru că ne asemănam, pentru că sîntem la fel, chiar dacă el n-a știut niciodată asta. Aș fi vrut poate, dar eu mai știam, am învățat că în afară nu există numai frică, ci și altceva, corpuri bune și opace. Acum trebuie să-l strig și să-i spun : «Ilie, de aceea am venit aici, pentru că între noi există o teribilă legătură, de care aș vrea să scap. De pe vremea cînd eram în luptă cu ea, cu Circe, și tu erai altfel, iar eu eram la jumătatea de drum. Însă de atunci s-au schimbat atîtea lucruri, s-au format deprinderi. Și parabolele mele sînt doar o încercare de a scăpa spre altceva, unde te poți odihni.» Nu i-a mai rămas decît capul, a scoborît pe poteca aceea abruptă, și va trebui să cobor după el, dar asta e iar doar o parabolă, a coborîșului de pe munte, cînd te înghite cărarea, și asta înseamnă... care la rîndul ei înseamnă... pînă ce ajungi la un fel de lege a lui, ca și el. Ilie, Ilie, și acum uite, s-a oprit, și senzația va trebui s-o transform în cuvinte, sau să mai născocesc o mică istorioară, ca să-l fac să înțeleagă, și cînd a înțeles n-a mai rămas nimic, decît doar faptul că a înțeles, și mai trebuie să facă un efort, ca să înțeleagă ce se găsește în spatele acestei înțelegeri, și așa, pînă la sfîrșit.

L'homme y passe à travers la forêt des symboles... Iarăşi, nişte cuvinte... S-a oprit, şi acum iar creşte, se ridică de pe cărare. Ilie ! (ce faţă indiferentă are, nici măcar o surpriză, de fapt nu-l interesează de ce l-am chemat.) Poate ar trebui acum să cresc, să-mi crească corpul, şi să mă duc spre el, să-l lovesc uşor, cu palma peste faţă, şi atunci totul ar fi altfel, şi n-ar mai trebui să-i spun nimic. Totuşi, nici aşa nu se poate trăi. Acum s-a întors şi va trebui să-i vorbesc, şi nu ştiu cum. Ce corp subţire are, ca un arc de oţel, şi totuşi cîte pericole, pentru el însuşi, şi pentru alţii, aşa cum a fost pentru mine."

— Da, m-ai chemat, nu ? Ce vrei ?

— Nimic. Nu vreau nimic, dar te grăbeşti prea tare, nu mă pot ţine după tine, hai să coborîm împreună. Dă-mi mîna. (Va trebui să amîn, înainte de toate să scăpăm de tensiunea dintre noi. Ce să-i spun, cum să-i spun direct, să înţeleagă, să nu mai fie nici un fel de dubiu ?)

— Bine, hai să mergem împreună. Pînă jos nu mai este mult. Însă aş vrea să ne grăbim, să nu întîrziem prea mult.

„Ilie, ar trebui să-i spun, ne asemănăm din nefericire prea mult, chiar dacă nu se vede de la început, şi trebuie să ieşim din asemănarea asta, să scăpăm de toate semnificaţiile prea complicate pe care le punem între noi şi lucruri, şi fapte. E ceva mult mai simplu, mai direct. Însă precis n-ar înţelege, nu cred că simte nevoia. Mai bine să mergem cîtva timp, măcar o jumătate de oră, pe coborîşul abrupt, poate se va ivi o ocazie, şi la un popas, cînd vom desfiinţa tensiunea, poate va fi posibil. Îi voi spune că şi eu înţeleg, am înţeles încă de mică, de foarte mică, toată groaza care ţi-o poate inspira hrana, hrănirea pînă la silnicie, ca bătrînul, sau ca ea, mestecînd lent, cu ochii întredeschişi, fălcile mişcîndu-se ritmic, cu bărbia împinsă încet în afară, şi obrajii umflaţi, părînd că deja se îngraşă, şi apoi gîtlejul săltînd sub înghiţitură, şi gîlgîitul lichi-

delor prin beregată. Totul fără grabă, fără graba foamei, a nevoii, din simplă plăcere secretorie. Ca în restaurantele mari, unde vezi de jur împrejur amestecîndu-se ritmurile fălcilor, şi guşile pline de satisfacţie. Şi mai ales ea, cu mişcările acelea lente, cu care se ridica de pe scaun, şi se ducea să se întindă pe un divan, toate divanurile aveau arcurile slăbite şi scîrţîiau, oftau, şi aveau singure, numai ele, mobilele, un aer lubric în contact cu ea. Şi Bogdan, palid şi absent, urmînd-o uneori ca o umbră, lăsîndu-se învelit cu resemnare în fascinaţia privirilor ei niciodată rapide, vioaie, ci mereu întîrziind pe lucruri, şi pe feţele oamenilor, pe corpurile lor. Şi totul în casă părînd că i se cuvine. Ştiu, ştiu şi eu asta, şi pericolul corpului autonom, pe care-l avem fiecare, în stare să se dezvolte şi să umilească prin simpla lui prezenţă. Ştiu absolut tot, şi de aceea mi-a plăcut rigiditatea ta atunci, în adolescenţă, şi răceala ta, cu care mă luptam uneori, pentru că simţeam că nu este numai aşa. Asta am să-ţi spun, numai să descrească puţin tensiunea dintre noi, într-un popas, cînd vom fi osteniţi şi vom putea discuta în linişte. Ne asemănăm foarte mult şi trebuie să ieşim din asemănarea noastră, există o cale foarte simplă şi directă, în afară, pe care trebuie s-o înţelegi, n-ai nevoie de prea multe cuvinte, care sînt întotdeauna prea multe. Mi-ar plăcea să citesc o carte aproape fără cuvinte, directă, şi totuşi foarte bogată, am putea să încercăm, sau cineva ar trebui să încerce. Cu mari goluri vibrînde, sau poate ceva foarte opac, şi greu, plin de pondere. Şi totuşi, ce mînă umedă şi rece are, chiar acum, încălzit de coborîş, răsuflînd greu, obosit, de-abia ţinîndu-se pe picioare, însă transpiraţia lui e rece şi vîscoasă, ca urma unei reptile. Ar trebui să ne oprim puţin, numai puţin."

— Să stăm un moment jos, să ne odihnim. Nu mai pot.

— Să stăm, dacă vrei, dar nu mult, trebuie să plecăm.

„Acum nu e momentul. Ar trebui să știu la ce se gîndește el, de ce se uită așa de curios la mine, pare că i-a trecut și oboseala. Acum ar trebui să-i spun, și în fond totul e deosebit de simplu. Numai să nu mă încurc, asta e tot. Să-i spun, pur și simplu : știu, te înțeleg, însă nu se poate așa. Înțeleg groaza ta, și senzația aceea pe care am avut-o... a unui corp autonom, ca un polip uriaș, în stare să crească nemăsurat. Dar nu poți trăi doar în mijlocul acestor corpuri translucide, fără greutate, numai din semnificații, care nu duc nicăieri. Iar e prea mult, prea multe cuvinte. Dacă i-aș spune asta, n-ar înțelege, și ne-am încurca inutil. Mai bine să reducem tensiunea, să ne apropiem mai mult. Am să mă apropii cîțiva centimetri, doar cîțiva centimetri, nu mai mult. Fără să observe, aproape tîrît, am să alunec încet spre el, să nici nu bage de seamă cînd voi fi foarte aproape. Lent de tot, fără bruscheţe. Parcă e o stană de piatră, la distanța asta ar trebui deja să vibreze, însă se uită doar absent, în altă parte, nici nu exist pentru el. Poate că asta e ceea ce ne deosebește, pentru el nu există conștiința aceasta a corpului, a propriului său corp. Însă va trebui să reducem tensiunea, să mă apropii încă puțin de el, să mă simtă aproape. Am țipat prea tare la el, acolo sus, crezînd că mă deosebesc așa de mult de el, și nu era adevărat, nu era drept. Am țipat o groază de lucruri, și ne-am pierdut în cuvinte, despre universul gol și cel plin. Desigur, e adevărat, sînt atîtea lucruri grele, opace, și atîta vibrație și mișcare, însă l-am speriat. Acum, mișcîndu-mă încet, pe nesimțite, mai aproape de el, va vedea că nu-i port nici un fel de pică, nu-i sînt dușmană, și vom ieși împreună din starea asta de vag, în care ne găsim amîndoi. Frunzele astea uscate, care trosnesc, o să-i atragă atenția, și nu e bine. Trebuie să ajung pe nesimțite aproape de el, și să-și dea seama, să stabilim o comunicație, și atunci totul va fi mult mai ușor, și ne vom putea înțelege. Blestematele astea

de frunze uscate, moarte, am să-mi întind lent piciorul, ca să pară doar că mă relaxez, pregătindu-mă pentru continuarea scoborîşului. Cînd voi fi destul de aproape, va observa, cred, că nu-i port nici un fel de pică. Doar vrem să ieşim împreună din starea asta ciudată, din toate istoriile şi parabolele, pentru că există o cale foarte simplă şi directă, aceea pe care a găsit-o Petru, însă nu-i pot spune asta aşa, deschis, l-ar înfuria, şi apoi din nou nu fac decît să-i propun un model, şi pe el faptul că a trăit, că s-a format urmînd un model, un om mort, devenit la ei, acolo, legendar, l-a omorît, l-a fixat şi i-a răpit spontaneitatea. Nu-i pot propune în loc legendele mele, asta n-ar face decît să-l irite."

Priveşte absent, în faţă, indiferent, mereu gata de plecare. Petru, acolo pe plajă, o simţea de fiecare dată cînd se apropia, şi întindea braţul lui asprit de apa sărată a mării, era foarte plăcut, şi vibra de căldură. O căldură interioară, mereu prezentă, oricînd, şi o făcea să cadă lîngă el, cuprinzîndu-i genunchii. Dintr-o dată cădea, moale, înspre el, şi-i simţea corpul în cădere, suprafaţa aspră a pielii era mai întinsă. Şi nu numai acolo, pe plajă. Şi liniştea care se putea lăsa uneori, cînd orişice cuvînt rostit părea atît de inutil, de aceea tăceau şi-şi simţeau doar prezenţa. O destindere interioară, şi o uşurinţă a corpului, aproape o absenţă a lui, deşi el nu era exclus brutal, pus între paranteze. Pe cînd Ilie şi acum parcă ar avea mereu nevoie de cuvinte, şi se găseşte pe marginea unui discurs, de aceea au vorbit mereu, şi s-au depărtat de adevăr. Ea s-a depărtat şi nu şi-a dat seama că în fond se aseamănă, a fost o discuţie cu totul absurdă, de care trebuie să scape în orice caz, să nu se mai repete. N-au ce să-şi spună decît atunci cînd între ei se va reduce distanţa, vor fi foarte aproape şi foarte toleranţi unul cu celălalt.

Încă puţin şi atunci vor fi destul de aproape ca, fără efort, să-şi sprijine capul de umărul lui, şi să se liniştească întreaga

tensiune. Şi apoi să poată începe să-i povestească despre adolescenţă, cît de mult s-a simţit atrasă de el, din prima clipă, pentru că nu era slab ca Bogdan, şi nu s-ar fi lăsat fascinat de ea, subţirimea şi detaşarea lui n-ar fi însemnat slăbiciune. Deşi ar fi posibil ca nici el să nu poată să reziste, şi apoi scena aceea din excursie, data trecută, de neînţeles, de aceea să nu se mai gîndească la asta. Cine ştie ce-a fost, mai bine să nici nu se gîndească — încă un centimetru sau doi, şi apoi îşi va lăsa capul pe umărul lui, şi desigur, nu va fi nici un fel de surpriză, şi apoi cuvintele vor avea un sens, pentru că necesitatea de a se explica şi de a se înţelege va fi atît de puternică, încît vor găsi toate soluţiile. Încă puţin şi se va stabili dintr-o dată acea înţelegere ce a lipsit în trecut, pentru că au vorbit prea mult, şi s-au asemănat prea mult. Atunci va ieşi şi el din indiferenţă, din starea aceea care a iritat-o aşa de mult noaptea trecută, cînd el dormea liniştit, prea liniştit, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic între ei, niciodată. Numai de n-ar avea transpiraţia aceea rece, chiar cînd e obosit, ca şi cum mereu i-ar fi frică de ceva. De n-ar avea-o, dar să lăsăm, ce uşor alunecă, ce uşor, acum corpul i se va apleca, sunetul acesta de frunze uscate, pe cărare, şi răceala pămîntului, pe care n-a simţit-o pînă acum, pămîntul bătucit, tare, dar n-are nici un fel de importanţă, acum să-l privească, mai tîrziu totul va deveni mult mai simplu, va înţelege că nu mai are nimic împotriva lui. Ea l-a înţeles deja, pentru că ei se aseamănă, mai mult chiar decît cu Petru, cel cu corpul dur şi bronzat, şi cu pielea înăsprită de apa sărată a mării, Doamne, ce bine era, dar a murit, pe cînd ea cu Ilie sînt doi camarazi. Doi camarazi vechi, cu groaze comune, şi topesc lucrurile, despicînd inutil firul în patru, dar ei au o cale comună în afară, dincolo de toate. Se vor conduce unul pe altul. „De ce mă priveşte oare aşa ? M-a observat, şi ce faţă iluminată are, intens fericită, ca niciodată, ochii luci-

tori, și obrajii îmbujorați, și gura lărgită într-un surîs. O față de triumf !"

— De ce te uiți așa la mine ?

— Mă gîndesc cum de n-am observat pînă acum. Doamne, cum de n-am observat ? Teribil ce semeni cu mama ta ! Ești la fel. Teribil ce semeni ! De atîta vreme îți caut formula și în sfîrșit, iată ! Cît semeni !

— Nu, nu-i adevărat, nu-i adevărat. Minți. Minți. Cu ea nu.

Redactor responsabil : MARIA BĂNULESCU
Tehnoredactor : ELENA CĂLUGĂRU

Dat la cules 08.11.1967. Bun de tipar 27.02.1968. Apărut 1968. Tiraj 18 180 ex. Broşate 16 090 ex. Legate 1/1 2090 ex. Hîrtie scris I A de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 13,51. Coli tipar 16. A. nr. 17 863/1967. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 859—31.

Tiparul executat sub comanda nr. 70810 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii—1, Bucureşti, Republica Socialistă România